

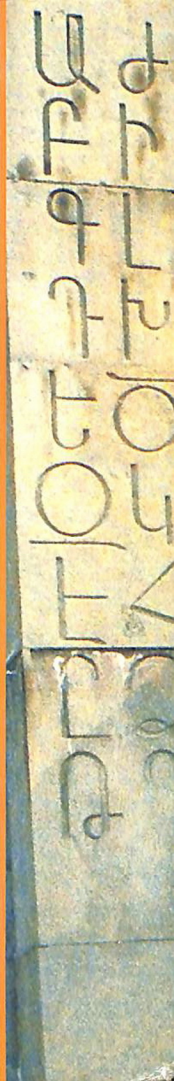
ՏԵՐՄԻՆԱԲԱՆԱԿԱՆ
ԵՎ ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

1956 - 2006

ԵՐԵՎԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ԼԵԶՎԱՇԻՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԼԵԶՎԻ ԿԱՆՈՆԱՐԿՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԲԱՌԱՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ. ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԱ ՑԵՐՄԻՆԱԳՈՐԾՎԾՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

1

Լեզուն մարդու ամենամեծ ստեղծագործությունն է, նրա համճարի մարմնացումը:

Աշխարհի մի քանի հազար լեզուներից յուրաքանչյուրն իրեն ստեղծող ու կրող ժողովրդի պատմությունն է, նրա հոգևոր ու մտավոր կարողությունների աղբյուր-հայելին, նրա բոլոր վերելքների ու վայրէջքների կենդանի վկան:

Եթե լեզվի քերականական կառուցվածքը շատ ինքնատիպ համակարգ է, զարգացմամբ՝ ներփակ և համեմատաբար անտարբեր՝ ժողովրդի տնտեսական-հասարակական կյանքում կատարված տեղաշարժերին, ապա լեզվի բառապաշարը մարդու՝ հաղորդակցմամբ իրականացվող հասարակական գործունեության անմիջական արտացոլումն է: Երեկ դեռ չուներինք ջերմակեկտրակայաններ, չուներինք տիեզերագնացություն, հեռուստատեսություն, հեռահաղորդում, չուներինք նաև այդ հասկացություններն անվանող բառերը, այսօր դրանք կան իրականության մեջ, կան և լեզվում:

Ժողովուրդների տնտեսական-հասարակական պայքարի, փոխազդեցությունների, ներքին կյանքի ու զարգացման պատկերը կարելի է տեսնել տվյալ ժողովրդի լեզվի մեջ: Յուրաքանչյուր լեզվի բառերի, բառաձևերի, բառիմաստների, ոճերի ու դարձվածքների ճոխությունն ու կենդանությունը, սրանց ազգային ինքնատիպությունը յուրատեսակ չափանիշ են տվյալ ժողովրդի հասարակական, գիտական ու մշակութային զարգացման:

Հայոց լեզուն նույնպես, իբրև աշխարհի հնագիտ լեզուներից մեկը, ենթակա է այս ընդհանուր օրինաչափություններին:

Հայերենով մեզ հասած հազարավոր ծեռագիր գանձերը մեր հին ու միջնադարյան հրաշալի գրականության, բազմադարյան մշակույթի, իմաստասիրության, բարոյագիտական, պատմագրական, քերականագիտական, ճարտասանական, բժշկագիտական, աստղաբաշխական, մաթեմատիկական, գիտության ու արվեստի այլ ճյուղերի հարյուրավոր ստեղծագործություններում մարմնավորված մեր տեսական զարգացած մտքի արտացոլումն են, որոնցով էլ պայմանավորված է հայոց լեզվի բառային հարստությունը, նրա բառաստեղծական զարմանալի ճկունությունը:

Դեռևս V-VI դարերում, երբ այսօրվա քաղաքակիրթ ժողովուրդներից շատերը կազմավորված էլ չէին, մեր ժողովուրդը մտահոգված էր ոչ միայն իր հայրենիքն ու լեզուն, ասել է թե՛ իրեն իսկ, անդառնալի կորստից փրկելու օրհասական վտանգով, այլև մարդկային հոգևոր հարստություններին հաղորդակից դառնալու, համաշխարհային մշակույթի զարգացման ասպարեզ մտնելու հոգսով: Հաղթահարելով այն ժամանակի համար անհնարին թարգմանչական դժվարություններ՝ մեր խորագետ նախորդները հայերենը դարձրին գիտության ու արվեստների լեզու: Հայերենի այն ժամանակվա բառակազմությանը նույնիսկ խորթ ու արհեստական միջամտությամբ ստեղծելով երկու տասնյակից ավելի նախածանցներ՝ հունաբան հայագետները կերտեցին այնպիսի բառեր ու տերմիններ, որպիսիք են՝ *ապացույց, առարկություն, առձեռն, արտադրել, արտադրություն, արտասահման, բաղադրություն, բացասել, բացարձակ, բացատրություն, գերագույն, գերազանց, գերակատարում, դերանուն, դերբայ, ենթակա, ենթարկել, հակադրություն, հակամետ, համագումար, համաժողով, համալսարան, համաչափություն, հարադրություն, հարացույց, մակագրություն, մակարդակ, մակբայ, մակերևույթ, նախադասություն, նախահայր, ներածական, ներածություն, ներքող, ներգործել, ներկա, շարադրել, շարահյուսություն, շարունակել, պարագա, պարագիծ, ստորագրություն, ստորադրյալ, ստորակետ, վերադարձ, վերածնություն, տարածական, տարակուսանք, տրամաբանություն, փոխադարձ, փոխադրություն, փոխակերպություն, փոխանցում* և այլն, և այլն*:

Սրանք «և այս եղանակով ստեղծված հարյուրավոր բառեր և տերմիններ, որոնք կարծես երեկ են ստեղծվել, այսօր էլ հայերենի գիտական բառապաշարի ամենագործածական բառերն են՝ նույն կամ փոխված նշանակություններով: Այաք քանի՜-քանի՜ բառ ու տերմին է ստեղծվել բառակազմման բնական ճանապարհով: Այդ ամենը, գումարվելով մեր լեզվի հնագույն բառապաշարին և ամենօրյա փոխառություններին, մեզ հասած մատենագրական խիստ թերի տվյալներով, հին հայերենում (գրաբարում) ներկայացնում է մի պատկառելի թիվ՝ շուրջ 56 հազար բառ: Այսպիսի բա-

*«Սովետական Հայաստան», հ. 7 (268), հուլիս, 1968 թ., էջ 19:

ռաքանակը կարող է պատվաբեր լինել նույնիսկ այսօրվա որևէ զարգացած լեզվի համար:

Սակայն նույնպիսի հայարտությամբ մենք չենք կարող խոսել մեր բանավոր լեզվի մաքրության և ճոխության, մեր գրական հին լեզվի ժողովրդականության, գրական ու բանավոր լեզուների փոխադարձ հարազատության ու համապատասխանության մասին:

Բարձրարժեք ու հարուստ մշակույթ ստեղծող հայ ժողովուրդը, պատմության քմահաճ խաղով, վերջին հազարամյակում միշտ բարբառախոս մնաց: Արաբական, պարսկական, թուրքական և այլ լեզուների անհարկի ազդեցությունները հայ բարբառները լցրին բռնի օտարաբանություններով, վերջիններս գնալով դարձան խոսակցական լեզվի կամ բարբառների ակտիվ բառապաշարի անդամներ, իսկ գրական հայերենի շատ բառեր աստիճանաբար մոռացվեցին կամ լավագույն դեպքում մնացին բարբառախոս հայի համար սովորույթի բառեր: Օտար *ամանաթ, բեջարեւ, բաղչա, բոստան, գյուլլա, դավա, գուլում, գիար, գոռ, գոռբա, թոզ, թիփի, ժեշտ, ժնջիլ, խուրջին, յարա, դոչաղ, մայմուն, քեր, չփլաղ, սիլլա, փեշքաշ, քեչա, քյոմուռ, քիրաճ, քյալփաթին, քյանդր, քյանդրբազ, քոռ, քորփա, քաչալ, քուչա, քյասիք* և նման հարյուրավոր բառեր բանավոր լեզվից վտարեցին հայերեն *ավանդ, մշակել, պարտեզ, բանջարանոց, գնդակ, ուղտ, արհավիրք, թույլ, դժվար, գորեղ, փռշի, բուք, թիթեղ, շղթա, ուսապարկ, էերք, կորիճ, կասպիկ, գրպան, մերկ, ապտակ, ընծա, թաղիք, անուխ, կիր, աքցան, լար, լարախաղաց, կույր, փոքրիկ, ճաղատ, փողոց, աղքատ* և այլ բառեր: Բարբառային հնչյունափոխությամբ անճանաչելիության աստիճանի կերպարանափոխվեցին գրական հայերենի հարյուրավոր բառեր, առաջացան միևնույն բառերի բազմաթիվ երկվություններ: Ահա թե ինչու, գրական հարուստ ժառանգությամբ հանդերձ, ժամանակակից գրական հայերենը կազմավորվեց իբրև մի նոր լեզու՝ մեծ դժվարություններ ու լեզվական հակասություններ հաղթահարելով:

XIX դարն ավարտեց աշխարհաբար լեզվի՝ դարեր առաջ սկսված գրականացման ու նորմավորման ընթացքը, և նոր գրական հայերենը դարձավ զարգացած գեղարվեստական գրականության, այդ դարաշրջանի հասարակական-քաղաքական հարաբերություններին, տնտեսակարգին, գիտությանը և ողջ մշակույթին համապատասխան լեզու:

Բայց այս ամենը սկիզբն էր միայն. նոր հայերենը երկփեղկված էր արևելահայ և արևմտահայ գրական լեզուների, իրենց գոյությունը շարունակում էին պահպանել հայերենի քառասունհինգ ավելի բարբառներ, գրական լեզվի խոսակցական դերն իրականացվում էր մտավորականների նեղ շրջանակներում միայն: Հայ ժողովրդի ու նրա լեզվի նկատմամբ շարունակվում էր ծուլման թուրքական ու ցարական քաղաքականությունը:

Առաջին համաշխարհային պատերազմը, սրան նախորդող ու հաջոր-

դող՝ արևմտահայության զանգվածային ջարդերը հայության ու հայերենի վերացման պատմական նոր ահավոր քայլեր եղան, որոնք այդ հրեշավոր նպատակի վերջնական իրականացման շեմքին էին, երբ ստեղծվեց Հայաստանի Առաջին, ապա՝ Երկրորդ Հանրապետությունը: Հայաստանի խորհրդայնացմամբ սկսվեց հայոց լեզվի ու նրա բառապաշարի ծաղկման մի աննախադեպ շրջան: Շնորհիվ տնտեսական, քաղաքական, գիտական ու մշակութային լայնորեն ծավալվող հեղափոխության՝ գրական հայերենը գնալով դարձավ լայն զանգվածների սեփականությունը, ընդլայնվեցին նրա գործածության ոլորտները, սկսվեց բարբառների՝ գրական լեզվին ձուլվելու, բարբառային հատկանիշների չքացման գործընթաց: Գրական հայերենը գնալով ճշգրտվեց ու նորմավորվեց, կայունացան նրա օրինաչափությունները: Ամենից էականը, սակայն, հայերենի բառապաշարի հարստացումը եղավ: Տնտեսական առաջադիմությանը համապատասխան, գեղարվեստական գրականության, գիտության նորանոր ծյուղերի ու մասնագիտությունների, արվեստների զարգացմանը համընթաց բազմապատկվեց հայերենի բառազանգը: Տնտեսական, քաղաքական անբարենպաստ պայմաններում անգամ մեր կյանքի առաջադիմությունը չի ընդհատվում, այնպես որ կարելի է ասել՝ հայերենը նորանոր բառերով հարստանում է ամեն օր, ամեն ժամ:

Հայոց լեզուն նախ հարստանում է իր բառաստեղծման ներքին միջոցների օգտագործմամբ:

1. Եղած բառարմատների բաղադրմամբ նոր բառեր կազմելը այնքան հարազատ է հայերենին, որ հաճախ մարդ չի էլ զգում, թե այս կամ այն հորինված բառը առաջին անգամ է լսում կամ կարդում: Այնպիսի նորակերտ բառեր, ինչպիսիք են՝ *առանձնատուն*, *չմշկասահք*, *գրոսայգի*, *տիեզերագնաց*, *վազքուղի*, *գեղասահք*, *գուգագուլպա*, *երիկամաքորթ*, *գազօջախ*, *սեղմագիր*, *վարկանիշ*, *ընտրակաշառք* և այլն, հայերենում մշտապես գործածված բառեր են թվում:

2. Հայոց լեզվի բառակազմական մյուս հիմնական միջոցը եղած արմատներից ու բառերից ածանցներով նոր բառեր կազմելն է: Մասնագիտական գրականության տվյալներով, արդի հայերենն ունի բառակազմական այդպիսի մոտ 200 ածանցներ, որոնց կեսից ավելին այժմ էլ ակտիվ բառաստեղծական արժեք ունի: Այդ ածանցներով կազմված շատ տերմիններ ու բառեր, որպիսիք են՝ *համակենտրոն*, *համակողմ*, *համակառույց*, *համալիր*, *ներաշխարհ*, *ներարկել*, *ներգաղթ*, *ներդաշնակ*, *ներխուժում*, *ինչյուն*, *ձևույթ*, *հատույթ*, *տիրույթ*, *վազորդ*, *չմշկորդ*, *ծանրորդ*, *դափուկորդ* և այլն, առաջին իսկ գործածությունից հարազատ են դառնում նույնիսկ ոչ մասնագետ մարդուն:

Գրական հայերենի բառապաշարը միշտ համալրվել ու համալրվում է նաև

3. բարբառային այնպիսի բառերով, ինչպիսիք են՝ *բարակացավ, գոգնոց, գռվիչ, դառնաժամ, դիմհար, դողերոցք, թերթերուկ, թերխաշ, խաչմենուկ, չոչաշոր, ջրբաժան* և այլն:

4. գրաբարյան բառերով՝ կենդանացնելով այդ բառերը, ընդլայնելով դրանց իմաստը: Այժմ սովորական են դարձել գրաբարի երբեմնի մոռացված *հաստոց, հեծան, պարետ, վթար, խոտան, աղանդեր, արգանակ, օշարակ* և այլ բառերը:

5. նոր տիպի կայուն բառակապակցություններով, ինչպիսիք են՝ *կարմիր աստղ, գիտության թեկնածու, ժողովրդական դերասան, հանգստյան տուն* և այլն:

6. օտար, առավելապես ռուսերենից կատարված բառային և դարձվածքային պատճենումներով, ինչպիսիք են՝ *հնգամյակ, զնդացի, ինքնաթիռ, քվեարկության դենե, իր վրա աշխատել, ոտքի կանգնեցնել, հարված հասցնել* և այլն:

Աշխարհում չկա մի լեզու, որ չհարստացնի իր բառապաշարը հարևան լեզուներից վերցրած փոխառություններով: Եթե լեզուն նոր է կազմավորված և նրա բառապաշարի օտարաբանությունները ճանաչելի են, ապա այդպիսի լեզվի վիճակը այնքան էլ նախանձելի չէ. երբեմն բառապաշարի մեջ սեփականը ճանաչելու շատ քիչ բան կարող է մնալ:

Փոխառությունների կամ օտարաբանությունների նկատմամբ լեզուները տարբեր տիպերի են լինում: Սեմական լեզուների բառային կառուցվածքը ստիպում է դրանց խուսափել օտարաբանություններից, իսկ չին-տիբեթական լեզուները հազվադեպ են հանդուրժում օտար բառեր: Սակայն նույն կառուցվածքի վերոհիշյալ ցեղակից լեզուների ներսում փոխառությունները բավական հարգի են: Այսպես, օրինակ, էստոներենը հաճությամբ չի փոխառություններ կատարում հնդեվրոպական լեզուներից, բայց իր ցեղակից ֆիններենից ունի հարյուրավոր փոխառյալ բառեր: Վիետնամերենը նույնպես ընկալունակ չէ օտարաբանությունների հարցում, բայց նրա բառապաշարի մոտ 75 տոկոսը, ըստ մասնագետների հավաստման, գալիս է ցեղակից չինարենից: Այսպիսով, օտարաբանություններով կամ փոխառություններով լեզուն հարստացնելու հարցը վեր է բառապաշարի հարստացման լեզվական քաղաքականությունից, կամ՝ ընդհանրապես քաղաքականությունից. այն սոսկ լեզվական հարց է:

Հայերենի բառային ու ձևաբանական կառուցվածքը լայն հնարավորություններ է ընձեռում ազատորեն փոխառություններ կատարելու. մեր լեզվի բառապաշարը լի է այդպիսի փոխառություններով: Հայերենը դառնի շարունակ հարստացել է այդ փոխառությունների հաշվին և շարունակում է հարստանալ: Դժվար է նույնիսկ հավատալ, որ հայերենի այնպիսի բառեր, ինչպիսիք են՝ *բժիշկ, ծակատ, շաքար, կարմիր, կապույտ, սուր, պողպատ, շավիղ, քնար, եկեղեցի, մկրատ, կատու, ոչխար* և այլ բառեր

երեւմտիկ օտարաբանություններ են եղել: Բայց այս կարգի բառերից շատերը հայերենին անցել են դեռևս նրա գրական լեզու չդարձած շրջանում և խոսակցական լեզվում այնպես են ձևափոխվել, որ նրանց օտարածին լինելը հաստատել անգամ դժվար է: Հայերենը նույնպիսի բարյացակամություն չի ցուցաբերում գրական փոխառությունների նկատմամբ: Հայ գրական լեզվի համար բառապաշարի հարստացման հիմնական ուղղությունը միշտ եղել է իր սեփական բառաստեղծումը. մեր գրական լեզուն օտարաբանությունների դիմել է միայն ստիպված պարագայում, այսինքն՝ երբ չի կարողացել տվյալ օտար բառը ճշգրիտ կամ հաջող թարգմանել: Հայոց լեզվի բառակերտման դարավոր ավանդությունից և իր իսկ լեզվական կառուցվածքից բխող և կանոն դարձած այս սովորույթը օրինականացված է նաև ժամանակակից հայերենի համար՝ նախկին տերմինաբանական կոմիտեի և ՀՀ ԿԳՆ լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհրդի որոշումներով, որոնցում օտար լեզուներից կատարվող փոխառությունները համարվում են հայերենի բառապաշարի հարստացման միջոցներից մեկը: Ըստ որում օտար լեզուներից պիտի «փոխ առնել այնպիսի տերմիններ ու բառեր, որոնց համարժեքը չկա և հայերենի բառակազմական միջոցներով հաջող կազմել հնարավոր չէ»:

Ամեն ինչ պարզ է ասված. եթե հայերենն ունի *կենսաբանություն, բանասիրություն, երկրաբանություն, գյուղատնտեսություն, հեղափոխություն, կուսակցություն, գրախոսություն, մտավորականություն, վեպ, ճառ-ճատենոց, կարծրախոս, աղեթափություն, գրագող, քերմաչափ, բարենորոգում, բարոյագետ, գրասենյակ, կերպար, մտածելակերպ* և այլն, ապա բոլորովին ավելորդ են օտար *բիոլոգիա, ֆիլոլոգիա, գեոլոգիա, ագրոոմիա, ռևոլյուցիա, պարտիա, ռեցենզիա, ինտելիգենցիա, ռոման, մալարիա, սկլերոզ, գրիժա, պլազիատոր, թերմոմետր, ռեֆորմ, մորալիստ, օֆիս, իմիջ, մենթալիտետ* ու նման բառերը՝ սրանց անհրաժեշտություն ինչպիսի ջանքերով ու մոլուցքով էլ որ արդարացվի:

Եթե հայերենը չունի և դեռ չի ստեղծել այնպիսի բառերի համարժեքներ, ինչպիսիք են *ապարատ, գրենա, կիբեռնետիկա, կվարցիտ, պրոյուկիալ, մակարոն, բիֆշտեքս, ստադիոն, ակորդեոն* և այլն, ապա, անկախ այս բառերի հայերենին հարազատ ու հասկանալի լինելու կամ չլինելու հանգամանքից, դրանք պիտի օգտագործվեն, քանի որ այդ բառ-հասկացությունների մտել են մեր իրականության մեջ, ուստի լեզվից դուրս մնալ չեն կարող: Սակայն հայերենում օգտագործել այդ բառերը բնավ էլ չի նշանակում սրանք ընդհանրապես հայտարարել անթարգմանելի: Վերը բերված մի քանի բառերից հայերենի գրությանն ու արտասանությանը ամենից անհարազատը *ակորդեոն* բառն է, բայց այդ բառը այնքան հասկանալի ու արդեն տարածված բառ է, որ դժվար թե որևէ մեկի մտքով անցնի այն հայացքներ: Սրան հակառակ, հայերենի ինչնմանն ու գրությանը շատ

հարազատ է գրեճա բառը, բայց իր անհասկանալիության պատճառով այդ գրեճա-ն իր հարևան *պրոլյուվիալ*-ի հետ մարդկանց միշտ պիտի հուշի սրանց թարգմանելիության մասին: Բոլորը լավ հասկանում են, թե ինչ բան է *ստադիոն*, բայց 16 դար է, ինչ հայերենը իր հոմանիշներով կռվում է այս բառի դեմ: Ինքերը այն թարգմանել են *ասպարեզ*, *մրցարան*, *մրցավայր*, *հրապարակ*, այժմ էլ սրանց ավելացան՝ *խաղաղաշտ*, *մրցաղաշտ*, *մարզաղաշտ* հոմանիշները: Ոչ ոք թշնամություն չունի հունարեն *ստադիոն*-ի դեմ, բայց լեզուն անում է իր գործը. հավանաբար բոլորովին նոր ստեղծված *մարզաղաշտը* ասպարեզ պիտի ելնի 1600-ամյա *ստադիոնի* դեմ՝ այն հայերենից դուրս մղելու հավակնությամբ: Դեռ երեկ անթարգմանելի համարված *կոմպլեքս*, *կորպուս*, *կուլտուրայի պարկ*, *ունիվերսազ*, *շտանգա*, *շտանգիստ*, *հանդբոլ*, *սոլիստ*, *կոլգոտկա*, *դուեստ*, *դիրեկտոր* և այլ բառեր այսօր դարձել են *համալիր*, *մասնաշենք*, *զբոսայգի*, *հանրախանութ*, *ժամրաժող*, *ժամրոդր*, *ծեռնագնդակ*, *մենակատար*, *զուգագուլպա*, *զուգերգ*, *տնօրեն* և այլն:

Այս է լեզվի զարգացման բնական ընթացքը:

2

Հայերենի բառապաշարի հարստացման հիմնական ուղին, ինչպես տեսանք, մեր լեզվի բառաստեղծման հարուստ ու բազմազան միջոցներն են: Բայց միաժամանակ տեսանք, որ այդ միջոցներին զուգահեռ հնագույն ժամանակներից մինչև օրս հավասարապես գործում է օտար ազդեցությունների կամ փոխառությունների գործոնը, որի դերը ինչքան էլ կարևոր լինի, այնուամենայնիվ տարբեր լեզուներում, նույն լեզվի տարբեր շրջանակներում, նույնիսկ բառապաշարի տարբեր շերտերում միանգամայն տարբեր է:

Որոշ համակարգի լեզուներում օտար ազդեցությունները բառապաշարի հարստացման մեջ էական դեր չունեն, այլ տիպի լեզուներում կամ նույն համակարգի լեզուների ներսում այդ գործոնը բավականին վճռական դեր ունի: Ժողովուրդների պատմահասարակական հարաբերություններից կախված՝ նույն լեզվի մի շրջանում օտար ազդեցությունները շատ մեծ թիվ են կազմում, մի այլ շրջանում՝ շատ չնչին. նայած ազդեցությունների բնագավառին ու չափին՝ բառապաշարի մի շերտում օտարաբանությունները կարող են շատ ու շատ լինել, մի այլ շերտում՝ շատ քիչ: Այս բոլորը պատմական օրինաչափություններ են, լեզվի պատմական զարգացման արդյունք, ինչպիսին կարող է լինել որևէ լեզվի զարգացումն ու բարգավաճումը կամ հետադիմումն ու ծուլումը՝ ամբողջությամբ վերցրած:

Լեզվի, նրա այս կամ այն բաղադրիչի, ասենք, բառապաշարի զարգացման օրինաչափությունների մասին խոսելիս չի կարելի անտեսել զարգացման այս պատմականության սկզբունքը, առանց որի չի կարելի պատկերացնել ոչ լեզվի զարգացում, ոչ լեզվի համակարգայնություն: Դժբախտաբար, անգամ շատ մասնագետներ բառապաշարի զարգացման մասին խոսելիս հաճախ են տարվում լեզվի մասնակի շրջաններով ու փաստերով՝ մոռանալով դրանց հետևում տեսնել ամբողջ լեզուն, լեզվի ողջ պատմական ընթացքը: Հաճախ սկզբունքային ու կարևոր հարցերը փոխարինվում են առանձին բառաձևերի ու տերմինների ընտրության վեճով, որն ավելի շուտ նախասիրության, մասնագիտացման, օտար լեզուների իմացության, լեզվական ճաշակի հարց է և ոչ թե լեզվաշինության սկզբունքային հարց:

Կան հարցի էությանն անտեղյակ մարդիկ էլ, որոնք բառապաշարի հարստացման միջոցների քննության, սեփական բառակազմական միջոցների և օտարաբանությունների դերի գնահատման հարցում իրենց սուտ ու շփոթ մտքերը ճշմարտության տեղ անցկացնելու համար, լեզվական մի քանի հարմար օրինակ ճարելուց հետո (իսկ լեզուն ցանկացած տեսությունը հիմնավորելու համար մի քանի օրինակ միշտ էլ կարող է տալ), ապավինում են անցյալի հեղինակություններին՝ դիմելով ամենակարող մեջբերումներին:

Պիտի ասել, որ լեզուն այստեղ շատ դաժան է և ոչ մի հեղինակության առջև չի ստրկանում: Ձեր մեծարած հեղինակությունն այսօր կասի, որ այսօր ոչ օտար կամ ազգային բառը անհարմար է, նրա փոխարեն այնինչ բառը պիտի գործածել, բայց հարյուր տարի հետո կպարզվի, որ լեզուն, հակառակ ձեր ապավեն գիտունի ցանկության, հենց այսօր անհարմար բառն է շարունակել գործածել և բոլորովին մոռացել է այնինչ հարմար բառը: Ուրեմն այստեղ էլ կարևորը օրինաչափության ըմբռնումն է և ոչ թե մասնակի օրինակներից կառչելը:

Դարերով վիճել են և շարունակում են վիճել, թե մայրենի բառերի կողքին որտեղ և ինչ չափով կարելի է գործածել օտար բառեր: Քանի կան տարբեր լեզուներ ու լեզվական ազդեցություններ, կլինեն և այս վեճերը: Եթե կան մարդիկ, որոնք այս թեմայի շուրջը գրում են այդ վեճերին վերջ տալու նպատակով, ապա իզուր են գրում: Սա նշանակո՞ւմ է արդյոք, թե լեզվի զարգացումը մեր կամքից ու ցանկությունից բացարձակապես անկախ է, և մեր միջամտություններն ու դատողություններն այս մասին բոլորովին ավելորդ են: Ո՛չ, իհարկե:

Լեզվաշինական ճիշտ քաղաքականությունը շատ կարևոր նախապայման է լեզվի մաքրության ու հստակության, նրա համակարգի ազգային կերպարանքի պահպանման, սրանով պայմանավորված՝ լեզվի ուսուցումը հեշտացնելու համար:

Ուրախությամբ կարելի է արձանագրել, որ հայ նոր գրական լեզվի բառապաշարի մշակման ու հարստացման մոտ հարյուրիցիսունամյա պատմաշրջանում մեր լեզվաշինարարները վարել են միանգամայն ճիշտ քաղաքականություն: Այս մեծ գործի առաջին նախանձախնդիրները հայ նոր գրականության դասականներն էին, որոնք, սկսած Արուստանից մինչև Չարենց ու Պարույր Սևակ, դավանել են մեկ հիմնական սկզբունք՝ պահպանել մեր լեզվի ազգային ձևը, հարստացնել նրա բառապաշարը իր սեփական հարուստ բառակազմական միջոցներով՝ չխորշելով նաև անհրաժեշտ օտարաբանություններից:

Նոր գրական լեզվի քառագույլ Արուստանը, ընդգծելով ռուսաց լեզվի հմացության կարևորությունը, «Վերք Չայաստանի»-ում գրում է. «Ռուսաց լեզուն մեր տերությանն ա, պետք է ամենից առավել համարինք», բայց սրանից անմիջապես հետո ավելացնում էր. «Ախր ո՞վ ա լսել, թե ծծնոր կաթը՝ մոր կաթիցը լավ ըլի: Եսքան խառը լեզվի հետ դու էլ որ քո *փորքուլիվաթսան*, *մրոքուլիվաթսան* ես խառնում, ախր դրանից ինչ համ դուրս կգա... Գիտուն, լուսավորյալ մարդը նա է, որ ամեն լեզու քանի կարա, իստակ խոսա»*:

Մեծ լեզվաշինարար Միքայել Նալբանդյանը, մի կողմից զգուշացնելով մաքրասիրության ձգտմամբ աշխարհաբարը գրաբարին ստրկացնելու, նրա անհասկանալի բառերով ու ոճերով նոր հայերենը լցնելու վտանգից, մյուս կողմից պահանջում էր հայոց լեզվի իմացություն, պահանջում էր, որ գրական լեզուն անտեղի ու անճարակ օտարաբանություններով լցված բարբառային բանավոր խոսքի աստիճանին չիջեցվի:

«Անհնար է, եթե, ինչպես ասացինք, տարապայման մաքրասիրությամբ ստրկացնենք նորան հին լեզվին. անհնար է, թե աններելի անհոգությամբ, այո՛, շատ անգամ և տգիտությամբ և առանց բնավ հայ լեզուն ուսած լինելու, անկարգ, անկանոն, ինչ որ մեր բերնին գալիս է, գրենք թղթի վրա»**:

Սակայն Նալբանդյանը չի մերժում օտարաբանություններն ընդհանրապես. նա քաջ գիտի, որ նորաստեղծ գրական աշխարհաբարը առանց այդ օտար բառերի կարող է կտրվել ժողովրդից, իսկ մյուս կողմից՝ չի կարող գիտության լեզու դառնալ: «Ամենբեժիլ ճշմարտություն է,– գրում է նա,– թե մենք իջնելով հասարակ ժողովրդի կյանքի մեջ պիտի ստիպվինք բուն թուրքի բառեր էլ ներս առնուլ, ամենօրվա կյանքի, պետքերի և հասկացությանց որպես հայտարար, ինչպես գիտական առարկաներում ստիպված ենք եվրոպական բառեր առնուլ»***: Կարծես, ուշադրություն

*Ն. Արուստան, *Վերք Չայաստանի*, 1955, էջ 99–100:

**Մ. Նալբանդյան, *Երկու խոսք (Երկերի լիակատար ժողովածու, հ. 2, էջ 400)*:

***Մ. Նալբանդյան, *Սոս և Վարդիթերի կրիտիկա* (ԵԼԺ, հ. 3, էջ 186 - 187):

դարձրիք Նալբանդյանի «պիտի ստիպվինք» և «ստիպված ենք» բառերին: Այսօր էլ այս սկզբունքը ամեն մի ազգային լեզվի բառակերտման և տերմինաստեղծման այբուբենն է: Օտար բառը վերցնում կամ վերցրածը պահում են, երբ սեփական բառը չունեն, կամ օտար բառի համարժեքը չեն կարողանում ստեղծել. սա էլ հենց այդ ստիպումնքն է, որ երկու անգամ կրկնում է Նալբանդյանը: Այս միանգամայն ճիշտ սկզբունքն են դավանել նաև մեր մյուս անվանի լեզվաշինարարները:

Իր ֆելիետոններում *ծմերուկը մեղրապուպ* շինողներին ծաղրող Ռաֆֆին «Ձաիրումարի» հերոսի բերանով ասում էր. «Հայրց լեզուն այնքան ճոխ է, որ առանց ուրիշից փոխ առնելու էլ կարող է ստեղծել յուր բառերը»*:

Պարզ չէ*, որ Ռաֆֆին կռվում էր ոչ թե օտար բառերը հայացնելու դեմ, այլ դարավոր գործածությանը հայացած բառերը թարգմանելու դեմ, ամեն կարգի անշնորհք ու սխալ թարգմանությունների, աղավաղումների դեմ:

Յովհաննես Յովհաննիսյանը գայրույթով գրում էր, թե «Շատ անգամ հայերեն գրածը, եթե ռուսերենից է թարգմանած, պիտի նորից ռուսերենի շուռ տաս, որ հասկանաս, թե ինչ է ուզում ասել գրողը»**: Միաժամանակ Յովհաննիսյանը բողոքում էր հայ լրագիր ու գիրք հրատարակողներին՝ ասելով, թե «...Ես, մի օտար լեզուներ չիմացող հայ մարդ, պարտակա՞մ եմ հասկանալ... մի զավառական փոքրիկ թերթում տպված թղթակցության մեջ *ֆալսիֆիկացիա*, *մասսա*, *միսիա*, *դևիզ*, *մոմենտ* բառերը, երբ թղթակցության մեջ էլ խոսքը տիրացուի, գյուղական գրագրի, տանուտերի մասին է»:

Ուրեմն Յովհաննիսյանն էլ պայքարում է սխալ ու անհասկանալի թարգմանության դեմ, անտեղի օտարաբանությունների դեմ և ոչ թե քարոզում է օտար բառերի անթարգմանելիության տեսությունը:

Այս հարցում շատ են չարաշահում թունամյանի հեղինակությունը: Իսկ ինչ է ասում թունամյանը: «Եվ միշտ ավելի լավ է չունեցած բառը փոխ առնել, քան ճգնել անպատճառ ստեղծել կամ թարգմանել ու ֆրակը շինել պղնձագեստ, կոտլետը՝ կողիկներ կամ ռախատ լոխումը՝ հանգստապատահ:»

Անճիշտ կամ անշնորհք թարգմանություններն ավելի շատ են վնասում լեզուն, քան ուղղակի փոխառությունը: Հաճախ կտեսնեք, որ մեզանում նույնիսկ просвещение, цивилизация, культура թարգմանում են միևնույն բառով – *լուսավորություն*»***:

*Ռաֆֆի. *Երկ. ժող.*, 1958, հ. 2, էջ 136:

**Յովհ. Յովհաննիսյան, *Հրատարակչական ընկերության վարչություն* (Երկեր, մի-հատորյակ, 1959, էջ 359):

***Յովհ. *Թունամյան, Երկերի ժողովածու*, 1951, հ. 4, էջ 374–375:

Ո՛րն է այստեղ թուճամյանի սկզբունքը. մի՞թե այն, թե «միշտ ավելի լավ է չունեցած բառը փոխ առնել», որովհետև նրա թարգմանությունը աղավաղում է օտար բառը և «ավելի շատ է վնասում լեզվին, քան ուղղակի փոխառությունը»: Եթե այս է, ինչպես կարծում են մաքրամոլության դեմ պայքարող մի քանի անհատներ, ապա ստացվում է այնպես, որ թուճամյանը քարոզում է, թե կարիք չկա ջանք թափել օտար բառերը թարգմանելու, դրանք պատրաստի կան, պիտի վերցնել և օգտագործել, ուստի անթարգմանելի են ոչ միայն *ֆրակը, կոտլետը, ռահատ լոխումը*, այլև *просвещение-ն, дивинизация-ն, культура-ն*: Բայց չե՞ն վախճնում մեր նոր օտարամոլները մեծ թուճամյանին այսպիսի անմիտ կարծիք վերագրելուց: Մի՞թե թուճամյանի գրածը մեկնաբանությունների կարիք ունի, եթե մարդիկ միտումնավոր կերպով չեն ուզում աղավաղել այն: Մի՞թե «Անճիշտ կամ անշնորհք թարգմանություններն ավելի շատ են վնասում լեզվին, քան ուղղակի փոխառությունները» արտահայտությունը չի նշանակում, թե անհրաժեշտ է օտար բառը ճիշտ թարգմանել, իսկ եթե պիտի սխալ թարգմանենք, ապա ավելի նախընտրելի է օտար բառի գործածությունը: Եթե պիտի սխալվեք, եթե չեք կարողանում բառի ճիշտ համարժեքը գտնել, ապա մի՞ ճգնեք այն անպայման հայացնել:

Զե՛ որ թուճամյանն իր այդ միտքը հենց այդպես էլ ավարտել է՝ խոսքը կոնկրետացնելով հաջող փոխառության ու ճիշտ թարգմանության վրա:

«Եվ էսպետվ.— շարունակում է թուճամյանը.— լեզվի հաջող փոխառությունն ու ճիշտ թարգմանությունը մեծապես տաղանդի ու շնորհքի գործ են դառնում, բայց, դժբախտաբար, լեզվի վրա անշնորհք մարդիկ շատ են ազդում, և հասկացող ու կիրթ ճաշակի տեր մարդկանց միայն մնում է խոսելիս թե գրելիս, փոխ առնելիս թե թարգմանելիս զգույշ լինել ու բարեխիղճ, որովհետև ամեն մի հնչյուն, ամեն մի բառ, ամեն մի ձև կամ ոճ մի մեծ ստեղծագործություն է ու մի ամբողջ աշխարհք»*:

Հարկ կա՞ շարունակելու այս վկայակոչումները: Կա՞ մեկը, որ կասկածում է, թե լեզվաշինական նույն տեսակետին չէին նաև Աղայանն ու Մուրացանը, Պարոնյանն ու Օտյանը, Տերյանն ու Շիրվանզադեն և շատ ուրիշներ: Իսկ եթե սրանց և այդ ուրիշների մեջ եղել են այլ տեսակետներ դավանողներ, այդ դեպքում նմանները ճիշտ են եղել յուրովի, կամ պարզապես սխալվել են, որը նույնպես մարդկային է:

Զե՛ր սխալվում Աղայանը, որ, կարծեք, ամփոփելով այս վեճերը, գրում էր. «Ծայրահեղ մաքրասիրությունը ծայրահեղ օտարամոլության չափ արհամարհելի է: Մեզ առաջնորդ պետք է ունենանք մեր առողջ դատողությունը, որ մեզ թելադրում է, ինչ դեպքում ինչպես պետք է վարվել: Պետք

*Չ. Թուճամյան. *Նույն տեղում*, էջ 375:

չէ մժողկներ քամել և ուղտեր կուլ տալ»*: Այսօր, երբ աշխարհով մեկ տարածվող ու ամրապնդվող տնտեսական, քաղաքական, մշակութային կապերը իրենց հետ բերում են հազարավոր օտարաբանություններ, երբ գիտության առանձին ճյուղերի զարգացումը հարյուրավոր նոր տերմինների սկիզբ է դնում, երբ տեխնիկայի ու մեքենայացման հետ ամեն օր նոր հասկացություն ու բառ է մտնում ոչ միայն արտադրություն, այլև ամեն տուն ու ընտանիք, այլևս խոսք չի կարող լինել երկու հավասար ծայրահեղությունների՝ լեզվական օտարամոլության ու մաքրամոլության մասին:

Հավասար պայքարի կոչ անել ավելորդ օտարաբանությունների և մաքրամոլության դեմ նշանակում է, իրոք, «մժողկներ քամել և ուղտեր կուլ տալ»:

Դեռ նոր էինք *կերոսինկան* թարգմանել *նավթավառի*, իսկ *պրիմուսը* չէինք հասցրել թարգմանել, երբ սրանց փոխարինելու եկան *էլեկտրասալն* ու *գազօջախը*: *Ռադիոն* այդպես էլ չթարգմանեցինք, երբ մուտք գործեցին *ռադիոընդունիչն* ու *հեռուստացույցը*: Այսպիսով հիմնական տերմինաշինությունը:

Բառապաշարի այսպիսի արագ ու բազմակողմանի զարգացումը պահանջում է համազգային ուշադրություն և հոգատարություն մեր լեզվի բառագանձի նկատմամբ: Լեզվի բառապաշարի արագընթաց զարգացումը հրամայողաբար պահանջում է բոլոր հնարավոր միջոցների գործադրմամբ բառհոսովել հայերենը իր սեփական նորակերտ բառերով ու տերմիններով: Այսպիսի համազգային նշանակություն ունեցող հարցի լուծման ճանապարհին, փորփրելով անցյալի տերմինաշինական վեճերը, հավաքելով ինչ ու նոր սխալ ու անհաջող թարգմանություններ. *պրօչգզեստ* (*ֆրակ*), *հրասայլ* (*տանկ*), *ուսողություն* (*մաթեմատիկա*), *սպասկույտ* (*շտաբ*), *հակիրճակ* (*կոնսպեկտ*), *ախոյան* (*չեմպիոն*) և այլն, որոնց մեջ նույնիսկ կան կատակի համար հորինված բառեր, սրանց ավելացնելով իրենց դուր չեկող *երգահան*, *գրոսաշրջիկ* և այլն, ոմանք ամենայն լրջությամբ փորձում են մարդկանց հավատացնել, թե որոշ անհատների ջանքերով հայերենի տերմինաշինության ասպարեզում տարվում է նաև մաքրամոլության քաղաքականություն:

Օտար բառերի ու տերմինների թարգմանությունը, անհարկի օտարաբանությունների դեմ պայքարելը յուրաքանչյուր լեզվի բառակազմական ու տերմինաշինության ներքին օրինաչափություններից բխող կանոն է, լեզվի, որպես մտածողության ազգային ձևի, փիլիսոփայական դրույթից, լեզվի հասկանալիության անհրաժեշտությունից բխող կանոն:

Տերմինաշինության այս կանոնը միայն հայերենին չէ, որ հատուկ է: Վերջին երեսուն-քառասուն տարիներին տերմինաբանական հարցերին

*Ղ. Աղայան, *Երկերի ժողովածու*, 1963, հ. 3, էջ 300:

նվիրման քննարկի փուլում և առաջ այդ սկզբունքն է քարոզվել ու հաստատվել: 1961 թվականին Խորհրդային Միությունում գումարված այդպիսի մի գիտաժողովի որոշումներում ասված է. «...Նոր տերմիններ ստեղծելիս անհրաժեշտ է, նախ ամբողջությամբ օգտագործել տվյալ լեզվի բառային ֆոնդը և բառակազմական հնարավորությունները, և, երկրորդ՝ անհրաժեշտության դեպքում փոխ առնել համապատասխան միջազգային և ռուսերեն այնպիսի տերմիններ, որոնք ավելի տարածված ու ժողովրդական են, քան տվյալ լեզվի բառանյութից անհաջող կերպով ստեղծված քիչ հասկանալի տերմինները»:

Բայց լեզվական օրենքները քրեական օրենքներ չեն, որոնց կիրառումը կախված լինի միայն կիրառողի կամքից ու իմացությունից. սրանք օրենքներ են, որոնց իրագործումը, ինչպես լեզուն ինքը, հասարակական է: Եթե կանոնը ճիշտ թարգմանելն է, ապա ինքնին հասկանալի է, որ ազգային ճիշտ ու ընդունելի տերմին ստեղծելու ընթացքում անխուսափելի են մաս սխալներն ու աղավաղումները, որոնք պիտի մղեն ճիշտ ու հարմար տերմին գտնելուն և ոչ թե օտար ոչ պակաս անհասկանալի տերմինի գործածությանը:

Ակնառու է, որ լեզվի նկատմամբ վարչական միջամտությունների անցյալի սխալ քաղաքականության վերացմամբ, որի արտահայտությունը եղավ հայերեն *հեղափոխություն*, *կուսակցություն*, *սահմանադրություն* և այլ բառերի վերականգնումը, մեր անցյալի հոգևոր ժառանգության, մասնավորապես գրաբարով ստեղծված հարուստ մատենագրության նկատմամբ հասարակական նոր վերաբերմունքի մշակմամբ, Հայաստանի Հանրապետության և սփյուռքի հայության միջև մշակութային կապերի ամրապնդմամբ, ազգային տնտեսության ու մշակույթի ընդհանուր առաջադիմությամբ բնականորեն զարգացում է ապրում հայոց լեզվի բառաշինությունը, այդ թվում նաև սեփական միջոցներով բառակերտումը: Ավելի արդյունավետ է դարձել այս ասպարեզում հայերենի բարձրագույն խորհրդի գործունեությունը:

Ունանք մտավախություն ունեն, թե տերմինների հետևողական թարգմանությունը կարող է հանգեցնել ամեն ինչ հայացնելու անօգտակար սովորույթի:

Ասում են, թե նման լեզվաշինական քաղաքականությունը կվնասի ազգային լեզվի գիտական տերմինաբանությանը, վերջինս կդառնա ներամփոփ, կկտրվի միջազգային տերմինաբանական աղբյուրից և կդատապարտվի հետադիմության:

Նախ ոչ մի դարում սեփական բառակազմական միջոցներով ստեղծված, տվյալ լեզվի գրությանն ու արտասանությանը, իր ժողովրդի մտքին ու հիշողությանը հարազատ բառերն ու տերմինները երբեք չեն խանգարել այդ ժողովրդի առաջադիմությանը:

Ո՛վ կհավատա, թե հայերեն *ջրածին, թթվածին, ծծմբաթթու, քարածուխ, երկհիմնայնություն, հաղորդիչ, բացատ, լիցքավորում, վրադիր, հողմահարում, հավասարակշռություն, ճոճանակ, քթոսկր, ակնաբույժ, լնդախտ, վիրահատություն, գեղագիտություն, գրաքննադատություն, քերականություն, լեզվաբանություն, հասարակարգ, բարոյախոսություն* և այլ գիտական տերմինները իջեցնում են մեր գիտության մակարդակը, ավելի վատ են ծառայում հայերենին, քան փոխառյալ *բակտերիա, բալանս, վինիլիտ, հիպոքլորիտ, ռեյսմուս, ռեյսֆեդեր, բուտիրոմետր, գոոզլեա, լեթարգիա, կոնտրակտուրա, դեդուկցիա, պուբլիցիստիկա, պուանտի-լիզմ, էկլեկտիզմ* և այլ տերմինները:

Փոխարինեցեք սրանք հայերեն համարժեքներով, եթե ձեր երախտավոր նախնիները կամ ժամանակակիցները ստեղծել են այդպիսիք, և կրկին կհանդգնեք մայրենի բառաձևի առավելության մեջ ոչ միայն հասկանալիության, այլև գրության ու արտասանության հարազատության առումով (բալանս – *հաշվեկշիռ*, ռեյսմուս – *խազիչ*, ռեյսֆեդեր – *զծիչ*, բուտիրոմետր – *յուղաչափ*, գոոզլեա – *մանրէակույտ*, կոնտրակտուրա – *կծկանք*, դեդուկցիա – *արտածում*, պուբլիցիստիկա – *հրապարակախոսություն*):

Երկրորդ՝ այսպես կոչված միջազգային տերմինաբանությունը, որի երբեմնի աղբյուրը միջնադարյան եվրոպայում գիտության լեզու դարձած լատիներենն էր՝ հունարենով հարստացած, այժմ այդպիսի միասնական աղբյուր չունի: Այսօր չենք գտնի մի քանի տասնյակ գիտական տերմիններ, որոնք լեզվականորեն համաշխարհային ընդհանրություն ունենան:

Մեզ համար միջազգային համարված *գաստրոնոմ, հոմոդար, վագոն, վերսիա, դիալեկտիկա, դիսերտացիա, կապիտալիստ, կարիերա, կատեգորիա, կոմունիզմ, սոցիալիզմ, ինտերնացիոնալ, պլակատ* և այլ բառերից ոչ մեկը չկա արաբերենում, սրանք բոլորն էլ թարգմանվում են:

Միջազգային տերմինաբանության հարցն այսօր ոչ այնքան լեզվաշինական, գիտական-գործնական հարց է, որքան լեզվական դիվանագիտության հարց:

Հանուն գիտության ու միջազգային տերմինաբանության տարվող օտար բառերի անտեղի գործածության քարոզը խանգարել է մեզ՝ հայերենի բառակազմական և թարգմանական հարուստ միջոցներն ամբողջությամբ օգտագործելու, թույլ չի տվել ուղիներ որոնելու տերմինակերտման ու թարգմանական դժվարությունները հաղթահարելու համար: Այսպիսի լեզվաշինական քաղաքականության դեպքում չօգտագործվող բառակազմական միջոցները գնալով կաղքատանան, և մենք կվարժվենք ամեն օտար բառ նույնությամբ գործածելուն: Փոխանակ գրքեր ու հոդվածներ գրելու բառակերտման լեզվական հմտությունների մասին, առանձին դժվար թարգմանվող խոսքի մասերի (ինչպես բայերի) ու ոճերի թարգմանական դժվարությունները հաղթահարելու, թարգմանության ենթակա

տերմիններն ու բառերը հայացնելու, գործածության մեջ եղած հոմանիշ տերմիններից ընտրություն կատարելու մասին, փոխանակ մտածելու, թե ինչպե՞ս է եղել, որ խոսակցական հայերենի ամենագործածական բառերից են դարձել երկաթուղային *պասառկա*, *պերեսառկա*, *կոմպոստիրովկա* և այլ բնագավառների մասն հարյուրավոր բառեր, մեր որոշ մասնագետներ ու տերմինաշինարարներ զբաղված են տեսականորեն վաղուց լուծված կամ բնավ չլուծվող մանր վեճերով:

Երբեմն խոսք է լինում նաև տերմինաշինության, հայոց լեզվի բառային հարստության պահպանման հայրենասիրական կողմի մասին: Մեր լեզվի բառազանձը պահպանելու և հարստացնելու քաղաքականության մեջ ու մանց դժվարանում են ջոկել իսկական հայրենասիրությունը կեղծ հայրենասիրությունից: Այստեղ արդեն դատավորը պիտի ժողովուրդը լինի: Ահա ժողովրդի մարդու կարծիքը՝ արտահայտված Մուրացանի մի հերոսի բերանով սրանից մոտ մեկ դար առաջ:

«– Անցնենք,– ասացի ես և ապա դառնալով մեր հյուրընկալին՝ հարցրի.– ո՞րին են այդ սոսիները:

– Սոսին ո՞րն ա:

– Ա՛յ, այս ծառերը:

– Բա էդ չընար ա, դու խի՞ սոսի ես ասում,– հարցրեց նա:

– Հայերեն չինարիմ սոսի կասեն,– բացատրեցի ես:

– Որ ըստեց ա, բաս չընարը թուրքերեն ա՞:

– Այո՛,– հաստատեցի ես:

Գյուղացին գլուխը շարժեց և ապա նորեն դառնալով մեզ՝ հարցրեց.

– Ես մենք որ չընարու անունն էլ հայեվար ասելը գիտում չենք, մեր ճարն ի՞նչ կըլի, հավատաս, քանի գնանք՝ էնքան էվելի հայվան կդառնանք:

– Ի՞նչո՞ւ, բարեկամ, մի բառ չիմանալով՝ մարդ հայվա՞ն կդառնա,– հարցրի ես ժպտալով:

– Աղբաթիխեր, էսօր մի բառ կմոռանանք, էգուց էրկուսը, գալ օրն իրեքը. մին էլ են ա կտեսնես, որ խոսքի կեսը հայեվար ենք խոսում, կեսը՝ թուրքեվար: Մարդ որ իրա ազգի լեզվով խոսիլը գիտա ոչ՝ հայվան չի, բա ի՞նչ ա»*:

Այսպես, ուրեմն, ժողովրդի անգրագետ մարդն անգամ գիտի, որ ամեն ոք առաջին հերթին իր ազգի լեզվով պիտի խոսի և այդ լեզվով խոսելիս էլ պետք է գործածի մայրենի լեզվի բառն ու բառաձևը և ոչ թե օտարի: Այդ նույն ժողովրդի հանճարեղ բանաստեղծն էլ նշում է, որ օտար բառը չի կարելի գործածել միայն այն դեպքում, երբ այդ բառին լիարժեք փոխարինող է ստեղծված. իսկ այդպիսի բառի ստեղծումն էլ, ինչպես ասում է

*Մուրացան, *Երկերի ժողովածու. երեք հատորով, հ. 3, Երևան, 1976, էջ 255:*

բանաստեղծը, «շնորհքի գործ է»: Այսօր այդ շնորհքը գործադրելու համար, ցանկությունից բացի, պետք է նաև հայերենի տերմինակազմության գիտական սկզբունքի իմացություն:

Ի լրումն «Հայոց լեզվի նորմավորման ընդհանուր սկզբունքները» որոշման, որը հաստատվել է դեռևս 1939 թ., տերմինաբանական կոմիտեն 1986 թ. հունիսի որոշմամբ հաստատել է նաև «Հայերենի տերմինակազմության սկզբունքները»: Սույն տեղեկատուում հրապարակված այդ որոշումից կարելի է իմանալ, «թե ի՞նչ կոնկրետ սկզբունքներով պետք է առաջնորդվել ժամանակակից լեզվի բառակազմական միջոցներով տերմիններ կազմելիս և հնարավոր բառակազմական տարբերակներից որի՞ն պետք է գերադասություն տալ»:

Յ. Խ. ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

1. ՀԱՅՈՑ ԼԵՋՎԻ ԿԱՆՈՆԱՐԿՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ*

Արտահայտելով հայ ազգի տնտեսության, մշակույթի, գիտության և արվեստի բուն զարգացումը՝ հայերեն գրական լեզուն ինքը ևս զարգանում ու հարստանում է: Կանխելու համար զարգացման այդ բնական ընթացքի հնարավոր շեղումները, միաժամանակ նպատակ ունենալով օժանդակելու գրական լեզվի անարգել զարգացմանը՝ Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է՝

1. Նկատի ունենալով, որ լեզվի քերականությունը զարգանում է իր ներքին օրենքներով, անհրաժեշտ համարել, առանց խախտելու այդ օրենքները, կանոնարկման ենթարկել հայերենի քերականությունը հետևյալ սկզբունքներով.

ա) Հայերենի քերականության մեջ գոյություն ունեցող զուգահեռ ձևերից ընտրել այն ձևերը, որոնք բացարձակ գերակշռություն ունեն գրական հայերենում, կամ որոնք ներկայացնում են առաջադեմ միտում և նպաստում են քերականական ձևերի միօրինակությանն ու պարզեցմանը:

բ) Բացի ոճական առանձին կիրառություններից, բացառել բարբառային և գրաբարյան այնպիսի ձևերը, որոնք զուգահեռները՝ ընդունված ու համաժողովրդականները, գոյություն ունեն ժամանակակից հայերենում:

գ) Թույլ չտալ այնպիսի ձևերի գործածությունը, որոնք խորթ են հայերենի քերականական կառուցվածքին, անհարիր են համաժողովրդական լեզվական մտածողությանը, չփոքում և խեղաթյուրում են հայոց լեզվի ներքին օրենքները և խանգարում նրա զարգացմանը:

2. Նկատի ունենալով, որ հայերենի ուղղագրությունը կառավարական միջոցառումներով հիմնականում կայունացված է, բայց բնականաբար առաջացել ու առաջանում են առանձին բառերի ուղղագրության կամ առանձին կանոնների երկվություններ, անհրաժեշտ համարել՝

ա) Լեզվականորեն հիմնավորված սկզբունքներով ճշտել երկվու-

*Նախագիծը կազմել է Գ. Սևակը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1955 թ. հուլիսի նիստում:

քյուն ունեցող կամ առարկության հանդիպող ուղղագրական կանոնները կամ առանձին բառերի ուղղագրությունը՝ առաջնորդվելով միայն հայոց լեզվի և գրի առանձնահատկություններով:

բ) Կարգավորել հայերենի կետադրության վիճելի հարցերը՝ սահմանելով քերականական օրինաչափություններից բխող կանոնները:

գ) Հայոց լեզվի արտասանության օրենքների համաձայն կանոնավորել ուղղախոսությունը, ճանաչել ու հաստատել այնպիսի կանոններ, որոնք ունեն անվիճելի որոշակիություն:

3. Նկատի ունենալով, որ հայոց լեզուն հարստանում է նորակերտ բառերով ու տերմիններով, անհրաժեշտ համարել՝

ա) Թույլ չտալ հայերեն այնպիսի տերմինների ու բառերի փոխարինումը օտար տերմիններով, որոնք համաժողովրդական գործածության մեջ են, մտնում են բառային կազմի գործուն մասի, հատկապես բառային հիմնական ֆոնդի մեջ:

բ) Հայոց լեզվի բառակազմական օրենքներով կազմել նոր տերմիններ ու բառեր, որոնք անհրաժեշտ են գիտության, կենցաղի, հասարակական կյանքի, արվեստի ու արտադրության մեջ:

գ) Հայերենի բառապաշարի հարստացման աղբյուրը հիմնականում համարել ժամանակակից հայերենի բառային հիմնական ֆոնդը և բառային կազմը. գրաբարի և բարբառների բառապաշարը՝ իբրև օժանդակ աղբյուրներ, ըստ որում, խուսափել ազգային լեզվի մեջ գործածություն ունեցող բառերը բարբառային կամ գրաբարի բառերով փոխարինելուց և կամ վերջիններս ընդհանուր լեզվի բառերի պարտադիր հոմանիշը դարձնելուց: Անհրաժեշտ չափով օգտագործել նաև արևմտահայ գրական լեզվի բառային կազմը:

4. Հաշվի առնելով, որ լեզուները փոխադարձաբար օժանդակում և ազատորեն հարստացնում են միմյանց, որ հայերենի բառային կազմի հարստանալու և բազմակողմանի դառնալու միջոցներից մեկն էլ նոր փոխառություններն են, գտնել անհրաժեշտ՝

ա) Փոխ առնել այնպիսի տերմիններ ու բառեր, որոնց համարժեքը հայերենում չկա և հայերենի բառակազմական միջոցներով հաջող կազմել հնարավոր չէ:

բ) Փոխառությունները կատարել՝ նրանց տալով հայերենի արտասանական և ուղղագրական ձև, սակայն եթե հայերենի լեզվական միջոցները հնարավորություն են տալիս, այդ դեպքում բառի հայերեն ձևավորումը ըստ հնարավորին պետք է մոտեցնել փոխատու լեզվի արտասանությանը:

2. ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՏԵՐՄԻՆԱԿԱՉՄՈՒԹՅԱՆ ՄԿՁՔՈՒՆՔՆԵՐԸ*

Տերմինաբանական կոմիտեի դեռևս 1939 թ. ընդունած որոշմամբ սահմանվել են գիտական և գիտատեխնիկական տերմինների մշակման, մասնավորապես, գործածության մեջ դրվող նոր տերմինների համար սեփական և օտար աղբյուրների, սեփական աղբյուրների դեպքում էլ՝ բարբառների, գրաբարի և ժամանակակից գրական լեզվի բառակազմական միջոցների միջև ընտրություն կատարելու հիմնական սկզբունքները: Սակայն առկախ է մնացել այն հարցը, թե ինչ կոնկրետ սկզբունքներով պետք է առաջնորդվել ժամանակակից լեզվի բառակազմական միջոցներով տերմիններ կազմելիս և հնարավոր բառակազմական տարբերակներից որին պետք է գերադասություն տալ:

ՀԱՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն առաջարկում է տերմինաբանության մեջ առաջնորդվել հետևյալ հիմնական սկզբունքներով՝

1. Ժամանակակից հայերենի բառակազմական միջոցներով, հատկապես ածանցմամբ և բարդմամբ տերմիններ կազմել միայն այն դեպքում, երբ պարզվում է, որ տվյալ տերմինային իմաստների համար հայերենում լիովին համապատասխան բառեր չկան:

2. Պատմական ժառանգորդությունը չխախտելու նպատակով լայն գործածության մեջ գտնվող տերմինները այլ տերմիններով փոխարինել միայն ամենաանհրաժեշտ դեպքերում, մասնավորապես այն դեպքերում, երբ եղած տերմինների գործածությունը կարող է առաջ բերել թյուրըմբռնում և խստորեն հակասում է տերմինների արդի իմաստներին:

3. Հաշվի առնել գիտության տվյալ ճյուղի տվյալ բնագավառում գործածվող տերմինների կապը և համակարգային փոխհարաբերությունը, իմաստային հակադրությունները, հայերեն թե փոխառյալ լիներ, բառակազմական ընդհանուր գծերն ու առանձնահատկությունները՝ համակարգի համասեռությունը չխախտելու, հետագա տերմինակերտումը միևնույն սկզբունքներով շարունակելու և ընդհանրապես այդ բնագավառի հասկացությունների համակարգի տերմինային համակարգությունն ապահովելու համար:

*Նախագիծը կազմել է Գ. Ջահուկյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1986 թ. հունիսի նիստում:

4. Հաշվի առնել տերմինների աղբյուր-լեզուների համեմատությամբ հայոց լեզվի բառակազմական համակարգի առանձնահատկությունները և հնարավորությունները, միևնույն արձատներից ծագող տերմինների բառակազմական փոքրիկ ներքին կապերը, պակասող ու հավելական (նույնանիշային) օղակները և խուսափել որևէ տեսակետից առավելություն չունեցող հավելությունային ու նույնանիշ տերմինների ստեղծումը:

5. Հաշվի առնել հարակից գիտությունների տերմինային համակարգերը՝ տարբեր գիտությունների մեջ գործածվող միաբնույթ (միևնույն բառից ծագող) տերմինների միջև բացարձակ խզում առաջ չբերելու և հայերենի տերմինային տարբերակները ավելորդ կերպով չբազմացնելու նպատակով: Գիտությունների մեծ մասում գործածվող միևնույն ծագման օտար տերմինի դիմաց նոր տերմին ստեղծել միայն ամենաանհրաժեշտ դեպքերում, երբ տվյալ գիտության մեջ գործածվող իմաստը խիստ պայմանականորեն է կապվում այլ գիտությունների մեջ գործածվող համապատասխան տերմինի առաջնային (սկզբնական) իմաստին:

6. Տերմինակազմական տարբերակների հնարավորության դեպքում առավելություն տալ այն տարբերակին, որը, մնացած պայմանների հավասարության դեպքում, ավելի կարճ է և դյուրահունիչ. ընդհանրապես խուսափել խիստ երկար, բազմաբաղադրիչ և դժվար արտասանելի տերմինների ստեղծումից:

7. Խուսափել հայոց լեզվի բառակազմական նորմաներից շեղվող, բառերի կամայական ստուգաբանության վրա հիմնվող, խիստ արհեստական և անհասկանալի տերմինների ստեղծումից և տերմինային տարրերի կամայական կրճատումից:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՏԵՐՄԻՆԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԱՌԱԴԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՏԵՐՄԻՆԱՇԻՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՏԱՌԱԴԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՄԵԿԱՐԱՎՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Նախկին ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեի ավելի քան 50 տարիների գործունեության մեջ յուրահատուկ տեղ են գրավել հատուկ անունների ու անվանումների տառադարձությանն ու գրությանը վերաբերող որոշումները: Ժողովուրդների քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային լայն մերձեցումների անընդմեջ գործընթացը մասնագիտական տերմինների հետ միասին, անձնանունների որոշ մասը, իսկ տեղանունները համարյա ամբողջությամբ, անկախ իրենց լեզվական ծագումից ու պատկանելությունից, որպես անթարգմանելի միավորներ, համաշխարհային տարածում են ստանում: Հատուկ անունների ու անվանումների տառադարձությունն ու գրությունը, այսպիսով, դառնում են ազգային լեզուների ուղղագրության և տառադարձության ուշագրավ հարցերը: Մտնելով այլ լեզուների մեջ, ինչպես ամեն բառ, հատուկ անունները և ենթարկվում են այդ լեզվի արտասանական, քերականական, իսկ գրության մեջ՝ նաև ուղղագրական օրինաչափություններին: Դրա հետևանքով էլ նույն անունը կամ տերմինը տարբեր լեզուներում հաճախ ունենում է միանգամայն տարբեր արտասանություն և գրություն: Այսպես, *Մոսկվա* տեղանունը տարբեր լեզուներում գրվում և արտասանվում է *Մասկվա*, *Մոսկուա*, *Մոսկովի*, *Մոսքովա*, *Մոսկոու*, *Մոսկու*, *Մոսխա* և այլ բազմաթիվ ձևերով: Օտար անունների արտասանական այսպիսի տարբերակումների ու այլաձևությունների առաջացումը պատմականորեն անխուսափելի է, որքան էլ լեզուներն աշխատում են փոխառյալ տերմինն ու անունը, հնարավորին չափ, փոխատու լեզվի արտասանությանը հարազատ տառադարձել:

Սույն տեղեկատուում տեղ գտած՝ հատուկ անուններին վերաբերող

որոշումներում հետևողականորեն կիրառված են անունների տառադարձության այն բոլոր գիտական սկզբունքները, որոնք միաժամանակ սահմանված են տերմինաբանական կոմիտեի և հայերենի բարձրագույն խորհրդի տերմինաշինության և տերմինակազմության ընդհանուր դրույթներում:

1. Այդ որոշումներից առաջինը, որով, մասնավորապես, կանոններ են սահմանվում փողոցների և հրապարակների հայերեն անունների վերաբերյալ, դեռևս 1956 թ. ընդունված տարբերակով սահմանում է, որ «ա) փողոցների անունները, որպես հատուկ անուններ, չեն թարգմանվում. այսինքն՝ *Այգեստան, Աղյուսագործների, Կարմիր բանակի, Անտառային* անունները ռուսերեն տառադարձվում են՝ *улица Айгестан, Агюсагорцнери, Кармир Банаки, Антараин* և ոչ թե՛ *ул. Садовая, Кирпичников, Красной Армии, Лесная*»:

Այս որոշմամբ վաղուց վերացվել է նաև նախկինում գոյություն ունեցող՝ *Արուսյան փողոց – Արուսյանի փողոց, Թումանյան փողոց – Թումանյանի փողոց* երկվությունը: Հայերենի *յան, յանց* վերջացող ազգանուններով կոչված փողոցների անուններն իրենց որոշյալի հետ գործածվելիս սեռական-տրական հոլովի վերջավորություն չեն ստանում: Ինչպես որ ասում ենք *Մոսկովյան փողոց, Երիտասարդական փողոց, Կոմկոմսի փողոց, Հանրապետության հրապարակ* և այլն, այնպես էլ ասում ենք *Արուսյան փողոց, Նալբանդյան փողոց* և այլն: Հետևաբար սրանց *ի*-ով ձևերն անընդունելի են:

2. «Վրացական տեղանունների հայերեն տառադարձության մասին» որոշումը մասնավորապես վերաբերում է վրացական տեղանունների *ի* վերջնահնչյունի գրությանն ու արտասանությանը: Ինչպես հայտնի է, վրացերենում գոյականներն ստանում են *ի* վերջավորությունը: Այդ օրինաչափությանը ենթարկվում են նաև օտար բառերն ու անունները՝ *ցիրկի, կոմունիստի, Մոսկվայի, Էրևանի, Կարապետյանի, Նովիկովի* և այլն: Վրացական տեղանունների հայերեն ավանդական գրության մեջ՝ միայն վրացերենին հատուկ այդ վերջնահնչյունը, որն, ի դեպ, վրացերենի թեք հոլովածներում էլ չի պահպանվում (*Ախալքալաքի*, բայց *Ախալքալաքմա, Ախալքալաքիս, Ախալքալաքո* և այլն), չի գրվել, որովհետև բանավոր խոսքում չի էլ արտասանվել: Վրացերենի մեխանիկական ընդօրինակումով հայերենում մի ժամանակ տարածված և այժմ էլ սխալմամբ գործածվող *Բորժոմի, Քութայիսի, Սուրամի* *ի* մասնիկով ձևերը խորթ են այդ անունների հայկական ավանդական տառադարձությանը և, բացի այդ, ավելորդ դժվարություն են առաջացնում նման անունների թեք հոլովածների գրությանն ու արտասա-

նության մեջ, այն է՝ *Բորժոմիի, Բորժոմիից, Բորժոմիում* և այլն, փոխանակ՝ *Բորժոմի, Բորժոմից, Բորժոմում*։ Նախկին տերմինաբանական կոմիտեի այս որոշումը սահմանում է վրացական տեղանունների համար պահպանել հայերենի ավանդական գրությունը, այսինքն՝ գրել առանց *ի* վերջնահնչյունի՝ *Բաթում, Բորժոմ, Ախալքալաք, Թելավ, Սուրամ, Կարզախ, Սուխում, Սցխեթ, Բութայիս* (և ոչ թե՝ *Բութաիս*) և այլն, բացառությամբ *Թբիլիսի* անունից, որի գրությունը հաստատված է Վրաստանի կառավարության որոշմամբ։ Կանոնը չի տարածված *ի*-ով վերջացող վրացական այն տեղանունների վրա, որոնք հայերենում զուգածնություն չունեն և առանց *ի* վերջնահնչյունի չեն գործածվում. օրինակ՝ *Գորի, Կախի, Փոթի* և այլն։

3-4. Տերմինաբանական կոմիտեի ընդունած «Հայոց լեզվի նորմավորման ընդհանուր սկզբունքներում» օտար փոխառությունների հիմնական աղբյուրը համարված է ռուսաց լեզուն՝ որպես նախկին Խորհրդային Միության ազգային լեզուներից ամենաառաջավոր և սրանց միմյանց և այլ ժողովուրդների մշակութային նվաճումներին հաղորդակից դարձնող լեզու։ Սակայն նույն նորմաներով միաժամանակ սահմանված է, որ ռուսերենի միջնորդությամբ փոխառվող օտար բառերի հայերեն գրության ու արտասանության մեջ պետք է հաշվի առնել նաև սրանց մայրենի արտասանությունը, ինչպես և այդ բառերի հայերեն ավանդական տառադարձությունը, եթե այդպիսին կա։ Եվ քանի որ հնագույն ժամանակներից հայերենին անցած բազմաթիվ օտար տեղանուններ և անձնանուններ հայերենում ունեն այլ տառադարձություն, քան ռուսերենում, նոր ժամանակներում ռուսերենի ազդեցությամբ առաջացել և առաջանում են այդ կարգի անունների ուղղագրական և արտասանական զուգածնություններ ու շփոթ։ Դեռևս 1958 թ., ճանաչված թարգմանիչ և բառարանագիր, տերմինաբանական կոմիտեի նախկին անդամ Վ. Փոթեյանի նախագծերով ընդունված իր երկու որոշումներում տերմինաբանական կոմիտեն ճշգրտել ու հաստատել է ռուսերենում և հայերենում տարբեր գրություն ու արտասանություն ունեցող այդպիսի մոտ 800 աշխարհագրական տեղանունների ու պատմական անձնանունների տառադարձությունը։ Այդ որոշումներում, բացի բազմաթիվ տերմինների տառադարձության ճանաչումից (օրինակ՝ *Աֆղանստան, Հանկոու, Հուանհե, Շանհայ, Շմիդի կղզի, Լուար, Սեն* (գետեր), *Չաուջիկաու, Կզըլ Օրդա* և այլն), հիմնավորվել և հաստատվել է նույն հատուկ անվան համար հաճախ մեկից ավելի ձևերի գործածությունը։ Այսպես՝ *Արաքս, Արբեջան, Թբիլիսի, Ղափան, Կոլխիդա, Պորտուգալիա* և այլ անունների կողքին պահ-

պանվել են *Երասխ, Ատրպատական, Թիֆլիս* կամ *Տփղիս, Կապան, Կողքիս, Փորթուզալիա* ձևերը՝ որպես նույն վայրի պատմական անուններ:

Պահպանելով օտար լեզուների *Անտոնիոս, Արկադիոս, Աթանաս, Բարսեղ, Գաբրիել, Հեղինե, Կյուրեղ, Լեոնիդաս, Մարկոս, Մովսես, Նիկողայոս, Պողոս, Պետրոս* և այլ ավանդական տառադարձությունները, որպես պատմական անձերի անուններ, սրանց *Անտոնի, Արկադի, Աֆանասի, Վասիլի, Գավրիլ, Ելենա, Կիրիլ, Լեոնիդ, Մարկ, Մոխսել, Նիկոլայ, Պավել, Պյոտր* ռուսական տառադարձություններն ընդունված են որպես ռուսական նոր անուններ, որոնք, իհարկե, հայերենում վերոհիշյալ պատմական անունների փոխարեն չեն կարող գործածվել: Ասել է թե՛ Պետրոս Առաջինը, որ մեզ համար ավանդական գրություն ունեցող անձնանուն է, Պյոտր Առաջինի վերափոխվել չի կարող:

Այս որոշումների ընդունման ժամանակներից անցած տասնամյակների ընթացքում դրանցում տեղ գտած որոշ անունների թե՛ օտար, թե՛ ռուսերեն տառադարձություններում կատարվել են մասնակի փոփոխություններ(Կիրովաբադ – Գյանջա, Ղափան – Կապան): Այդ փոփոխությունների հաշվառումով ներկայացվող անվանացանկերում կատարվել են որոշ խմբագրումներ. այսպես՝ *Քիրմինգամ-Քիրմինհամ, Կապիտոլիոն-Կապիտոլիում, Հավաննա-Հավանա, Հուդսոն-Հուդզոն, Վենեցուելա-Վենեսուելա, Կոպերնիկոս-Կոպեռնիկոս, Կորնելիոս-Կոռնելիոս, Վալենտին-Վալենտինոս* և այլն: ճշգրտված է նաև Սուրավայի (այժմ՝ Սուրովա) մայրաքաղաքի անվան տառադարձությունը: Այդ անվան *Քիշինև* ձևը գալիս է նրա ռուսերեն տառադարձությունից. մոլորվացիներն իրենց քաղաքն անվանում են *Քիշև*, որն էլ կլինի այդ անվան հայերեն ճիշտ տառադարձումը:

5. Ռուսերեն-հայերեն, հայերեն-ռուսերեն լեզվական փոխանցումների տառադարձության հարցը պատմական տեղանունների և անձնանունների ոլորտներով չի սահմանափակվում: Այդ իրողությունը վերջին հարյուրամյակում մեր լեզվի կենդանի գործընթացի ամենաարդիական և հրատապ լուծում պահանջող հարցերից է եղել: Ռուսերենի լայն գործածությունը որպես նախկին Խորհրդային Միության բազմազգ ժողովուրդների հաղորդակցման միջոցի և պաշտոնական լեզվի՝ պահանջ է առաջացրել մտածելու ոչ միայն այն մասին, թե հայերենը ինչպես պիտի թարգմանություններ ու տառադարձություններ կատարի ռուսերենից, այլև այն մասին, թե ինչպես պետք է թարգմանություններ ու տառադարձություններ կատարել հայերենից ռուսերեն:

Այստեղ էլ այդ հարցադրումն առաջին հերթին վերաբերում է

չթարգմանվող բառերին՝ հատուկ անուններին: Սրանց մեջ էլ տեղանունների համեմատությամբ ավելի ազատ, մասամբ էլ քմահաճ ձևափոխություններով են ներկայանում գործող անձնանունները:

Ռուսերենի և հայերենի հնչային տարբերությունները, տառադարձության որոշակի սկզբունքների բացակայությունը, եղածների ոչ հետևողական կիրառությունը, մեկ գրադարձությամբ (գրին հետևելով), մեկ տառադարձությամբ (արտասանությամբ հետևելով) կատարված փոխանցումները պատճառ են դարձել հայկական նույն անձնանվան ռուսերեն երկու և ավելի համարժեքների առաջացման: Հայերեն *Հովհաննես*-ից ածանցված *Հովհաննիսյան*-ը ռուսերենում ունի Ованесян – Ованисян – Оганесян – Оганисян, այլև Иоанисян ձևերը:

Հայկական անունների ռուսերեն տառադարձության սկզբունքների գիտական մշակման առաջին քայլերը կատարել է Ն. Վարդապետյանը՝ 1961 թ. հրապարակելով իր «Ուղեցույցը» (Н. А. Вардапетян, Справочник по русской транскрипции армянских имен, фамилий и географических названий, Ереван, 1961):

Աշխատանքը շարունակելով՝ տառադարձության ամբողջական գիտական սկզբունքներ մշակեցին և դրանք գործնական կիրառման մեջ դրին ՀՀ ԳԱ լեզվի ինստիտուտի գիտնականները (ակադեմիկոս Գ. Զահուկյան, բան. գիտ. թեկնածու Ա. Խաչատրյան): Այս հեղինակների նախագծի հիման վրա՝ տերմինաբանական կոմիտեի ընդունած «Հայկական անձնանունների ռուսերեն տառադարձության սկզբունքները» որոշմամբ՝ հայկական անձնանունները ռուսերեն տառադարձելիս հաշվի է առնվում անվան արտասանությունը (հնչույթը) և ոչ թե գրությունը: Այն է՝ Ավագ–Авак, Սարգիս–Саркис, Նվարդ–Нварт, Շնորհիկ–Шнорик և այլն: Սակայն անունների տառադարձության այս հիմնական կանոնը երբեք այն գործնական արժեքը չէր ունենա, ինչ ունի այս որոշման մեջ, եթե չլինեին որոշման մյուս կետերն ու ծանոթությունները: Հայերենի ծայնավոր և բաղաձայն հնչյունների զուգադրմամբ և սրանց արտասանական տարբերությունների դեպքում հայերեն անունը ռուսերենով արտահայտելու կոնկրետ կանոնների սահմանումով ու, որպես օրինակ, բավականին մեծ թվով անունների վկայակոչմամբ՝ այս որոշումը ձեռք է բերել ոչ միայն տեսական, այլև գործնական տեղեկատու արժեք:

6–7. Երկու այլ որոշումներով, որոնք կազմվել են նախկին կոմիտեի հաստատած՝ հայկական անձնանունների ռուսերեն տառադարձության վերաբերյալ մշակված սկզբունքների հիման վրա, գործածու-

թյան մեջ են դրվել հայերենում գործածվող անձնանունների և զագսերին հանձնարարվող հայկական անձնանունների բավականին ծավալուն ցանկեր՝ ռուսերեն տառադարձություններով, որոնց գործնական արժեքը լրացուցիչ մեկնաբանության կարիք չունի:

Կերակուրների և մթերային ապրանքների հայերեն անունների մասին ընդունված որոշումներով, որոնք գործել են ավելի քան 4 տասնամյակ, ճշգրտվել ու հաստատվել են կերակուրների, տարբեր տեսակի ուտելիքների ու մթերային ապրանքների մոտ 750 անուններ:

ա) Այդ երկու որոշումներով այնպիսի բառերի հետ, ինչպիսիք են՝ *աղցան, ապուխտ, ապուր, բաղարջ, բոգբաշ, բորանի, գաթա, ծավար, ձվածեղ, կորկոտ, խաշ, խավիժ, խորոված, խավիար, հարիսա, մրգահյութ, մուրաբա, սպաս, տոլմա, փլավ, փոխինդ* և այլն, գրական հայերենում գործածվելու քաղաքացիություն են ստացել արդեն հասարակական խոհանոց մտած ժողովրդական կերակուրների և ուտելիքի զանազան տեսակների բազմաթիվ անուններ. այսպես, օրինակ՝ *ածիկ, խաշիլ, խաշաբ, խորովու, կլոճ, կաթնով, կոլոլիկ, կաթնահունց, ճլբուր, ձվջուր, մախտխ, մշոշ, մածնաբրդոշ, նագուկ, շիլա, տիալ, քրջիկ* և այլն:

բ) Իրենց նախկին իմաստներով գործածության մեջ են մտցվել մի քանի հնացած անուններ, ինչպիսիք են՝ *արգանակ, աղանդեր, ամիճ, քարխանա, չամչարակ* և այլն:

գ) Ուտելիքի և սննդամթերքի որոշ օտար անուններ թարգմանվել են ժողովրդի մեջ դրանց մոտավոր նշանակությամբ տարածված հայերեն անուններով, այն է՝ *крупa – ծավար, лапша – արիշտա, сливки – սերուցք, каша – քաշովի, суповой набор – ապուրի այենք, дрожжи – թթմոր, пирожок – կուտապ, сироп – օշարակ, слоеный пирог – թերթերուկ* և այլն:

դ) Գործածության են հանձնարարվել ուտելիքի, կերակուրների ու մթերքների օտար անունների փոխարեն բառարաններում ու մասնագիտական գրականության մեջ վերջին ժամանակներս ստեղծված ու դեռևս լայն տարածում չստացած բազմաթիվ անուններ, ինչպիսիք են՝ *ագդրապուխտ (окорок), խոզապուխտ (ветчина), խորտկերշիկ (кобаса закусочная), քանձրապուր (суп пюре), կողամիս (антрекот), կպրօծառ (мыло детярное), ձվօծառ (мыло яичное), մանրահարինգ (кильки), մրբերշիկ (сосиски), շղարշածկնիկ (тюлька), շոգեխաշու (пастинер), չորադողիկ (сушки), սևածավար (крупa гречневая), սպիտակածավար (крупa манная), փրփրահացիկ (вафли), փքաբլիթ (пончик), քաղցրաբլիթ (пряник), օղաբլիթ (бублик)* և այլն:

ե) Այդ բառացանկերով իրենց գործածության մեջ վերահաստատված են ռուսերենից, ինչպես նաև այլ օտար լեզուներից հայերենին անցած և արդեն գործնական դարձած այս կարգի բազմաթիվ անուններ, ինչպիսիք են՝ *բատոն, բուլկի, բիֆշտեքս, գուլյաշ, դրածե, իրիս, լանգետ, կարամել, կեֆիր, կվաս, կոմպոտ, կուտում (ծուկ), մարմելադ, մոմպաս, մակարոն, շնիցել, շոկոլադ, պելմեն, չանախ, չիրթմա, պյուրե, ռազու, ռոկֆոր, սալակա (ծուկ), սոուս, վոբլա (ծուկ)* և այլն:

Համարելով կերակուրների և մթերային ապրանքների անունների հայ-ռուսերեն տառադարձությունների փուլը հաղթահարված՝ սույն տեղեկատուում տեղ է գտել կերակուրների և այլ ուտելիքների հայերեն անունների նոր համակարգված ցանկ, ռուսերեն տառադարձությամբ՝ հաստատված հայերենի բարձրագույն խորհրդի կողմից:

Հասարակական-քաղաքական և այլ մասնագիտական տերմինների հայերեն թարգմանությանը և սրանց զուգահեռ ձևերին վերաբերող որոշումների մի մասը բովանդակում է օտար կամ ռուսերեն առանձին բառ ու բառակապակցություն տերմինների թարգմանության հարցը և լրացուցիչ մեկնաբանությունների կարիք չունի: Թեև այդ որոշումները քիչ կարևորություն չունեն, քանի որ նրանցում, օրինակ, վերահաստատված է հայերեն *կուսակցություն, հանրապետություն, սահմանադրություն, խորհուրդ* (Մինիստրների խորհուրդ) և այլ բառերի գործածության իրավունքը: Վերացված են *սեսիա-նստաշրջան, քննաշրջան, նակագ-պատվիրան, ռեզլամենտ-աշխատակարգ* տերմինային զուգածությունները՝ հօգուտ հայերեն ձևերի գործածության: Ճշգրտված է ռուսերեն *парадность* բառի հայերեն թարգմանությունը և *պարադայնություն, շքամոլություն* զուգահեռաբար գործածվող ձևերի փոխարեն հանձնարարված է գործածության *հանդիսամոլություն* ավելի հարմար տերմինը: Հաստատվել է կենցաղային որոշ տերմինների հայերեն թարգմանության մի համառոտ ցանկ:

Սակայն այս շարքի որոշումների հիմնական մասը, թեմատիկ բաշխմամբ, բովանդակում է բավականին ընդարձակ տերմինային ցանկեր և, ամբողջությամբ վերցված, վերաբերում է մի քանի հարյուր բառ ու բառակապակցություն տերմինների հայացման:

Երկաթուղային մի քանի տերմինների թարգմանությանը վերաբերող որոշմամբ հաստատվել են ռուսերեն մոտ քսան տերմինի ու բառակապակցության հայերեն թարգմանություններ: Այդ թվում *ուղեբեռ* (багаж), *պահասենյակ* (камера хранения), *կայարանապետ* (начальник станции), *կայանապետ* (начальник вокзала):

Ինչպես տեսնում ենք, вокзал անվան փոխարեն չունենալով հայե-

րեն համարժեք ձև՝ կոմիտեն հարկադրված է եղել գործածել *կայանապետ* բառը: Որոշումից հետո ընկած տարիներին БОКЗДА-ի փոխարեն գործածության մեջ մտավ *կայարանատուն* բառը, ըստ որի՝ որոշման նոր խմբագրված տարբերակում *կայանապետ*-ը փոխարինվել է *կայարանատան պետ* բառակապակցությամբ:

1961 թ., Հայկական ԽՍՀ ատլասի հրատարակման կապակցությամբ, ԳԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի աշխարհագրական բաժնի գիտնականների նախագծով, տերմինաբանական կոմիտեն հաստատել է աշխարհագրական, երկրաբանական և այլ կարգի մասնագիտական մոտ 150 բառ ու բառակապակցություն տերմին (տես 1-ին կետը):

ա) Այդ բառացանկում կան հայերեն բազմաթիվ տերմիններ, որոնք վաղուց գործածության մեջ էին և կոմիտեի այդ որոշմամբ կրկին վավերացված են՝ իրենց բուն նշանակությամբ, իսկ երբեմն էլ՝ իմաստային նոր երանգով. *դրանցից են, օրինակ՝ ագրոկլիմայական, անջրդի, առողջարան, արևափայլ, բեկորային, գինեկույթ, գերիիմքային, գորգարդյունագործություն, դարավանդ, դարատափ, ենթողդղում, հողմէլեկտրակայան, հոսք, հրաքար, ճկվածք, միաթեք, մետաղագոյացում, նմանակ, շերտախուտք, ողողատ, վրաշարժ, սարավանդ* և այլն:

բ) Հաստատված ցանկում տեղ են գտել մի քանի տասնյակ հայերեն բառաձևեր, որոնց որպես տերմիններ իրենց այս նշանակությամբ այն ժամանակ դեռևս նոր գործածության մտած կամ բոլորովին նոր գործածության հանձնարարվող բառեր էին. *դրանցից են՝ արտածին, արևացուլք, գաղթաշարժ, գետնաջուր, ենթաջերմային, երկրաջերմային, գառիկող, ժայթքային, իջույթ, իջվածք, լեռկացում, ծանրահակ, կուտակումային կամարածալ(ք), կորածալ(ք), հաստույթ, հավելուկ, մակածին, ներծին, ներմուտ, ներժայթքային, ողողահուն, ջրաջերմային, սակավաթեք, վատահողեր, վարնետուկ, վերնետուկ, տարասեռ, փոխակերպային, քարաթափվածք* և այլն:

գ) Բառացանկում հաստատված և կրկին գործածության են հանձնարարված արդեն գործածության մեջ գտնվող ոչ քիչ թվով այնպիսի օտար տերմիններ, որոնց համարժեքները հայերենում կամ չկան, կամ էլ տվյալ իմաստով չեն գործածվում. *դրանցից են՝ ալյուվիալ, անտեցեդենտ, գրադիենտ, գրենա, էներգիա, կանյոններ, կառեր, կվարցիտ, կուլեստներ, մորեններ, պրոյուվիալ, ռելիեֆ, տրոգներ, տեկտոնական, օֆուլիտային* և այլն:

դ) Ցանկի վերջում հաստատված են մի շարք բառերի ու կապակցությունների հայերեն կրճատ գրության ձևեր:

Նախկին տերմինաբանական կոմիտեի ընդունած որոշումներից երկուսը՝ «Մի շարք տերմինների զուգահեռ ձևերի գործածության միասնականացման մասին» և «Ռուսերենից և այլ օտար լեզուներից փոխառյալ բառերի *ա* վերջնահնչյունի մասին», վերաբերում են նույն հասկացության համար զուգահեռաբար գործածվող որոշ թվով տերմինների ընտրությանն ու իմաստային սահմանազատմանը: Այդ բնույթի զուգահեռությունները, լինելով գիտությունների, գրականության և արվեստների զարգացման բնական հետևանք, հայերենի մասնագիտական բառապաշարի մեջ այնքան շատ են, որ բառարանների նյութ կարող են դառնալ, և իրականում դրանց քննությունը մասնագիտական կամ տերմինաբանական բառարանագրության խնդիր է: Ինչ վերաբերում է վերոհիշյալ որոշումներում տեղ գտած բառացանկերին, ապա դրանք կազմված են երկու բոլորովին տարբեր մոտեցումներով:

Ա վերջնահնչյուն ունեցող փոխառյալ բառերի մասին որոշման նախագիծը կազմվել է բառարաններից և մասնագիտական գրականությունից քաղված ամբողջական բառացանկի հիման վրա, ուստի և այդ որոշման առաջին կետում արդեն սահմանվում է, թե *թեորեմ-թեորեմա, բոհեմ-բոհեմա, բրիգադ-բրիգադա* ու այս կարգի մյուս բոլոր զուգահեռ ձևերի մեջ որն է նախընտրելի: Ըստ կանոնի՝ *ա* վերջնահնչյունը անհրաժեշտ է պահպանել՝ ա) այն դեպքում, երբ *ա*-ի սղումը առաջ է բերում բառապատկերի աղավաղում, ուրիշ բառերի հետ նույնացման վտանգ կամ բառավերջում դժվար արտասանելի կապակցություն, օրինակ՝ *մեխանիկա, մոզաիկա, պրեմիերա* չեն կարող գրվել *ա*-ի սղումով, որովհետև կնույնանան *մեխանիկ, մոզաիկ, պրեմիեր* բառերին, որոնք միանգամայն այլ նշանակություն ունեն. *բուրժուա, անտեննա, կապելլա* տիպի բառերում *ա*-ի սղումը՝ *բուրժու, անտենն, կապելլ*. կառաջացնի բառապատկերի աղավաղում և դժվար արտասանելիություն: Բացի այս, նույն կանոնի *բ* ենթակետում թվարկվում են այն տերմինները, որոնցում *ա*-ի գրությունը դարձել է ավանդական: Դրանք թվով 24 բառ են, որոնք համեմատաբար լայն տարածում ունեն ու առանց *ա* վերջնահնչյունի՝ *էստրադ, ամեռք, պրոպագանդ* ձևով գործածվել չեն կարող:

Մնացած բոլոր դեպքերում առաջարկվում է գրել առանց *ա* վերջնահնչյունի (*աքսիոմ, բալլադ, բրիգադ, դիագրամ, լեգենդ, թեորեմ, սյուիտ* և այլն): Այս որոշմամբ վերացվում է բավականին մեծ թիվ կազմող տերմինների *ա*-ով և առանց *ա*-ի ձևերի գործածության զուգահեռությունը, ընդ որում՝ *ա* վերջնահնչյուն չունեցող ձևերի օրինականացումը ոչ միայն վերացնում է այս հարցի շուրջը վերջին տասնա-

մյակներում մշտապես շարունակվող վեճերը, այլև ընտրում է ավելի կարճ ձևեր և, փոխանակ *լեզենդա, լեզենդայի, լեզենդայում* երկար ձևերի, հանձնարարում է այսուհետև գործածել *լեզենդ, լեզենդի, լեզենդում* կարճ ձևեր:

Նույն որոշման երրորդ կետով վերացված է *ա* վերջնահանջումով կամ առանց *ա*-ի գործածվող 58 օտար բառերի ու տերմինների և սրանց հայերեն նույնանիշ ձևերի գործածության զուգահեռությունը՝ *անկետա, ապրթեմա, մետեոր, պոմադա, ֆորմուլա, ֆորսունկա* և այլ օտար բառերի փոխարեն հանձնարարելով գործածել *հարցաթերթ, հարթագիծ, ասուկ, շրթնաներկ* կամ *շրթներկ, բանաձև, բոցամուղ* և այլ մայրենի բառեր:

Այս կետով սույն որոշումը լրացնում է «Մի շարք տերմինների զուգահեռ ձևերի գործածության միասնականացման մասին» որոշումը և, կազմված լինելով վերջինիս սկզբունքներին համապատասխան, ենթակա է նույն կարգի պարզաբանման:

Տերմինաբանական կոմիտեի՝ բառերի ու տերմինների զուգահեռ ձևերի գործածության միասնականացման մասին որոշումը, ի տարբերություն *ա* վերջնահանջում ունեցող բառերի մասին ընդունած որոշման, ունի սահմանափակ թվով բառերի ու տերմինների ընտրովի ցանկ:

Այս դեպքում բառացանկը կազմված է այնպիսի բառերից ու տերմիններից, որոնք մեր քաղաքական-հասարակական առօրյայում, մամուլում, ռադիոյի և հեռուստատեսության հաղորդումներում ամենօրյա գործածություն ունեն, և սրանց զուգահեռ ձևերի առկայությունն ու դրանց խառը, երբեմն շփոթ, գործածությունը հարցի լուծում էին պահանջում: Որոշումը վերաբերում է քաղաքական, վարչական, դիվանագիտական, արվեստի, ճարտարապետության, շինարարության ու սպորտի որոշ թվով տերմինների: Ինչպես հայտնի է, տերմինների զուգահեռ ձևերից ընտրությունը կատարելիս առաջին հերթին հաշվի են առնվում տերմինի հասկանալիությունը կամ հասկացություն արտահայտելու նրա հստակությունն ու ճշգրտությունը, ապա՝ գործածության հաճախականությունը, տերմինակազմության մեջ նրա արտադրողականությունը, կարճությունը, բարեհնչունությունը և այլն: Միևնույն տերմինի նույնանիշ ձևերի զուգահեռ գործածությունը լեզուն հանդուրժում է այնքան ժամանակ, քանի դեռ այդ ձևերի իմաստային վերջնական ճշգրտման և օտար բառի փոխարեն մայրենի ձևի տարածման և ամրապնդման ընթացքը լրիվ չի ավարտվել: Ահա թե ինչու, ինչպես միշտ, այնպես էլ տերմինաբանական կոմիտեի այս որո-

շումներում արտացոլված է տերմինագործածության այդ բնական ընթացքը, և եթե շատ տերմինների զուգահեռ ձևերից գործածության է հանձնարարված միայն մեկ ձև, օրինակ՝ *անկետա, հարցաթերթ(իկ) – հարցաթերթ(իկ)*, *բլոկադա, շրջափակում, պաշարում, համապաշարում – շրջափակում*, *էքստրեմիստ, ժայրահեղական – ժայրահեղական*, *կոմպրոմիս, փոխզիջում – փոխզիջում*, *պանորամա, համայնապատկեր – համայնապատկեր*, *պրիզմա, հատվածակողմ – հատվածակողմ*, *ֆիլիալ, մասնաճյուղ, բաժանմունք – մասնաճյուղ* և այլն, ապա հաճախ էլ փոխառյալ օտար մեկ տերմինի դիմաց հայերենում հանձնարարվում է գործածել երկու և ավելի տերմին, օրինակ՝ *դեմոնստրացիա – 1. ցույց, 2. շքերթ, 3. ցուցադրում*, *էկոնոմիկա – տնտեսություն, էկոնոմիկա. էսթետիկա – գեղագիտություն (էսթետիկա)* և այլն:

Սա նշանակում է, որ վերոհիշյալ տերմինների զուգահեռ գործածությունը լեզվում կամ անհրաժեշտություն է պայմանավորված տերմինի իմաստային տարբերակվածությամբ, կամ էլ միասնականացման դեռևս չավարտված ընթացքի հետևանք է: Հրապարակված որոշումներում համանիշ տերմիններից գործածության հանձնարարված երկու և ավելի ձևերը, ինչպես ցույց են տալիս բերված օրինակները, կամ համարակալված են, կամ բերված են հաջորդականությամբ և կամ էլ վերջին ձևը առնված է փակագծերի մեջ: Սրանցից յուրաքանչյուրը տերմինի տվյալ ձևի իմաստային անկախության և գործածության տարածվածության տարբեր աստիճանները որոշող սահմանազատում է: Եթե հանձնարարվող ձևերը համարակալված են, նշանակում է հայերենը տվյալ բնագավառում վերացրել է օտար տերմինի բազմիմաստությունը և առանձին նշանակությունների համար գործածում է տարբեր բառեր, որոնք իրար փոխարեն այդ տարբերակված նշանակություններով այլևս գործածվել չեն կարող: Այսպես, ասում ենք՝ *Փարիզի երկաթուղայինների ցույցը, մայիսմեկյան շքերթ, հայկական ֆիլմերի ցուցադրում*: Ռուսերենը այս բոլոր կապակցություններում *ցույց, շքերթ, ցուցադրում* բառերի փոխարեն կարող է գործածել *դեմոնստրացիա*, մինչդեռ հայերենում, առանց այդ կապակցությունների բովանդակությունը փոխելու, այս բառերը փոխատեղել չենք կարող: Այսպես էլ՝ *ճա իր միսիան կատարեց, և ճա զինվորական միսիայի անդամ է հայերենում կլինեն՝ ճա իր առաքելությունը կատարեց, և ճա զինվորական ներկայացուցչության անդամ է*: Նման տարբերակում կա համարակալմամբ ներկայացված մյուս տերմիններում: Փոխառյալ *կոնկուրս* բառին զուգահեռ այդ նշանակությամբ հայերենում գործածվում էին նաև *մրցույթ* և *մրցանակաբաշխություն* բառերը: Քա-

նի որ *մրցանակաբաշխություն*-ը գործածվում է ոչ միայն կոնկուրսի (մրցույթի), այլ նաև իր բուն նշանակությամբ, այսինքն՝ իբրև *մրցանակներ բաշխելը՝ հանձնելը*, *մրցանակաբաշխության արարողությունը*, բացի այս, *մրցույթ*-ը կարճ է, *կոնկուրս*-ի նշանակությամբ հանձնարարվում է գործածել *մրցույթ* (քաղաքական երգի մրցույթ, որևէ պաշտոնի համար հայտարարված մրցույթ), իսկ *մրցանակաբաշխությունը՝* գործածել իր բուն նշանակությամբ (քաղաքական երգի համար անցկացված մրցույթի մրցանակաբաշխության արարողությունը կլինի այսօր):

Պարկ բառի փոխարեն տարբեր՝ իմաստներով գործածում ենք՝ 1. *պուրակ*, *զբոսայգի* (Չաղթանակի զբոսայգի), (Սևանի ազգային պուրակ), 2. (մեք.) *համակազմ* (տրակտորային համակազմ, հաստոցների համակազմ), 3. (տրանսպ.) *հավաքակայան* (տրամվայի հավաքակայան, պարկ). *սխեմա*-ի փոխարեն 1. *ուրվագիծ*, *սխեմա* (զեկուցման ուրվագիծ, սխեմա), 2. *գծապատկեր* (նախադասության կառուցվածքի կամ խոսքի մասերի գծապատկեր). *տրանշե*-ի փոխարեն 1. *խրամ* (կրակակետերը միանում էին խրամով), 2. *առվափոս* (սիլոսի առվափոս), 3. *խրամուղի* (բերդը խրամուղով կապված էր գյուղին) և այլն:

Իմաստավորված այս տերմինների շարքում հաճախ իմաստի նեղացմամբ շարունակում են գործածվել նաև փոխառյալ բառերը:

Կոմիտեի հաստատած բառացանկում որոշ դեպքերում թարգմանված ձևերի կողքին փոխառյալ տերմինների (գալերա, կլոակա, սիբիլա, քիմեո, ֆալանգ) զուգահեռ գոյությունը պայմանավորված է վերջիններիս նախկին նշանակությամբ, իբրև պատմական անվանում, գործածվելու առանձնահատկությամբ: Այսպես, օրինակ, *գալերա* թարգմանվում է *թիանալ*. միջնադարում այսպես էին անվանում ռազմանավերը, որոնք թեև թիակներով էին վարվում, բայց խոշոր նավեր էին, ուստի այս նախկին նշանակությամբ *գալերա*-ն սովորական թիանալ չէ և թարգմանվել չի կարող: *Սիբիլա* թարգմանվում է *գուշակուհի*, բայց երբ այդ տերմինը գործածում են հին Հունաստանի և Հռոմի ժամանակաշրջանի համար, որտեղից ծագում է այդ անունը, իբրև պատմական անվանում, չեն թարգմանում: *Ֆալանգ*-ը մեր նախնիները գործածել են *փաղանգ* ձևով՝ *գորագունդ*, *գորաբանակ* նշանակությամբ: Այդ նշանակում է նաև մորմ (թունավոր սարդի մի տեսակ), բայց երբ *ֆալանգ*-ը գործածում են նախկին նշանակությամբ՝ որպես հունական գորամիավորի անվանում, չեն թարգմանում: Այս կարգի անվանումները որոշման մեջ ունեն *պատմ.* կրճատ նշումը:

Փոխառյալ որոշ թվով տերմինների դիմաց քննարկվող որոշումներում գործածության են համծնարարված երկու, հազվադեպ նաև երեք տերմիններ, որոնք բերվում են կողք կողքի, առանց համարակալման: Դրանք այն ձևերն են, որոնցում կամ իմաստային տարբերակումը դեռևս ավարտված չէ, և դրանք իրար փոխարեն կարող են գործածվել, կամ էլ առաջարկվող հիմնական տերմինի փոխարեն առանձին կապակցություններում ու ոճերում գործածվում է երկրորդ ձևը միայն: Սրանցում գործածության համծնարարվող հիմնական տերմինը առաջինը հիշատակվածն է, երկրորդը մնում է առանձին կապակցություններում և ոճերում, երբեմն էլ՝ այլ նշանակություններով:

Հաստատված բառացանկերում որոշ բառերի զուգահեռությունների թույլատրումը պայմանավորված է նրանով, որ այդ բառերը, բացի իրենց տերմինային գործածությունից, կարող են գործածվել իբրև սովորական բառեր. այդպիսի զուգահեռներ են, օրինակ, *հողակտոր-հողաբաժին*, *կլոր որդ-կլոր ճիճու*, *հնացածություն-լնացածություն*, *ցայգերգ-գիշերերգ-սերենադ* և այլն: Սրանք, բացի համապատասխանաբար տնտեսագիտական, կենսաբանական, հասարակագիտական, երաժշտական տերմիններ լինելուց, նաև սովորական գործածության բառեր են, և նրանցից, իբրև ընդհանուր գործածության բառերից, ընտրություն կատարել և երկուսից մեկը գործածությունից հանել չէր կարելի:

Զուգահեռաբար գործածվող համանիշ տերմիններից մի քանիսի համար գործածության համծնարարված տերմինների ու բառերի կողքին փակագծերում բերված ձևերը կամ գործածությունից արդեն դուրս եկող, կամ էլ փոխառյալ բառի հետ մրցակցության մեջ տարածման հեռանկար չունեցող ձևեր են: *Բարոյագիտություն (էթիկա)*, *գեղագիտություն (էսթետիկա)*, *համալիր (կոմպլեքս)*, *համալիրային (կոմպլեքսային)* զուգահեռություններում փակագծերում առնված օտար անվանումները դառնում են ավելորդ, բայց քանի որ առանձին կապակցություններում, երբեմն էլ որոշ նպատակով դեռևս գործածվում են, թողնված են փակագծերում: Այս դեպքում փակագծում առնված ձևերը մնում են տվյալ օտար բառի կամ տերմինի առանձին իմաստների թարգմանության համար միայն:

Բառապաշարին վերաբերող այս որոշումներում միաժամանակ լուծված է մի քանի տերմինների գրության և արտասանության միօրինակացման հարցը:

Դրսից օտար լեզվով մեր հանրապետություն եկող ամենօրյա տեղեկությունները նախ մտնում են Արմենպրես: Ահա թե ինչու տերմինա-

բանական կոմիտեին ներկայացված թարգմանական բառացանկերի ու որոշումների նախագծերի կազմման աշխատանքներին մշտապես ակտիվորեն մասնակցել են Արմենպրեսի թարգմանչական բաժնի աշխատակիցները: Վերջիններիս կազմած նախագծերով տերմինաբանական կոմիտեն ընդունել է ռուսերեն և այլ օտար տերմինների ու տերմինային բառակապակցությունների հայերեն թարգմանության վերաբերյալ երկու որոշում: Սրանցից առաջինով կոմիտեն հաստատել է 40 ռուսերեն և այլ օտար հասարակական-քաղաքական, գիտատեխնիկական և մարզական տերմինների հայերեն թարգմանությունը: Ընդ որում օտար *դեպոզիտար, ինֆրաստրուկտուրա, պրեմիա, անկլավ, ատոլ, դեֆլիացիա, դիսպլեյ, պերֆորարտ, պլանետարիում, ռեկուլտիվացիա, սերպենտարիում, սպլեդոլոգիա, տրենաժոր, շտամ անհասկանալի, ուղղագրական և արտասանական դժվարություններ հարուցող, մասամբ բազմիմաստ ու անորոշ տերմինների փոխարեն համապատասխանաբար գործածության են հանձնարարված հայերեն պայմանագրապահ, ենթակառուցվածք, պարզևավճար, միջտարածք, օդակղզի, տերևազերծում, տեսատիպ, սորաքարտ, 1. երկնացույց, 2. երկնացուցարան, մշակելիացում, օձաբուծարան, անձավագիտություն, մարզոց, մանրէափմբ, նույնիսկ առանց սահմանումների ու բացատրությունների հասկանալի ու մտապահվող նորաստեղծ տերմինները:*

Այդ որոշումը ճշգրտում է մտցնում կամ նոր թարգմանություն է առաջարկում ռուսերեն մի շարք տերմինների վերաբերյալ. այսպես, օրինակ՝ *вещизм — իրամոլություն, выборщик — քվեատու, детопатизация — թրթրադամացում, имперский — կայսերապետական, контр-адмирал — դերծովակալ, распродажа — սպառավաճառք, теплофикация — ջեռավորում, выездка — ծխամարզություն* և այլն:

Երկրորդ որոշմամբ հաստատված է ռուսերեն 23 տառակապացության հայերեն թարգմանությունը: Այդ թվում լայն տարածում ունեցող և հաճախակի գործածվող այնպիսի տերմինային կապակցությունների թարգմանությունը, ինչպիսիք են՝ *беседа один на один — առանձնազրույց, военный контингент — զորակազմ (զորախումբ), государственная приемка — պետընդունում, знак лауреата — դափնենշան, покоритель космоса — տիեզերանվաճ, проходная пешка — անցումակ զինվոր, эстафетный бег — փոխանցավազք* և այլն:

Տերմինաբանական կոմիտեի այս շարքի վերջին որոշումը վերաբերում է միջազգային տեղեկատու նյութերում գործածվող քաղաքական, տնտեսագիտական, ռազմական որոշ ռուսերեն և այլ օտար

տերմինների հայերեն թարգմանությամբ: Այդ որոշմամբ հաստատվել է 27 բառ ու բառակապակցություն տերմինի թարգմանությունը. վերացվել են դրանց թարգմանություններում գոյություն ունեցող առանձին զուգաձևությունները: Օտար *այլանս, դևալվացիա, էմիսար, կոմպետենտ, կոնտակտ, մոտիվ, պոլիգոն, ռեալ, ռեզենտ, ստատուս, սուվերեն* տերմինների փոխարեն համապատասխանաբար գործածության են հանձնարարված հայերեն *դաշինք, արժենվազում, հանձնակատար, 1. իրազեկ, 2. իրավասու, 1. շփում, 2. կապ, առնչություն, 3. հպում, 1. շարժառիթ, 2. պատճառաբանություն, զինափորձարան, իրական, խնամակալ (գահապահ), իրավիճակ (կարգավիճակ), ինքնիշխան* նախընտրելի և իմաստով տարորոշված տերմինները:

Այդ որոշմամբ հայերեն տարբերակված են *պայմանագիր* և *դաշնագիր, անդրազգային ընկերություններ* (транснациональные компании) և վերազգային ընկերություններ (наднациональные компании) և այլ տերմինային հասկացությունները:

Մաթեմատիկական, տեխնիկական, ֆիզիկայի տերմիններին վերաբերող որոշումների հիմնական մասը, որ հաստատել է տերմինաբանական կոմիտեն, մաթեմատիկական տերմինների մասին ընդունած որոշումներն են:

Շարունակելով միջնադարյան հայ մաթեմատիկոսների տերմինաչինական լավագույն ավանդույթները՝ մեր ժամանակակից մաթեմատիկոսները, իրենց նախորդների՝ տերմինակազմական տարբեր եղանակներով ստեղծած *թվաբանություն (համարողություն), հանրահաշիվ, երկրաչափություն, հարթաչափություն, տարածաչափություն, եռանկյուն, բազմանկյուն, զուգահեռ, բազմանիստ, զուգահեռանիստ* և այլ տերմիններին ավելացրել ու ավելացնում են սեփական ստեղծածները: Հայկական ԽՍՀ նախկին լուսավորության և բարձրագույն ու միջնակարգ մասնագիտական կրթության մինիստրություններին կից 1977 թվից գործող մաթեմատիկական տերմինների հանձնաժողովի ու նրա նախագահի, պրոֆ. Վ. Սաղաթեյանի ակտիվ գործունեության շնորհիվ տերմինաբանական կոմիտեն 1974-1987 թթ. ընթացքում ընդունել է մաթեմատիկական տերմիններին վերաբերող վեց որոշում, որոնցից երկուսը տեղեկատու են մտցվել առաջին անգամ: Այդ որոշումներում հայերենացված կամ ճշգրտված ու վերահաստատված են 300-ից ավելի բառ ու բառակապակցություն տերմիններ: Կոմիտեի ընդունած այդ որոշումներով վերացված են մաթեմատիկական նույն հասկացության համար գործածվող հայերեն և օտար բազմաթիվ տերմինների զուգաձևությունները: Հայերենով չստուգաբանվող, դժվար

արտասանվող ու գրվող, դժվարընկալելի, ուստի և դժվարհիշելի *դե-տերմինանտ, դիսկրիմինանտ, կոլինար, կոմպլանար, կոնգրուենտ (կոնգրուենտություն), պրիզմա, սիմետրիա, սիմետրիկ..., սֆերա, սֆերիկ..., տետրաէդր* և այլ օտար տերմինների փոխարեն համապատասխանաբար գործածության են հանձնարարված *որոշիչ, տարբերիչ, համագիծ, համահարթ, համընկնելի (համընկնելիություն), հատվածա-կողմ, համաչափություն, համաչափ..., զնդային մակերևույթ, զնդա-յին..., քառանիստ* հայերեն տերմինները:

Վերոհիշյալ 5-10 տարիների ընթացքում հունա-լատինական նախածանցներով կազմված տասնյակ տերմինների համակարգային-ամբողջական բարգձմանության նպատակով կատարված աշխատանքները հանգեցին մասնակի արդյունքի: Պարզվեց, որ հայերենի համապատասխան նախածանցներով այդ օտար տերմիններին համարժեք տերմիններ ստեղծելը տերմինակազմության չհաղթահարվող դժվարությունների հետ է կապված: Հայերեն համազոր *համա, միա, նման, նույնա* և այլ նախածանցները իմաստով իրար այնքան մոտ են, որ մաթեմատիկական վերացական և իմաստային նուրբ տարբերու-թյուններ ունեցող օտար տերմիններին համարժեք հայերեն տերմին-ներ ստեղծել չեն կարող: Հարկադրաբար առայժմ մասնագետները բավարարվել են այս կարգի տերմինների մի փոքր մասի հայացմամբ. այսպես՝ *կոռեկտ* (ած.), *կոռեկտություն, կոմպակտ* (ած., գոյ.), *կոմ-պակտություն, մոնոտոն* (ած.), *իզոտոն* (ած.), *անտիտոն* (ած.) և այլ օ-տար տերմինների ու սրանցից ածանցված ձևերի փոխարեն համա-պատասխանաբար գործածության են հանձնարարվել *ճշտորոշ* (ած.), *ճշտորոշություն, սերտ* (ած.), *սերտույթ* (գոյ.), *սերտություն, միընթաց* (ած.), *նույնընթաց* (ած.), *հակընթաց* (ած.) և այլ հայերեն նորակազմ կամ պատճենված տերմինները:

Մաթեմատիկական տերմիններին վերաբերող որոշումներում հա-ճախ ընտրություն է կատարված տերմինների հայերեն մի քանի զու-գածություններից՝ նախապատվությունը տալով տերմինի հասկա-ցությունը առավել ճշգրիտ անվանող ձևին: Այսպես՝ *զուգահեռագիծ–զուգահեռակողմ, թվարկություն–թվականություն–թվագրություն–թվակարգություն, տասնավորներ–տասնյակներ–տասեր, հաշվում–համրում–հաշվանք–դիտանք–հաշվարկ–հաշվարկում* և այլն ձևերից գործածության են հանձնարարված *զուգահեռակողմ, թվարկություն, տասնավորներ, հաշվում* և այլն ձևերը: Տասնյակ դեպքերում վերաց-վել է ռուսերեն տերմինների անխախտուսելի բազմիմաստությունը՝ դրանցից յուրաքանչյուրի տարբերակված հասկացության համար

գործածության հանձնարարելով հայերեն առանձին տերմին, այսպես օրինակ размер — չափ (որևէ բանի), օրինակ размер зарплаты — աշխատավարձի չափը, 2. չափս (որևէ բանի չափը որոշող տվյալների ամբողջությունը), օրինակ размеры комнаты — սենյակի չափսերը (երկարության և բարձրության չափերը): Դմնտ. նաև модуль-ի թարգմանությունը, որի մեջ հայերեն երկու նշանակությունների (1. բացարձակ մեծություն, մեծություն, երկարություն..., 2. գործակից...) կողքին օտար մոդուլ տերմինը շարունակում է պահպանվել՝ իմաստի նեղացմամբ՝ որպես «3. ելակետային ընդհանուր միավոր ծառայող չափ կամ թիվ» (թվերի տեսության, ճարտարապետության, մեքենաշինության մեջ), քանի որ այս իմաստի համար հայերենը սեփական բառածն դեռևս չունի:

6. Նոր ժամանակների տեխնիկական առաջընթացն իր հետ բերում է տեխնիկական տերմինաբանության աննախադեպ զարգացում: Տերմինաբանական կոմիտեն մի առանձին որոշումով ճշգրտել է տեխնիկական մոտ 70 բառ ու բառակապակցություն տերմինների հայերեն տառադարձությունը: Պահպանելով տերմինների բառակազմական միասնության ու համակարգայնության, կարծության ու հասկանալիության սկզբունքները՝ գործածության են հանձնարարվել նորակազմ բազմաթիվ տերմիններ: Ռուսերենում аѐт արմատով կազմված և մինչև հիմա ռուսերենից հայերեն անհաջող բառակապակցություններով թարգմանված տերմինների փոխարեն գործածության են հանձնարարված թռչող մարմինների և սարքերի թռիչքի տարբեր պահերն ու աստիճաններն արտահայտող վերթիռ, արտաթիռ, ներթիռ, անցաթիռ և այլն տերմինները: Ռուսերենում ход արմատով կազմված տերմինների դիմաց գործածության են հանձնարարված առմուտ կամ վայրէջքամուտ, արտանկում, падб արմատով կազմված մետաղաձուլական նշանակություն տերմինների դիմաց՝ հալում, հալք, երեսահալում, շրջահալում, հալույթ, համահալվածք, մետաղի ստանձակում, թեժամշակում, ջերմամշակում և այլն տերմինները:

7. Խորհրդային Միությունում ֆիզիկական մեծությունների միավորների միջազգային համակարգին անցնելու կապակցությամբ, ինչպես նաև հայերենում այդ միավորների կրճատ գրությունը միջազգային ստանդարտներին համապատասխանեցնելու և դրանց գրության զուգաձևությունները վերացնելու նպատակով՝ տերմինաբանական կոմիտեն 1981 թ. սեպտեմբերի նիստում հաստատել էր այդ կրճատ նշանակումների նոր ձևերը: Սակայն 1982 թ. հունվարի 1-ից Խորհրդային Միությունում գործածության մեջ է դրվել պետական նոր ստանդարտ

միայն իրականացվում է փոխառյալ բառի հայերեն ճիշտ տառադարձումը: Չնայած սահմանված որոշակի կանոնների (այսպես՝ «1. Անգլերենի *p, t, k*-ն և *k* արտասանվող *c*-ն տառադարձել բառասկզբում *փ, թ, ք*, մնացած դիրքերում՝ *պ, տ, կ...*», «2. Որպես մեկ խուլ բաղաձայն արտասանվող անգլ. *ch, ck, th* տառակապակցությունները տառադարձել *չ, կ, ք...*», «4. Անգլերեն *w(h)*-ն տառադարձել (հատկապես բառասկզբում) *ու* (ընդ որում՝ *wa*-ն՝ *ուտ*)...», «5. *U*-ի և *t*-ի միջին արտասանություն ունեցող անգլիական *a*-ն տառադարձել *ա...*» և այլն) ու վկայակոչված բավականաթիվ օրինակների՝ այդ կանոնների գործածության ոլորտները ճշգրտող լրացուցիչ սահմանափակումները, սրանցից հետո թվարկվող բացառություններն ու ավանդական տառադարձություն ունեցող շեղումները, մասնավոր անգլերենի չտիրապետող մարդու համար, դժվարացնում են կասկածելի տառադարձությունը ճշտելու փորձերը:

3. Հունական ծագում ունեցող բառերի տառադարձության մասին ընդունած նոր որոշումը, ի տարբերություն 1939 թ. որոշման, որտեղ երևույթը քննված է ընդհանուր առմամբ, կանոնը մասնավորում է հունական ծագման բառերի վերաբերյալ՝ հաշվի առնելով այդ կարգի տերմինների տարածվածությունն ու նոր հավելումների իրողությունը:

Առաջարկված է հունական ծագման *φ, θ, χ* (լատ. *ph, th, kh, ch*) հայերեն տառադարձել *ֆ, թ, խ* (*Ֆաներ, Ֆոսֆոր, թեորեմ, թեմա, խարտիա, մեխանիկա* և այլն)՝ իբրև շեղում պահպանելով ավանդական գրություն ունեցող *փասիան, փյունիկ, քարտուղար, քղամիդ, քառս, քիմիկոս, քլոր* և այլն բառերում *փ, ք*-ն *ֆ, խ*-ի փոխարեն:

4. Օտար և ռուսերեն բառերի կրկնակ բաղաձայնների տառադարձությանը վերաբերող որոշմամբ վերահաստատված է դրանք (կրկնակ բաղաձայնները) հայերենի արտասանության համաձայն մեկ բաղաձայնով տառադարձելու ընդհանուր կանոնը (*այեգրո, ակորդ, ամիակ, կոմունա, կոլեգիա* և այլն); կրկնակ բաղաձայններ հայերենում պահպանվում են միայն այն դեպքում, երբ դրանք ունենում են ուժգին կամ տևական արտասանություն (*բրուտտո, կապելլա, մասսա, էմմա, վաննա* և այլն):

5. Ճշգրտվել են կենդանիների որոշ անվանումների զուգաձևություններ:

II. ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

Ա. ՀԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԱՆՎԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ՏԱՌԱԳԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ԳՐՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

1. ՓՈՂՈՑՆԵՐԻ ԵՎ ՀՐԱՊԱՐԱԿՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԱՆՎԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ*

1. Փողոցների և հրապարակների բաղադրյալ անունների գոյական կամ գոյականական բառակապակցություն լրացումը փողոց, պողոտա կամ հրապարակ լրացյալի հետ, որպես կանոն, գործածվում է սենական-տրական հոլովածով. օրինակ՝ Բակունցի փողոց, Արցախի փողոց, Ծերեթելու փողոց, Մաշտոցի պողոտա, Պուշկինի փողոց, Չարենցի փողոց, Բաֆֆու փողոց, Տպագրիչների փողոց, Աղբյուր Սերոբի փողոց, Հրաչյա Քոչարի փողոց, Տիգրան Մեծի պողոտա, Արշակունյաց փողոց, Մայիսի 9-ի փողոց, Գարեգին Նժդեհի հրապարակ, Համրապետության հրապարակ և այլն:

2. Փողոցների և հրապարակների բաղադրյալ անունների՝ -յան և -յանց ածանցներով կազմված ազգանուն լրացումը փողոց, պողոտա կամ հրապարակ լրացյալի հետ գործածվում է ուղղական հոլովածով. օրինակ՝ Աբովյան փողոց, Թումանյան փողոց, Սուրենյանց փողոց, Ալեք Մանուկյան փողոց, Հակոբ Պարոնյան փողոց, Մարշալ Բաղրամյան պողոտա, Շահումյան հրապարակ:

Ծանոթություն: Փողոցների և հրապարակների բաղադրյալ անունների իմջպես գոյական, այնպես էլ ածական լրացումները (Հանրապետության հրապարակ, Տպագրիչների փողոց, Երիտասարդական փողոց, Անտառային փողոց, Առափնյա փողոց, Մայիսյան փողոց, Մոսկովյան փողոց և այլն)՝ իբրև հատուկ անուններ այլ լեզուներով գործածվելիս չեն թարգմանվում:

*Նախագիծը կազմել է Հ. Բարսեղյանը:

Հաստատված է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 1997 թ. ապրիլի 11-ի հ. 293 հրամանով: [Ապա նաև՝ 2000 թ. փետրվարի 1-ի հրամանով:]

2. ՎՐԱՅԱԿԱՆ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ՏԱՌԱԳԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Բացառությամբ *Թբիլիսի* անվան, որի գրության վերաբերյալ կա կառավարական առանձին որոշում, վրացական մյուս տեղանունների համար պահպանել հայկական ավանդական գրությունը, այսինքն՝ գրել առանց *ի* վերջնահնչյունի. այն է՝ *Թբիլիսի*, բայց՝ *Քաթում*, *Քործոմ*, *Ախալքալաք*, *Թելավ*, *Կարզախ*, *Սցխեթ*, *Սուխում*, *Սուրամ*, *Քուքախ* և այլն:

Ծանոթություն: Կանոնը չի տարածվում ի-ով վերջացող վրացական և այն տեղանունների վրա, որոնք հայերենում գրազանգված են չունեն և առանց ի վերջածանցիչների չեն գործածվում. օրինակ՝ Գորի, Կախի և այլն:

**3. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ
ՏԱՌԱԿԱԼՉՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ****

Հաստատել աշխարհագրական ներքոհիշյալ անունների հետևյալ հայերեն տառադարձությունը.

Աբիսսինյա	Հարեշտան
Авентинский холм	Ավենտինյան բլուր
Аваида	Սուլիս
Адана	Սդանա
Адмиралтейства острова	Ծովակալության կղզիներ
Аддис-Абеба	Սդիս Աբեբա
Адрианополь	Ադրիանապոլիս
Адриатическое море	Ադրիական (Ադրիատիկ) ծով
Азербайджан (Атропатена)	1. Ադրբեջան, 2. Ստրպատական (պատմ.)
Азия	Ասիա
Азовское море	Ազովի ծով
Алешпо (Халеб)	Հալեպ

*Նախագիծը կազմել է Հ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1956 թ. սեպտեմբերի նիստում:

***Բառացանկը, հայերեն տառադարձությամբ, կազմել է Վ. Փոթեյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1958 թ. փետրվարի նիստում:*

Алеутские острова
 Алма-Ата
 Альпы
 Анды
 Антильские острова
 Антиохия
 Антитавр
 Апеннинский полуостров
 Аравия
 Аракс
 Аральское море
 Арбелы
 Армения
 Аргонида
 Арзрум
 Ассирия
 Атлантический океан
 Афганистан
 Афины
 Ахайя
 Ахалцых, Ахалицихе
 Баб-эль-Мандебский пролив
 Багдад
 Баку
 Балеарские острова
 Балтийское море
 Баренцево море
 Батуми
 Баффинов залив
 Бейрут
 Белое море
 Белуджистан
 Бенгальский залив
 Беоция, Беотия
 Берингово море
 Бирмингем, Бирмингем
 Биробиджан
 Бискайский залив
 Ближний Восток
 Богемия
 Болгария

Ալեուքյան կղզիներ
 Ալմա Աթա (այժմ Ալմաթի)
 Ալպեր (Ալպյան լեռներ)
 Անդեր (Անդյան լեռներ)
 Անտիլյան կղզիներ
 Անտիոք (քաղաք)
 Անտիտավրոս
 Ապենինյան թերակղզի
 Արաբիա
 Արաքս (պատմ. Երասխ)
 Արալյան ծով
 Արբելա
 Հայաստան
 Արգոլիս
 տե՛ս Էրզրում
 Ասորեստան
 Ատլանտյան օվկիանոս
 Աֆղանստան
 Աթենք
 Աքայա
 Ախալցխա
 Բաբելմանդեբի նեղուց
 Բաղդադ
 Բաքու
 Բալեարյան կղզիներ
 Բալթիկ ծով
 Բարենցի ծով
 Բաթում
 Բաֆինի ծոց
 Բեյրութ
 Բալիկ ծով
 Բելուջստան
 Բենգալյան ծոց
 Բեոլիս
 Բերինգի ծով
 Բիրմինգհեմ
 Բիրոբիջան
 Բիսկայան ծոց
 Մերձավոր Արևելք
 Բոհեմիա
 Բուլղարիա

Босфор, Боспор
 Ботнический залив
 Вандея
 Везувий
 Вавилон
 Веймар
 Великобритания
 Вена
 Венгрия
 Венесуэла
 Венеция
 Вест-Индия (Западная Индия)

Византия
 Вифлеем
 Вогезы
 Гаага
 Габсбург
 Гавайские острова
 Гавана
 Гавгамелы
 Гавр
 Гадес (Кадис)
 Гаити
 Галикарнас
 Галилея
 Гамбург
 Ганг
 Ганджа
 Ганновер
 Гарц
 Гебридские острова
 Геджас
 Гейдельберг
 Геллада
 Геллеспонт
 Гельвеция
 Гельголанд
 Гельсингфорс
 Генуя

Բոսֆոր
 Բոտնիկ ծոց
 Վանդեա
 Վեզուվ
 Բաբելոն
 Վայմար
 Մեծ Բրիտանիա
 Վիեննա
 Յունգարիա
 Վենեսուելա
 Վենետիկ
 Վեստ Ինդիա (կղզանուն, որ
 նշանակում է Արևմտյան
 Յնդկաստան)
 Բյուզանդիա, Բյուզանդիոն
 Բեթղեհեմ
 Վոգեզներ
 Հաագա
 Հաբսբուրգ
 Հավայյան կղզիներ
 Հավանա
 Պավգամելա
 Հավր
 Հադես
 Հայիթի
 Հալիկարնաս
 Պալիլեա
 Համբուրգ
 Պանգ
 Պանձա
 Պաննովեր
 Հարց
 Հեբրիդյան կղզիներ
 Հեջաս
 Հայդելբերգ
 Թե'ս Զաադա
 Հելլեսպոնտ
 Հելվեցիա
 Հելգոլանդ
 Հելսինգֆորս
 Ջենովա

Герат
 Геркуланум
 Герцеговина
 Гессен
 Гибралтар
 Гималайские горы
 Гиндукуш
 Голгофа
 Голландия
 Гольштейн, Гольштиния
 Гондурас
 Гонконг
 Гонолулу
 Гордон
 Граник
 Греция
 Грузия
 Гудзон
 Гудзонов залив
 Гурон
 Дагестан
 Дамация
 Дальний Восток
 Дамаск
 Дарданеллы
 Джакарта
 Дельфы — дельфийский оракул

 Дерпт
 Доброй Надежды мыс
 Дзауджикау

 Добруджа
 Дунай
 Евфрат
 Египет
 Елеонская гора

 Желтое море
 Женева
 Закавказье

Հերաթ
 Հերկուլանում
 Հերցեգովինա
 Հեսսեն
 Տիբրալթար
 Հիմալայան լեռներ
 Հինդուկուշ
 Գողգոթա
 Հոլանդիա
 Հոլշտայն
 Հոնդուրաս
 Հոնկոնգ
 Հոնոլուլու
 Գորդոն
 Գրանիկոն
 Հունաստան
 Վրաստան
 Հուդզոն
 Հուդզոնի ծոց
 Հուրոն
 Դաղստան
 Դալմաթիա
 Հեռավոր Արևելք
 Դամասկոս
 Դարդանել
 Տակարտա
 Դելֆիս — դելֆյան
 պատգամախոս
 Դորպատ
 Բարեհուսո հրվանդան
 Ձառջիկաու (նախկինում Օրջոնի-
 կիձե, այժմ Վլադիկավկազ)
 Դոբրուջա
 Դանուբ
 Եփրատ
 Եգիպտոս
 Ձիթենյաց լեռ

 Դեղին ծով
 Ժնև
 Անդրկովկաս

Закаспийский край	Անդրկասպյան երկրամաս
Западная Двина	Արևմտյան Դվինա
Земля Франца-Иосифа	Ֆրանց Զոսիֆի երկիր
Золотой Рог	Ոսկեղջյուր
Зондский пролив	Չոնդյան նեղուց
Иерихон	Երիքոն
Иерусалим	Երուսաղեմ
Измир	Իզմիր (պատմ. Ջմյուռնիա)
Израиль	Իսրայել
Илион	Իլիոն
Имеретия	Իմերեթիա
Инд	Ինդոս
Индийский океан	Հնդկական օվկիանոս
Индия	Հնդկաստան
Индокитай	Հնդկասիա
Индостан	Հինդուստան (Ինդոստան, Հնդստան)
Иордан	Հորդանան (գետ)
Иордания	Հորդանան (երկիր)
Ирак	Իրաք
Ионическое море	Հոնիական ծով
Испания	Իսպանիա
Исса	Իսսոս
Исфахан (Испаган)	Սպահան
Итака	Իթակե
Иудея	Հրեաստան (Հուդա, որ նշանակում է Հրեաների երկիր)
Йемен	Եմեն
Кавказ	Կովկաս
Казахстан	Ղազախստան
Каир	Կահիրե
Кайсери (Цезарея)	Կեսարիա
Калькутта	Կալկաթա
Камбоджа	Կամբոջա
Канарские острова	Կանարյան կղզիներ
Кандагар	Ղանդահար
Канны (Канн)	Կանն (քաղաք Ֆրանսիայի հարավում)
Канны	Կաննե (քնակավայր Իտալիայի հարավ-արևելքում)
Капитолий	Կապիտոլիոն
Каппадокия	Կապադոկիա

Карибское море
 Каролинские острова
 Карс
 Карское море
 Карфаген
 Каспийское море
 Кафан
 Кельн
 Кембридж
 Керманшах
 Кефалония, Кефалиния
 Кзыл-Орда
 Кизляр
 Кипр
 Китай
 Кишинев
 Колхида
 Кольский полуостров
 Константинополь
 Копенгаген
 Кордильеры
 Коринф
 Красное море
 Крит
 Крым
 Кура
 Курдистан
 Курильские острова
 Кутаиси, Кутаис
 Кызыл-Кум
 Ладожское озеро
 Лаптевых море
 Лациум (Лаций)
 Лейпциг
 Лепид
 Ливан
 Ливия
 Лодзь
 Лозанна
 Локрида
 Лотарингия

Կարիբյան ծով
 Կարոլինյան կղզիներ
 Կարս
 Կարայի ծով
 Կարթագեն
 Կասպից ծով
 Ղափան (այժմ՝ Կապան)
 Քյոլն
 Քեմբրիջ
 Քիրմանշահ
 Կեֆալոնիա
 Կզըլ Օրդա
 Ղզլար
 Կիպրոս
 Չինաստան
 Քիշնև
 Կոլխիդա (պատմ. Կողքիս)
 Կոլալի թերակղզի
 Կոստանդնուպոլիս
 Կոպենհագեն
 Կորդիլերյան լեռներ, Կորդիլերներ
 Կորնթոս
 Կարմիր ծով
 Կրետե
 Ղրիմ
 Քուռ (այժմ՝ Կուր)
 Քրդստան
 Կուրիլյան կղզիներ
 Քութայիս
 Կզըլ Կում
 Լադոգա լիճ
 Լապտևների ծով
 Լացիում (հին Լատիոն)
 Լայպցիգ
 Լեպիդոս
 Լիբանան
 Լիբիա
 Լոժ
 Լոզան
 Լոկրիս
 Լոթարինգիա

Լуара	Լուարա (գետ)
Լуар	Լուար (Լուարայի վտակը)
Люксембург	Լյուքսեմբուրգ
Магелланов пролив	Մագելանի նեղուց
Малайский архипелаг	Մալայան արշիպելագ
Малая Азия	Փոքր Ասիա
Манчестер	Մանչեստր
Манчжурия	Մանջուրիա
Марафон	Մարաթոն
Марна	Մառն
Мексика	Մեքսիկա
Мемфис	Մեմփիս
Мертвое море	Մեռյալ ծով
Месопотамия	Միջագետք
Мидия	Մարաստան
Молуккские острова	Մոլուքյան կղզիներ
Монголия	Մոնղոլիա
Мраморное море	Մարմարա ծով
Нагорный Карабах	Լեռնային Ղարաբաղ
Назарет	Նազարեթ
Нахичевань-на-Дону	Ղոնի Նախիջևան
Никея	Նիկիա
Николаев-на-Амуре	Ամուրի Նիկոլաև
Нил	Նեղոս
Нинивия, Ниневия	Նինվե
Нисибей	Մծրին
Огайо, Огеё	Օհայո
Огненная Земля	Հրո երկիր
Океания	Օվկիանիա
Олимп	Օլիմպոս կամ Ոլիմպոս (պատմ. Ողիմպոս)
Онежское озеро	Օճեգա լիճ
Оркадские (Оркейские) острова	Օրկադյան կղզիներ
Ост-Индия (Восточная Индия)	Օստ Ինդիա (երկրանուն, որ նշա- նակում է Արևելյան Հնդկաստան)
Охотское море	Օխոտի ծով
Палестина	Պաղեստին
Париж	Փարիզ
Парфия	Պարթևաստան
Пенджаб	Փենջաբ
Персидский залив	Պարսից ծոց

Персия	Պարսկաստան
Пик Шмидта	Շմիդի գագաթ
Пинд	Պինդոս
Пиренейский полуостров	Պիրենեյան թերակղզի
Польша	Լեհաստան
Понт	Պոնտոս
Помпеи, Помпея	Պոմպեյ
Португалия	Պորտուգալիա (պատմ. Փորթուգալիա)
Поти	Փոթի
Рейн	Յոննոս
Рижский залив	Ռիգայի ծոց
Рим	Հռոմ
Родос	Հռոդոս
Рона	Ռոն (գետ)
Россия	Ռուսաստան
Ростов-на-Дону	Ղոնի Ռոստով
Рудные горы	Հանքային լեռներ
Русь	Ռուսիա
Саксония	Սաքսոնիա
Салоники	Սալոնիկ
Самарканд	Սամարղանդ
Сандвичевы острова	Սանդվիչյան կղզիներ (այժմ Հավայան կղզիներ)
Саудовская Аравия	Սաուդյան Արաբիա
Сахара	Սահարա
Святого Лаврентия река	Սուրբ Լավրենտիոսի գետ
Святой Елены остров	Սուրբ Էդիդենի կղզի
Северное море	Հյուսիսային ծով
Северный Ледовитый океан	Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս (կամ Սառուցյալ օվկիանոս)
Сена	Սեն (գետ)
Сербия и Черногория	Սերբիա և Չեռնոգորիա
Сиракузы	Սիրակուզա
Скандинавский полуостров	Սկանդինավյան թերակղզի
Скифия	Սկյութիա
Смирна	Ջմյուռնիա (այժմ Իզմիր)
Средиземное море	Միջերկրական ծով
Стамбул	Ստամբուլ (պատմ. Կոստանդնու- պոլիս)
Стимфал — стимфальские птицы	Ստիմֆալիս — ստիմֆալյան թռչուններ

Стокгольм	Ստոկհոլմ
Страсбург (Страсбур)	Ստրասբուրգ
Суэцкий канал	Սուեզի ջրանցք
Тавр	Տավրոս
Таврида	Տավրիս
Тавриз, Тебриз	Թավրիզ
Таврические горы	Տավրիկյան լեռներ (այժմ Դրիմի լեռներ)
Тарент	Տարենթոն
Тбилиси	Թբիլիսի (պատմ. Տփղիս)
Тегеран	Թեհրան
Темза	Թեմզա
Тенедос	Թենեդոս
Термопилы (տե՛ս Фермопилы)	
Тертер	Թարթառ
Тибр	Տիբեր, Տիբերիս (գետ)
Тигр	Տիգրիս
Тир	Տյուրոս
Тифлис	Թիֆլիս
Тихий океан	Խաղաղ օվկիանոս
Трансиордания	Անդրիորդանան
Трапезунд (Трапезонд), Трабзон	Տրապիզոն
Тунис	Թունիս
Турция	Թուրքիա
Тюрингия	Թյուրինգիա
Урфа	Ուռֆա (Ուրֆա) (պատմ.Եղեսիա)
Фарос	Փարոս
Феодосия	Թեոդոսիա
Фермопилы	Թերմոպիլե
Фессалия	Թեսալիա
Фивы	Թեբե
Фиджи	Ֆիջի
Филиппинские острова	Ֆիլիպինյան կղզիներ
Филиппины	Ֆիլիպիններ
Финикия	Փյունիկիա
Финский залив	Ֆիննական ծոց
Фокея	Փոկիա
Фракия	Թրակիա
Франкфурт-на-Майне	Մայնի Ֆրանկֆուրտ
Франция	Ֆրանսիա
Фригия	Փռյուգիա

Хайфа	Հայֆա
Халдея	Քաղդեա
Халеб	Հալեպ
Халкидон	Քաղկեդոն
Хамадан	Համադան
Ханаан	Քանան
Ханькоу	Հանկոու
Хельсинки	Հելսինկի
Хенань	Հենան
Хеопс (Хуфу)	Քեոպս
Хиос	Քիոս
Хуанхе	Հուանհե
Хубей	Հուբեյ
Цезария (Кейсери)	Կեսարիա
Цефалония (Кефалония)	Կեֆալոնիա
Чарджоу	Չարջոու
Черное море	Սև ծով
Чудское озеро	Չուդ լիճ
Чукотский полуостров	Չուկոտյան թերակղզի
Шанхай	Շանհայ
Швеция	Շվեդիա
Шемаха	Շամախի
Шлезвиг-Гольштейн	Շլեզվիգ-Հոլշտայն
Шмидта остров	Շմիդի կղզի
Шуша	Շուշի
Эгейское море	Եգեյան ծով
Эдесса	Եդեսիա
Элада	Հելլադա
Эпир	Էպիրոս
Эрзурум	Էրզրում (հին Կարին)
Эриманф — эриманфский вебрь	Երիմանթոս — Երիմանթյան վարազ
Эфес	Եփեսոս
Эфиопия	Եթովպիա
Югославия	Հարավսլավիա
Ява	Ճավա
Ямайка	Ճամայկա
Япония	Ճապոնիա

Аристофан
Аристотель
Аркадий
Арминий, Армин
Арсений
Артемида
Архимед
Асканий
Асклепий տե՛ս Էսկուлаպ
Атилий Регул
Афанасий
Афина
Афродита
Ахилл (Ахиллес)
Аэций

Баатазар
Батый
Бахус տե՛ս Вакх
Бибул
Бетховен
Бонифаций
Брахма, Брама
Брут

Вакх
Валент (Флавий)
Валентиниан (Флавий)
Валериан
Вар
Варвара
Варнава
Варфоломей — варфоломеевская ночь

Василий

Велизарий
Вельзевул
Вениамин
Веспасиан
Вильгельм

Արիստոֆան (Արիստոփանես)
Արիստոտել
Արկադիոս, *Արկադի* (ռուս.)
Արմին (Հերման)
Արսեն, *Արսենի* (ռուս.)
Արտեմիս
Արքիմեդ
Ասկանիոս

Ատիլիոս Ռեգուլոս
Աթանաս, *Աթանասի* (ռուս.)
Աթենաս
Աֆրոդիտե
Աքիլլես
Այեցիոս

Բադդասար
Բաթու

Բիբուլոս
Բեթհովեն
Բոնիֆացիոս
Բրահմա
Բրուտոս

Բաքոս
Վաղես (Ֆլավիոս)
Վալենտինիանոս (Ֆլավիոս)
Վալերիանոս, *Վալերիան* (ռուս.)
Վարոս
Վարվառե, *Վարվառա* (ռուս.)
Վառնաբաս
Վարդուղիմեոս — թարդուղիմյան
գիշեր

1. Բարսեղ, 2. *Վասիլի* (ռուս.),
3. Վասիլ (Բուզանդիայի կայսր)
Քելիսարիոս
Քեհեղզեթուլ
Քենիամին, *Վենիամին* (ռուս.)
Վեսպասիանոս
Վիլիելմ

Виргилий

Վիրգիլիոս, Վերգիլիոս

Гавриил

Գաբրիել, Գավրիլ (ռուս.)

Галлей

Հալլեյ

Гамилькар

Համիլկար

Гамлет

Համլետ

Гамсун

Համսուն

Ганимед

Գանիմեդ

Ганнибал

Հաննիբալ

Гартман

Հարտման

Гарун аль-Рашид

Հարուն ալ Ռաշիդ

Гаструбал

Հաստրուբալ

Геба

Հեբե

Гегель

Հեգել

Гейне

Հայնե

Гекоба տե՛ս Гекуба

Гектор

Հեկտոր

Гекуба

Հեկուբ(ե)

Гелен

Հելենոս

Гельведий, Гельвециус

Հելվեցիոս, Հելվեցիոս

Гемос

Հեմոս

Генрих

Հայնրիխ

Гера

Հերա

Геракл, Гераклий

Հերակլես, Հերակլ

Гераклит

Հերակլիտ

Гербарт

Հերբարտ

Геркулес

Հերկուլես

Гермес

Հերմես

Гермиона

Հերմոնե

Геродот

Հերոդոտ

Герострат

Հերոստրատ

Гесиод

Հեսիոդոս

Гесперия

Հեսպերիա

Геспериды

Հեսպերյաններ

— яблоки гесперид

— հեսպերյան խնձորներ

Гесслер

Գեսլեր

Гёте

Գյոթե

Гефест

Հեփեստոս

Гипократ

Հիպոկրատ

Гиадинт

Հիացինտ

Гильдебранд

Հիլդեբրանդ

Гогенцоллерны

Гоббс

Голиаф

Гольбах

Гомер

Гонорий

Горацій

Гордий

— гордиев узел

Готфрид Булонский

Гракх

Григорий

Гус

Гюго

Давид

Даниил

Дарий Кодоман

Дарий Гистасп (Истасп)

Дезидерий

Демосфен

Диоген

Диомед

Диоклетиан

Дионис

Дионисий Фракийский

Доминик

Дон Кихот

Дорофея

Дуилий

Евсевий

Евгений

Еврипид

Ездегерд

Ездр

Елеазар

Елена

Елизавета

Елисей

Епифаний

Հոհենցոլլերներ

Հոբս

Գողիաթ

Հոլբախ

Հոմերոս

Հոնորիոս

Հորացիոս

Գորդիոս

— գորդյան հանգույց

Գոտֆրիդ Բուլոնացի

Գրակքոս

Գրիգոր, *Գրիգորի (ռու.)*

Հուս

Հյուգո

Դավիթ, *Դավիդ (ռու.)*

Դանիել, *Դանիիլ (ռու.)*

Դարեհ Կողոմանոս

Դարեհ Վշտասպյան

Դեսիդերիոս

Դեմոսթենես

Դիոգենես

Դիոմեդես

Դիոկլետիանոս

Դիոնիս (Բաքոս)

Դիոնիսիոս Թրակացի

Դոմինիկոս

Դոն Կիխոտ, Դոն Զիշոտ

Դորոթեա

Դուիլիոս

Եվսեբիոս

Եվգենիոս, *Եվգենի (ռու.)*

Եվրիպիդես

Հազկերտ

Եգր, Եգրաս

Եղիազար, *Ելեազար (ռու.)*

Եղիմե, *Ելեմա (ռու.)*

Եղիաաբեթ, *Ելիզավետա (ռու.)*

Եղիսե, *Ելիսեյ (ռու.)*

Եպիփանես

Еремей
Есфирь
Ефрем

Երեմիա, Երեմեյ (ռուս.)
Եսթեր
Եփրեմ, Եֆրեմ (ռուս.)

Захарий, Захария, Захар

Չաքար, Չաքարե, Չաքարիա,
Չախար, Չախարի (ռուս.)

Зевксис

Չևքսիս

Зевс

Չևս

Зеновий

Չենոբ

Зефир

Չեփյուռ

Зорававел

Չորաբաբել

Зороастр

Չրադաշտ

Иаков տե՛ս Яков

Иван Грозный

Իվան Ահեղ

Игнатий

Իգնատիոս, Իգնատի (ռուս.)

Иездегерт տե՛ս Ездегера

Израиль

Իսրայել

Иисус Навин

Հեսու Նավյա

Иисус Христос

Հիսուս Քրիստոս

Илия, Илья

Եղիա, Իլյա (ռուս.)

Инно(в)кентий

Ինո(վ)կենտիոս, Ինոկենտի (ռուս.)

Иоаким

Հովակիմ, Իոակիմ (ռուս.)

Иоанн

Հովհաննես, Իոան (ռուս.)

Иоанн Безземельный

Հովհան Անհող

Иоанна

Հովհաննա (Հռոմի կին պապ)

Иоанн Грозный տե՛ս Иван Грозный

Иоанн Златоуст

Հովհան Ոսկեբերան

Иов

Հովք, Հոբ

Иосиф

Հովսեփ, Իոսիֆ (ռուս.)

Иракл

Հերակլ

Иракий

Հերակլ, Էրեկլե (վրաց.)

Ирида

Իրիս

Ирод

Հերոդես

Иродот տե՛ս Геродот

Исаак, Исаакий

Իսահակ, Իսաակի (ռուս.)

Исав

Եսավ

Исаия, Исай

Եսայի

Исмена

Իսմենե

Кадам

Կադմոս

Каин

Կայեն

Կալիսո
 Кассий (Гай)
 Каутский
 Квинт
 Кир
 Кирилл
 Клавдий
 Колумб, Коломб
 Комнин
 Константин
 Конфуций
 Коперник
 Корнелий
 Красс
 Крез, Кресс
 Ксантиппа
 Ксенофонт
 Ксеркс
 Курий Дентат
 Кунктатор տե՛ս Բабий

Лаврентий
 Лазарь
 Лев, Леон
 Лев Толстой
 Леонид
 Леонтий
 Лепид
 Ликург
 Лот
 Лука
 Лукреций
 Лукулл
 Людовик
 Лютер
 Люций

Маврикий
 Магомет
 Маккавей
 Максимиан

Կալիփսե
 Կասիոս (Գայոս)
 Կաուցկի
 Քվինտոս
 Կյուրոս, Կիր (ռուս.)
 Կյուրեղ, Կիրիլ (ռուս.)
 Կլավդիոս
 Կոլումբոս
 Կոմենենոս
 Կոստանդին, Կոնստանտին (ռուս.)
 Կոնֆուցիոս
 Կոպեռնիկոս
 Կորնելիոս
 Կրասոս
 Կրեսոս
 Քսանտիպե
 Քսենոֆոն
 Քսերքսես
 Կուրիոս Դենտատոս

Լավրենտիոս, Լավրենտի (ռուս.)
 Ղազար, Լազար (ռուս.)
 Լևոն, Լև, Լեոն (ռուս.)
 Լև Տոլստոյ
 Լեոնիդաս, Լեոնիդ (ռուս.)
 Ղևոնդ, Լեոնտի (ռուս.)
 Լեպիդոս
 Լիկուրգոս
 Դոփո
 Դուկաս, Լուկա (ռուս.)
 Լուկրեցիոս
 Լուկուլլոս
 Լյուդովիկոս
 Լյութեր
 Լուկիոս

Մորիկ (Մավրիկիոս)
 Մահմեդ
 Մակաբե
 Մաքսիմիանոս

Маргарита
 Мария
 Марк
 Марк Аврелий
 Марк Твен
 Марий
 Маркел
 Марфа
 Матвей, Матфей
 Мафусаил
 Мельпомена
 Менелай
 Меценат
 Мильтиад
 Митридат
 Михаил
 Моисей
 Морфей
 Муммий
 Мухаммед *ևն՝ս* Магомет
 Муций Сцевола

Навуходоносор
 Нарцисс
 Неоптолем
 Николай
 Нина
 Нума Помпилий

Овидий
 Одиссей
 Окивий
 Октавиан
 Онорий
 Орест
 Ормузд
 Орфей
 Осип *ևն՝ս* Иосиф

Павел
 Паллада
 Патрокл

Մարգարիտ, *Մարգարիտա* (ռուս.)
 Մարիամ, *Մարիա* (ռուս.)
 Մարկոս, *Մարկ* (ռուս.)
 Մարկոս Ավրելիոս
 Մարկ Տվեն
 Մարիոս
 Մարկելոս
 Մարթա, *Մարթա* (ռուս.)
 Մատթեոս, *Մատթեյ* (ռուս.)
 Մաթուսաղա
 Մելպոմենե
 Մենելա(վ)ոս, Մենելայոս
 Մեկենաս
 Միլտիադես
 Միհրդատ
 Միքայել, *Միխայիլ* (ռուս.)
 Մովսես, *Մոիսեյ* (ռուս.)
 Մորփեոս
 Մումիոս

Մուկիոս Սցոլա

Նաբուգոդոնոսոր
 Նարկիս
 Նեոպտոլոմեոս
 Նիկողայոս, *Նիկոլայ* (ռուս.)
 Նունե, *Նինա* (ռուս.)
 Նումա Պոմպիլիոս

Օվիդիոս
 Ոդիսևս
 Օկտավիոս
 Օկտավիանոս
 Հոնորիոս
 Օրեստ
 Որմիզդ (Արամազդ)
 Օրփեոս

Պողոս, *Պավել* (ռուս.)
 Պալլաս
 Պատրոկլես

Пелей
 Пенелопа
 Персей
 Персефона
 Петр
 Петр Первый
 Пий
 Пилат
 Пиндар
 Пипин Короткий
 Пирр
 Пифагор
 Плутарх
 Помпей
 Полибий
 Понт
 Посейдон
 Приам
 Прометей
 Птоломей
 Публій

Ревекка
 Рем
 Ровоам
 Роман
 Ромул

Самуна
 Саул
 Секст
 Селевк
 Семирамида
 Септимий Север
 Сервий Тулий
 Сикст
 Сим
 Сиф
 Сократ
 Соломон
 Софокл

Պելևս
 Պենելոպե
 Պերսեոս, Պերսևս
 Պերսեֆոնե
 Պետրոս, Պյոտր (ռու.)
 Պետրոս Առաջին
 Պիոս
 Պիղատոս
 Պինդարոս
 Պիպին Կարճաճակ
 Պյուռոս
 Պյութագորաս
 Պլուտարքոս
 Պոմպեոս
 Պոլիբիոս
 Պոնտոս
 Պոսիդոն, Պոսեյդոն
 Պրիամոս
 Պրոմեթեոս
 Պտղոմեոս
 Պուբլիոս

Ռեբեկա
 Ռոմոս
 Ռոբոլամ
 Ռոմանոս
 Ռոմուլոս

Սամվել, Սամուիլ (ռու.)
 Սավուղ
 Սեքստոս
 Սելևկոս
 Շամիրամ
 Սեպտիմիոս Սևերոս
 Սերվիոս Տուլիոս
 Սիքստոս
 Սեմ
 Սեթ
 Սոկրատես, Սոկրատ
 Սողոմոն, Սղոմոն (ռու.)
 Սոֆոկլես

Сулла
Сцилла (Скилла) և Խарибда
Сципион

Тамара
Тамерлан
Тантаал
Тарквиний Гордый
Тацит
Тезей
Телемак
Терезия, Тереза
Теренций
Тиберий, Тиверий
Тимофей
Тимур *տե՛ս* Тамерлан
Тит
Тулаий

Фабий Кунктатор
Фабриций
Фабрициус Ян
Фаддей
Фалес
Феб
Фемида
Фемистокл
Феодор
Феодосий
Феофан
Феофанո
Фетида
Фидий
Филипп
Филипп Август
Филон (Александрийский)
Флавий
Фока
Фома
Фукидит

Սուլլա
Սցիլլա (Սկիլլա) և Քարիբդիս
Սկիպիոն

Թամար, *Տամարա* (ռուս.)
Լենկթեմուր, Լանկթեմուր
Տանտալոս
Տարկվինիոս Գոռոզ
Տակիտոս
Թեզևս
Տելեմաք
Թերեզա
Տերենտիոս, Տերենտ
Տիբերիոս
Տիմոթեոս, *Տիմոթեյ* (ռուս.)

Տիտոս, *Տիտ* (ռուս.)
Տուլիոս

Փաբիոս Դանդաղկոտ
Ֆաբրիկիոս, Ֆաբրիցիոս
Ֆաբրիցիոս Յան
Թադեոս, Թադևոս, *Ֆադեյ* (ռուս.)
Թալես (Թադես)
Ֆեբոս
Թեմիս
Թեմիստոկլես
Թեոդոր(ոս), *Ֆեոդոր* (ռուս.)
Թեոդոս
Թեոփանոս
Թեոփանես
Թետիս
Ֆիդիաս
Փիլիպոս, *Ֆիլիպ* (ռուս.)
Ֆիլիպ Օգոստոս
Փիլոն (Ալեքսանդրացի)
Ֆլավիոս, Փլաբիոս
Փոկաս
Թովմաս, Թովմա, *Ֆոմա* (ռուս.)
Թուկիդիտ(ես)

Хам	Քամ
Хафиз	Հաֆիզ
Херония	Քերոնիա
Хозрой	Խոսրով
Христофор	Քրիստափոր, <i>Խրիստաֆոր</i> (ռուս.)
Цезарь տե՛ս Юлий Цезарь	
Цельсий	Ցելսիոս
Цимисхий Иоанн	Չմշկիկ Հովհաննես
Шекспир	Շեքսպիր
Эвклид	Էվկլիդես
Эвмей	Եվմեոս
Эврипид (տե՛ս Еврипид)	Էվրիպիդոս (այժմ՝ Եվրիպիդես)
Эдип	Էդիպ(ոս)
Эет	Այեթոս
Эзекиил, Иезекиил	Եզեկիել
Эзоп	Եզոպոս
Эммануил	Էմանվել, <i>Էմանուիլ</i> (ռուս.)
Эней	Էնեաս
Эпифаний	Եպիփան
Эскулап	Էսկուլապ
Юлиан	Հուլիանոս
Юлий Цезарь	Հուլիոս Կեսար
Юлиус Фучик	Յուլիոս Ֆուչիկ
Юстин	Հուստինոս
Юстиниан	Հուստինիանոս
Язон (Ясон)	Յասոն, Յազոն
Яков	Հակոբ, <i>Յակով</i> (ռուս.)
Япет, Яфет	Հաբեթ

5. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱՆՈՒՆԵՐԻ ՌՈՒՍԵՐԵՆ ՏԱՌԱԳԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ*

Արդի պայմաններում մեծապես ավելացել է թարգմանական գրականության տեսակարար կշիռը, ընդլայնվել են ազգային լեզուների անմիջական շփումներն ու առնչությունները: Սրա հետ կապված մեծացել են ազգային յուրահատուկ հասկացություններ արտահայտող բառերը թարգմանելու և տեղանուններն ու անձնանունները տառադարձելու դժվարությունները:

Ռուսերենից հայերեն և հայերենից ռուսերեն կատարվող թարգմանությունների ծավալի հսկայական աճի հետ կապված՝ առանձնահատուկ կարևորություն է ստանում հայերեն անձնանունների տառադարձման սկզբունքների մշակումը: Դժվարությունները մասնավորապես պայմանավորված են այդ երկու լեզուների հնչույթային համակարգերի անհամապատասխանություններով. հաճախ անհրաժեշտություն է առաջանում որոշել հայերենի տվյալ հնչույթի մոտավոր համարժեքը ռուսերենում:

Հայկական անձնանունները ռուսերեն տառադարձելիս հնարավոր է երկու մոտեցում. 1) գրադարձություն՝ անունը կամ ազգանունը գրվում է տառ առ տառ, 2) բուն տառադարձություն՝ հիմք է ընդունվում անվան կամ ազգանվան արտասանությունը:

Տառադարձության և գրադարձության սկզբունքների ոչ հստակ տարբերակումը, ռուսերենում բացակայող հնչույթների արտահայտման տարբեր սկզբունքների կիրառումը և ընդհանրապես տառադարձության որոշակի սկզբունքների բացակայությունը, հաճախ նաև տառադարձող անձերի ոչ բավարար պատասխանատվությունը հանգեցնում են այն բանին, որ հանդիպում են կողք կողքի երկու և ավելի ռուսերեն համարժեքներ: Այսպես, օրինակ, հայերեն *Վարդանյան* ազգանունը գրվում է Варданян – Вартанян, Սարգսյան-ը՝ Саргисян – Саркисян, Դովհաննիսյան-ը՝ Ованесян – Ованисян – Оганисян, մույնիսկ Иоанисян, Գեղանուշ-ը՝ Гегануш – Гехануш, Մազբաղ-ը՝ Магтах – Магтар, Սհարոն-ը՝ Аарон – Агарон և այլն:

* Հայկական անձնանունների ռուսերեն տառադարձության սույն սկզբունքները մշակել են Գ. Ջահուկյանը և Ա. Խաչատրյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1978 թ. փետրվարի նիստում:

Հարցի լուրջ ու բազմակողմանի ուսումնասիրության հիման վրա միասնական սկզբունքների մշակումը և անձնանունների ու ազգանունների տառադարձման հանձնարարվող ցուցակների կազմումը այժմ դարձել է հրատապ խնդիր, որն ունի գործնական կարևոր նշանակություն հատկապես մամուլի, դպրոցների, անձնագրային բաժինների և մատենագրությունների համար:

Իհարկե, անձնանունների տառադարձության դեպքում չի կարող լինել սկզբունքների այնպիսի խստություն, ինչպես հասարակ անունների և տեղանունների դեպքում: Եթե հայերենի տեղանունների տառադարձումը բավականաչափ միօրինակ է շնորհիվ «ՀԽՍՀ վարչատերիտորիալ բաժանումը» (հայերեն և ռուսերեն լեզուներով) աշխատության և Հայաստանի քաղաքական ու ֆիզիկական քարտեզների պարբերական հրատարակության, ապա չկան անձնանունների տառադարձման նման միօրինականացված ցանկեր:

Այս ուղղությամբ արվել են միայն սկզբնական քայլեր: 1961 թվին հրատարակվել է Ն. Վարդապետյանի «Ուղեցույցը» (*Н. А. Вардапетян, Справочник по русской транскрипции армянских имен, фамилий и географических названий. Ереван, 1961*), որը, չնայած հեղինակի ընդհանուր առմամբ ճիշտ կողմնորոշմանը, ընդգրկում է սահմանափակ նյութ և չի կարող ծառայել որպես գործնական ուղեցույց անձնագրային բաժինների և այլ հիմնարկների համար: 1973 թ. հրատարակվել է Ա. Խաչատրյանի հայերենի հնչույթային համակարգի և գործնական տառադարձման հարցերին նվիրված (*А. А. Хачатрян, Фонемная система армянского языка и некоторые вопросы транскрипции (Вестник АН Арм. ССР, 1973, N 5)*) հոդվածը, որտեղ տրվում են հայերեն հնչույթների համարժեքները մի քանի լեզուներով (ռուսերեն, անգլերեն, գերմաներեն, ֆրանսերեն, իտալերեն):

Սակայն այստեղ հատուկ քննարկման չեն ենթարկվել անձնանունների տառադարձման հարցերը:

Անձնանունների ցանկը կազմելիս հիմք են ընդունվել տպագրության հանձնարարվող հետևյալ ընդհանուր սկզբունքները:

1. Ժամանակակից հայերենի անձնանունները ռուսերեն արտահայտվում են ոչ թե գրադարձությամբ, այլ տառադարձության սկզբունքով:

Ժամոթություն: Ռուսական -ов ածանցով վերջացող հայկական ազգանունները ռուսերեն տառադարձվում են նույն սկզբունքներով, ինչ հայերեն -յան ածանցով վերջացող. օրինակ՝ *Аваков, Маркаров, Саркисов*:

2. Հայերենի այն հնչույթները, որոնք չունեն ռուսական համարժեք-

ներ, տառադարձվում են նրանց ըստ հնարավորին առավել մոտ հնչյւթներ արտահայտող տառերով. օրինակ՝ Թադևոս–Татевос, Օովինար–Цовинар, Տաճատ–Тачат և այլն*:

3. Հայերեն անձնանունները ռուսերեն տառադարձելիս նկատի են առնվում ռուսերենի գրության և ուղղագրության կանոններով պայմանավորված սահմանափակումները. անբարեհունչ կամ անվայելուչ զուգորդումներ առաջացնող ձևերը փոխարինվում են ավելի նպատակահարմար ձևերով. օրինակ՝ Աղավնի–Ахавни:

4. Պատմական անունները (թագավորների, իշխանների, զորավարների, պատմիչների, քաղաքական ու կրոնական գործիչների) արտահայտվում են գրադարձությամբ և առանց թարգմանելու.

Աշոտ Երկաթ – Ашот Ерка́т (ոչ Ашот Железный)

Մովսես Խորենացի – Моисе́с Хорена́ци (ոչ Моисей Хоренский)

Վարդգես Մանուկ – Вард́кес Ману́к (ոչ Варткес Младенец)

Ծանոթություն 1 : Որոշ անուններ, հատկապես մականունները, ավանդաբար հանդիպում են նաև թարգմանաբար. օրինակ՝

Դավիթ Անհաղթ – Дави́д Непобе́димый, փիսկ. Дави́д Авахт

Ներսես Շնորհալի – Нерсе́с Благода́тный, փիսկ. Нерсе́с Шнора́ли

Ծանոթություն 2: Պատմական, դիցաբանական, գեղարվեստական գրականության մեջ գործածված ու տարածում գտած անունները տառադարձվում են ռուսերեն ընդունված ձևով.

Աքիլլես – Ахилл

Համլետ – Гамлет

Հոմերոս – Гомер

Հովհան Ոսկեբերան – Иоанн Златоуст

Ոդիսևս – Одиссей

5. Եթե հայերեն անձնանունը փոխ է առնված ռուսերենից կամ ռուսերենի միջոցով, ապա այն ռուսերեն տառադարձելու դեպքում վերականգնվում է ռուսական ձևը.

* Այժմ ռուսերենում ևս ժամանակակից օտար անունների տառադարձման հարցում նկատվում է գրությունը արտասանությանը մերձեցնելու միտում: Ավելի ընդունված է տառադարձել Харве́й և ոչ Гарве́й (անգլ. Harvey), Уолте́р և ոչ Ва́льтер (անգլ. Walter), Уи́лсон և ոչ Виа́лсон (անգլ. Wilson).

Ագնեսա – Агнесса

Էլզա – Эльза

Էլվիրա – Эльвира

Իզաբելա – Изабелла

Ռիմա – Римма

Վալտեր – Вальтер

Հայերենի հնչույթները ռուսերեն տառադարձվում են հետևյալ կանոններով.

I. Հայերենի *ա, ի, օ, ու* ձայնավորները բոլոր դիրքերում տառադարձվում են միատեսակ՝ հետևյալ ձևով՝ *ա-ն՝* а-ով, *ի-ն՝* и-ով, *ու-ն՝* у-ով, *օ-ն՝* о-ով.

Ասլանյան – Асланиян

Արա – Ара

Արև – Арев

Արշակ – Аршак

Իշխան – Ишхан

Իոսիֆյան – Иосифян

Իսայի – Исаи

Իսկուհի – Искуи

Տիգրանուհի – Тигрануи

Ուզունյան – Узунян

Ուլուբաբյան – Улубабян

Օդաբաշյան – Одабашян

Օհանյան – Оганян

II. 1. *Ե-ն* բառասկզբում և բառամիջում տառադարձվում է е-ով.

Գաբրիել – Габриел

Դանիել – Даниел

Եվա – Ева

Երեմ – Ерем

Եփրեմյան – Епремян

Զաբել – Забел

Զավեն – Завен

Պետրոսյան – Петросян

2. *Ե-ն* բառավերջում տառադարձվում է э-ով (նախորդ բաղաձայնի քնայնացումից խուսափելու համար), եթե նրան չեն նախորդում *ց, չ, գ, շ* բաղաձայնները.

Գայանե – Гаянэ

Զարեհ – Зарэ
Զաքարե – Закарэ
Իվանն – Иванэ
Կալիփսե – Калипсэ
Կարինն – Каринэ
Նարինն – Наринэ

Ծանոթություն: Անհանձնարարելի համարել երբեմն հանդիպող *Դաբրիալ, Давиэл, Рафаэл* ձևերը:

3. Ե-ն բառավերջում տառադարձվում է *е-ով*, եթե նրան նախորդում են *ց, չ, ջ, գ* բաղաձայնները.

Բեատրիչե – Беатриче
Մուշե – Муше
Վաչե – Ваче
Ֆրունզե – Фрунзе

Ծանոթություն: Այս կանոնը պայմանավորված է ռուսերենի ուղղագրության սկզբունքներով (*ц, ч, ш, ж* բաղաձայններից հետո *э* չի գրվում):

III. Է-ն բառասկզբում տառադարձվում է *э-ով*.

Էթերի – Этери
Էլբակյան – Элбакян
Էմմա – Эмма

IV. Եվ-ը բառամիջում և բառավերջում տառադարձվում է *ев* տառակապակցությամբ.

Արևիկ – Аревик
Արևշատյան – Аревшатын
Պարթև – Партев
Տաթևիկ – Татевик

V. Ռ-ն բառասկզբում տառադարձվում է *во* տառակապակցությամբ, իսկ մյուս դիրքերում *о-ով*.

Ոսկան – Воскан
Ոստանիկ – Востаник
Ասոյան – Асоян
Բաբլոյան – Баблоян

VI. 1. Ը-ն բառասկզբում տառադարձվում է *и-ով*.

Ըղձանուշ – Ихдзануш
Ըղձուհի – Ихдзуи
Ընձակ – Индзак

Ծանոթություն: Աննպատակահարմար են երբեմն հանդիպող *Эхгззун, Эхгззуну, Ёнгзак* ձևերը, որովհետև 1) բառասկզբում *ы-ն* ռուսերենում գրեթե չի գործածվում և դժվար արտասանելի է, 2) *к-ով* ձևերը համապատասխանում են հայերենի արմատի հնչյունափոխված ձևերին (իդ-Ըդձանուշ):

2. Բառամիջի արտասանվող, բայց չգրվող (գաղտնավանկային) *ը-ն* կամ չի գրվում, կամ փոխարինվում է հնչյունափոխված ձևում հանդես եկող ձայնավորով.

Աստվածատրյան – Аствацатрян, Аствацатурян

Խաչատրյան – Хачатрян, Хачатурян

Սարգսյան – Сарксян, Саркисян

Բժշկյան – Бжшкян, Бжишкян

Մկրտչյան – Мкртчян, Мкртичян

Ծանոթություն: Եթե գաղտնավանկ *ը-ի* դիմաց այլ ձայնավոր չի վերականգնվում, ազգանունը տառադարձվում է հայերենի գրությանը համապատասխան, առանց *ը-ի*.

Դրամփյան – Дрампян

Խլղաթյան – Халгатын

Եզնավորյան – Чкнаворян

3. Արևմտահայ ազգանուններում բառամիջում գրվող *ը-ն* տառադարձվում է ռուսերեն *ы-ով*.

Այտընյան – Айтынян

Չալըխյան – Чалыхян

ԲԱՂԱՉԱՅՆՆԵՐԻ ՏԱՌԱԳԱՐՁՈՒՄԸ

VII. Հայերեն *պ, տ, կ, փ, թ, ք, ժ, ց, ճ, ս, զ, ժ, խ, ն, լ, մ, ռ, վ, ֆ* բաղաձայնները բոլոր դեպքերում տառադարձվում են միատեսակ, հետևյալ ձևով՝

պ
փ

u – c

q – z

տ
թ

z – ш

đ – ж

կ ՝
ք ՝

խ – х

ն – н

ժ ՝
ց ՝

լ – л

մ – м

ճ ՝
չ ՝

վ – в

ֆ – ф

ռ ՝
ր ՝

Օրինակ՝ Պատրիկ – Патрик, Փառանձեն – Парандзем, Տաբկիկ – Татевик, Կորյուն – Корюн, Քերովբե – Керовбе, Ծաղիկ – Цагик, Յոդիկ – Цогик, Ճապուկ – Чапук, Չալոյան – Чалоян, Բաֆֆի – Раффи, Ռուբեն – Рубен, Սիրանուշ – Сирануш, Ջավեն – Завен, Շուշան – Шушан, Ժիրայր – Жирайр, Խաժակ – Хажак, Նարինե – Наринэ, Լուսինե – Лусинэ, Սանվելյան – Манвелян, Վրույր – Вруйр, Ֆրունզե – Фрунзе:

Ծանոթություն: Դավիթ անձնանունը տառադարձվում է ուսերենում ընդունված *Давид* ձևով:

VIII. 1. **Բ, գ, դ, ժ, ջ** բաղաձայնները բառասկզբում տառադարձվում են ուսերեն **б, г, д, дз, дж**-ով.

Բալաբեկ – Балабек

Բարսեղ – Барсег

Բյուրակ – Бюрак

Գաբրիելյան – Габриелян

Գագիկ – Гагик

Գարեգին – Гарегин

Գեղեոն – Гедеон

Դալար – Далар

Դրաստամատ – Драстамат

Դուխիկ – Духик

Չվակերյան – Дзвакерян

Ջավահիր – Джаваир

Ջուհարյան – Джуарян

2. Բ, գ, դ, ձ, ջ-ն բառամիջում և բառավերջում ձայնեղ արտասանվելիս տառադարձվում են օ, ր, ձ, Ժ, Ժձ, ԺԶ-ով, իսկ խուլ կամ շնչեղ խուլ արտասանելիս՝ փ, ք, տ, ց, փ-ով.

ա. Աբգար – Абгар

Սմբատ – Смбат

Ջենոբ – Зеноб

Գարեգին – Гарегин

Արեգ – Арег

Վարագ – Варак

Գեդեոն – Гедеон

Գվիդոն – Гвидон

Վարազդատ – Вараздат

Ընծակ – Индзак

Գրձեյան – Грдзелян

Գալաշյան – Галаджян

Իսաջանյան – Исаджанян

Քաջիկ – Каджик

բ. Հակոբ – Акоп

Սերոբ – Сероп

Սրբուհի – Српуи

Մամբրե – Мампре

Ավագ – Авак

Գևորգ – Геворг

Մարգար – Маркар

Վարդան – Вартан

Վարդուհի – Вартуи

Դեղձանիկ – Дехцаник

Համբարձում – Амбарцум

Վերջալույս – Верчалуйс

IX. 1. Դ-ն բառասկզբում՝ ձայնավորից, ռ-ից և մասամբ ռ-ից առաջ, և բառամիջում՝ ձայնավորների միջև և բաղաձայններից հետո, չի գրվում.

Հակոբ – Акоп

Համբարձում – Амбарцум

Հասրաթյան – Асратян

Զեղնար – Эгнаp
 Զեղուշ – Эгуш
 Զովիկ – Овик
 Զովհաննես – Ованес
 Զովսեփ – Овсеп
 Զոիփսիմե – Рипсимэ
 Զրազդան – Раздан
 Զրանուշ – Рануш
 Զրաչյա – Рачья
 Զրաչուհի – Рачуи
 Աբրահամյան – Абраамян
 Աշխարհբեկ – Ашхарбек
 Աշխարհուհի – Ашхаруи
 Երանուհի – Ерануи
 Իսահակյան – Исаакян
 Շահարունի – Шаабуни
 Շահեն – Шаэн
 Շնորհիկ – Шнорик
 Ոսկեհեր – Воскеэр
 Ոսկեհատ – Воскеат
 Սրբուհի – Српуи
 Վահան – Ваан

Ծանոթություն 1: Զովհաննես անվան հայերեն կրկնակն-ն ռուսերենում տառադարձվում է մեկ n-ով՝ Ованес: Հայերենի կրկնակ բաղաձայն ունեցող անունները տառադարձվում են կրկնակ բաղաձայնով.

Աննա – Анна
 Սուսաննա – Сусанна
 Օսաննա – Осанна
 Էմմա – Эмма

Ծանոթություն 2: Մի շարք անձնանուններում և ազգանուններում հիշյալ դիրքերում h-ն տառադարձվում է r-ով՝ ըստ ավանդույթի.

Ահարոն – Агарон
 Դայկ – Гайк
 Դերում – Гетум
 Դրահատ – Граат
 Դրայր – Грайр
 Դրանտ – Грант
 Դրաչ – Грач
 Մեհրաբ – Меграб

Միհրան – Мигран
Միեր – Мгер
Շահանե – Шаганэ
Շահինյան – Шагниян
Վահանյան – Ваганян
Վահրամ – Ваграм
Օհան(յան) – Оган(ян)
Օհանջան(յան) – Оганджан(ян)

2. 3-ն բառասկզբում, 1-ին կետում չնշված բաղաձայններից առաջ, տառադարձվում է ր-ով.

Հմայիլ – Гмаил
Հնազանդ – Гназанд

Ծանոթություն: Հմայակ անունը, որ ունի Համայակ (Համո) տարբերակը, տառադարձվում է Амаяк ծնով:

3. 3-ն բառամիջում բաղաձայններից առաջ, և բառավերջում տառադարձվում է ռուսերեն x-ով՝ համաձայն ռուսերենում այժմ ընդունված նոր կանոնի.

Բահրազյան – Бахразян
Թահմազ – Тахмаз
Մահտեսյան – Махтесян
Մասեհյան – Масехян
Շահնազարյան – Шахназарян
Շահպարոնյան – Шахпаронян
Սահրադյան – Сахрадян
Սիլահտարյան – Силахтарян
Վոամշապուհ – Врамшапух

Ծանոթություն: Բազառություն են կազմում ավանդաբար ընդունված հետևյալ անձնանուններն ու ազգանունները, որոնց մեջ h-ն մեծ մասամբ տառադարձվում է ր-ով.

Չոհրաբ(յան) – Зограб(ян)
Մեհրաբ(յան) – Меграб(ян)
Վահրամ – Ваграм
Վահրիժ – Вагряч

X. 1. Դ-ն բառասկզբում, այլև բառամիջում սովորաբար տառադարձվում է ռուսերեն ր-ով.

Ղալումյան – Галумян

Ղամբարյան – Гамбарян
Ղարիբյան – Гарибян
Աղայան – Агаян
Աղասի – Агаси
Մեղրանուշ – Мегрануш
Շողավարս – Шогаварс
Շողիկ – Шогик

Ծանոթություն 1: Ղ-ով սկսվող շատ ազգանուններ, ըստ ավանդույթի կամ բարեհեղինակյան նպատակով, տառադարձվում են ռուսերեն *к*-ով. օրինակ՝

Ղազարյան – Казарян
Ղահրամանյան – Каграманян
Ղասարյան – Касабян

Ծանոթություն 2: Ղ-ն բառամիջում տառադարձվում է *х*-ով, եթե ռուսերեն *г*-ով տառադարձելը առաջ է բերում անբարեհեղինակություն (պայթականների կուտակում, միևնույն պայթականի կրկնություն և այլն).

Աղավնի – Ахавия
Աստղիկ – Астхик
Գեղավարս – Гехаварс
Գեղեցիկ – Гехедик
Ծաղկանուշ – Цахкануш
Ծաղկինե – Цахкияэ

2. Ղ -ն բառավերջում տառադարձվում է *х*-ով. օրինակ՝

Բարդուղ – Бартух
Մագթաղ – Магтах
Շարմաղ – Шармах
Սիրադեղ – Сирадех

Ծանոթություն: Ղ-ն բառավերջում ավանդաբար տառադարձվում է ռուսերեն *г*-ով հետևյալ անձնանուններում.

Բարսեղ – Барсер
Կյուրեղ – Кюрег
Մուշեղ – Мушер

ХІ. 1. Յ -ն ձայնավորից առաջ տառադարձվում է հետևյալ ձևով՝
յա-ն՝ я-ով, *յու*-ն՝ ю-ով, *յո*-ն՝ ё-ով, *յե*-ն՝ е-ով. օրինակ՝
Գյաղուկյան – Гядукян

Գյանջյան – Гянджян

Գյոզալյան – Гёзаян

Գյոնջյան – Гёнджян

Գյոքչյան – Гёкчян

Կորյուն – Корюн

Հյուսյան – Юсян

Միքայել – Микаел

Յոլյան – Ёлян

Յոլչյան – Ёлчян

Ռաֆայել – Рафаел

2. Յ -ն ձայնավորից հետո տառադարձվում է ի-ով՝ օրինակ՝

Հայկ – Гайк

Հայրիկ – Айрик

Հրայր – Грайр

Նորայր – Норайр

3. Յի կապակցությունը տառադարձվում է յ-ով՝ օրինակ՝

Արամայիս – Арамаис

Հմայիլ – Гмаил

Մայիս – Маис

6. ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ ԳՈՐԾԱԾՎՈՂ ԱՆՉԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ*

ԱՐԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

- Ա -

Աբաս (պատմ.)	Абас	Աղաջան	Агаджан
Աբգար	Абгар	Աղասար	Агасар
Աբեթ	Абет	Աղասի	Агаси
Աբել	Абель	Աղավարդ	Агаварт
Աբիսողոմ	Абисогом	Աղաֆոն	Агафон
Աբրահամ	Абраам	Աղվան	Агван
Ագաթանգեղոս (պատմ.)	Агатангехос	Ամասիա	Амасия
Ագրիպաս	Агрипас	Ամասիկ	Амасик
Ադամ	Адам	Ամբակում	Амбакум
Ադիբեկ	Адибек	Ամիրջան	Амирджан
Ազատ	Азат	Այգավարդ	Айгаварт
Ազարիա (պատմ.)	Азария	Այվազ	Айваз
Ազիզ	Азиз	Անանի	Ананий
Ազիզբեկ	Азизбек	Անանիա (պատմ.)	Анания
Ազնաուր	Азнаур	Անանիկ	Ананик
Աթաբեկ	Атабек	Անաստաս	Анастас
Աթանաս	Атанас	Անդոկ (պատմ.)	Андок
Ալբերտ	Альберт	Անդրանիկ	Андраник
Ալեքսան	Алексан	Անդրեաս	Андреас
Ալեքսանդր	Александр	Անտոն	Антон
Ալթուն	Алтун	Անուշավան	Анушаван
Ալիխան	Алихан	Աշխարհիբեկ	Ашхарбек
Ալֆրեդ	Альфред	Աշոտ	Ашот
Ախիճճան	Ахиджан	Աշոտ Երկաթ (պատմ.)	Ашот Еркат
Ակակի	Акакий	Ապավեն	Апавен
Ակսել	Аксель	Ապերիկ	Аперик
Ադարոն	Агарон	Ապրես	Апрес
Ադաբաճ	Адабаб	Ապուսետ	Апусет
Ագազար	Агазар	Արանձար	Арандар
Ադալար	Адалар	Արավան	Араван
Ադախան	Адахан	Արակել	Аракел
Ադամիր	Агамир	Արնակ	Арнак

*Անվանաճանկը կազմել են Դ. Բարսեղյանը և Գր. Մազմանյանը: Ռուսերեն տառադարձությունը կատարել են Գ. Ջահուկյանը, Ա. Խաչատրյանը, Դ. Բարսեղյանը և Գր. Մազմանյանը:

Առնոլդ
Առուշան
Առուստամ
Ասատուր
Ասլան
Ասծատուր
Ասպուրակ
Աստվածատուր
Ասքանազ
Ավագ
Ավետ
Ավետիս
Ավետիք
Ավթանդիլ
Ավիկ
Ավիս
Ատոմ
Արա
Արա Գեղեցիկ
(պատմ.)
Արագ
Արագի
Արամ
Արամազդ
Արամայիս
Արարատ
Արբակ
Արգամ
Արեգ
Արես
Արևշատ
Արզուման
Արթին
Արթուն
Արթուր
Արիկ
Արիս
Արիստ
Արիստակես
Արծրուն
Արկադի
Արման

Арнольд
Арушан
Арустам
Асатур
Аслан
Асдатур
Аспурак
Аствадатур
Асканаз
Авак
Авет
Аветис
Аветик
Автандия
Авик
Авис
Атом
Ара
Ара Гехецик

Араз
Арази
Арам
Арамазд
Арамаис
Арарат
Арбак
Аргам
Арег
Арес
Аревшат
Арзуман
Артин
Артун
Артур
Арик
Арис
Арист
Аристакеc
Арцрун
Аркадий
Арман

Արմեն
Արմենակ
Արշալույս
Արշակ
Արշամ
Արշավիր
Արսեն
Արտակ
Արտաշ
Արտաշես
Արտավազդ
Արտավան
Արտեմ
Արփիար

Армен
Арменак
Аршалуйс
Аршак
Аршам
Аршавир
Арсен
Артаг
Арташ
Арташес
Артавазд
Артаван
Артем
Арпиар

- Բ -

Բաբախան
Բաբաջան
Բաբիկ
Բաբկեն
Բագրատ
Բաճալ
Բալարեկ
Բալասան
Բախշի
Բակուր
Բաղդասար
Բաղիշ
Բայանդուր
Բարդուղ
Բարդուղիմեոս
(պատմ.)
Բարդուղիմեոս
Բարեղան
Բարիկ
Բարխուդար
Բարսեղ
Բարունակ
Բեգլար
Բեկնազար
Բեժան
Բեիբուդ

Бабахан
Бабаджан
Бабик
Бабкен
Баграт
Бадал
Балабек
Баласан
Бахши
Бакур
Багдасар
Багиш
Баяндур
Бартух
Варфоломей

Бартухимеос
Барегам
Барик
Бархудар
Барсег
Барунак
Беглар
Бекназар
Бежан
Бехбут

Բեյբութ
Բենիամին
Բենիկ
Բյուզանդ
Բոգդան
Բորիս
Բունիատ

Бейбут
Бениамин
Беник
Бюзанд
Богдан
Борис
Буниат

- Դ -

Դանիել
Դավթակ (պատմ.)
Դավիթ
Դավիթ Անհաղթ
(պատմ.)
Դերենիկ
Դմիտրի
Դովլատ
Դրաստամատ

Даниел
Давтак
Давид
Давид Анахт
Дереник
Дмитрий
Довлат
Драстамат

- Գ -

Գաբրիել
Գագիկ
Գալուստ
Գամաղել
Գառնիկ
Գասպար
Գարեգին
Գարիկ
Գարսևան
Գարուն
Գարուշ
Գեդեոն
Գեղամ
Գեղայր
Գեղիկ
Գևորգ
Գերասիմ
Գիգուշ
Գինոս
Գիսակ
Գյանջում
Գյուտ
Գնեկ
Գոռ
Գվիդոն
Գրիգոր
Գրիգորիս (պատմ.)
Գրիշա
Գուրգեն

Габриел
Гагик
Галуст
Гамател
Гарник
Гаспар
Гарегин
Гарик
Гарсеван
Гарун
Гаруш
Геденон
Гегам
Гегайр
Гехик
Геворк
Герасим
Гигуш
Гинос
Гисак
Гянджум
Гют
Гнеа
Гор
Гвидон
Григор
(Григор)
Григорис
Гриша
Гурген

- Ե -

Եգան
Եգոր
Եзнак
Եзник
Էзрас (Эзрас)
Էգիա
Էգիազար
Էգիշե
Էգվարդ
Էնգիբար
Էновк
Էнок
Էсаи
Էрам
Էранос
Էрем
Էրեմիա (պատմ.)
Էրիցակ
Էրաճանիկ
Էրվանդ
Էթրեմ

Еган
Егор
Езнак
Езник
Эзрас (Эзрас)
Егиа
Егиязар
Егише
Егварт
Енгибар
Еновк
Енок
Есаи
Ерам
Еранос
Ерем
Еремия (пատմ.)
Ерицак
Ераджаник
Ерванд
Епрем

- Զ -

Ջազևոս
Ջալիթել
Ջավեն
Ջատիկ
Ջարգար
Ջարեհ
Ջարգանդ

Закевос
Залибек
Завен
Затик
Заргар
Зарэ
Зарзанд

Ջարմայր	Зармайр	Թամազ	Тамаз
Ջարմիրի (պատմ.)	Зармир	Թամրազ	Тамраз
Ջաքար	Закар	Թանգիկ	Тангик
Ջաքարե (պատմ.)	Закарэ	Թանգինով	Тангинов
Ջաքարիա (պատմ.)	Закария	Թարգյուլ	Таргул
Ջաքետոս	Закеос	Թելման	Тельман
Ջգոն	Згон	Թեոդիկ (պատմ.)	Теодик
Ջեբեթ	Зебет	Թեոդոս (պատմ.)	Феодосий
Ջենոբ (պատմ.)	Зеноб,	Թեոդոր(ոս)	Теодор(ос)
	Зеновий	Թևան	Теван
Ջենոն	Зенон	Թեվոս	Тевос
Ջինավար	Зинавар	Թորնիկ	Торник
Ջինավոր	Зинавор	Թովմա (պատմ.)	Товма
Ջոիրաբ	Зограб	Թովմաս	Товмас
Ջոիրակ	Зохрак	Թորգոմ	Торгом
Ջորայր	Зорайр	Թորոս	Торос
Ջորապետ	Зорапет	Թուխայր	Тухайр
Ջորավար	Зоравар	Թումաս	Тумас
Ջորիկ	Зорик		
Ջուրաբ	Зураб		
		- Ճ -	
		ժիրայր	Жирайр
		ժիրիկ	Жирик
- Է -	Эдик		
Էդիկ	Эдвард		
Էդվարդ	Элбак		
Էլբակ	Эмманвел		
Էմանվել	Эмиаль	Իգնատ	Игнат
Էմիլ	Эмин	Իգնատիոս (պատմ.)	Игнатий
Էմին	Эрнест	Իգոր	Игорь
Էռնեստ	Эразм	Իլյա	Илья
Էրազմ		Իշխան	Ишхан
		Իսաբեկ	Исабек
		Իսահակ	Исаак
- Ը -	Индзак	Իսայի	Исаи
Ընձակ		Իսաջան	Исаджан
		Իսկանդար	Искандар
- Թ -	Таквор	Իսրայել	Исраел
Թազվոր	Фаддей	Իվանե (պատմ.)	Иванэ
Թադեոս (պատմ.)	Татевос		
Թադևոս	Татик		
Թաթիկ	Татул		
Թաթուլ	Тахмаз	Լազար	Лазарь
Թահմազ	Тагианос	Լալաբեկ	Лалабек
Թադիանոս (պատմ.)		Լալազար	Лалазар
		Լամբար	Ламбар
		- Լ -	

Լեոնիդ	Леонид	Կյուրեղ	Кюрег
Լեռնիկ	Лерник	Կնյազ	Княз
Լևոն	Левон	Կոզմոն	Козмо
Լիպարիտ	Липарит	Կոմիտաս	Комитас
Լյուդվիգ	Людвиг	Կոստան	Костан
Լորիկ	Лорик	Կոստանդին (պատմ.)	Константин
Լորիս	Лорис	Կոնստանտին (ռուս.)	Константин
		Կորյուն	Корюн

- Խ -

Խադ	Хаd
Ճառախ	Хажак
Ճանամիր	Ханамир
Ճանամիր	Хандамир
Ճաշատուր	Хачатур
Ճաշեն	Хачен
Ճաշիկ	Хачик
Ճիկար	Хикар
Ճլղաթ	Хлгат
Ճնկանոս	Хнканос
Ճոսրով	Хосров
Ճորեն	Хорен
Ճունկիանոս	Хункианос

- Ծ -

Ծառուկ	Царук
Ծատուր	Цатур
Ծերուն	Церун
Ծովակ	Цовак

- Կ -

Կադմոս (պատմ.)	Каdм
Կակոս	Какос
Կամո	Камо
Կամսար	Камсар
Կայծակ	Кайдак
Կարապետ	Карапет
Կարեն	Карен
Կարլեն	Карлен
Կարլոս	Карлос
Կարպիս	Карпис
Կիմ	Ким
Կիրակոս	Киракос

- Դ -

Դաթեր	Апет
Դաթերանակ	Апетнак
Դազարապետ	Азарапет
Դախնազար	Ахназар
Դակոբ	Акоп
Դամազասպ	Амазасп
Դամբարձուն	Амбарцум
Դամլետ	Гамлет
Դամլիկ	Гамлик
Դամոն	Амо
Դայկ	Гайк
Դայկազ	Айказ
Դայկակ	Айкак
Դայկարամ	Айкарам
Դայրապետ	Айрапет
Դայրիկ	Айрик
Դայրուն	Айрум
Դանես	Анес
Դանրի	Анри
Դասան	Асан
Դասրաթ	Асрат
Դարազատ	Аразат
Դարություն	Арутюн
Դեթուն (պատմ.)	Гетум
Դեկտոր	Гектор
Դենրիկ	Генрик
Դերակլես (պատմ.)	Геракл
Դերիեր	Гергер
Դմայակ	Амаяк
Դոբ, Դովբ (պատմ.)	Иов
Դոմեթրոս (պատմ.)	Гомер
Դովակիմ	Оваким

Մարտին	Мартин	Մուսայել	Мусаел
Մարտիրոս	Мартирос	Մուրադ	Мурад
Մարտուն	Мартун		
Մարութ	Марут		
Մաքսիմ	Максим	- 9 -	Яков
Մելիք	Мелик	Յակով	Ягуб
Մելիք-Շահնազար	Мелик-	Յաղուր	Яша
(պատմ.)	Шахназар	Յուսուփ (պատմ.)	Юсуп
Մելիքսեդեկ	Меликседек	Յուրա	Юра
Մելիքսեթ	Меликсет	Յուրի	Юрий
Մելքոն	Мелкон	Յուրիկ	Юрик
Մելխակ	Мехак		
Մեծայր	Медайр	- Լ -	
Մեծատուր	Медатур	Նազար	Назар
Մեհենդակ	Меендак	Նազարեթ	Назарет
Մեհրաբ	Меграб	Նաթան	Натан
Մեսրոպ	Месроп	Նաիրի	Наири
Մերանգուլ	Мерангул	Նալբանդ	Налбанд
Մերութան	Меружан	Նապետ	Наапет
Միանսար	Миансар	Նադաշ	Нагаш
Միհրան	Мигран	Նանսեն	Нансен
Միհրդատ (պատմ.)	Митридат	Նապոլեոն	Наполеон
Միհրդատ	Мигрдат	Նավասարդ	Навасард
Մինաս	Минас	Նարեկ	Нарек
Միսաք	Мисак	Նելսոն	Нельсон
Միրաք	Мирак	Ներսէ	Нерсэ
Միրզա	Мирза	Ներսէս	Нерсес
Միրիման	Мириман	Ներսէս Շնորհալի	Нерсес
Միրիջան	Мириджан	(պատմ.)	Шнорали
Միքայել	Микаел	Նիկոլ	Никол
Մխիթար	Мхитар	Նիկոլայ	Николай
Մկրտիչ	Мкртич	Նիկողայոս	Никогайос
Մկրտում	Мкртум	Նիկոգոս	Никогос
Միւեր	Мгер	Նշան	Ншан
Մյասնիկ	Мясник	Նոյ (պատմ.)	Ной
Մնացական	Мнацакан	Նորայր	Норайр
Մոմիկ	Момик	Նորիկ	Норик
Մոսի	Моси	Նորվարդ	Норварт
Մովսէս	Мовсес	Նվեր	Нвер
Մուշե	Муше	Նուրիջան	Нуриджан
Մուշեղ	Мушер		

- Ը -		Պապ	Փափ
Շահագիգ	ՇАазиз	Պապաք (պատմ.)	Փափաք
Շահամիր	ՇАамир	Պապիկ	Փափիկ
Շահապ	ՇАап	Պապից	Փափից
Շահրազ	ՇАхбаз	Պավել	Փավել
Շահեն	ՇАэн	Պատվական	Փատվական
Շահիկ	ՇАик	Պատրիկ	Փատրիկ
Շահնուրադ	ՇАхмурад	Պարզև	Փարգև
Շահնազ	ՇАхназ	Պարթև	Փարթև
Շահնազար	ՇАхназар	Պարոն	Փարոն
Շահնուր	ՇАхнур	Պարոնիկ	Փարոնիկ
Շահպարոն	ՇАхпарон	Պարսամ	Փարսամ
Շահսուվար	ՇАхсувар	Պարույր	Փարույր
Շահվալադ	ՇАхвалад	Պարունակ	Փարունակ
Շահվերդի	ՇАхверди	Պետրոս	Փետրոս
Շահրիման	ՇАхриман	Պերժ	Փերժ
Շահում	ՇАум	Պիոն	Փիոն
Շանթ	ՇАнт	Պոդոս	Փոդոս
Շապուհ (պատմ.)	ՇАпур, ՇАпух	Պոռն (պատմ.)	Փոռն

- Զ -		Ջաան
Շապուհ	ՇАпух	Ջաան
Շավասպ	ՇАвасп	Ջաանգիր
Շավարշ	ՇАварш	Ջաանան
Շարա	ՇАра	Ջանանիբեկ
Շարաբխան	ՇАрабхан	Ջանիկ
Շարուր	ՇАрур	Ջավադ
Շիրազ	ՇИраз	Ջիվան
Շիրակ	ՇИрак	Ջոն
Շիրին	ՇИрин	Ջոժժիկ
Շիրմազան	ՇИрмазан	Ջուար
Շմավոն	ՇМавон	Ջումշուդ

- Ռ -		- Ռ -	
Ռսկան	Воскан	Ռազմիկ	Րազմիկ
Ռսկևան	Воскеван	Ռափայել (պատմ.)	Րափաել
Ռստանիկ	Востаник	Ռաֆայել	Րաֆաել
Ռստիկ	Востик	Ռաֆիկ	Րաֆիկ
- Պ -		Ռևիկ	Րևիկ
Պայազատ	Паязат	Ռոբերտ	Րոբերտ
Պայքար	Пайкар	Ռոմանոս	Րոմանոս
Պանդուխտ	Пандухт	Ռոմիկ	Րոմիկ

Ռոստոմ
Ռուբեն
Ռուդիկ
Ռուդոլֆ
Ռուստամ

Ростом
Рубен
Рудик
Рудольф
Рустам

Սերգեյ
Սերգո
Սերոբ
Սերոբե
Սերովբե (պատմ.)

Сергей
Серго
Сероп
Серовбэ
Серовбэ

- Ս -

Սահակ
Սահրադ
Սահաթել
Սամսոն
Սամվել
Սայադ
Սանասար
Սանատրուկ
Սանատուր
Սանթրոս
Սանթուր
Սասուն
Սասունիկ
Սարգիս
Սարդար
Սարիրբել
Սարիկ
Սարո
Սարուխան
Սաֆար
Սեբեոս (պատմ.)
Սեդրակ
Սեթ
Սեթ (պատմ.)
Սեմ (պատմ.)
Սեյրան
Սեն
Սենիկ
Սենեքերիմ
Սեպուհ
Սևադա
Սևակ
Սևում
Սերաֆիմ

Саак
Сахрад
Сагатеа
Самсон
Самвел
Саяд
Санасар
Санатрук
Санатур
Сантрос
Сантур
Сасун
Сасуник
Саркис
Сардар
Сарибек
Сарик
Саро
Сарухан
Сафар
Себеос
Седрак
Сет
Сиф
Сим
Сейран
Сен
Сеник
Сенекерим
Сепух
Севада
Севак
Севум
Серафим

Սիմեոն (պատմ.)
Սիմեոն
Սիմոն
Սիոն
Սիս
Սիսակ
Սիրադեդ
Սիրական
Սիրամիր
Սիրաք
Սիրեկան
Սմբատ
Սոխակ
Սոկրատ
Սոկրատես (պատմ.)
Սողոմոն
Սոս
Սպանդար
Սպանդարտ
Սպարտակ
Սպիրիդոն
Ստեփան
Ստեփանոս
Տրապիոն
Սուրեն
Սուրիջան
Սուրմակ
Սուքիաս

Сиаманто
Сианос
Семсион
Семён
Симон
Сион
Сис
Сисак
Сирадех
Сиракан
Сирамир
Сирак
Сирекан
Смбат
Сохак
Сократ
Сократес
Согомон
Сос
Спандар
Спандарат
Спартак
Спиридон
Степан
Степанос
Срапион
Сурен
Суриджан
Сурмак
Сукиас

- Վ -

Վազգեն
Վալենտին
Վալերի
Վալտեր

Вазген
Валентин
Валерий
Вальтер

Վախթանգ	Вахтанг	Վոլոդյա	Володя
Վահագն	Ваагн	Վոռմ	Врам
Վահան	Ваан	Վռամշապուհ	Врамшапух
Վահե	Вазэ	Վրեժ	Вреж
Վահրամ	Ваграм	Վրտանես	Вртанес
Վահրիժ	Вагрич	Վրույր	Вруйр
Վաղարշ	Вагарш		
Վաղարշակ	Вагаршак	- Տ -	
Վաղինակ	Вагинак	Տաճատ	Тачат
Վանատուր	Ванатур	Տատուր	Татур
Վանիկ	Ваник	Տարիել	Тариел
Վանուշ	Вануш	Տարոն	Тарон
Վաշտակ	Ваштак	Տարոնիկ	Тароник
Վաչագան	Вачаган	Տելենաք	Телемак
Վաչե	Ваче	Տիգրան	Тигран
Վասակ	Васак	Տիրայր	Тирайр
Վասիլ	Васил	Տիրան	Тиран
Վասպուրական	Васпуракан	Տիրատուր	Тиратур
Վարագ	Вараг	Տիրիթ (պատմ.)	Тирит
Վարագ	Вараз	Տոնական	Тонакан
Վարագրատ	Вараздат	Տոնապետ	Тонапет
Վարագվահան (պատմ.)	Варазван	Տորք	Торк
Վարդազար	Вартазар	Տրդատ	Трдат
Վարդան	Вартан		
Վարդգես	Варткес	- Ր -	
Վարդևան	Вартеван	Րաֆֆի	Раффи
Վարդերես	Вартерес		
Վարդուն	Вартум	- Յ -	
Վարշամ	Варшам	Շական	Цакан
Վարոս	Варос	Շոլակ	Цолак
Վարուժան	Варужан	Շոլավարդ	Цолаварт
Վելիխան	Велихан	Շոլվարդ	Цолварт
Վելիջան	Велиджан	Շոդայր	Цогайр
Վեցիկ	Ведик		
Վիգեն	Виген	- ՈՒ -	
Վիլեն	Вилен	Ուլուբաթ	Улубаб
Վիկտոր	Виктор	Ուխտանես	Ухтанес
Վիրաթ	Вирав	Ումիկ	Умик
Վլադիմիր	Владимир		
Վլադիսլավ	Владислав	- Փ -	
		Փայլակ	Пайлак
		Փանոս	Панос

Փաշիկ	Пашик	Ֆրեդերիկ	Фредерик
Փապակ	Папак	Ֆրիդրիխ	Фридрих
Փառեն	Парен	Ֆրիկ (պատմ.)	Фрик
Փառնակ	Парнак	Ֆրունզե	Фрунзе
Փառնավազ	Парнаваз		
Փավստոս Բուզանդ	Павстос Бузанд		
(պատմ.)			
Փարամուզ	Парамуз		
Փարսաղան	Парсадан		
Փիլիպոս	Пилипос		
Փիրում	Пирум		

Իգական անուններ

- Ա -

- Բ -		Ագապի	Агапи
Քալանթար	Калантар	Ագնես(ա)	Агнесс(а)
Քաջազ	Каджаз	Ադա	Ада
Քաջազն	Каджазн	Ադելաիդա	Аделаида
Քաջայր	Каджайр	Ադրինե	Адринэ
Քաջիկ	Каджик	Ազա	Аза
Քարամ	Карам	Ազատուհի	Азатуи
Քերոբ	Кероп	Ազգանուշ	Азгануш
Քերոբե	Керобэ	Ազգուշ	Азгуш
Քերովբե (պատմ.)	Керовбэ	Ազնիվ	Азнив
Քոչար	Кочар	Աիդա	Аида
Քրիստ	Крист	Ալա	Алла
Քրիստափոր	Кристафор	Ալինա	Алина
Քուչակ (պատմ.)	Кучак	Ալիս(ա)	Алис(а)
		Ալիսիա	Алисия
		Ալմաստ	Алмаст
		Ալվան	Алван
		Ալվարդ	Алварт
		Ալվինա	Альвина
- Օ -		Ախավնի	Ахавни
Օգսեն	Оксен	Ախունիկ	Ахуник
Օհան	Оган	Ամալյա	Амалия
Օհանջան	Оганджан	Այծեմնիկ	Айцемник
Օնիկ	Оник	Անախաս	Анахас
Օշին (պատմ.)	Ошин	Անաիտ	Анаит
		Անանուխ	Ананух
- Ֆ -		Անգին	Ангин
Ֆադեյ	Фадей	Անտարամ	Антарам
Ֆառուխ	Фарух	Անջելա	Анжела
Ֆարխատ	Фархат	Անջիկ	Анжик
Ֆելիքս	Феликс	Անիկ	Аник
Ֆերդինանդ	Фердинанд	Անյոտա	Анйота
Ֆեոդոր (պատմ.)	Феодор	Աննա	Анна
Ֆրանց	Франц		

ԱՆՃՆԱՆ
ԱՆՈՒ
Աշխարուհի
Աշխեն
Աչիկ
Ապրետշում
Ասանթ
Ասթինե
Ասյա
Ասպրամ
Աստղիկ
Արամուհի
Արաքսի
Արաքսյա
Արգինե
Արեգնազ
Արեգնազան
Արև
Արևիկ
Արևհատ
Արծվիկ
Արմանուշ
Արմավ
Արմենուհի
Արմինե
Արշալույս
Արշակուհի
Արշանուշ
Արտանուշ
Արուսյակ
Արփենիկ
Արփիկ
Արփինե

Անнман
Ануш
Ашхаруи
Ашхен
Ачик
Апрешум
Асанет
Астинэ
Ася
Аспрам
Астхик
Арамуи
Аракси
Араксия
Аргинэ
Арегназ
Арегназан
Арев
Аревик
Ареват
Арцвик
Армануш
Армав
Арменуи
Арминэ
Аршалуи
Аршакуи
Аршануш
Артануш
Арусаяк
Арпеник
Аршик
Аршинэ

Բերթա
Բերկրուհի
Բերասթե
Բյուրակն
Բյուրեղ
Բյուրեղիկ
Բրաթիոն
Բուրանուշ
Բուրաստան
Բուրավարս
Բուրավետ

Берта
Беркруи
Берсабэ
Бюракн
Бюрех
Бюрехик
Брабион
Бурануш
Бурастан
Бураварс
Буравет

- Գ -

Գայանե
Գամնուհի
Գարունիկ
Գեղանուշ
Գեղավարս
Գեղեցիկ
Գեղուհի
Գինեվարդ
Գինուշ
Գյոզալ
Գյուլիզար
Գյուլնազ
Գյուլնարա
Գյուլվարդ
Գոզալ
Գոհար
Գոհարիկ
Գոհարինե
Գոհարվարդ
Գրապիոն
Գրետա

Гаянэ
Гарнуи
Гаруник
Гехануш
Гехаварс
Гехецик
Гегуи
Гиневарт
Гинуш
Гёзал
Гюлизар
Гюльназ
Гюльнара
Гюльварт
Гозал
Гоар
Гоарик
Гоаринэ
Гоарварт
Грапион
Грета

- Բ -

Բալասան
Բավական
Բարբարա
Բեատրիչե
Բեատրիս
Բեթղեհեմ
Բելա

Баласан
Бавакан
Барбара
Беатриче
Беатрис
Бетхегем
Белла

- Դ -

Դալար
Դարեջան
Դեզիկ
Դեդանիկ
Դիանա
Դշխու

Далар
Дареждан
Дезик
Дехданик
Диана
Дшхуи

Դոնարա
Դորա
Դստրիկ
Դուխիկ
Դուստրիկ

Донара
Дора
Дстрик
Духик
Дустрик

Ջարմա նդուխտ
Ջարմա նուշ
Ջարմուհի
Ջարուհի
Չեմֆիրա
Չեփյուռ
Չինա
Չինաիդա
Չմրուխտ
Չոյա
Չովանուշ
Չվարթ
Չրվանդուխտ
Չուլալ
Չուլֆի
Չուլֆիա

Зармандухт
Зармануш
Зармун
Заруи
Земфира
Зешюр
Зина
Зинаида
Змрухт
Зоя
Зовануш
Зварт
Зрвандухт
Зулаал
Зульфи
Зульфия

- Ե -

Եթեր
Ելենա
Եղիսաբեթ
Եղնիկ
Եպրաքսյա
Եսթեր
Եսմինե
Եվա
Եվգենյա
Եվգինե
Եվդոկիա
Երազիկ
Երազուհի
Երան
Երանյակ
Երանուհի
Երանուշ
Երինար
Երմինե
Երմոնե
Երմոնյա
Երջիկ

Етер
Елена
Егисабет
Егник
Епраксия
Естер
Есминэ
Ева
Евгения
Евгинэ
Евдокия
Еразик
Еразуи
Еран
Ераняк
Ерануи
Ерануш
Еринар
Ерминэ
Ермонэ
Ермония
Ерджик

Եթերի
Էլենոորա
Էլզա
Էլիզ
Էլիզա
Էլինար
Էլմիրա
Էլյա
Էլփիրա
Էմիլյա
Էմմա
Էվելինա

- Է -

Этери
Элеонора
Эльза
Элиз
Элиза
Элинар
Эльмира
Эля
Эльвира
Эмилия
Эмма
Эвелина

- Զ -

Ջաբել
Ջանազան
Ջանան
Ջանգակ
Ջանի
Ջարա
Ջարդար
Ջարիկ
Ջարինե
Ջարմա նազ
Ջարմա նազան

Забел
Заназан
Занан
Зантак
Зани
Зара
Зартар
Зарик
Заринэ
Зарманаз
Зарманазан

Ըղձանուշ
Ըղձուհի

- Ը -

Ихдзануш
Ихдзуи

- Թ -

Թագուհի
Թագուշ
Թամամ
Թամար
Թամարա
Թանկխաթուն

Тагуи
Тагуш
Тамам
Тамар
Тамара
Танкхатун

Թեթևան
Թերեզա
Թեֆարիկ
Թովսանուշ
Թովսիկ
Թովսժամ
Թուշիկ

Тетеван
Тереза
Тефарик
Тухануш
Тухик
Тухцям
Тушик

Լյուդմիլա
Լյուսի
Լյուսյա
Լորա
Լորետա
Լուիզ(ա)
Լուսաբեր
Լուսանուշ
Լուսավարդ
Լուսերես
Լուսիկ
Լուսինե
Լուսնթագ
Լուսվարդ

Людмила
Люси
Люся
Лора
Лоретта
Луиз (а)
Лусабер
Лусануш
Лусаварт
Лусерес
Лусик
Лусинэ
Луснтаг
Лусварт

- ժ -

ժաննա
ժասմեն(ա)
ժենյա

Жанна
Жасмен(а)
Женя

- Ի -

Իդա
Իզաբելա
Իմաստուհի
Ինգա
Իննա
Իշխանուհի
Իսկուհի
Իրա
Իրինա

Ида
Изабелла
Имастуи
Инга
Инна
Ишхануи
Искуи
Ира
Ирина

Խաթուն
Խանդուտ
Խանում
Խասենիկ
Խասիկ
Խոնարի
Խոսրովադուխտ
Խոսրովանուշ
Խոսրովուհի
Խունար
Խուշուշ

- Խ -

Хатун
Хандут
Ханум
Хасеник
Хасик
Хонар
Хосровадухт
Хосровануш
Хосровуи
Хумар
Хушущ

- Լ -

Լալա
Լարա
Լարիսա
Լաուրա
Լեյլի
Լենա
Լիա
Լիանա
Լիանուշ
Լիզիա
Լիդա
Լիդա
Լիլի
Լիլիթ
Լիլիկ
Լիլյա
Լիրա

Лала
Лара
Лариса
Лаура
Лейли
Лена
Лия
Лиана
Лиануш
Лигия
Лида
Лиза
Лили
Лилит
Лилик
Лилия
Лира

Ծաղիկ
Ծաղկանուշ
Ծաղկինե
Ծիածան
Ծովիկ
Ծովինար
Ծովխաթուն

- Ծ -

Цахик
Цахкануш
Цахкинэ
Циацан
Цовик
Цовинар
Цовхатун

- Կ -

Կալիփսե
Կատարինե
Կարինե
Կարմեն

Калипсэ
Катаринэ
Каринэ
Кармен

Կաքավիկ
Կեկեկ
Կիմա
Կլավդյա
Կլարա
Կոկոն

Какавик
Кекел
Кима
Клавдия
Клара
Кокон

Յրուշ
Յուռիկ
Յուրի
Յուրիկ
Յուրիքան
Յուրիեն

Руш
Урик
Ури
Урик
Уриджан
Урер

- Ղ -

Հազարավարդ
Համազասպուհի
Համասիյուռ
Համեստ
Հայաստան
Հայխաթուն
Հայկանդուխտ
Հայկանուշ
Հայկուհի
Հայկուշ
Հասմիկ
Հեղինե
Հեղնար
Հեղուշ
Հերիք
Հերիքնազ
Հերմել
Հերմիեն
Հերսելյա
Հերսիլե
Հերսիկ
Հիրիկ
Հմայիլ
Հնազանդ
Հոռոմ
Հոռոմսիմ
Հռիփսիմեն
Հրածիմ
Հրանուշ
Հրաչուհի
Հրավարդ
Հրարփի
Հրեդեն

Азараварт
Амазаспуи
Амаспюр
Амест
Айастан
Айхатун
Айкандухт
Айкануш
Айкуи
Айкуш
Асмик
Эгинэ
Эгнар
Эгуш
Эрик
Эрикназ
Эрмел
Эрминэ
Эрселия
Эрсилэ
Эрсиак
Ирик
Гмаил
Гназаңд
Ором
Оромсим
Рипсимэ
Радия
Рануш
Рачуи
Раварт
Рарпи
Рехен

Սագդա
Սագթաղ
Սագթաղիեն
Սադլեն(ա)
Սաթիլդա
Սալվինա
Սալվինե
Սախմուր
Սայա
Սայրանուշ
Սայրապետ
Սանա
Սանե
Սանիկ
Սանիշակ
Սանյա
Սանյակ
Սանուշ
Սանուշակ
Սարա
Սարան
Սարգարիտ
Սարթա
Սարի
Սարիա
Սարիամ
Սարիանա
Սարիանե
Սարիետա
Սարիեն
Սարիցա
Սարլենա
Սարմար

- Ս -

Магда
Магдах
Магдахинэ
Мадрен(а)
Матильда
Мальвина
Мальвинэ
Махмур
Майя
Майрануш
Майрапет
Манан
Манэ
Маник
Манияшак
Маня
Маняк
Мануш
Манушак
Мара
Маран
Маргарита
Марта
Мари
Мария
Мариям
Мариянна
Мариянэ
Марияетта
Маринэ
Марица
Марлена
Мармар

Մարո
Մարջան
Մարջանիկ
Մարուսյա
Մաքան
Մաքրուհի
Մեդեա
Մելանյա
Մելինե
Մելսիդա
Մեհրանուշ
Մեղրանուշ
Մեղուշ
Մեմուհի
Մետաքսե
Մետաքսյա
Մերի
Միրա

Маро
Марджан
Марджаник
Маруся
Макан
Макруи
Медея
Мелания
Мелинэ
Мельсида
Мерануш
Мегрануш
Мегуш
Менуи
Метаксэ
Метаксия
Мери
Мира

Նանուշ
Նատալյա
Նարգիզ
Նարինե
Նելլի
Նեկտար
Նինա
Նինել
Նիսանուի
Նոեմ
Նոեմզար
Նորա
Նորանուշ
Նորավարդ
Նվարդ
Նուբար
Նունե
Նունուֆար
Նուշիկ
Նուրի
Նուրիկ

Нануш
Наталья
Наргиз
Наринэ
Нелли
Нектар
Нина
Нинель
Ншануи
Ноем
Ноемзар
Нора
Норануш
Нораварт
Нварт
Нубар
Нунэ
Нунуфар
Нушик
Нури
Нурик

- 3 -

Յասաման
Յուլյա
Յուլյանա
Յուդաբեր
Յուդիկ

Ясаман
Юлия
Юляна
Югабер
Югик

- Ն -

Նադեժդա
Նադյա
Նազանի
Նազելի
Նազենի
Նազենիկ
Նազիկ
Նազլու
Նազխաթուն
Նաթելա
Նաիրա
Նաիրուհի
Նախշուն
Նանա
Նանե

Надежда
Надя
Назани
Назели
Назени
Назеник
Назик
Назлу
Назхатун
Нателла
Наира
Наируи
Нахшун
Нана
Нанэ

Շահանդուխտ
Շահանե
Շահասպրամ
Շահինար
Շահխանուն
Շադիկ
Շամամ
Շամիկ
Շամիրամ
Շարմադ
Շաքար
Շաքե
Շնորիիկ
Շողակաթ
Շողակարս
Շողեր
Շողիկ
Շուշան
Շուշանիկ
Շուշիկ

- Շ -

Шаандухт
Шаганэ
Шааспрам
Шаинар
Шахханум
Шагик
Шамам
Шамик
Шамирам
Шармах
Шакар
Шакэ
Шнорик
Шогакат
Шогаварс
Шогер
Шогик
Шушан
Шушаник
Шушик

- Ռ -		- Ս -	
Ոգուհի	Вокуй	Սաթենիկ	Сатеник
Ոսկեծամ	Воскедам	Սաթինե	Сатинэ
Ոսկեհատ	Воскеат	Սաթո	Сато
Ոսկեհեր	Воскеэр	Սալբի	Салби
Ոսկի	Воски	Սալոմե	Саломэ
Ոսկինար	Воскинар	Սալվար	Салвар
Որմիզդուխտ (պատմ.)	Вормиздухт	Սալվի	Салви
		Սալվինագ	Салвиназ
		Սահականուշ	Саакануш
		Սահակդուխտ	Саакдухт
		Սահանուշ	Саануш
		Սանամ	Санам
		Սանդուխտ	Сандухт
		Սառա	Сара
		Սարինե	Саринэ
		Սեդա	Седа
		Սեմիզար	Семизар
		Սերիկ	Серик
		Սերինե	Серинэ
		Տիալա	Сяльва
		Սիմա	Сима
		Սիմիզար	Симизар
		Սիմիկ	Симик
		Սիպիլ (պատմ.)	Сипил
		Սիսակուհի	Сисакуи
		Սիսվարդ	Сисварт
		Սիրադուխտ	Сирадухт
		Սիրամարգ	Сирамарг
		Սիրան	Сиран
		Սիրանուշ	Сирануш
		Սիրարփի	Сирарпи
		Սիրիկ	Сирик
		Սիրվարդ	Сирварт
		Սիրուհի	Сируи
		Սիրուն	Сирун
		Սիրունե	Сирунэ
		Սիրուշ	Сируш
		Սմբատանուշ	Смбатануш
		Սմբատուհի	Смбатуи
		Սյուզան(նա)	Сюзан(на)
- Չ -			
Չինար	Чинар		
Չիչագ	Чичаг		
Չնաշխարիկ	Чнашхарик		
- Պ -			
Պայծառ	Пайцар		
Պաշտիկ	Паштик		
Պարզուհի	Паргеуи		
Պարզանուշ	Парзануш		
Պարզիկ	Парзик		
Պերճանուշ	Перчануш		
Պերճուհի	Перчуи		
- Ջ -			
Ջավահիր	Джаваир		
Ջավիկ	Джавик		
Ջեմմա	Джемма		
Ջուլիետ(ա)	Джультет(а)		
- Ռ -			
Ռայա	Рая		
Ռայիսա	Райса		
Ռեբեկա	Ребекка		
Ռեզինա	Регина		
Ռեհան	Реан		
Ռիմա	Римма		
Ռիտա	Рита		
Ռոզա	Роза		
Ռուզան	Рузан		
Ռուզաննա	Рузанна		
Ռուզուքան (պատմ.)	Рузукан		

Սողոմե
Սոնա
Սոնիկ
Սոնյա
Սոփիա (պատմ.)
Սոֆի
Սոֆիկ
Սոֆյա
Սվետլանա
Ստելլա
Սրբուհի
Սուսամբար
Սուսան
Սուսաննա

Согомэ
Сона
Соник
Соня
София
Софи
Софик
Софья
Светлана
Стелла
Србуи
Сусамбар
Сусан
Сусанна

Վերգուշ
Վերժինե
Վերոնիկա
Վերջալույս
Վիլենա
Վիկտորյա
Վիոլետա
Վշտուհի

Вергущ
Вержинэ
Вероника
Верчалуйс
Вилена
Виктория
Виолетта
Вштуи

- Տ -

Татевик
Талита
Тачатуи
Таня
Татьяна
Теруни
Тигрануи
Тикущ
Тирамайр
Тируи
Тирун
Тося

- Վ -

Վազգանուշ
Վազգուշ
Վալենտինա
Վալյա
Վահանուշ
Վանուհի
Վարդ
Վարդանուկոստ
Վարդանուհի
Վարդանուշ
Վարդենիատ
Վարդենի
Վարդիթեր
Վարդիկ
Վարդիշադ
Վարդուհի
Վարդուշ
Վարսագեղ
Վարսենիկ
Վարվառա
Վարվառե
Վեհանուշ
Վեհուշ
Վեներա
Վերա
Վերգինե

Вазгануш
Вазгуш
Валентина
Валя
Ваануш
Вануи
Варт
Вартаңдухт
Вартануи
Вартануш
Вартеат
Вартени
Вартитер
Вартик
Вартишах
Вартуи
Вартуш
Варсагех
Варсеник
Варвара
Варварэ
Веануш
Веуш
Венера
Вера
Вергинэ

Տաթևիկ
Տալիտա
Տաճատուհի
Տանյա
Տատյանա
Տերունի
Տիգրանուհի
Տիկուշ
Տիրամայր
Տիրուհի
Տիրուն
Տոսյա

- Յ -

Цогануш
Цогик

- Ու -

Устиан
Урарту

- Փ -

Փայլուն
Փանանձեմ
Փառիկ
Փառուհի
Փարթամ
Փարվանա
Փեփրոնե
Փեփրոնյա

Пайлуи
Парандзем
Парик
Паруи
Партам
Парвана
Петронэ
Пепроня

Փիրուզ
Փնջիկ

Пируз
Пнджик

- Զ -

Քարմիլե
Քեթևան
Քիշմիշ
Քնար
Քնարիկ
Քնքուշ
Քրիստինե

Кармилэ
Кетеван
Кишмиш
Кнар
Кнарик
Кнкус
Кристинэ

- Օ -

Օկտա
Օկտյաբրինա
Օսաննա
Օվսաննա
Օֆելյա
Օֆիկ

Окта
Октябрина
Осанна
Овсанна
Офелия
Офик

- Ֆ -

Ֆաթմա
Ֆաինա
Ֆենյա
Ֆլորա
Ֆրիդա

Фатьма
Фаина
Феня
Флора
Фрида

7. ԶԱԳՍԵՐԻՆ ՀԱՆՁՆԱՐԱՐԿՈՂ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ*

ԱՐԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

- Ա -	Ավիս	Բարսեղ	Ենոք
Աբգար	Ատոմ	Բարունակ	Եսայի
Աթել	Արա	Բենիամին	Երեմ
Աբրահամ	Արամ	Բյուզանդ	Երեմիա
Ադամ	Արամազդ		Երջանիկ
Ազատ	Արամայիս	- Գ -	Երվանդ
Ազարիա	Արարատ	Գաբրիել	Եփրեմ
Աթանաս	Արթակ	Գագիկ	
Աթանես	Արզամ	Գալուստ	- Զ -
Ալեքսան(դր)	Արեգ	Գառնիկ	Ջավեն
Ահարոն	Արևշատ	Գասպար	Ջարեհ
Ադասի	Արթուն	Գարեգին	Ջարգանդ
Ամասիա	Արիստակես	Գարուն	Ջարմայր
Այգավարդ	Արծվի	Գեղամ	Ջաքարիա
Անանիա	Արծրուն	Գեղայր	Ջզոն
Անաստաս	Արմեն	Գևորգ	Ջինավոր
Անդոկ	Արմենակ	Գիսակ	Ջոհրաբ
Անդրանիկ	Արշալույս	Գյուտ	Ջոհրակ
Անդրեաս	Արշակ	Գնել	Ջորայր
Անտոն	Արշամ	Գոռ	
Անուշավան	Արշավիր	Գրիգոր	- Է -
Աշոտ	Արսեն	Գուրգեն	Էդվարդ
Ապավեն	Արտակ		Էմին
Ապրես	Արտաշես	- Դ -	
Առանձար	Արտավազդ	Դանիել	- Ը -
Առավան	Արտեմ	Դավթակ	Ընծա
Առաքել	Արփիար	Դավիթ	Ընծակ
Առնակ		Դերենիկ	
Ասատուր	- Բ -	Դրաստամատ	- Թ -
Ասպուրակ	Բաբիկ		Թադևոս
Ասքանազ	Բաբկեն	- Ե -	Թաթուլ
Ավագ	Բագրատ	Եզնիկ	Թևան
Ավետ	Բակուր	Եղիա	Թոռնիկ
Ավետիս	Բաղդասար	Եղիազար	Թովմա(ս)
Ավետիք	Բաղիշ	Եղիշե	Թորգոմ

*Ամնվանացանկը կազմել է Տ. Ավետիսյանը:

Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1979 թ. նոյեմբերի նիստում:

Թուխայր

- Ժ -

Ժիրայր

- Ի -

Իշխան

Իսահակ

- Լ -

Լեռնիկ

Լևոն

Լիպարիտ

Լորիկ

Լորիս

- Խ -

Խաժակ

Խաչեն

Խիկար

Խոսրով

Խորեն

- Ծ -

Ծերուն

Ծովակ

- Կ -

Կամո

Կամսար

Կայծակ

Կարեն

Կարպիս

Կյուրեղ

Կոմիտաս

Կոստան

Կորյուն

- Ղ -

Ղաբեթ

Ղակոբ

Չամազասպ

Չամբարձուն

Չայկ

Չայկազ

Չայկակ

Չայկարամ

Չայրիկ

Չարազատ

Չարություն

Չմայակ

Չովակիմ

Չովասափ

Չովհաննես

Չովնաթան

Չովնան

Չովսեփ

Չրազդան

Չրահատ

Չրայր

Չրանտ

Չրաչյա

Չրավարդ

Չունան

Չուսիկ

- Զ -

Զոն

- Դ -

Դազար

Դևոնդ

Դուկաս

- Մ -

Մակար

Մադաթիա

Մամբրե

Մամիկոն

Մայիս

Մանասե

Մանավազ

Մանվել

Մանուկ

Մաշտոց

Մասեհ

Մասիս

Մարգար

Մարտիկ

Մարտին

Մարտուն

Մարութ

Մելքոն

Մեխակ

Մեծայր

Մեսրոպ

Մեղունժան

Միհրան

Միհրդատ

Մինաս

Միսաք

Միքայել

Մխիթար

Մկրտիչ

Մկրտուն

Միեր

Մնացական

Մոմիկ

Մովսես

Մուշե

Մուշեղ

- Ն -

Նահապետ

Նավասարդ

Նարեկ

Ներսեհ

Ներսես

Նշան

Նորայր

Նորվարդ

Նվեր

- Շ -

Շահեն

Շանթ

Շավարշ

Շավիղ

Շարա

Շարուր

Շիրակ

Շմավոն

- Ռ -

Ռսկան

Ռստանիկ

- Պ -

Պայազատ

Պապին

Պարզև

Պարթև

Պարսամ

Պարույր

Պետրոս

Պերճ

- Զ -

Ջանիկ

- Ռ -

Ռազմիկ

Ռաֆայել

Ռուբեն

- Ս -

Սահակ

Սամվել

Սանասար

Սանատրուն

Սարգիս

Սեդրակ

Սեթ

Սեն

Սեպուհ

Սևադա

Սևակ
Սևան
Սերոբ
Սերոբե
Սիմոն
Սիս
Սիսակ
Սիրաք
Սմբատ
Սոխակ
Սոկրատ
Սոս
Սպանդար
Ստեփան
Սուրեն
Սուքիաս

- Վ -

Վազգեն
Վահագն
Վահան
Վահե
Վահրամ
Վաղարշ
Վաղարշակ
Վաղինակ
Վանատուր
Վաչագան
Վաչե
Վասակ
Վասպուրակ
Վարագ
Վարազդատ
Վարդան
Վարդգես
Վարդևան
Վարդերես
Վարշամ
Վարոս
Վարուժան
Վիգեն
Վռամ

Վրեժ
Վրթանես
Վրույր

- Տ -

Տաճատ
Տավրոս
Տարոն
Տիգրան
Տիրայր
Տիրան
Տիրիթ
Տորք
Տրդատ

- Յ -

Յուլակ
Յովարդ
Յողայր

- Փ -

Փայլակ
Փառեն
Փառնակ
Փափագ

- Ք -

Քաջայր
Քաջիկ
Քերոբ(ե)

- Օ -

Օգսեն
Օշին

- Ֆ -

Ֆրիկ

ԻԳԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

- Ա -

Ագատուհի
Ազգանուշ
Ազնիվ
Ալմաստ
Ալվարդ
Աղավնի
Այծեմնիկ
Անահիտ
Անգին
Անթառան
Անի
Աննա
Աննման
Անուշ
Աշխեն
Ասպրամ
Աստղիկ
Արամուհի
Արաքս
Արաքսի
Արաքսյա
Արեգնագ
Արև
Արևանուշ
Արևհատ
Արծվիկ
Արմանուշ
Արմենուհի
Արմինե
Արշալույս
Արտանուշ
Արուսյակ
Արփենիկ
Արփի
Արփինե

- Ա -

Բերկրուհի
Բյուրակն
Բյուրեղ

Բուրավարս
Բուրավետ

- Գ -

Գայանե
Գեղանուշ
Գեղավարս
Գեղեցիկ
Գեղուհի
Գոհար
Գոհարինե

- Դ -

Դեղծանիկ
Դշխուհի
Դստրիկ

- Ե -

Եթեր
Եղնիկ
Եսթեր
Եվա
Եվգինե
Երագիկ
Երագուհի
Երանուհի
Երանուշ
Երջանիկ

- Զ -

Զաբել
Զարդար
Զարինե
Զարմանուշ
Զարմուհի
Զարուհի
Զեփյուռ
Զմրուխտ
Զովանուշ
Զվարթ

- Բ -

- Է -
Էմմա

- Ը -
Ըղծանուշ

- Թ -
Թագուհի
Թամար
Թուխանուշ
Թուխծամ

- Ի -
Իմաստուհի
Իսկուհի

- Լ -
Լիա
Լիլիթ
Լուսաբեր
Լուսանուշ
Լուսերես
Լուսինե
Լուսնթագ
Լուսվարդ

- Խ -
Խանդութ
Խոնարհ

- Ծ -
Ծաղիկ
Ծաղկանուշ
Ծովիկ
Ծովինար

- Կ -
Կարինե
Կաքավիկ

- Ղ -
Ղազարավարդ

Չամասփյուռ
Չամեստ
Չայաստան
Չայարփի
Չայկանուշ
Չայկուհի
Չասմիկ
Չեղինե
Չեղնար
Չերիքնագ
Չերմինե
Չնազանդ
Չռիփսիմե
Չրածին
Չրանուշ
Չրաչուհի
Չրավարդ
Չրարփի
Չրեղեն
Չուրիներ

- Մ -
Մայրանուշ
Մանան
Մանե
Մանյակ
Մանուշ
Մանուշակ
Մարգարիտ
Մարի
Մարիամ
Մարինե
Մարմար
Մարջան
Մաքրուհի
Մելինե
Մեղրանուշ
Մետաքսե
Մետաքսյա

- Ն -
Նազանի

Նազելի
Նազենի
Նաիրուհի
Նարինե
Նեկտար
Նորանուշ
Նորվարդ
Նվարդ
Նուենե
Նունուֆար
Նուշիկ

- Շ -
Շահանե
Շաղիկ
Շամիրամ
Շարմաղ
Շաքե
Շնորհիկ
Շողակաթ
Շողավար
Շողեր
Շուշան
Շուշանիկ

- Ո -
Ոգուհի
Ոսկեծամ
Ոսկեհատ
Ոսկեհեր
Ոսկի
Ոսկինե

- Զ -
Զնաշխարհիկ

- Պ -
Պայծառ
Պարզանուշ
Պարզուհի

- Ռ -
Ռուզան

- Ս -
Սաթենիկ
Սաթինե
Սահանուշ
Սարինե
Սեդա
Սերիկ
Սերինե
Սիրամարգ
Սիրան
Սիրանուշ
Սիրարփի
Սիրվարդ
Սիրուն
Սիրուշ
Սոնա
Սոսի
Սոֆի(կ)
Սուսան

- Վ -
Վազգանուշ
Վահանուշ
Վանուհի
Վարդ
Վարդանուշ
Վարդերես
Վարդենի
Վարդիթեր
Վարդուհի
Վարսագեղ
Վարսենիկ
Վարսեր
Վեհանուշ
Վերգինե

- Տ -
Տաթև(իկ)
Տիրուհի

Տիրուն

- Յ -

Տոլեր

Տողանուշ

Տողիկ

- ՈՒ -

Ուրարտու

- Փ -

Փայլուն

Փառանձեմ

Փարվանա

- Ք -

Քնար

Քնքուշ

Ծանոթություն 1: Բացի ցուցակում ընդգրկվածներից, թույլատրելի համարել՝

ա) ծնողների կողմից իրենց ազգականների և մերձավորների պատվին տրվող հետևյալ անձնանունները՝

արական՝ Աստվածատուր, Բարխուդար, Գինոս, Գվիդոն, Երանոս, Ջաքար, Թևոս, Թորոս, Խաչատուր, Խնկանոս, Ծատուր, Ծառուկ, Կարապետ, Կիրակոս, Հազարապետ, Հայրապետ, Մաթևոս, Մարկոս, Մարտիրոս, Մելիքսեթ, Մեծատուր, Մեհրաբ, Նազար, Նիկող(այ)ոս, Պապ, Պատվական, Պողոս, Սաղաթել, Սամսոն, Սանթրոս, Սրապիոն, Սողոմոն, Վարդազար, Տիրատուր, Տոնապետ, Ուխտանես, Օհան.

իգական՝ Բավական, Բուրաստան, Եղիսաբեթ, Եպրաքսյա, Յուդաբեր, Նախշուն, Նարգիզ, Չինար, Ջավահիր, Ռեհան, Սանդուխտ, Սուսամբար, Վարդիշադ, Ուստիան, Օվսաննա.

բ) -իկ փոքրացուցիչ-փաղաքական ածանցով կազմված հետևյալ անձնանունները, որոնք ինքնուրույն գործածություն են ստացել՝ Բենիկ, Գարիկ, Ջորիկ, Խաչիկ, Հովիկ, Նորիկ, Ռաֆիկ, Սասունիկ, Սարիկ, Սենիկ, Անիկ, Արևիկ, Արփիկ, Գարունիկ, Ջարիկ, Լուսիկ, Սանիկ, Նազիկ, Շողիկ, Շուշիկ, Պարզիկ, Սոնիկ, Վարդիկ, Վարսիկ, Զնարիկ.

գ) հայրանուններից -ուհի և -անուշ բաղադրիչներով կազմված իգական անունները՝ Արշակուհի, Գառնուհի, Խոսրովանուշ, Համազասպուհի, Պերճուհի, Սահականուշ, Սմբատանուշ, Սմբատուհի, Տաճատուհի, Տիգրանուհի և այլն.

դ) մի շարք անձնանունների համառոտված (կոչականաձև) տարբերակները՝ Կարո, Համո, Մարո, Սարո:

Ծանոթություն 2: Հաշվի առնել, որ Արշալույս, Երջանիկ, Վարդ անունները գործածվում են որպես և՛ արական, և՛ իգական անձնանուններ:

Բ. ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐԻ ՈՒ ՄԹԵՐԱՅԻՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՎ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

1. ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐԻ ԵՎ ԱՅԼ ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ*

Հաստատել կերակուրների և այլ ուտելիքների հայերեն անունների և դրանց ռուսերեն թարգմանության կամ տառադարձության հետևյալ ցանկը.

Սառը կերակուրներ և խորտկեղեն

աղցան
ապուգանի աղցան
բակլայի աղցան
բոխու աղցան

Գյումրվա աղցան
դանդուռի աղցան

եղինջի աղցան
Երևանի աղցան
թելուկի աղցան
թթու կաղամբով և կարտոֆիլով
աղցան
թթու կաղամբով աղցան
լոլիկով և սխտորով աղցան
լոլիկով և վարունգով աղցան
կարտոֆիլի աղցան
ծվով և բանջարեղենով աղցան
դանձիլի աղցան
սեզոնային աղցան
սիրեխի աղցան
սմբուկի (բադրիջանի) աղցան
սմբուկի աղցան
լոլիկով
սպանախի աղցան

Холодные блюда и закуски

ախճան
ախճան օլուզան (салат из кипрея)
салат из бобов
ахճան օխի
(салат из гипомаратрума)
салат (ахճան) гюмрийский
ахճան Դանդուր
(салат из портулака)
салат (ахճան) из крапивы
салат (ахճան) ереванский
ахճան տալուկ (салат из лебеды)
салат (ахճան) из картофеля
с квашеной капустой
салат из квашеной капусты
салат из помидоров с чесноком
салат из помидоров с огурцами
салат из картофеля
салат из овощей с яйцами
салат (ахճան) из черемши
салат сезонный
ахճան սիբեխ (салат из резака)
салат из баклажанов
салат (ахճան) из баклажанов
с помидорами
салат (ахճան) из шпината

* Բառացանկը ներկայացրել է ՀՍՄՀ առևտրի մինիստրությունը: Հաստատվել է տերմինաբանական կոմիտեի 1959 թ. ապրիլի միստում:

Քանջարեղեն կերակուրներ

այլազան
բազուկ բորանի
բանջար բորանի
բանջարեղենով կանաչ լոբի
բրնձի լցոնով դդում
դդմաքաշովի
դդում

ընկույզի թանձրուկով ծնեբեկ
ընկույզի թանձրուկով սմբուկ

ընկույզի լցոնով դդում
ընկույզով կանաչ լոբի
ընկույզով հատիսաշ լոբի
ընկույզով սպանախ
լոբի
լուխկով շոգեփուկ
սմբուկ

լուխկով և ձվով տոլմա
լցոնած տաքդեղ
խորոված կարտոֆիլ
ծնեբեկ
կաթով դդում
կաթով ծնեբեկ
կաթով կարտոֆիլ
կարտոֆիլ
ձվով դդմիկ
մածոնով կանաչ լոբի
մշոշ
յուղով դդում
շոգեփուկ կանաչ լոբի,
բանջարեղենով
շոգեփուկ սմբուկ
ոսպով դդում
ոսպով պասուղ տոլմա

ոսպով տոլմա
չոր մրգով հատիսաշ լոբի
պանրի լցոնով սմբուկ

պաքսիմատած դդում

Овощные блюда

айлазан
борани из свекольной ботвы
борани из овощей
зеленая фасоль с овощами
тыква фаршированная рисом
ддамакашови
тыква
спаржа с ореховой подливкой
баклажаны с ореховой
подливкой
тыква фаршированная орехами
зеленая фасоль с орехами
красная фасоль с орехами
шпинат с орехами
фасоль
баклажаны тушеные
с помидором
толма из помидоров с яйцом
перед фаршированный
картофель печеный
спаржа
тыква в молоке
спаржа в молоке
картофель в молоке
картофель
кабачки с яйцом
зеленая фасоль с мацуном
мшош
тыква с маслом
зеленая фасоль с тушеными
овощами
баклажаны тушеные
тыква с чечевицей
толма из чечевицы
в виноградных листьях
толма из чечевицы
красная фасоль с фруктами
баклажаны фаршированные
сыром
тыква в сухарях

ջեռեփուկ դդում
ջեռեփուկ ծնեթեկ
սիսեռի լցոնով սմբուկ

սիսեռով պասուց տոլմա

սմբուկ (բադրիջան)
տոխով լոբի
սպանախ
տապակած դդում
տապակած լոբի
տապակած կարմիր լոբի
տաքդեղ
փուռը տված դդում

Չկենդեն կերակուրներ

բանջարեղենով սիգ
գինեփի իշխան
ընկույզի թանձրուկով իշխան

իշխան
իշխանի կոլոլիկ
իր հյութով եփած իշխան

խաշած կարմրախայտ

խորոված իշխան
խորոված կարմրախայտ

կարմրախայտ
կարտոֆիլով իշխան
կծուճի կարմրախայտ
կողակ
կուտապ
ծկնորսական իշխան
ծվով իշխան
յուղով իշխան
Նորքի իշխան
պաքսիմատով կարմրախայտ

պլակի (լցոնած ծուկ)

тыквенная запеканка
спаржа запеченная
баклажаны фаршированные
горохом
толма из гороха в виноградных
листьях
баклажан
фасоль с луком
шпинат
тыква жареная
фасоль жареная
красная фасоль жареная
перец
тыква запеченная

Рыбные блюда

сиг с овощами
форель (ишхан) в вине
форель (ишхан) с ореховой
подливкой
форель (ишхан)
шарики из форели (ишхан)
форель (ишхан)
в собственном соку
пеструшка (кармрахайт)
отварная
форель (ишхан) запеченная
пеструшка (кармрахайт)
запеченная
пеструшка (кармрахайт)
форель (ишхан) с картофелем
пеструшка (кармрахайт) в кчуче
когак
кутап
форель (ишхан) по-рыбацки
форель (ишхан) с яйцом
форель (ишхан) в масле
форель (ишхан) норкский
пеструшка (кармрахайт)
в сухарях
плаки (рыба начиненная)

սիգ
տապակած կարմրախայտ

տապակած կողակ
տոմատի թանձրուկով իշխան

փուռը տված իշխան, լուլիկով

փուռը տված կարմրախայտ

Սոուսներ

ընկույզի սոուս
խնձորի սոուս
ծվասոսուս
ճակնդեղի սոուս
չամիչի սոուս
սալորի սոուս
տոմատի սոուս

Սպորներ

ամառային բոգրաշ
անուշապուր
ապուր
արգանակ
արիշտայով ոսպախաշու
արիշտայով սնկապուր
բազուկով մսապուր
բոգրաշ
բրնձապուր
բրնձով հոնապուր
բրնձով մսապուր
բրնձով ոչխարի մսապուր
բրնձով ոսպախաշու
եղինջապուր
Երևանի բոգրաշ
Էջմիածնի բոգրաշ
ընկույզով սիսեռապուր
թանապուր
թարխան
թարխունով մսապուր

սիգ
пеструшка жареная
(кармрахайт тапака)
когак тапака
форель (ишхан) с томатной
подливкой
форель (ишхан) запеченная
с помидорами
пеструшка (кармрахайт)
запеченная в пергаментной
бумаге

Соусы

ореховый соус
соус яблочный
соус яичный
соус свекольный
соус изюмный
соус сливочный
соус томатный

Супы

бозбаш летний
анушапур
суп
арганак (бульон)
суп чечевичный с ариштой
сункапур с ариштой
суп мясной со свеклой
бозбаш
суп рисовый
суп кизилый с рисом
суп мясной с рисом
суп из баранины с рисом
суп чечевичный с рисом
суп из крапивы
бозбаш ереванский
бозбаш эчмиадзинский
суп из гороха с орехами
танапур
тархана
суп мясной с эстрагоном

իշխանապուր
 1. լոբախաշու
 2. լոբախաշու
 Լցոնած կոլոլիկ
 խաշ
 խոշար
 Ժիրանաչրի ապուր
 Ծնեքեկով մսապուր
 Կաթնապուր
 Կարտոֆիլով իշխանապուր
 Կոլոլիկ
 Կորկոտապուր
 Կորկոտով մսապուր
 հավապուր
 հավի կոլոլիկով արգանակ
 հավով բրնձապուր
 հարսանեկան ապուր
 հոնապուր
 ծավարապուր
 ձմեռային բոգրաշ
 ծվջուր
 մածնաբրդոշ
 մանթապուր
 մաքրամածուց
 մսապուր
 մրգով սնկապուր
 Շուշվա բոգրաշ
 Շուշվա կոլոլիկ
 ոսպախաշու
 ոսպով մսապուր
 որսորդական բոգրաշ
 չամչարակ
 չիրապուր
 չխրթմա
 չրով մսապուր
 պաստեղով (սալորի) մսապուր
 պուտուկ
 սալորով սիսեռապուր
 սառնապուր

суп из ишхана
 1. суп из фасоли
 2. лобахашу (суп из протертой
 красной фасоли)
 кололик фаршированный
 хаш
 хошаб
 суп из кураги
 суп мясной со спаржей
 катнапур
 суп из ишхана с картофелем
 кололик
 коркотапур
 суп мясной с пшеничной крупой
 суп куриный
 арганак (бульон) с шариками
 суп рисовый с курицей
 स्वादेбный суп
 суп кизилловый
 дзаварапур
 бозбаш зимний
 цваджур
 маднабрдош
 суп с пельменями
 масрамадун
 суп мясной
 сункапур с фруктами
 бозбаш шушинский
 кололик шушинский
 суп чечевичный
 суп мясной с чечевицей
 бозбаш охотничий
 чамчарак
 чирапур
 чхртма
 суп мясной с курагой
 суп мясной со сливовой
 пастилой
 путук
 суп из гороха с алычой
 суп холодный

սերկևիլով մսապուր
սիսեռապուր
սիսեռով բրնձապուր
Սիսիանի բոգթաշ
Սյունիքի սպաս
սնկապուր
սոխապուր
սպանախով մսապուր
սպաս
սպիտակ լոբախաշու
սպիտակ լոբախաշու պյուրե
փլով
քաղիորով ապուր
քոչիկ

Մսեղեն կերակուրներ

ամառային խորոված
Աշտարակի կոլոլակ
Աշտարակի տոլմա
արարատյան կոլոլակ
արմով
Արցախի տապակա
բամիայով ոչխարի միս
Բայազետի գնդիկներ
Բայազետի կոլոլակ
բորակի մսով
Գեղարքունու կոլոլակ
դդմով մուսաթա
դդմով շոգեխաշու
եղնիկի խորովու
եփած ուղեղ
լուիկի թանձրուկով գնդիկներ
լուիկի թանձրուկով հորթի միս
Լոռու բորանի
լցոնած դդմիկ
լցոնած լուիկ
խաղողի թփով տոլմա
խառը կոլոլակ
խառը շոգեխաշու
խոզի (մսի) խորոված
խորոված
խորոված դդմիկ

суп мясной с айвой
суп из гороха
суп рисовый с горохом
бозбаш сисианский
спас сиюникский
сункапур
суп из лука-порей
суп мясной со шпинатом
спас
суп из белой фасоли
суп пюре из белой фасоли
флао
суп мясной из рубцов
крчик

Мясные блюда

шашлык летний
кололак аштаракский
толма аштаракская
кололак араратский
армаов
тапака арцахская
баранина с бамией
шарики баязетские
кололак баязетский
бораки с мясом
кололак гехаркуни
мусака с тыквой
пастынер с тыквой
хорову из оленины
мозги отварные
шарики с томатной подливкой
телятина с томатной подливкой
борани лорийское
кабачки фаршированные
помидоры фаршированные
толма в виноградных листьях
кололак сборный
пастынер сборный
шашлык из свинины
шашлык
биточки запеченные

խորոված սուկի
խորովու
ծիրանաչրով կճուճ
կաղամբով տոլմա
կանաչ լոբով շոգեխաշու
կանաչ լոլիկով մուսաքա
կարտոֆիլով մուսաքա
կարոսով ոչխարի միս
Կարսի խորոված
կճուճ
կոլոլակ
Կոտայքի բորագի
հովվական խորովու
հորթի լցոնած կոծքամիս

հորթի միս
հորթի մսով կոլոլակ, կարտոֆիլով

ծվով ոչխարի միս
Սեդրու կոլոլակ
միջուրում
մսագլանիկ
մսասիսեռ
մսի բոժոժիկներ
մսի բումբար
մսի քեռեփուկ
մուսաքա
նավասարդի հարիսա (հալիմ)
Շիրակի կոլոլակ
Շիրակի փափկեմի
շոգեխաշու
ոչխարի միս
ոչխարի (մսի) խորոված
ոչխարի մսով կոլոլակ
ոչխարի սիրտ ու թոքի խորոված

ոչխարի տապակած միս
չրով ոչխարի միս
սամիթով հորթի միս
սերկկիլով ոչխարի միս
սերուցքով սուկի

филе на вертеле
хорову
кчуч с курагой
толма в капустных листьях
пастынер с зеленой фасолью
мусака с зеленым помидором
мусака с картофелем
баранина с сельдереем
шашлык по-карски
кчуч
кололак
борани по-котайкски
пастушеский хорову
телячья грудинка
фаршированная
телятина
кололак из телятины
с картофелем
баранина с яйцом
кололак мегринский
миджурум
мясной рулет
мясной горошек
коконы из мяса
бумбар мясной
мясная запеканка
мусака
ариса навасарди
кололак ширакский
папкени ширакский
пастынер
баранина
шашлык из баранины
кололак из баранины
шашлык из бараньей
печени, сердца и почек
жаркое из баранины
баранина с курагой
телятина с укропом
баранина с айвой
вырезка в сметане

սխտորահաց
սմբուկի խավիարով ոգխարի միս
սմբուկով մուսաքա
Սյունիքի կոլուկակ
սոխով ոգխարի միս
սպանախով ոգխարի միս
սպանախով տավարի միս
սպիտակ լոբով շոգեխաշու
սուկիի ապուխտ, խորոված
վարազի (մսի) խորոված
տապակած կոլուկի
տավարի տապակած միս
տավարի տապակած միս,
բանջարեղենով
տնական երշիկ
տոլմա
ցանցի վրա խորոված սուկի
ուլի խորովու
փուռը տված հորթի միս, լոլիկով

Տնային և որսի բաղումների մսից կերակուրներ

ամիճ
բամիայի շոգեխաշուկ հավ
բամիայով տհալ
բորանի
գինեփի փապիս
դդմիկով տոլմա
էջմիածնի տոլմա
լոբով և լոլիկով հավ

լցոնած բաղ
լցոնած հավ
խաշած հավ, լոլիկի թանձրուկով

խաշած հավ, հոնի թանձրուկով

խնձորի թանձրուկով հավ
խնձորով հնդկահավ

սխտաճ
баранина с баклажанной икрой
мусака с баклажанами
кололак сюникский
баранина с луком
баранина со шпинатом
говядина со шпинатом
пастынер с белой фасолью
бастурма из вырезки, жареная
шашлык из дикого кабана
мясные обжаренные шарики
жаркое из говядины
жаркое из говядины
с овощами
колбаса домашняя
толма
филе на решете
хорову из козленка
телятина запеченная
с помидорами

Блюда из домашней птицы и дичи

амич
курица тушеная с бамией
тыал с бамией
борани
фазан в вине
толма из кабачков
толма эчмиадзинская
курица с фасолью
и помидорами
утка фаршированная
курица фаршированная
курица отварная с томатной
подливкой
курица отварная
с кизиловой подливкой
курица с яблочной подливкой
индейка с яблоками

խորոված կաքալ
խորոված ճուտ
կարտոֆիլով տհալ
հալ
հարիսա
ճտով և կանաչ լոբով բորանի

ճտով և սմբուկով բորանի

ճուտ, չոր մրգով

պաքսիմատած ճուտ
սերկկիլով տոլմա
տոխով տոլմա
տապակած ճուտ
տապակած սազ, խնձորով
տհալ
փուռը տված տհալ

Չվից պատրաստած կերակուրներ

ակնիկ ձվածեղ
ապուխտով ձվածեղ
բոխիով ձվածեղ
թաղխունով ձվածեղ
լոբով և ձվով բորանի
լոլիկով ձվածեղ
կանաչ լոբով ձվածեղ
հացով և կանաչ տոխով ձվածեղ

ձվածեղ
ձվով դդմիկ
մսով ձվածեղ
պղպեղով ձվածեղ
սմբուկի խավիարով ձվածեղ
տոխով ձվածեղ
սպանախով ձվածեղ
տհալով ձվածեղ

Չավարից և ալյուրից կերակուրներ

ածիկ
«Արարատ» փլավ
արիշտափլավ

куропатка на вертеле
цыпята на вертеле
тыал с картофелем
курица
ариса
борани из цыплят с зеленой
фасолью
борани из цыплят
с баклажанами
цыпята с сушеными
фруктами
цыпята в сухарях
толма из айвы
толма из лука
цыпята тапака
гусь жареный с яблоками
тыал
тыал запеченный

Блюда из яиц

яичница глазунья
яичница с бастурмой
яичница с бохи
яичница с эстрагоном
борани с фасолью и яйцом
яичница с помидорами
яичница с зеленой фасолью
яичница с хлебом и зеленым
луком
яичница
кабачки с яйцом
яичница с мясом
яичница с перцем
яичница с баклажанной икрой
яичница с луком
яичница со шпинатом
яичница с тыалом

Крупяные и мучные блюда

солод
плав "Арапат"
аришта-плав

բրնձով քաշովի
բումբար
դդմաճ
իշխանով փլավ
լավաշով փլավ
լոբափլավ
լցոնած ճոռով փլավ

խաշիլ
խավիժ
ծեծած մսով քաշովի
կաթնով
կորկոտ
հաճարով քաշովի
հասուդա
հատիկ
հարսանեկան փլավ
ծավարով քաշովի
ծվածեղով փլավ
ճլքուր
ճոռով փլավ
ոչխարի մսով քաշովի
ոչխարի տապակած մսով փլավ
չալքաշովի
չլավ
չոր մրգով փլավ
սուցկով փլավ
ուղեղով փլավ
փլավ
քաշովի
քիմոնով քաշովի

Խմորեղեն

ականց
ադի խորիզով նազուկ
ադի նազուկ
ամոքափախլավա
«Անահիտ» գաթա
արիշտակարկանդակ
Արցախի գաթա
բադարջ
գաթա

кашovi из риса
бумбар
бораки из теста
плав с форелью (ишханом)
плав с лавашем
плав с красной фасолью
плав с фаршированными
цыплятами
хашил
хавиц
кашovi с рубленным мясом
катнов
коркот
кашovi из полбы
асуда
кунья
плав свадебный
кашovi из пшеничной крупы
плав с яичницей
чабур
плав с цыплятами
кашovi с бараниной
плав с жареной бараниной
чакашovi
члав
плав с сушеными фруктами
плав с грибами
плав с мозгами
плав
кашovi
плав с тмином

Изделия из теста

акандж
назук с соленой начинкой
назук соленый
пахлава сдобная
гата "Анаит"
аришта-пирог
гата арцахская
багардж
гата

գլանիկ
 Գյումրու յուղաթերթ
 գնդիկ
 Երևանի գաթա
 ընկույզի գլանիկ
 ընկույզի թխվածք
 ընկույզի միջուկով գնդիկ
 ընկույզի փողիկ
 թերթազաթա
 թերթերուկ
 թերթուկ փախլավա
 կաթնահունց
 մախոխ
 յուղաթերթ
 նագուկ
 նշաբլիթ
 նուշի բիսկվիթ
 նուշի կարկանդակ
 նուշի փողիկ
 շաքարահաց
 շաքար-լոխուն
 պատիճ
 Ստեփանավանի գաթա
 Վանաձորի գաթա
 տոնահաց
 փախլավա
 քաղոր խորիզով նագուկ

Քաղցրավենիք

ալանի
 աղանձ
 արիշտա-հալվա
 բալօղի
 գոգինախ
 դոշաբով պաքսիմատ
 Երևանի շարոց
 ընկույզի հալվա
 լոխուն-թերթիկ
 կոթօղի

հալվա
 մեղրով հալվա

рулет обыкновенный
 югатерт гюмрийский
 шарики
 гата ереванская
 рулет ореховый
 ореховое печенье
 шарики с ореховой начинкой
 ореховые трубочки
 гата слоеная
 слоеный пирог
 пахлава слоеная
 катнаунц
 кислятина
 югатерт
 назук
 миндальный хлеб
 бисквит с миндалем
 миндальное печенье
 миндальные трубочки
 сахарное печенье
 шакар-лохум
 стружки
 гата степанаванская
 гата ванадзорская
 праздничный хлеб
 пахлава
 назук со сладкой начинкой

Տափառ

алани
 аганц
 аришта-халва
 настойка из вишен
 голинах
 сухари в дошабе
 шароц ереванский
 халва ореховая
 лохум-тертик
 настойка из вишневых
 плодоножек
 халва
 халва с медом

շփոթ
տնակաց հալվա
փոխինդ

Մուրաբաներ

բալի մուրաբա
դդմի մուրաբա
դեղնաշերտի մուրաբա
ելակի մուրաբա
ընկույզի մուրաբա
ծիրանի մուրաբա
կանաչ լոլիկի մուրաբա
հոնի մուրաբա
ծմերուկի մուրաբա
մոշի մուրաբա
մոռի մուրաբա
չամչարակ
սեխի մուրաբա
սև թթի մուրաբա
սերկևիլի մուրաբա
սմբուկի մուրաբա
սպիտակ կեռասի մուրաբա
վարդի մուրաբա

Թթուներ

թթու բանջարեղեն
թթու դրած լոլիկ
թթու դրած սխտոր
թթու դրած վարունգ
լցոնած, թթու դրած սմբուկ

խաղողաթթու
սմբուկաթթու

Աղաբոսկածքներ

աղ դրած բոխի
աղ դրած խաղողի թուփ
աղ դրած կողակ
աղ դրած վարունգ
ապուխտ
սխտորած երշիկ

шпот
хаалва домашняя
похинд

Варенье

варенье из вишен
варенье из тыквы
варенье из желтых слив
варенье из клубники
варенье из орехов
варенье из абрикосов
варенье из зеленых помидоров
варенье из кизила
варенье из арбуза
варенье из ежевики
варенье из малины
чамчарак (компот из изюма)
варенье из дыни
варенье из черной туты
варенье из айвы
варенье из баклажанов
варенье из белых черешен
варенье из лепестков роз

Маринады

маринад из овощей
помидоры маринованные
чеснок маринованный
огурцы маринованные
баклажаны фаршированные,
маринованные
виноград маринованный
баклажаны маринованные

Соленья

бохи соленые
виноградные листья соленые
когак соленый
огурцы малосоляные
бастурма
мясной суджук

2. ԱՌԵՎՏՐԻ ՅՈՒՅԱՆԱԿՆԵՐԻ ԼԵԶՎԱԿԱՆ ՃՇՊՐՏՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ*

Հայաստանի քաղաքների և այլ բնակավայրերի խանութների, կերպակների, սննդի և առևտրի որոշ օբյեկտների ցուցանակներում, ներքին բաժինների անվանումներում և գովազդներում թույլ են տրվում լեզվական սխալներ, անվանումների անհարկի երկարաբանություններ և զուգաձևություններ (օրինակ՝ *սպորտ ապրանք, դիետ սեղան, կաթնամթերքներ-կաթնամթերք-կաթնեղեն, գրախանութ-գրքեր-գիրք* և այլն):

Այս կարգի լեզվական անճշտությունները և անվանումների զուգաձևությունները վերացնելու նպատակով ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է.

1. Առևտրի, սննդի, արտադրական օբյեկտների ցուցանակներում, գովազդներում, ներքին բաժինների անվանումներում խուսափել հոգնակերտ մասնիկներով և *-եղեն* ածանցով կազմված ձևերի ոչ անհրաժեշտ գործածությունից, մասնավանդ՝ եթե այդ անվանումների եզակի ձևերն ունեն հավաքական իմաստ (*հագուստ, մթերք, խմիչք* և այլն):

2. Բոլոր այն դեպքերում, երբ հնարավոր է բառակապակցությունների փոխարեն գործածել մեկ բառով անվանումներ, նախապատվությունը տալ վերջիններիս:

Առանց հատուկ անհրաժեշտության, խուսափել բառակապակցությամբ և բառի ու *-արան, -անոց* ածանցներով կազմված բառերի գործածությունից: Այսինքն, *մթերային խանութ, խորովածանոց, խնկալանոց, խաշարան* և նման անվանումների փոխարեն գործածել *մթերք, խորոված, խաշ* և այլն ձևերը:

3. Սխալ համարել *դիետճաշարան, ռադիոապրանք, սպորտապրանք, ֆոտոապրանք* և այլն բարդություններում *դիետ (դիետիկ), ռադիո, սպորտ, ֆոտո* և այլն բաղադրիչների անջատ գրությունը, հետևաբար *ռադիո ապրանքներ, սպորտ ապրանքներ, ֆոտո ապրանք, դիետ (դիետիկ) ճաշարան* և այլն սխալ ձևերի փոխարեն այսուհետև գործածել *ռադիոապրանք, դիետճաշարան, դիետխանութ* և այլն ճիշտ ձևերը:

*Նախագիծը կազմել է Գ. Վահանյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1980 թ. դեկտեմբերի նիստում:

**Գ. ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ,
ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ, ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԵՎ ԱՅԼ
ՄԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻՆ
ՎԵՐԱՔԵՐՈՂ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ**

**1. ՈՌՒՍԵՐԵՆ ԵՎ ՕՏԱՐ ՄԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ
ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ՈՒ ԿԱՊԼԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ***

Հաստատել ռուսական և օտար ներքոհիշյալ աշխարհագրական, երկրաբանական և այլ մասնագիտական տերմինների ու կապակցությունների հետևյալ հայերեն թարգմանությունները.

Автономная Область
Автономная Советская Соци-
алистическая Республика
агроклиматический
аккумулятивный
аллювиальный

антецедентный
антиклинальный
антиклинориум
аналог
аппарат
аридный
баланс
бедренды
богарные
ведущий (инженер)
ветроэлектростанция
взброс
виноматериал
врезка
вывозка деловой древесины
выгон и пастбище

Ինքնավար Մարզ
Ինքնավար Խորհրդային Սոցի-
ալիստական Հանրապետություն
ագրոկլիմայական
կուտակումային
ալյուվիալ = ողողակային,
ջրաբերուկային
անտեցեդենտ
կամարածալ, կորածալ
կամարածալք, կորածալք
նմանակ
գործիք, սարք (ապարատ)
չոր
հաշվեկշիռ
վատահողեր
անջրդի
առաջատար (ինժեներ)
հողմաէլեկտրակայան
վերնետուկ, վերնետք
գինեյուրթ
հավելուկ
ատաղձի դուրս բերումը
արոտ և արոտավայր

*Նախագիծը ներկայացրել է ՀՍՍՀ ԳԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի աշխարհագրության բաժինը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1961 թ. մարտի միս-տում:

высокогорье
галантерея
генетический тип
геотермический
гетерогенный
гидравлический пресс

гидротермический
гидроэлектростанция (ГЭС)
глыбовые горы
горные породы
грабен
гравитационный
градиент
гrena
грунтовая вода
денудация
депрессия
диаграмма
диагональный
диспансер
заселять
здравница
зона
ингрессионный, ингрессивный
интрузивный
интенсивность
иригация
каньон
карбид кальция и его
производные
карры
кварцит
ковровый промысел

колчедан
комплекс
континентальный климат
конус выноса
куэсты и моноклинальные гребни
людность

բարձրալեռնային շրջան
արդուզարդեղեն, արդուզարդ
ծագումնային տիպ
երկրաջերմային
տարածեռ
հիդրավլիկ (ջրաբաշխական)
մամուլ
ջրաջերմային
հիդրոէլեկտրակայան (ՀԷԿ)
բեկորային լեռներ
լեռնային ապարներ
իջվածք
ծանրահակ
գրադիենտ
գրեմա
գետնաջուր, ստորգետնյա ջուր
լերկացում
իջույթ
դիագրամ
շեղակի
դիսպանսեր
բնակեցնել
առողջարան
գոտի (զոնա)
ներմուտ
ներժայթքային
ինտենսիվություն
ռոռզում
կանիոն, խնձափովիտ
կալցիումի կարբիդ և նրա
ածանցյալները
կառեր
կվարցիտ
գորգարդյունագործություն, գորգա-
գործություն
հրաքար (կոլչեդան)
համալիր
ցամաքային (մայրցամաքային) կլիմա
արտահոսման կոն, արտահոսային կոն
կուեստներ և միաթեք կատարներ
մարդաքանակ

металлогения
 метаморфический
 меховая промышленность
 миграция
 миграционное движение
 моноклинальный гребень
 морены
 мощность (ГЭС)
 налив
 напорные воды
 населять
 неудо́бные земли
 нивальный климат
 обзорная карта
 обращенный (инверсионный)
 рельеф

округ
 орехоплодные
 осыпь
 офиолитовый пояс
 пасмурный, облачный день
 переселение
 период

плато
 поверхности выравнивания
 подмыв
 пойма
 пологий
 полого-складчатый
 полускальные
 поперечная долина
 прогиб
 продукт
 пролювиальный
 промысловый
 прочие
 прочие значительные
 пунктир
 районообразующий (фактор)

մետաղագոյացում
 փոխակերպային
 մորթեղենի արդյունաբերություն
 գաղթ
 գաղթաշարժ
 միաթեք կատար
 սառցաբերուկ, մորեններ (մորեն)
 հզորություն, կարողություն (ՀԷԿ-ի)
 վրաշարժ
 ճնշումային ջրեր
 բնակվել
 անհարմար հողեր
 ձյունային կլիմա
 ակնարկային քարտեզ
 շրջուն ռելիեֆ

օկրուգ
 ընկուզատուներ, ընկուզազգիներ
 քարաթափվածք, քարաթափուկ
 օֆիոլիտային գոտի
 ամպամած, թխպոտ, թխպամած օր
 վերաբնակեցում, վերաբնակում
 1. (երկրբ., աշխ.) ժամանակաշրջան,
 դարաշրջան, շրջան, 2. (մաթ., ֆիզ.)
 պարբերություն
 սարավանդ
 հարթման մակերևույթներ
 ենթաողողում
 ողողատ, ողողահուն
 զահիկող, սակավաթեք
 զահիկող-ծալքավոր
 կիսաժայռային
 լայնակի հովիտ
 ճկվածք
 արտադրանք, արդյունք, մթերք
 պրոլուվիալ
 արդյունագործական
 այլք
 այլ ճշանակալի
 կետագիծ
 շրջանագյացման (գործոն)

рафинированная медь
 рафинированный сахар
 рельеф
 санаторий
 сброс
 свита
 сейсмический
 селевые
 серный колчедан
 система
 скальные
 снежный покров
 солнечная радиация
 солнечное сияние
 станок
 сток
 стратовулканы
 структура
 структурный
 субтермальные
 суммарная
 сутки
 тектонический
 термальный
 терраса
 трог
 толща
 ультраосновные
 уровень
 уступ
 флювиогляциальный
 фрагменты
 хозяйство
 циркуляция
 число штилей
 шелководство

 экзогенные месторождения
 экономика
 экономическая карта
 экстремизм

զտ(վ)ած պղինձ
 զտ(վ)ած շաքար (ռաֆինադ)
 ռելիեֆ
 առողջարան
 վարճետուկ, վարճետք
 շերտախումբ
 սեյսմիկ
 սելավային
 ծծմբային հրաքար
 համակարգ
 ժայռային
 ձյունածածկույթ
 արեգակնային (արևի) ճառագայթում
 արևացույթ, արևափայլ
 հաստոց
 հոսք
 շերտավոր հրաբուխներ
 կառուցվածք, կառույց, կազմ
 կառուցվածքային, կառույցային
 ենթաջերմային
 գումարային, միագումար
 օր
 տեկտոնական
 ջերմային, տաք (աղբյուր)
 դարատափ, դարավանդ
 տրոգ= տաշտահովիտ
 հաստույթ (երկրք., հնք.)
 գերհիմքային
 մակարդակ
 (հանք)աստիճան, սանդղավանդ
 սառցորդ(ատ)ային
 դրվագներ
 տնտեսություն
 շրջապտույտ, շրջանառություն
 անդորրության դեպքեր
 շերամապահություն,
 շերամաբուծություն
 արտածին հանքավայրեր
 էկոնոմիկա
 տնտեսական քարտեզ
 արտաժայթքային

эндогенные месторождения
энергия
энергия ветра
эпигенетические месторождения
эруптивная деятельность

ներծին հանքավայրեր
էներգիա
քամու էներգիա (ուժ)
մակածին հանքավայրեր
ժայթքային գործունեություն

в кВт
в кг
в литрах в секунду
в ман. руб.
в проц.
в тыс. га
в тыс. т
в штуках
в ц
в. д.
до нашей эры
з. д.
ман. кВт ч
с. ш.
тыс. л. с.
ю. ш.

կվտ-ով
կգ-ով
լ/վ
մլն ռուբ.
տոկոսներով, տկս-ով
հազ. հա-ով
հազ. տ-ով
հատով
ց-ով
արլ. երկ.
մ. թ. ա.
արմ. երկ.
մլն կվտժ
հս. լայն.
հազ. ձիաուժ
հվ. լայն.

2. ԱՌԻՍԵՐԵՆԻՅ ԵՎ ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԻՅ ՓՈԽԱՈՅԱԼ ԲԱՌԵՐԻ «Ա» ՎԵՐՋՆԱՀՆՉՅՈՒՆԻ ՄԱՍԻՆ*

Մասնագիտական գրականության մեջ և պարբերական մամուլում գուգահեռաբար գործածվում են օտար տերմինների և բառերի ա վերջնահնչունով և առանց ա-ի ձևերը (ամպլիտուդ–ամպլիտուդա, աքսիոմ–աքսիոմա, աֆիշ–աֆիշա, բրիգադ–բրիգադա, թեորեմ–թեորեմա և այլն), մի շարք դեպքերում էլ՝ դրանց հայերեն նույնանիշները (աքսիս(ա)–հատոն, գլյուկոզ(ա)–խաղողաշաքար, ֆորմուլ(ա)–բանաձև և այլն):

*Նախագիծը կազմել են Գ. Զահուկյանը և Դ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1975 թ. դեկտեմբերի նիստում:

Այս կարգի բառերի ու տերմինների գործածության մեջ տեղ գտած գուգահեռությունները վերացնելու և միօրինակություն սահմանելու նպատակով ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է.

1. Ա վերջնահնչյունն այդ բառերում պահպանել՝

ա) այն դեպքում, երբ ա-ի սղումը առաջ է բերում բառապատկերի աղավաղում, ուրիշ բառերի հետ նույնացման վտանգ կամ բառավերջում դժվար արտասանելի կապակցություն. օրինակ՝ *անտեննա*, *անտիկվա* (տպատառի տեսակ), *բլենոռեա* (բժշկ.), *բուրժուա*, *դոմնա*, *կանվա*, *կապելլա*, *կեպկա*, *հիգիենա*, *մեխանիկա* (հմմտ. *մեխանիկ*), *մոզաիկա* (հմմտ. *մոզաիկ*), *պալիտրա*, *պրեմիերա* (հմմտ. *պրեմիեր*), *ռումբա* (հմմտ. *ռումբ*), *սատիրա* (հմմտ. *սատիր*), *սինեկուրա*, *սինյորա* (հմմտ. *սինյոր*), *տարանտելլա*, *տոկատա* և այլն.

բ) ավանդաբար ա-ով գրվող հետևյալ բառերում՝ *ամեռբա*, *ամպուլա*, *անակոնդա* (կենդե.), *ավանտյուրա*, *արմադա* (պատմ.), *դիետա*, *դրամա*, *էստրադա*, *կասիա* (բսբ.), *կոլեգա*, *նիովանա*, *պրեսմբլուա* (քղբ.), *սիլֆիդա* (դից.), *սինկոպա* (երաժշտ.), *վերանդա*, *տրավմա*, *ունիվերսիտադա*, *օլիմպիադա*, *ֆաբրիկա*, *ֆաբուլա*, *ֆրեգա* (տորֆահատ մեքենա):

2. Մնացած բոլոր դեպքերում այդ բառերը գործածել առանց ա-ի (մանավանդ օտարազգի այն բառերում, որոնց ա-ն ավելացված է ռուսերենում). օրինակ՝ *աքցիս*, *ալտերնատիվ*, *ամիլոզ*, *ամպլիտուդ*, *անտիլոպ*, *աքսիոմ*, *բալլադ*, *բարիկադ*, *բրիգադ*, *բրոշյուր*, *գարնիտուր* (տպգր.), *գրավյուր*, *դիագրամ*, *թեորեմ*, *էստաֆետ*, *լեզենդ*, *կոորդինատ*, *հեկատոմբ* (պատմ.), *հիպերբոլ*, *մոլեկուլ*, *նորմ*, *պարաբոլ*, *պրոբլեմ*, *ռոբինզոնադ*, *սերենադ*, *սինուստիդ*, *սյուիտ*, *սոնատ*, *վիսկոզ*, *ֆրեզ(եր)* (մետաղահատ մեքենա) և այլն:

3. Ա վերջնահնչյունով կամ առանց ա-ի գործածվող ներքոհիշյալ օտար բառերի փոխարեն նպատակահարմար համարել գործածել դրանց հետևյալ հայերեն նույնանիշները.

անկետ(ա)
ապոթեմ(ա)
ասկարիդ(ա)
աֆիշ(ա)
բերմ(ա)
գալերա
դեկադ(ա)

հարցաթերթ(իկ)
հարթագիծ
կլոր որդ, կլոր ճիճու
ազդագիր
առափ
թիանավ, գալերա (պատմ.)
տասնօրյակ

1. դիսցիպլին(ա)

2. դիսցիպլին(ա)

դիլենմա

կարիատիդ(ա)

կլոակա

մետաֆոր(ա)

մետեոր(ա)

միմոզա

միմիատյուր(ա) (արվ.)

մոդա

մոզահիկ(ա)

պալիտր(ա)

պանտոմիմ(ա)

պանորամ(ա)

պաստիլ(ա)

պատիմ(ա)

պարադիզմ(ա)

պարցել(ա)

պաուզա

պետարդ(ա)

պիպետ(կա)

պոմադ(ա)

պրիզմա (մաթ.)

պրոպագանդա

պուդրա

ռուտին(ա)

սիզնատուր(ա)

սերենադ(ա)

սիբիլլա, սիվիլլա

սիստեմ(ա)

սխեմա

սպոր(ա)

ստրատոսֆեր(ա)

վազ(ա)

վալյուտա

վալտռոն(ա)

վանտ(ա)

վերանդա

տրանշեյ(ա)

կարգապահություն

առարկա, գիտաճյուղ, գիտակարգ

երկընտրանք

կանաչի արձանայուն, կարիատիդ

1. կոյուղի, 2. (կենսբ.) կոյանոց,

կոյանք, 3. (պատմ.) կլոակա

փոխաբերություն

ասուպ

պատկառուկ

մանրանկար

նորաձևություն, մոդա (հմմտ.

մոդայական, մոդայասեր և այլն)

խճանկար(չություն)

1. ցերկապնակ, 2. համերանգություն

մնջախաղ, մնջկատակ

համայնապատկեր

պաստել

բրոնզափառ, պատինա

հարացույց

հողակտոր, հողաքաժին

դադար

ճայթռուկ

կաթոցիկ

շրթ(նա)ներկ

հատվածակողմ

քարոզչություն

1. փոշի, 2. դիմափոշի

հնացածություն, լճացածություն

1. (դեղագ.) դեղանիշ, 2. (տպագր.)

մամլանիշ, թերթանիշ

ցայգերգ, գիշերերգ, սերենադ

գուշակուհի, սիբիլա (պատմ.)

համակարգ (գիտ.)

1. ուրվագիծ, սխեմա, 2. գծապատկեր

բեղմնիկ

վերնոլորտ

սկահակ

արժույթ

գալարափող

կայմապարան

պատշգամբ

1. խրամ, 2. առվափոս, 3. խրամուղի

տրաս(ա)
տրավերս(ա)

տրիխին(ա)
ուվերտյուր(ա)
քիմեռ
օրբիտ(ա)
ֆազ(ա)
ֆալանգ(ա)

ֆանֆար(ա)

ֆար(ա)
ֆաուլա
ֆլորա
ֆոնոգրամ(ա)
ֆորմուլ(ա)
ֆորսունկա
ֆրոկտոզ(ա)

1. ուղեգիծ, 2. ուղի
միջաթումբ, ամբարտակ, տրավերս
(սպորտ., տեխն.)

ծարորդ
նախերգանք
1. եղջերվաքաղ, 2. (պատմ.) քիմեռ
ուղեծիր

1. փուլ, 2. (ֆիզ.) ֆազ
1. փաղանգ, 2. մորմ, 3. (պատմ.)
փաղանգ և ֆալանգ

1. շեփոր, 2. շեփորանվազ,
3. շեփորազդ

ցուլապտեր
կենդանական աշխարհ
բուսական աշխարհ
ծայնագիր
բանաձև
բոցամուղ
պտղաշաքար, մրգաշաքար

Ծանոթություն: Օտար մեկ տերմինի փոխարեն հայերենում երկու և ավելի տերմինների առկայությունը պայմանավորված է տվյալ տերմինի՝ տարբեր բնագավառներում գործածվելու հետևանքով առաջացած իմաստային տարբերակումով. օր.՝ **սիզմատուր(ա)** – 1. (դեղագ.) դեղամիջ, 2. (տպագր.) մանլանիշ, թերթանիշ:

Պատմ. նշում ունեն այն օտար տերմինները, որոնք հայերենում պահպանված են նաև իրենց նախկին կամ պատմական նշանակությամբ. օր.՝ գալերա-թիանավ, գալերա (պատմ.)՝ ռազմանավ):

3. ՀԱՅԵՐԵՆ «ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ», «ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ» ԵՎ ԱՅԼ ԲԱՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Նկատի ունենալով բանավոր և գրավոր լեզվում հայերեն *հանրապետություն, կուսակցություն, սահմանադրություն, հեղափոխություն, պատգամավոր* բառերի լայն գործածությունը՝ դրանց կիրառությունը հայերենում վերականգնել և դարձնել պաշտոնական:

*Նախագիծը, համապատասխան ներածական հիմնավորումով, կազմել են Գ. Սևակը և Գ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1966 թ. մայիսի նիստում:

4. ՄԻ ՇԱՐՔ ՏԵՐՄԵՆՆԵՐԻ ԶՈՒԳԱՀԵՌ ԶԵՎԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԻԱՄՆԱԿԱՆԱՅՄԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Ներքոհիշյալ տերմինների գործածության մեջ ավելորդ զուգահեռությունները վերացնելու և միասնականություն սահմանելու, ինչպես նաև իմաստային անհրաժեշտ ճշտումներ մտցնելու նպատակով ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *որոշում է՝* նշվող բնագավառներին վերաբերող տերմինային զուգահեռներից նախապատվությունը տալ երկրորդ սյունակի տարբերակներին.

Բաղաքական, վարչական, դիվանագիտական տերմիններ

Գործածվում են

ասամբլեա, համաժողով, աշխարհաժողով
բլոկադա, շրջափակում, (համա) պաշարում
դեմոնստրացիա, ցույց, ցուցադրում, շքերթ

էկոնոմիկա, տնտեսություն
էքստրեմիստ, ծայրահեղական
ժուռնալիստ, լրագրող
կոմպրոմիս, փոխզիջում
կոնֆերանս, կոնֆերենցիա
կոնֆրոնտացիա, առճակատում,
դիմակայում, դիմագրավում
մասսա(ներ), զանգված(ներ)
մասսայական, զանգվածային
միսիա, առաքելություն,
Դերկայացուցչություն
ռատիֆիկացիա, վավերացում
ռեակցիա, հետադիմություն,
հետադեմ ուժեր
ռեժիմ, վարչակարգ
սխտեմ, համակարգ, համակարգություն
օրգան, մարմին

ֆիլիալ, մասնաճյուղ, բաժանմունք
ֆորում, համաժողով

Այսուհետև գործածել

- ասամբլեա
- շրջափակում
- 1. ցույց, 2. շքերթ,
3. ցուցադրում
- տնտեսություն, էկոնոմիկա
- ծայրահեղական
- ժուռնալիստ (լրագրող)
- փոխզիջում
- կոնֆերանս
- առճակատում,
դիմակայում
- զանգված(ներ)
- զանգվածային
- 1. առաքելություն,
2. Դերկայացուցչություն
- վավերացում
- հետադիմություն,
հետադեմ ուժեր
- վարչակարգ
- համակարգ (զիտ.)
- 1. մարմին,
2. օրգան (մասնովի)
- մասնաճյուղ
- համաժողով

*Նախագիծը կազմել են Դ. Բարսեղյանը և Գ. Մարտիրոսյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1976 թ. դեկտեմբերի միստում:

**Արվեստի, գեղագիտության, ճարտարապետության
և շինարարության տերմիններ**

անսամբլ, համակառույց, համույթ	- 1. (երաժշտ.) անսամբլ 2. (ճարտ.) համակառույց
բալետմենստեր, բալետմայստեր, բալետապետ, բալետավար, պարուսուցիչ, պարուսույց	- բալետմայստեր
գաստրոլ, հյուրախաղ	- հյուրախաղ
դիրիժոր, երաժշտավար, նվագավար, նվագապետ	- դիրիժոր
էթիկա, բարոյագիտություն	- բարոյագիտություն (էթիկա)
էսթետիկա, գեղագիտություն	- գեղագիտություն (էսթետիկա)
խորմենստեր, խորմայստեր, խմբավար	- խմբավար
կոմպլեքս, համալիր, ամբողջություն	- համալիր (կոմպլեքս)
կոմպլեքսային, համալիրային	- համալիրային (կոմպլեքսային)
կոմպոզիտոր, երգահան	- կոմպոզիտոր
կոնկուրս, մրցույթ, մրցանակաբաշխություն	- 1. մրցույթ, 2. մրցանակա- բաշխություն
կոնսերվատորիա, երաժշտանոց	- կոնսերվատորիա
կոնցերտ, համերգ	- 1. համերգ, 2. կոնցերտ (երաժշտ. ստեղծ.)
կոնցերտմենստեր, կոնցերտմայստեր	- կոնցերտմայստեր
կորպուս, մասնաշենք, առանձնաշենք	- մասնաշենք
կուլտուրա, մշակույթ	- մշակույթ, կուլտուրա
պարկ, զբոսայգի, համակազմ, հավաքական, շարժական	- 1. զբոսայգի, 2. (մեք.) համակազմ, 3. (տրանսպ.) հավաքական (պարկ)
ռեժիսոր, դերուսույց, բեմավար	- ռեժիսոր
տոնմենստեր, տոնմայստեր, տոնավարպետ	- տոնմայստեր
օդանավակայան, օդակայան	- օդանավակայան

Սպորտային տերմիններ

գրոսմենստեր, գրոսմայստեր	- գրոսմայստեր
կոմպլեքս, համալիր	- համալիր
կոմպլեքսային, համալիրային	- համալիրային (կոմպլեքսային)
չեմպիոն, ախոյան	- չեմպիոն
ռեկորդ, մրցանիշ	- ռեկորդ
ստադիոն, մարզադաշտ	- 1. ստադիոն, 2. մարզադաշտ

ստարտ, մեկնարկ, սկիզբ, սկսելը
տուրիզմ, զբոսաշրջ(իկ)ություն

- մեկնարկ
- տուրիզմ

Ծանոթություն 1: Սույն որոշումը չի վերաբերում հիշյալ տերմինների (մասսա, ռեակցիա, ռեժիմ և այլն)՝ այլ բնագավառներում ունեցած համանուններիին: Այսպես, ֆիզիկայի մեջ մասսա-ն թարգմանվում է միայն զանգված (նյութի զանգված) ձևով, քիմիայի մեջ ռեակցիա և ռեժիմ տերմինները գործածվում են անթարգմանաբար (նյութերի ռեակցիա, օդի ռեժիմ) և այլն:

Ծանոթություն 2: Տերմինի տարբերակների ընտրության մեջ, այլևայլ նկատառումներով բացարձակ միաձևություն չի սահմանված, մասնավաճառող որ զուգահեռ ձևերի ընտրությունը պայմանավորված է գործածության ոլորտով (համակարգ, սիստեմ խոնարհման համակարգ, պետական համակարգ, մշակույթ, կուլտուրա՝ հոգևոր մշակույթ, կուլտուրա ունեցող մարդ): Եթե անվանումները չեն համարակալված և իմաստային տարբերակում չի մտցված, ապա նախապատվությունը տրվում է տերմինի փակագծից դուրս դրված ձևին:

Ծանոթություն խմբ.: Վերջին 30 տարիների ընթացքում շատ բառերի հայերեն համարժեքները ավելի կենդանի են դարձել: Օրինակ՝ լրագրող՝ ժուռնալիստ-ի փոխարեն, մարմին – օրգան, համույթ – անսամբլ, նվագակար – դիրիժոր, երաժշտահան – կոմպոզիտոր, զբոսաշրջություն – տուրիզմ, զբոսաշրջիկ – տուրիստ, համակարգ – սիստեմ, մշակույթ – կուլտուրա, տնտեսագիտություն – էկոնոմիկա, մարզական – սպորտային:

5. «ՄԵՍԻԱ», «ՆԱԿԱԶ», «ՌԵԳԼԱՄԵՆՏ» ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՃՈՒԹՅԱՆ ՄԵՍԻՆՆԵՐԻ*

Սեսիա – նստաշրջան – քննաշրջան, նակազ – պատվիրան, ռեզլամենտ – աշխատակարգ տերմինների գործածության մեջ այս ավելորդ զուգահեռությունները վերացնելու և դրանցում իմաստային ճշտումներ մտցնելու նպատակով Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է.

ա. *Սեսիա* բառի փոխարեն այսուհետև գործածել *նստաշրջան* (Գերագույն սովետի, տեղական սովետների նստաշրջան, դատական նստաշրջան, գիտական նստաշրջան և այլն) և *քննաշրջան* (գարնային քննաշրջան, առաջին կիսամյակի քննաշրջան և այլն):

Նակազ բառի փոխարեն գործածել *պատվիրան* (ընտրողների պատվիրանը դեպուտատներին, պատվիրան տալ և այլն):

*Նախագիծը ներկայացրել է ՀՍՍՀ Գերագույն սովետի հրատարակչական խումբը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1974 թ. հունիսի նիստում:

Ոեզլամենտ բառը գործածել իր ընդհանուր նշանակությամբ՝ իբրև աշխատանքի կանոնակարգ (Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի ռեզլամենտ), իսկ մասնակի նշանակությամբ՝ աշխատակարգ (նիստի, ժողովի աշխատակարգ և այլն):

р. «Свод законов» անվանումը հայերեն քարգմանել «Օրենքների ժողովածու»:

6. ՈՌԻՍԵՐԵՆ ԵՎ ՕՏԱՐ ՄԻ ՇԱՐՔ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Գիտատեխնիկական և մշակութային առաջընթացի, ժողովուրդների հասարակական-քաղաքական կյանքի արագ տեղաշարժերի հետևանքով ինչպես այլ լեզուներ, այնպես էլ հայերենը հարստացել և հարստանում է բազմաթիվ նոր հասկացություններով ու տերմիններով:

Վերջին տասնամյակներում լայնորեն գործածվող հասարակական-քաղաքական, գիտատեխնիկական և մարզական նոր հասկացությունների համար հայերեն միասնական տերմինային համարժեքներ հաստատելու նպատակով Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է՝ ներքոհիշյալ բառացանկի առաջին սյունակում բերված ռուսերեն և օտար տերմինների դիմաց այսուհետև գործածել երրորդ սյունակում բերված տերմինները:

Հասարակական-քաղաքական տերմիններ

Ռուսերեն և օտար տերմիններ	Գործածվում են	Այսուհետև գործածել
вещизм	ընչաքաղցություն	իրամուլություն
выборщик	ընտրող, քվեարկող, ընտրիչ	քվեատու
демонетизация	ապամետաղադրամացում, ապատակացում, մետաղադրամի արժեզրկում	թղթադրամացում

Նախագիծը կազմել է Վ. Ասլանյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1985 թ. հունիսի նիստում:

депозитарий	դեպոզիտար	պայմանագրապահ (այն պետությունը, որին ի պահ է տրվում միջազգային պայմանագրի բնագիրը)
довооружение	-	լրացնում
заорганизованность	-	կազմակերպամոլություն
имперский	կայսերական	կայսերապետական (ածական, империя (կայսրություն) բառից, տարբերելու համար императорский (կայսերական) ածականից)
инфраструктура	ինֆրաստրուկտուրա, ինֆրակառուցվածք	ենթակառուցվածք
контр-адмирал	փոխծովակալ	դերծովակալ (ծովակալության առաջին (կրտսեր) աստիճան, որը նախորդում է փոխծովակալի աստիճանին)
контролируемый	վերահսկողության ենթակա	վերահսկելի
отдача	փոխհատուցում, վերադարձում	հատույց (ներդրված միջոցների, աշխատանքի դիմաց ստացվող արդյունք)
первопроходец	ռահվիրա	նախագնաց
премия	պարգև, պրեմիա	պարգևավճար (արտադրական նորմաները գերազանցելիս բանվորներին և ծառայողներին հիմնական աշխատավարձից դուրս տրվող լրացուցիչ դրամական վարձատրություն)

разрядка	լարվածության թուլացում	լիցքաթափում (ռազ- մաքաղաքական լար- վածության թուլա- ցում երկրների և պետությունների հա- րաբերություններում) սպառա վաճառք
распродажа	վաճառք, ընդհանուր վաճառք, ի սպառ վաճառք, ծախծխում, ճեպավա- ճառք	
созидание	ստեղծագործում, ստեղծագործություն	արարում («ստեղծա- րար աշխատանք», «ստեղծում»)

Գիտատեխնիկական տերմիններ

анклав	անկլավ	միջատարածք
атолл	ատոլ	օղակղզի
дефолиация	դեֆոլիացիա, տերևազրկում	տերևազրկում
дисплей	դիսպլեյ	տեսատիպ
обустройство	—	լրակառուցում
передвижной	շրջիկ, շարժական	1. շրջիկ (նույն տե- ղում չգտնվող, տե- ղից-տեղ փոխադր- վող, շրջող. օրինակ՝ խանութ, կրպակ, թատրոն, կինո, ցու- ցահանդես, մեքենա- յացված շարասյուն, ջոկատ, գրադարան, արհեստանոց, խոհա- նոց և այլն), 2. շարժական (սովորաբար անշարժ, բայց տվյալ դեպքում տեղաշարժելի, տեղափոխելի և մի այլ վայրում տե- ղակայելի. օրինակ՝ էլեկտրակայան, կա- մուրջ, սենյակի պատ,

		սանդղաձև, սյուն, մե- քենայի մաս, թատրո- նի բեմ և այլն: Համե- մատիր подвижной)
перехватчик	—	կալանիչ (տեխնիկա- յի միջոց, որն ընթաց- քի ժամանակ բռնում է թշնամու տեխնիկա- յի մի այլ միջոցի, ստիպում է կանգնել, վայելք կատարել)
перфокарта	պերֆորացիոն	սորաքարտ (որոշակի չափսի և ձևի անցքա- վոր քարտ հաշվիչ մեքենայի համար)
перфоленга перфорировать	պերֆորացիոն ծակոտել, ծակծկել, ծակել, բանալ, պերֆորացիայի ենթարկել	սորաժապավեն սորատել (սորատ- անցքեր անել, դրանցով գրանցել)
планетарий	1. պլանետարիում, պլանետարի, մոլորա- կացույց, աստղացույց, 2. պլանետարիում, պլանետարի, մոլո- րակացուցարան, աստղացուցարան	1. երկնացույց (երկնքի պատկերը ցույց տվող գործիք), 2. երկնացուցարան (այն շենքը, որտեղ ցուցադրում են երկնքի պատկերը)
подвижной	շրջիկ, շարժական	1. շրջիկ, 2. շարժական (տե՛ս передвижной)
расстыковка	—	ապակցում (իրար կցված և համատեղ գործող օբյեկտների բաժանում, անջա- տում)
рекультивация	ռեկուլտիվացիա	մշակելիացում (մար- դու գործունեության հետևանքով անալտ- դաբեր դարձած հողե- րի պտղաբերության վերականգնում)

серпентарий
спелеология
тепломер
теплофикация

սերպենտարիում
սպելեոլոգիա
ջերմաչափոց
ջերմավորում,
ջերմացում
տրենաժոր
շտամ

օձաբուժարան
անձավագիտություն
ջեռաչափ
ջեռավորում

тренажёр
штамм

մարզոց
մանրեսհիմք

Մարզական տերմիններ

выездка (высшая
школа верховой езды)

զեղավարգ, վարժե-
ցում, ձիու քայլք
(ձիավարության
բարձրագույն
դպրոց)

ձիամարզություն
(1. մծույզի վարժեցում
սանձին և թամբին:
2. հրապարակում
մծույզի կառավար-
ման վարպետության
մրցածև)

забег

վազքահերթ

մրցահերթ (մրցումնե-
րի ժամանակ, վա-
զորդների, դահու-
կորդների, չմշկորդնե-
րի միասին մեկնար-
կելը. այդ մարզիկնե-
րի՝ միասին մեկնար-
կողների խումբ)

заезд

արշավահերթ

մրցահերթ (նույնը՝
ձիարշավի, ավտոմո-
տովազքի, թիավա-
րության, առագաս-
տային սպորտի
մրցումների մասնա-
կիցների համար)

заплав

լողահերթ

մրցահերթ (նույնը՝ լողի
մրցումների մասնա-
կիցների համար)

7. ՈՌՈՍԵՐԵՆ ПАРАДНОСТЬ ԲԱՌԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ «ԳԻՐԵԿՏՈՐ – ՏՆՕՐԵՆ» ԲԱՌԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Ուսներեն *парадность* բառի հայերեն թարգմանության զուգաձևությունները վերացնելու, ինչպես նաև *դիրեկտոր-տնօրեն* համարժեք բառերի գործածության մեջ ճշգրտում մտցնելու նպատակով ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *որոշում է*.

1. Ուսներեն *парадность* բառը, որ թարգմանվում է *պարադայնություն, շքամոլություն, հանդիսամոլություն*, այսուհետև թարգմանել *հանդիսամոլություն*:

2. Պաշտոնական ոճում գործածել *դիրեկտոր* բառը: Ոչ պաշտոնական ոճում, եթե այդ խոսքը (գրավոր կամ բանավոր) ուղղված է սփյուռքահայությանը, կարելի է գործածել նաև *տնօրեն* բառը:

Ծանոթություն խմբ.: Այսօր դիրեկտոր բառը իսպառ անհետացել է մեր բառապաշարից՝ իր տեղը զիջելով հայերեն համարժեքին՝ տնօրեն-ին:

8. ՈՌՈՍԵՐԵՆ ԿԵՆՅԱՎԱՅԻՆ ՈՐՈՇ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

Միատեսակ կամ ճշգրիտ թարգմանություն չունեցող որոշ կենցաղային տերմինների հայերեն թարգմանությունների զուգաձևությունները վերացնելու և նրանցում ճշգրտումներ մտցնելու նպատակով Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *որոշում է*. այսուհետև գործածել ներքոհիշյալ ուսներեն տերմինների հետևյալ հայերեն թարգմանությունները.

беседка
кабина канатной
дороги

КОЛГОТКИ
КРЫЛО автомашины
макулатура
ползунки

տաղավար
ծոպանախցիկ

զուգագուլպա
ավտոմեքենայի անվակալ
թղթաթափոն
չոչաշոր

*Նախագիծը կազմել է Վ. Ասլանյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1985 թ. դեկտեմբերի նիստում:

**Նախագիծը կազմել է Ա. Սարգսյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1986 թ. սեպտեմբերի նիստում:

**9. ՈՌԻՍԵՐԵՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ՏԵՐՄԻՆԱՅԻՆ
ԿԱՊԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՃՇԳՐՏՄԱՆ ՄԱՍԻՆ***

Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն, քննության առնելով «Ռուսերեն մի շարք տերմինային կապակցությունների հայերեն թարգմանության ճշգրտման մասին» հարցը, որոշում է ներքոհիշյալ տերմինացանկի առաջին սյունակում բերված ռուսերեն տերմինային կապակցությունների դիմաց այսուհետև գործածել երրորդ սյունակում բերված հայերեն համարժեքները.

<i>Ռուսերեն բառակապակցությունը</i>	<i>Գործածվում է</i>	<i>Այսուհետև գործածել</i>
беседа один на один	զրույց մեկ-մեկակ (երես առ երես)	առանձնազրույց
взрывоопасное положение	պայթյունով հղի (վտանգավոր) դրություն	պայթյունավտանգ դրություն
военный контингент	ռազմական կոնտինգենտ	զորակազմ (զորախումբ)
в свете решений (указаний)	որոշումների (ցուցումների)	որոշումների (ցուցումների)
высокий гость	լույսի ներքո մեծապատիվ հյուր	լույսով թարձրաստիճան հյուր
государственная приемка далеко идущие цели	պետական ընդունում հեռու գնացող նպատակներ	պետընդունում հեռագնա նպատակներ
деловые отходы	գործահարմար մնացուկներ	պիտանի թափոններ
загладить вред знак лауреата	վնասը հարթել դափնեկրի կրծքանշան	վնասը քափել դափնեշան
массированный налет авиации	ավիացիայի կենտրոնացված հարձակում	ավիացիայի զանգվածային հարձակում

*Նախագիծը կազմել է Վ. Ասլանյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1987 թ. մարտի 6/խտում:

переброска вод реки

покоритель космоса

протекционистская
политика

проходная пешка

ракета средней
дальности

расчет орудия

рассеиватель света

сдача под ключ

серия экспериментов

экономический

эксперимент

эстафетный бег

экспедиция

посещения

գետի ջրերի

տեղափոխում

տիեզերք նվաճող

պրոտեկցիոնիստական

քաղաքականություն

անցողիկ զինվոր

միջին հեռավորու-
թյան հրթիռ

հրանոթի հաշվարկ

—

հանձնում բանալին
վրան

գիտափորձերի շարք

տնտեսագիտական

փորձ

փոխանցումնալազք

—

գետի հոսափոխում

տիեզերանվաճ

հովանավորական

քաղաքականություն

անցումակ զինվոր

միջին հեռահարու-
թյան հրթիռ

հրանոթի

անձնակազմ

լուսացիր

լիավարտ հանձնում

փորձաշար

տնտեսափորձ

փոխանցնալազք

այցելու անձնա-

կազմ (երկարատև

տիեզերական թռիչքի

հիմնական անձնա-

կազմի հետ տիեզե-

րանավում մի քանի

օր մնացող

անձնակազմ)

10. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ՆՅՈՒԹԵՐՈՒՄ ԳՈՐԾԱԾՎՈՂ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ, ՈւՋՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ՀԱՄԱՐԺԵՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ*

Միջազգային տեղեկատու նյութերում գործածվող քաղաքական, տնտեսագիտական, ռազմագիտական որոշ օտար տերմինների հայերեն թարգմանության և դրանց ավելորդ զուգաձևություններից խուսափելու նպատակով Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *որոշում է՝* ներքոհիշյալ տերմինների ռուսերենից փոխառված ձևերի փոխարեն այսուհետև գործածել բառացանկի երրորդ սյունակում բերված հայերեն համարժեքները:

<i>Ուսերենում տերմինը</i>	<i>Հայերենում գործածվում է</i>	<i>Առաջարկվում է գործածել</i>
---------------------------	--------------------------------	-------------------------------

Քաղաքական տերմիններ

альянс	ալյանս, դաշակ-ցություն, դաշինք	դաշինք
военный переворот	ռազմական հեղաշրջում, զինվորական հեղաշրջում	զինվորական հեղաշրջում
договор	դաշնագիր, պայմանագիր	1. պայմանագիր (ընդհանրապես), 2. դաշնագիր (դաշինքի վերաբերյալ պայմանագիր՝ պակտը)
компетентный	կոմպետենտ	1. իրազեկ, քաջատեղյակ (օրինակ՝ իրազեկ (քաջատեղյակ) աղբյուրների հաղորդագրության համաձայն), 2. իրավասու (օր. Որոշումն ընդունվել է իրավասու մարմինների կողմից)

*Նախագիծը կազմել է Դ. Հակոբյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1987 թ. հունիսի նիստում:

КОНТАКТ

կոնտակտ, շփում

1. շփում (օր. խաղաղության և համագործակցության շահերը պահանջում են ուժեղացնել շփումները խորհրդային և ամերիկյան հասարակայնության ներկայացուցիչների միջև),
2. կապ, առնչություն (օր. Կապ է հաստատվել ապստամբական շարժման պարագլուխներից մեկի հետ),
3. հպում (տեխն.)

КОНТРАСТ

կոնտրասներ

կոնտրասներ (եթե երանգավորման համար չի թարգմանվում «հակաճեղք», որովհետև ռուսերենում «с»-ն օտար լեզվից եկող հոգնակի ցույց տվող «s» վերջավորությունն է, ռուսերենում և եվրոպական լեզուներում եզակի «կոնտրաս» է)

МОТИВ

մոտիվ, դրդապատճառ

1. շարժառիթ (օր. Գրենադայի վրա ԱՄՆ-ի հարձակման շարժառիթները ավելի քան պարզ են),
2. պատճառաբանություն (օր. Բրազիլիայի ղեկավար ժոզե Սառնեյը մի շարք պատճառաբանություններ բերեց, իր երկրի անվճարունակությունն ապացուցելու համար)

реальный регент	ռեալ, իրական ռեգենտ	իրական խնամակալ, գահապահ
регентство	ռեգենտություն	խնամակալություն, գահապահություն
статус	ստատուս, կարգավիճակ	իրավավիճակ, կարգավիճակ
суверенитет	սուվերեյնիտետ, սուվերենություն, գերիշխանություն	ինքնիշխանություն
суверенный фрагментарный (о дипломатических документах)	սուվերեն, գերիշխան ֆրագմենտային	ինքնիշխան հատվածային, պատահական
эmissар	էմիսար, հանձնակատար	հանձնակատար

Տնտեսագիտական տերմիններ

девальвация	դևալվացիա, արժեզրկում	արժեզրկում (<i>ար- ժեզրկումը</i> обесце- нение տերմինի թարգմանությունն է)
Европейское экономическое сообщество	Եվրոպական տնտե- սական համագոր- ծակցություն, Եվրո- պական տնտեսա- կան միավորում	Եվրոպական տնտե- սական միավորում
репрессалии	փոխճնշումներ, ճնշիչ պատժիչ միջոցներ	ճնշամիջոցներ (գոր- ծածվում է հոգնակի ձևով)
санкции	սանկցիաներ, պատժամիջոցներ	պատժամիջոցներ (գործածվում է հոգնակի ձևով)
транснациональные компании	վերազգային ընկերություններ	առնչվող ընկերություններ (մոնոպոլիաներ,

наднациональные
компаний

վերազգային
ընկերություններ

որոնց գործունեու-
թյան ոլորտը գերա-
ճել է ազգային սահ-
մանները)

վերազգային ընկե-
րություններ (մոնոպո-
լիաներ, որոնք իրենց
կազմով դադարել են
լինել զուտ ազգային
կամ վեր են կանգ-
նած. հմմտ. «վերդա-
սակարգային» հաս-
կացության հետ)

учетная ставка

գեղջադրույք

հաշվադրույք (վարկի
համար բանկի պա-
հանջած տոկոսը)

Ռազմագիտական տերմիններ

полигон

փորձակայան,
հրաձգարան,
պոլիգոն

զինափորձարան
(ուրիշ փորձակա-
յաններից տարբերա-
կելու համար)

штаб-квартира

նստավայր

շտաբ-կացարան
(*նստավայր*-ը *резиден-
ция* հասկացության
թարգմանությունն է)

ядерная накачка

—

միջուկային լիցքա-
մղում (ռեմոտգեմային
լազերի մասին)

ядерные боеголовки
индивидуального
наведения

անհատական
ուղղորդմամբ
միջուկային
մարտազինիկներ

անհատական
նշանառության
միջուկային
մարտազինիկներ

**Գ. ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ, ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ,
ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ԿԵՆԳԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ
ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ**

**1. ՀԱՅԵՐԵՆ ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ
ԻՄԱՍՏԱՅԻՆ ՃՇԳՐՏՄԱՆ ԵՎ ՆՐԱՆՅ
ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ***

Մաթեմատիկական հասկացությունները հայերենով ճիշտ արտահայտելու և տերմինների գործածության ավելորդ զուգահեռությունները վերացնելու նպատակով ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է՝

1. Ռուսերեն հետևյալ տերմինների փոխարեն այսուհետև գործածել վերջին այունակում բերված տերմինները.

	<i>Գործածվում են</i>	<i>Այսուհետև գործածել</i>
перемещение	տեղափոխություն, տեղափոխում, տեղաշարժում	- տեղափոխություն
смещение	տեղափոխություն, տեղափոխում, տեղաշարժ	- տեղաշարժ
перенос	տեղափոխություն, տեղափոխում, տեղաշարժ	- տեղափոխում, օրինակ՝ параллельный перенос զուգահեռ տեղափոխում
поворот	պտույտ, պտտում, դարձում, շրջում	- պտույտ
вращение	պտույտ, պտտում, դարձում, շրջում	- պտտում
сечение	հատույթ, հատում, հատվածք, կտրվածք	- հատույթ, օրինակ՝ դեղեքինդյան հատույթ, հորիզոնական հատույթ, առանցքային հատույթ, հատույթի մակերես

*Նախագիծը կազմել է Վ. Սաղաթելյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1977 թ. դեկտեմբերի ճիստում:

пересечение	հատում, հատույթ	- <i>հատում</i> , օրինակ՝ գծերի հատում, բազմությունների հատում, հատման կետ, հատման գիծ
пересекать(ся)	հատ(վ)ել, փոխհատ(վ)ել	- <i>հատ(վ)ել</i> , օրինակ՝ գումղը հատել հարթությամբ. գծերը, պատկերները, բազմությունները հատվում են
пересекающиеся	հատվող, փոխհատվող	- <i>հատվող</i> . օրինակ՝ հատվող ուղիներ, հատվող պատկերներ, հատվող բազմություններ
доказательство	ապացուցում, ապացույց, ապացուցելը	- 1. <i>ապացուցում</i> (մաթեմատիկական առաջադրության հիմնավորման, հաստատման ընթացքը), օրինակ՝ այս ապացուցումը բարդ է, բերենք թերեմի ապացուցումը. 2. <i>ապացույց</i> (փաստ, փաստարկ), օրինակ՝ իրենդն ապացույց
выборка	ընտրանք, ընտրվածք, վերցվածք	- <i>ընտրանք, վերցվածք</i>
выборочный	ընտրանքային, ընտրվածքային, վերցվածքային	- <i>ընտրանքային, ընտրանքների, օրինակ՝ ընտրանքային ընտրանքների մեթոդ</i>
начало	սկիզբ, սկզբունքներ, սկզբունք	- 1. <i>սկիզբ</i> , օրինակ՝ վեկտորի, ճառագայթի սկիզբ, 2. <i>սկզբունք</i> (գիտ.), օրինակ՝ Նյուտոնի առաջին սկզբունքը
начала (հոգն.)	սկզբունքներ, հիմունքներ, տարրեր	- 1. <i>սկզբունքներ</i> (տվյալ գիտության

մեջ առանձին առա-
ջադրություններ,
օրենքներ), օրինակ՝
Նյուտոնի երեք
սկզբունքները:
2. *հիմունքներ* (տվյալ
գիտության վերաբե-
րյալ հիմնական գի-
տելիքների ամբող-
ջություն), օրինակ՝
начала геометрии -
երկրաչափության
հիմունքները, начала
анализа - անալիզի
հիմունքները

Ծանոթություն: Դպրոցում ուսումնասիրում են գիտությունների հի-
մունքները, ուստի համապատասխան դասընթացները պետք է անվանել
տվյալ գիտության հիմունքներ և ոչ թե սկզբունքներ կամ տարրեր:

невозрастающий	չաճող, ոչ աճող	- <i>չաճող</i> , օրինակ՝ չաճող ֆունկցիա, չա- ճող հաջորդականու- թյուն
неубывающий	չնվազող, ոչ նվազող	- <i>չնվազող</i> , օրինակ՝ չնվազող ֆունկցիա, չնվազող հաջորդականություն
предложение	նախադասություն, առաջադրություն	- 1. (լեզվ.) <i>նախադա- սություն</i> : 2. (մաթ.) <i>առաջադրություն</i> , օրինակ՝ մաթեմատի- կական առաջադրու- թյուն. ապացուցենք այս առաջադրությու- նը. սահմանումները, ասքիոմները, թեորեմ- ները մաթեմատիկա- կան առաջադրու- թյուններ են
равносильный, эквивалентный	համարժեք, հավա- սարազոր, համազոր	- <i>համարժեք</i> , օրի- նակ՝ համարժեք հա-

размещения

կարգավորություններ,
տեղաբաշխություններ

վասարումներ, հա-
մարժեք անհավասա-
րություններ, համար-
ժեք անվերջ փոքրեր
- *կարգավորություններ*,
օրինակ կարգավո-
րությունների թիվը,
կարգավորություններ
ո տարրերից *ո*-ական

треугольник

եռանկյուն,
եռանկյունի,
եռանկյունացի

- *եռանկյուն* (գոյ.),
օրինակ հավասարա-
կողմ եռանկյուն,
եռանկյան կողմեր,
զագաթներ, եռան-
կյունների հավասա-
րությունը

треугольный

եռանկյուն, եռանկ-
յունի, եռանկյունացի,
եռանկյունածև

- *եռանկյուն* (ած.),
օրինակ եռանկյուն
պատկեր

Ծանոթություն: Նույն ձևով քառանկյուն, հնգանկյուն, բազմանկյուն,
ոստղանկյուն և նման մյուս տերմինները գործածել և՛ որպես ածական, և՛ որ-
պես գոյական:

дву(х)член, бином

երկանդամ, երկանդա-
մանի, բինոմ

- *երկանդամ* (գոյ.),
օրինակ գծային
երկանդամ, Նյուտոնի
(նյուտոնյան) երկան-
դամ

дву(х)членный

երկանդամ

- *երկանդամ* (ած.),
օրինակ երկանդամ
արտահայտություն

биномиальный

երկանդամային,
երկանդամ, բինոմա-
յին, բինոմական

- *երկանդամային*, օրի-
նակ *биномиальные*
коэффициенты - եր-
կանդամային գործա-
կիցներ

многочлен, полином

բազմանդամ,
բազմանդամանի,
պոլինոմ

- *բազմանդամ* (գոյ.),
օրինակ գծային
բազմանդամ, համա-
սեռ բազմանդամ,
եռանկյունաչափա-

многочленный	բազմանդամ, բազմանդամային	- բազմանդամ (ած.), օրինակ՝ բազմանդամ արտահայտություն
полиномиальный	բազմանդամային, բազմանդամ, պոլինոմ- նային, պոլինոմական	- բազմանդամային, օրինակ՝ բազմանդա- մային գործակիցներ

Ծանոթություն: Նույն ծնով եռանդամ, քառանդամ և մնաց մյուս տերմինները գործածել և՛ որպես ածական, և՛ որպես գոյական:

2. Ռուսերեն -енный, -анный մասնիկներով կազմված упорядоченный, вписанный, описанный և այլն տերմինները ածականական գործածության դեպքում թարգմանել *-յալ*, իսկ դերբայական գործածության դեպքում *-ած (-ված)* մասնիկով կազմված բառերով:

упорядоченный	- կարգավորյալ, կարգավորված
упорядоченная переменная	- կարգավորյալ փոփոխական
упорядоченное множество	- կարգավորյալ բազմություն
упорядоченная пара чисел	- կարգավորյալ թվազույգ
упорядоченная тройка чисел	- թվերի կարգավորյալ եռյակ, կարգավորյալ թվաեռյակ
упорядоченное мною множество	- իմ կողմից կարգավորված բազմությունը, իմ կարգավորած բազմությունը
множество, упорядоченное этим способом	- այս եղանակով կարգավորված բազմությունը
вписанный	- ներգծյալ, ներգծված
описанный	- արտագծյալ, արտագծված,

օրինակ՝ *ներգծյալ (արտագծյալ) անկյուն*, *եռանկյուն*, *բազմանկյուն*, *բայց՝ շրջանագծին ներգծած (արտագծած) բազմանկյուն*:

3. Հաշվի առնելով, որ հավանականությունների տեսությունում событие ռուսերեն տերմինը սովորաբար գործածվում է случайное событие իմաստով, ընդ որում մյուս տեսակի событие-ները, այդ թվում նաև достоверное событие և невозможное событие հասկացությունները համարվում են случайное событие ընդհանուր հասկացության մասնավոր դեպքեր, նպատակահարմար համարել событие և случайное событие ռուսերեն տերմինները հայերեն թարգմանել մեկ

բառով՝ *պատահույթ*, իսկ մյուս դեպքերում *պատահույթ*-ի մոտ գրել համապատասխան ածականները.

событие, случайное событие	- <i>պատահույթ</i>
достоверное событие	- <i>հավաստի պատահույթ</i>
невозможное событие	- <i>անհնար պատահույթ</i>
элементарное событие	- <i>տարրական պատահույթ</i>
независимые события	- <i>անկախ պատահույթներ</i>
равноосильные события	- <i>համարժեք պատահույթներ</i>
равновозможные события	- <i>հավասարահնարավոր պատահույթներ</i>
сумма, разность, произведение событий	- <i>պատահույթների գումար, տարբերություն, արտադրյալ</i>
поле, пространство, алгебра событий	- <i>պատահույթների դաշտ, տարածություն, հանրահաշիվ</i>

4. Հունա-լատինական ժագում ունեցող ներքոհիշյալ տերմինների փոխարեն գործածել հետևյալ հայերեն համարժեքները.

	<i>Գործածվում են</i>	<i>Այսուհետև գործածել</i>
гомотетия	նմանադրություն, հոմոթետիա, հոմոտետիա	- <i>նմանադրություն</i>
гомотетичный	նմանադիր, հոմոթետիկ, հոմոտետիկ	- <i>նմանադիր, օրինակ՝ նմանադիր պատկերներ</i>
композиция (двух отображений)	կոմպոզիցիա, բաղադրույթ, համադրում, համադրություն	- <i>բաղադրույթ (երկու արտապատկերումների)</i>
конгруэнтность	համընկնելիություն, համընկնողություն, կոնգրուենտություն, համընկնումակություն	- <i>համընկնելիություն</i>
конгруэнтный	համընկնելի, համընկնող, կոնգրուենտ, համընկնունակ	- <i>համընկնելի, օրինակ՝ համընկնելի հատվածներ, համընկնելի պատկերներ, հատվածը տրոհենք 5 համընկնելի մասերի</i>

принцип	սկզբունք, պրինցիպ	- <i>սկզբունք</i> , օրինակ մաթեմատիկական ինդուկցիայի սկզբունքը, գրգամիտության սկզբունքը
рекуррентный	անդրադարձ, ռեկուրենտ	- <i>անդրադարձ</i> , օրինակ՝ անդրադարձ բանաձև, անդրադարձ եղանակ
система	համակարգ, սիստեմ(ա)	- <i>համակարգ</i> , օրինակ՝ կոորդինատային համակարգ, հավասարումների համակարգ, անհավասարությունների համակարգ, կետերի համակարգ, ուժերի համակարգ՝ ուժահամակարգ
фаза	փուլ, ֆազ(ա)	- <i>փուլ</i> , օրինակ՝ начальная фаза - սկզբնական փուլ, սկզբնափուլ
мантисса (թվի լոգարիթմի կոտորակային մասը)	մանթիս, մանտիս, հավելում, հավելույթ	- <i>հավելույթ</i>
характеристика (թվի լոգարիթմի ամբողջ մասը)	բնութագրիչ, բնութագիր, խարակտերիստիկ(ա)	- <i>բնութագրիչ</i> (գոյ.), օրինակ՝ 125 թվի տասնորդական լոգարիթմի բնութագրիչը հավասար է 2-ի, հավելույթը՝ 0-ի
характеристический	բնութագրիչ, բնութագրող, խարակտերիստիկ	- <i>բնութագրիչ</i> (ած.), օրինակ՝ բնութագրիչ հավասարում, բնութագրիչ ֆունկցիա, բնութագրիչ գծեր
элемент	տարր, էլեմենտ	- <i>տարր</i> , օրինակ՝ բազմության տարրեր, որոշիչի (դետերմինանտի) տարրեր, մատրիցի տարրեր

элементарный

տարրական,
էլեմենտար

- տարրական, օրինակ տարրական ֆունկցիաներ, տարրական մաթեմատիկա

5. Հնարավոր համարել ներքոհիշյալ տերմինների զուգահեռ գործառնությունը՝ նախապատվություն տալով առաջին տեղում դրված բաներին.

амплитуда

- լայնույթ, ամպլիտուդ, օրինակ՝ տատանման լայնույթ, ամպլիտուդ

гармонический

- ներդաշնակ, հարմոնիկ, օրինակ՝ ներդաշնակ բաժանում, ներդաշնակ շարք, բայց՝ հարմոնիկ, սուր-հարմոնիկ ֆունկցիա, հարմոնիկ անալիզ

комбинации, соединения (հոգմ.)

- միացություններ, կոմբինացիաներ, օրինակ՝ միացությունների տեսակներն են տեղափոխությունները, զուգորդությունները և կարգավորությունները

комбинаторика

- միացությունների տեսություն, կոմբինատորիկա

комбинаторный

- միացությունների (վերաբերյալ), կոմբինատորային, օրինակ՝ комбинаторные задачи - միացությունների (վերաբերյալ) խնդիրներ, комбинаторный анализ - կոմբինատորային անալիզ, комбинаторная топология - կոմբինատորային տոպոլոգիա

сравнение

- բաղդատում, համեմատում, օրինակ՝ իրական թվերի բաղդատումը

сравнивать

- բաղդատել, համեմատել, օրինակ՝ բաղդատել հետևյալ երկու կոտորակները

сравнимый...

- բաղդատելի, համեմատելի, օրինակ՝ բաղդատելի և անբաղդատելի մեծություններ, 2 կիլոգրամը և 5 մետրը անբաղդատելի մեծություններ են

(с)формулировать

- բանաձևել, ձևակերպել, օրինակ՝ ստացված արդյունքը բանաձևենք որպես թեորեմ

формулировка, формулирование

- բանաձևում, ձևակերպում, օրինակ՝ այս մտքի ճշգրիտ բանաձևումը հետևյալն է

Ծանոթություն: Նպատակահարմար համարել դասագրքերում կամ ձեռնարկներում հայերեն կազմություն ունեցող տերմիններն առաջին անգամ գործածելիս փակագծերում դնել նրանց օտար համարժեքները, իսկ օտար ծագում ունեցողները գործածելիս՝ հայերեն առավել ընդունելի համարժեքները, օրինակ՝ համընկնելի (կոնգրուենտ), նմանադրություն (հոմոթետիա), անդրադարձ (ռեկուրենտ), տեղափոխություն (перемещение), պտույտ (поворот), ամպլիտուտ (լայնույթ), որոշիչ (դետերմինանտ), տարբերիչ (դիսկրիմինանտ):

2. ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Վերջին տարիներին մաթեմատիկայի դարոցական հայերեն դասագրքերում *գնդային* ածականով բաղադրված *գնդային մակերևույթ*, *գնդային գոտի*, *գնդային բազմանկյուն* և այլն տերմինները *սֆերա*, *սֆերիկ գոտի*, *սֆերիկ բազմանկյուն* և այլն տերմիններով փոխարինելու հետևանքով առաջացել են այդ տերմինների զուգահեռ ձևեր (*գնդային մակերևույթ* - *սֆերա*, *գնդային բազմանկյուն* - *սֆերիկ բազմանկյուն*, *գնդային գոտի* - *սֆերիկ գոտի* և այլն):

Այս ավելորդ զուգաձևությունները վերացնելու և դրանցում միօրինակություն սահմանելու նպատակով, ինչպես նաև պահպանելով ավանդական ձևերը, որոնք ավելի հասկանալի են, ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է.

1. Ռուսերենում և այլ լեզուներում գործածվող сфера մաթեմատիկական տերմինը թարգմանել *գնդային մակերևույթ*:

Բաղադրյալ տերմինների шаровой և сферический ածականները թարգմանել *գնդային*. այն է՝

шаровой, сферический
шаровая поверхность, сферическая поверхность, сфера

- *գնդային*

- *գնդային մակերևույթ*

*Նախագիծը կազմել է Վ. Սաղաթելյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1981 թ. սեպտեմբերի նիստում:

сферические координаты
сферический многоугольник
сферическая тригонометрия
сферическая геометрия

- գնդային կոորդինատներ
- գնդային բազմանկյուն
- գնդային եռանկյունաչափություն
- գնդային երկրաչափություն,
գնդաչափություն
- գնդային գոտի
- գնդաձև

шаровой пояс, сферический пояс
шарообразный, сферообразный

2. Եթե ռուսերենում шаровой և сферический ածականները գործածված են տարբեր նշանակության մաթեմատիկական տերմիններում, ապա шаровой թարգմանել *գնդային*, իսկ сферический՝ *ոլորտային* կամ *սֆերիկ*. օրինակ՝

шаровые функции
сферические функции

- գնդային ֆունկցիաներ
- ոլորտային ֆունկցիաներ կամ
սֆերիկ ֆունկցիաներ:

3. ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ՈՒ ԲԱՌԱՎԿԱՊԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՄԱՍՍԱՅԻՆ ՃՇՊՐՏՄԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Մաթեմատիկական հասկացությունները հայերենով ճիշտ արտահայտելու և մաթեմատիկական որոշ տերմինների ու բառակապակցությունների սխալ գործածություններն ու ավելորդ զուգահեռությունները վերացնելու նպատակով ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է՝

1. Հունա-լատինական ծագում ունեցող ներքոհիշյալ մաթեմատիկական տերմինների փոխարեն այսուհետև գործածել դրանց հետևյալ հայերեն համարժեքները (դասագրքերում առաջին անգամ գործածելիս փակագծերում գրել հունա-լատինականը).

детерминант, определитель
дискриминант
тетраэдр, четырехгранник
параллелограмм
призма

- որոշիչ (գոյ.)
- տարբերիչ (գոյ.)
- քառանիստ (գոյ.)
- զուգահեռակողմ (զուգահեռագիծ)
- հատվածակողմ

*Նախագիծը կազմել է Վ.Սաղաթեյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1982 թ. դեկտեմբերի նիստում:

коллинеарные векторы
неколлинеарные векторы
компланарные векторы
некомпланарные векторы
медиана

приоритетный

приоритетная задача
приоритетное обслуживание
симметрия

симметричность

симметричный, симметрический

осевая симметрия

центральная симметрия

- համագիծ վեկտորներ
- տարագիծ վեկտորներ
- համահարթ վեկտորներ
- տարահարթ վեկտորներ
- 1. միջնագիծ (երկրաչափության մեջ), 2. միջնաբեք (մաթ. վիճակագրության մեջ, օրինակ x -ը միջնաբեք է, եթե բաշխման ֆունկցիան $F(x)=1/2$)
- 1. գերադաս (ած.), 2. առաջնային
- գերադաս խնդիր
- գերադաս սպասարկում
- համաչափություն (սիմետրիա), օրինակ երկրաչափական պատկերի համաչափություն կետի, ուղղի նկատմամբ
- 1. համաչափականություն (երկրաչափական պատկերի հատկություն), 2. փոխադարձականություն (взаимность իմաստով՝ որպես հարաբերության հատկություն), օրինակ՝ «հավասար է» հարաբերությունն օժտված է փոխադարձականության հատկությամբ (եթե $a=b$, ապա $b=a$)
- 1. համաչափ (սիմետրիկ) (երկրաչափական պատկերի մասին), օրինակ՝ симметричная фигура — համաչափ պատկեր, 2. փոխադարձական, սիմետրիկ (հարաբերության մասին), օրինակ՝ «հավասար է» հարաբերությունը փոխադարձական է, իսկ «մեծ է» հարաբերությունը փոխադարձական չէ, симметрическая функция — սիմետրիկ ֆունկցիա
- առանցքային համաչափություն, առանցքահամաչափություն
- կենտրոնային համաչափություն, կենտրոնահամաչափություն

центрально-симметричная фигура
 транзитивность
 транзитивный
 рефлексия
 рефлексивность
 рефлексивный

- կենտրոնահամաչափ պատկեր
 - փոխանցականություն
 - փոխանցական
 - անդրադարձություն
 - անդրադարձականություն
 - անդրադարձական

Օրինակներ`

отношение эквивалентности обладает свойствами рефлексивности, симметричности (взаимности) и транзитивности - համարժեքության հարաբերությունը օժտված է անդրադարձականության, փոխադարձականության և փոխանցականության հատկություններով.

отношение эквивалентности рефлексивно, симметрично и транзитивно - համարժեքության հարաբերությունը անդրադարձական է, փոխադարձական է և փոխանցական է.

гравитация, тяготение

- ձգողություն տիեզերական ձգողություն, ձգողականություն, գրավիտացիա

гравитационный

- ձգողական, ձգողության տիեզերական ձգողության, ձգողականության, գրավիտացիոն

гравитационная постоянная

- գրավիտացիոն հաստատուն, ձգողության տիեզերական ձգողության՝ ձգողականության հաստատուն

гравитационное поле

- ձգողության դաշտ, գրավիտացիոն դաշտ

стационарный

- ստացիոնար, մշտական, կայունացած, անշարժացած, ոչ տեղափոխելի, չփոփոխվող, կանգի՝ կանգառի

стационарная точка (кривой)

- կանգառի կետ՝ կանգակետ, ստացիոնար կետ (կորի)

стационарное движение, течение

- կայունացած (ստացիոնար) շարժում, հոսանք

стационарное устройство

- կայուն տեղակայված, ոչ տեղափոխելի (ստացիոնար) սարք

стационарные звезды

- կայունացած, չփոփոխվող (ստացիոնար) աստղեր

модуль

ա) երկարություն, մեծություն, բացարձակ մեծություն (մոդուլ), (վեկ-

Օրինակներ՝

модуль (длина) вектора
модуль (величина или абсолютная величина) силы, скорости, ускорения
модуль (абсолютная величина) действительного, комплексного числа

տորի, ֆիզիկական վեկտորական մեծության, թվի)

- վեկտորի երկարություն (մոդուլ)
- ուժի, արագության, արագացման մեծություն կամ բացարձակ մեծություն (մոդուլ)
- իրական թվի, կոմպլեքս թվի բացարձակ մեծություն (մոդուլ),
բ) գործակից (մոդուլ) (նյութի բնորոշ հատկություն արտահայտող ֆիզիկական մեծություն կամ թիվ, հաշվումների մի համակարգից մի այլ համակարգի անցման հաստատուն բազմապատկիչ)

Օրինակներ՝

модуль (коэффициент) сжатия, растяжения, расширения
модули (коэффициенты) упругости

- սեղմման, ձգման, ընդարձակման գործակից (մոդուլ)

модуль стока воды
модуль перехода

- առաձգականության գործակիցներ (սահքի գործակից, Յունգի գործակից) (մոդուլ)
- ջրի հոսքի գործակից
- անցման գործակից (մոդուլ), օրինակ՝ մի հիմքով լուգարիթմների համակարգից մի այլ հիմքով համակարգի անցման գործակից,

Օրինակներ՝

модуль сравнения (чисел)
модуль

- զ) մոդուլ (եւակետային միավոր) (եւակետային ընդհանուր միավոր ծառայող չափ կամ թիվ՝ թվերի տեսության, ճարտարապետության, շինարարության, մեքենաշինության մեջ)

модульная система

- բաղդատման մոդուլ (թվերի)
- մոդուլ, եւակետային միավոր (ճարտարապետության, շինարարության, մեքենաշինության մեջ)
- մոդուլային՝ մոդուլների համակարգ
- մոդուլային մեթոդ՝ եղանակ

модульный метод

2. Ճշգրտել թվարկության համակարգերի և թվերի գրության մեջ կարգերի ու դասերի հայերեն անվանումները.

ա) Թվարկության համակարգերի անվանումները.

	Գործածվում են	Այսուհետև գործածել
счисление	թվարկություն, թվականություն, թվագրություն, թվակարգություն	- թվարկություն (թվերն անվանելու և նշանակելու եղանակ)
нумерация	թվարկություն, թվագրություն, համարակալում, համարագրում	- 1. թվարկություն (նույն իմաստով) - 2. համարակալում
система счисления (нумерация)		- թվարկության համակարգ
позиционная система счисления		- թվարկության դիրքային համակարգ
алфавитная система счисления		- թվարկության այբբենական համակարգ

բ) Թվերի գրության մեջ կարգերի (разряды) անվանումները

	Գործածվում են	Այսուհետև գործածել
единицы	միավորներ	- միավորներ
десятки	տասնավորներ, տասնյակներ, տասեր	- տասնավորներ
сотни	հարյուրավորներ, հարյուրներ, հարյուրակներ	- հարյուրավորներ
единицы тысяч	հազարավորներ, հազարների միա- վորներ, հազարա- վորների միավորներ, միավոր հազարավորներ	- հազարավորներ
десятки тысяч	տասնհազարավորներ, հազարների տաս- նյակներ, տասնյակ հազարներ	- տասնհազարավորներ

СОТНИ ТЫСЯЧ	հարյուրհազարավորներ, հազարների հարյուրակներ, հարյուրավոր հազարավորներ, հարյուր հազարյակներ	- հարյուրհազարավորներ
ЕДИНИЦЫ МИЛЛИОНОВ	միլիոնավորներ, միլիոնների միավորներ, միավոր միլիոնավորներ	- միլիոնավորներ
ДЕСЯТКИ МИЛЛИОНОВ	տասնմիլիոնավորներ, միլիոնների տասնյակներ, տասնյակ միլիոններ	- տասնմիլիոնավորներ
СОТНИ МИЛЛИОНОВ	(նույն ձևով)	- հարյուրմիլիոնավորներ

Ծանոթություն: Կարգերի անվանումները գրել միասին՝ որպես մեկ հասկացության ամբողջական անվանում, օրինակ՝ ութ հարյուրհազարավոր, և ոչ՝ ութ հարյուր հազարավոր:

գ) Սրանց համապատասխան, թվերի գրության մեջ դասերը (класс-сы) անվանել՝

класс единиц	- միավորների դաս
класс тысяч	- հազարավորների դաս
класс миллионов	- միլիոնավորների դաս

դ) Десятый, сотый, тысячный և նման մյուս թվականները, որոնք ռուսերենում գործածվում են երկու տարբեր իմաստներով՝ որպես դասական թվական և որպես ամբողջի մաս, հայերեն թարգմանել՝

1. տասներորդ, հարյուրերորդ, հազարերորդ... (դաս. թվակ.), օրինակ՝ տասներորդ դասարան, հարյուրերորդ էջ, հազարերորդ պտույտ...

2. տասներորդական (կամ կարճ՝ տասնորդական), հարյուրերորդական, հազարերորդական... (մաս),

օրինակ՝ երեք տասներորդական (տասնորդական), երեք հարյուրերորդական (3/100), երեք հազարերորդական (3/1000)...

ե) Սրան համապատասխան, տասնորդական կոտորակների գրության մեջ կարգերն անվանել՝

разряд десятых
разряд сотых
разряд тысячных

- տասներորդականների կարգ
- հարյուրերորդականների կարգ
- հազարերորդականների կարգ

3. ճշգրտել՝ считать, вычислить, счетный, вычислительный տերմինների հայերեն թարգմանություններն ու դրանց իմաստային գործառնությունը մաթեմատիկայում:

	Գործածվում են	Այսուհետև գործածել
считать	համրել, հաշվել, հաշվարկել	- 1. <i>համրել</i> (բնական թվերով մեկ առ մեկ), օրինակ՝ համրել մինչև 100, աթոռները համրել, 2. <i>հաշվել</i> (ցանկացած թվերով և ցանկացած գործողություններով ու միջոցներով), օրինակ՝ հաշվել դրամը, եկամուտները, ծախսերը
вычислить	համրել, հաշվել, հաշվարկել	- <i>հաշվել</i> (ցանկացած թվերով ու ցանկացած գործողություններով ու միջոցներով), օրինակ՝ հաշվել ֆունկցիայի արժեքը, շարքի գումարը
вычисление	հաշվում հաշիվ, հաշվարկ, հաշվարկում	- <i>հաշվում, հաշվելը</i> (նույն ձևով)
исчисление	հաշիվ, հաշվում, հաշվարկում	- 1. <i>հաշիվ</i> (գոյ.) (գիտության, գիտության բաժնի անվանում), օրինակ՝ դիֆերենցիալ հաշիվ, վեկտորական հաշիվ, 2. <i>հաշվում, հաշվարկ</i>

		կում (գործողություն), օրինակ ծախսերի հաշվում, արտադ- րանքի արժեքի հաշ- վարկում
счетный	հաշվիչ, հաշվային, հաշվելի, համրելի	- 1. <i>հաշվիչ</i> (ած.), <i>հաշվա-</i> (գործիք, սարք, մեքենա), օրի- նակ՝ <i>счетная маши-</i> <i>на</i> - հաշվամեքենա, <i>հաշվիչ մեքենա</i> , <i>счетная линейка</i> - <i>հաշվաքանոն</i> , 2. <i>համրելի</i> (որ կարե- լի է համրել), օրինակ՝ <i>счетное множество</i> - համրելի բազմու- թյուն
вычислительный	հաշվիչ, հաշվարկիչ, հաշվարկու, հաշվող, հաշվողական	- 1. <i>հաշվիչ</i> (ած.) <i>հաշ-</i> <i>վա-</i> (գործիք, սարք, մեքենա), 2. <i>հաշվողական</i> (հաշվումների համեմատաբար բարդ համակարգեր իրականացնող)
Օրինակներ՝		
вычислительная машина		- <i>հաշվիչ մեքենա, հաշվամեքենա</i>
вычислительное устройство		- <i>հաշվիչ սարք, հաշվասարք</i>
вычислительный центр		- <i>հաշվողական կենտրոն</i>
вычислительные методы		- <i>հաշվողական մեթոդներ</i>
вычислительный алгоритм		- <i>հաշվողական ալգորիթմ</i> (ընթացակարգ)
электронная вычислительная машина (ЭВМ)		- <i>էլեկտրոնային հաշվիչ մեքենա</i> (ԷՀՄ), <i>էլեկտրոնային հաշվամեքենա</i>
счетчик, вычислитель	հաշվիչ, հաշվարկիչ, հաշվող, հաշվարկող, հաշվարար, հաշվող	- 1. <i>հաշվիչ</i> (գոյ.) (գործիք, սարք), 2. <i>հաշվարար</i> , <i>հաշվող</i> (անձ.)

Օրինակներ՝

электрический счетчик

- էլեկտրական հաշվիչ,

счетчики переписи населения

էլեկտրահաշվիչ

работа вычислителя

- մարդահամարի հաշվարարներ

отсчет

հաշվում, համրում,
հաշվանք, դիտանք,
հաշվարկ,
հաշվարկում

- հաշվարարի աշխատանք

- հաշվում, հաշվա -

օրինակ՝ начало

отсчета - հաշվման

սկիզբ, հաշվասկիզբ

4. Շշգրտել ռուսերեն հետևյալ տերմինների հայերեն համարժեքների գործածությունը մաթեմատիկայում

отношение

- հարաբերություն (ամենաընդհանուր, նաև՝ վերացարկված իմաստներով, մասնավորապես՝ երկու թվերի, մեծությունների քանորդական հարաբերություն)

Օրինակներ՝

отношение эквивалентности

- համարժեքության հարաբերության

отношение **a** к **b**

- **a**-ի հարաբերությունը **b**-ին

соотношение

- առնչություն, հարաբերակցություն

(փոխադարձ կապ, գերազանցապես թվային, քանակական), օրինակ՝ соотношения между сторонами и углами треугольника - առնչություններ եռանկյան կողմերի և անկյունների միջև

множимое

- բազմապատկելի

множитель,

- բազմապատկիչ

(со)множители

(երկուսը միասին) - բազմապատկիչներ (արտադրիչներ)

простые множители

պարզ բազմապատկիչներ

разложить

- 1. վերածել (վերջավոր գումարի կամ արտադրյալի),

2. վերլուծել (անվերջ շարքի կամ անվերջ արտադրյալի)

разложение

- 1. վերածում, վերածելը,

2. վերլուծում, վերլուծություն,

վերլուծելը (նույն երկու դեպքերը),

	օրինակներ՝ թիվը, արտահայտությունը <i>վերածել</i> պարզ բազմապատկիչների ֆունկցիան <i>վերլուծել</i> աստիճանային շարքի, ֆունկցիայի <i>վերլուծումը</i> Ֆուրիեի շարքի, ֆունկցիայի <i>վերլուծության</i> մեջ...
приближение	- 1. <i>մոտավորություն</i> (մոտավոր արժեք), օրինակ՝ թվի տասնորդական մոտավորությունները, 2. <i>մոտարկում, մոտարկելը</i> (գործողություն), օրինակ՝ թվի մոտարկումը տասնորդական կոտորակներով, ֆունկցիայի մոտարկումը բազմանդամներով
теория приближений	- <i>մոտավորությունների՝ մոտարկումների</i> տեսություն
приближение с недостатком	- <i>պակասորդով մոտավորություն</i>
приближение с избытком	- <i>հավելորդով մոտավորություն</i> (ոչ ավելորդով, հավելորդով)
погрешность	- <i>սխալ</i> (գոյ.)՝ (ոչ՝ սխալանք, սխալմունք), օրինակ՝ բացարձակ սխալ, հարաբերական սխալ, քառակուսային միջին սխալ
среднее (сущ.)	- <i>միջին</i> (գոյ.)
среднее арифметическое	- <i>թվաբանական միջին</i>
среднее геометрическое	- <i>երկրաչափական միջին</i>
среднее квадратическое	- <i>քառակուսային միջին</i>
интегральное среднее	- <i>ինտեգրալային միջին</i>
измерение	- 1. <i>չափում, չափելը</i> (գործողություն), օրինակ՝ հատվածի չափում, հատվածը չափելը, չափումների արդյունքների մշակում, 2. <i>չափում</i> (գոյ.), (протяжение իմաստով), օրինակ, ուղիղը (հատ-

		վածք) ունի մեկ չափում, տարածությունը (մարմինը)՝ երեք չափում, 3. <i>չափում</i> (զոյ.), գերազանցապես հոգնակի՝ չափումներ (ուղղանկյան մի գագաթից ելնող երկու կողմերը, ուղղանկյուն զուգահեռանիստի մի գագաթից ելնող երեք կողմերը, ինչպես նաև դրանց երկարությունները՝ երկարությունը, լայնությունը, բարձրությունը)
пространство <i>n</i> измерений <i>n</i> -мерное пространство	}	- <i>n</i> - <i>չափումանի</i> , կարճ <i>n</i> - <i>չափանի</i> , <i>տարածություն</i> (որոշ մասնավոր դեպքերում ավելի կարճ՝ <i>միաչափ</i> , <i>երկչափ</i> , <i>եռաչափ</i> տարածություն)
мера		- <i>չափ</i> (որևէ մեծության), օրինակ՝ գծի չափ (երկարություն), մակերևույթի չափ (մակերես), մարմնի չափ (ծավալ), բազմության չափ, չափերի մետրական համակարգ
размер		- 1. <i>չափ</i> (որևէ բանի), օրինակ՝ размер заработной - աշխատավարձի չափը, в больших размерах - մեծ չափերով, 2. <i>չափս</i> (որևէ բանի չափը որոշող տվյալների ամբողջությունը), օրինակ՝ размеры комнаты - սենյակի չափսերը (երկարություն, լայնության և բարձրության չափերը), размер обуви, одежды - կոշիկի, հագուստի չափսը
размерность протяженность	}	- <i>չափականություն</i> , <i>չափայնություն</i> (պատկերի չափումների թիվը), օրինակ՝ գծի չափականությունը 1 է, մակերևույթինը՝ 2, մարմնինը՝ 3 (զումարել կարելի է միայն միևնույն չափականություն ունեցող մեծությունները)

4. ՈՌՈՍԵՐԵՆ ԵՎ ՕՏԱՐ ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ՈՐՈՇ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Որոսերեն և օտար մաթեմատիկական տերմինների հայերեն թարգմանությունը ճշգրտելու նպատակով ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *որոշում է* ստորև բերվող աղյուսակի առաջին սյունակում բերված ռուսերեն և օտար տերմինների փոխարեն այսուհետև գործածել երրորդ սյունակում բերված տերմինները.

Որոսերեն և օտար տերմինները	Գործածվում են	Այսուհետև գործածել
база, базис	բազա, բազիս	բազիս, հենք
контрпример	հակաօրինակ, կոնտրօրինակ	ժխտօրինակ (որևէ վարկածի, պնդման ճշտությունը ժխտող օրինակ)
неравенство с неизвестными	անհայտներով անհավասարություն	անհավասարում (անհայտներ պարունակող անհավասարություն. հմմտ. հավասարում անհայտ պարունակող հավասարություն)
перебирать		հատարկել (հատ-հատ վերցնել)
метод перебора		հատարկման եղանակ

*Նախագիծը կազմել է Ա. Մաշուրյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1986 թ. հունիսի նիստում:

**5. ՀՈՒՆԱ-ԼԱՏԻՆԿԱՆ ՃԱԳՈՒՄ ՈՒՆԵՑՈՂ
ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱՆ ՈՐՈՇ ՏԵՐՄՆԵՐ
ՀԱՅԵՐԵՆ ՀԱՄԱՐԺԵՔՆԵՐՈՎ ՓՈԽԱՐԻՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ***

Հունա-լատինական ժազման մաթեմատիկական որոշ տերմինների գործածության մեջ ճշգրտումներ մտցնելու և դրանց օտար ձևերը հայերեն համարժեքներով փոխարինելու նպատակով ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *որոշում է* այսուհետև գործածել ներքոհիշյալ այդպիսի տերմինների հայերեն հետևյալ համարժեքները.

корректный (լատ. *կորեկցիո* - ուղղում, ճշտում, շտկում) - *ճշտորոշ, կորեկտ* (ած.)
корректность - *ճշտորոշություն, ճշտորոշ լինելը, կորեկտություն*

Օրինակներ՝

корректное, некорректное определение - *ճշտորոշ սահմանում, ոչ ճշտորոշ սահմանում*
корректная, некорректная задача - *ճշտորոշ խնդիր, ոչ ճշտորոշ խնդիր*
корректность задачи - *խնդրի ճշտորոշ լինելը՝ ճշտորոշությունը*
компактный (լատ. *կոմպակտուս* - սերտորեն միացած՝ կպած, կիպ, հավաք, համախմբված, զոդված) - *սերտ, կոմպակտ* (ած.)

Օրինակներ՝

компактное множество, пространство - *սերտ բազմություն, սերտ տարածություն*
компакт (сущ.) - *սերտույթ, կոմպակտ (զոյ.)*
компактность - *սերտություն, կոմպակտություն*
монотонный (հուն. *տոնոս* - լարում, բարձրացում, ընթացք) - *միընթաց* (մի ուղղությամբ ընթացողի մասին), *մոնոտոն* (ած.)
изотонный - *նույնընթաց* (նույն ուղղությամբ ընթացող տարբեր բաների մասին), *իզոտոն* (ած.)
антитонный - *հակընթաց* (հակառակ ուղղությամբ ընթացող տարբեր բաների մասին), *անտիտոն* (ած.)

Օրինակներ՝

монотонная функция, последовательность — *միընթաց ֆունկցիա, միընթաց հաջորդականություն*, изотонное, антитонное отображение - *նույնընթաց արտապատկերում, հակընթաց արտապատկերում*

*Նախագիծը կազմել է Վ. Սաղաթելյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1987 թ. դեկտեմբերի նիստում:

(կարգավորյալ բազմության մույն կարգով կամ հակառակ կարգով արտա-
պատկերում)

концентрический - *համակենտրոն (ած.)*

гомоцентрический - *համակենտրոն (ած.)*

коаксиальный (соосный) - *համառանցք*

конфокальный (софокусный) - *համակիզակետ, համաֆոկուս (ած.)*

Օրինակներ՝

концентрические окружности - *համակենտրոն շրջագծեր*

гомоцентрический пучок лучей - *ճառագայթների համակենտրոն փունջ*

коаксиальные цилиндры - *համառանցք զլաններ*

конфокальные кривые - *համակիզակետ (համաֆոկուս) կորեր*

инвариант (լատ. *վարիացիա* - փոփոխում) - *անփոփոխակ,
ինվարիանտ (գոյ.)*

ковариант - *համափոփոխակ, կովարիանտ (գոյ.)*

контравариант - *հակափոփոխակ, կոնտրավարիանտ (գոյ.)*

инвариантный - *անփոփոխական, ինվարիանտ (ած.)*

ковариантный - *համափոփոխական, կովարիանտ (ած.)*

контравариантный - *հակափոփոխական, կոնտրավարիանտ (ած.)*

инвариантность - *անփոփոխականություն, ինվարիանտություն*

ковариация - *համափոփոխկում, կովարիացիա*

Օրինակներ՝

инвариантность (неизменяемость) формы дифференциала - *դիֆերեն-
ցիալի ձևի անփոփոխականություն, անվարիանտ կривой второго порядка -
երկրորդ կարգի կորի անփոփոխականներ, инвариантное подмножество - ան-
փոփոխական ենթաբազմություն*

ковариантный, контравариантный вектор - *անփոփոխական վեկտոր,
հակափոփոխական վեկտոր*

изолиния - *հավասարաժեշտության գիծ, մակարդակագիծ (գիծ, որը միաց-
նում է երկրաչափական, ֆիզիկական կամ այլ մեծության հավասար արժեք-
ներին համապատասխանող կետերը)*

изобара (изобарная линия) - *ճնշման հավասարաժեշտության գիծ՝
մակարդակագիծ*

изотерма (изотермическая линия) - *ջերմության մակարդակագիծ՝
հավասարաժեշտության գիծ*

изоклина - *հավասարաթեքության գիծ,
հավասարաթեք (գոյ.)*

изоклинный, изоклинический - *հավասարաթեքայնության*

гомоклинический - *համաթեքայնության*

гетероклаинический (հոււն. <i>հետերոս</i> - այլ, տարբեր) - տարաթեքայնության	
гомоскедастичность (հոււն. <i>սկեդայս</i> - ցրում, սփռում) - համացրիվություն	
гомоскедастичный	- համացրիվ (ած.)
гетероскедастичный	- տարացրիվ (ած.)
гетероскедастичность	- տարացրիվություն

Ծանոթություն: Հնարավոր համարել հայերեն որոշ տերմինների հետ ժամանակավորապես գործածել նաև օտար տերմինները, մինչև որ հայերեն տերմինները համընդհանուր գործածություն գտնեն:

6. ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ՝ ԳՈՐԾԱԾՎՈՂ ՁՈՒԳԱՀԵՌ ՁԵՎԵՐԻ ՄԻԱՄՆԱԿԱՆԱՅՄԱՆ ԵՎ ՃՇԳՐՏՄԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Տեխնիկական մի շարք տերմինների գործածության մեջ նկատված գուգահեռ ձևերը միասնականացնելու և նրանցում ճշգրտումներ նտցնելու նպատակով ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *որոշում է*.

	Գործածվում են	Այսուհետև գործածել
<i>холодная обработка металла</i>	մետաղի սառը մշակում (ալիինքն՝ առանց ջերմություն տալու)	- մետաղի առնամշակում
<i>горячая обработка металла</i>	մետաղի տաք մշակում, շիկամշակում, քեժ մշակում	- մետաղի քեժամշակում
<i>термообработка</i>	ջերմային մշակում	- ջերմամշակում

*Նախագիծը կազմել է Ջ. Հացագործյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1980 թ. միստում, վերահաստատվել՝ 1990 թ. մարտին:

<i>горячекатанный</i>	սաք զլցած, շիկագլցված	- քեժագլցած
<i>охлаждение двигателя</i>	շարժիչի սառեցում, հովացում	- շարժիչի հովացում
<i>охлаждение отработанной воды</i>	քանած ջրի սառեցում, հովացում	- քանած ջրի հովացում
<i>градирня</i>	սառնարան (սառնարան= ХОЛОДИЛЬНИК)	- ջրահովարան
<i>подвижный</i>	շարժական (շարժական= передвижной)	- շարժուն, շարժունակ
<i>переносный</i>	շարժական, փոխադրովի	- տանովի
<i>возимый</i>	փոխադրովի, շարժական	- փոխադրովի
<i>поток</i>	հոսք, հոսքնբաց, հոսանք (հոսանք=ток)	- հոսք
<i>поточный</i>	կոնվեյերային, հոսքային	- հոսքային
<i>сток</i>	1. հոսք, հոսանք, հոս (հոսք=поток, հոսանք=ток) 2. հոսարան, ջրափողրակ	- 1. հոս 2. հոսարան
<i>сточный</i>	հոսման, հոսելու	- հոսային, հոսա-
<i>сточные воды</i>	կեղտաջրեր	- 1. հոսաջրեր 2. կեղտաջրեր
<i>приток</i>	1. հոսում, առհոսում,	- 1. ներհոսում

	ներհոսում, ներհոսանք 2. վաակ	2. ներհոսք 3. (աշխ.) վաակ
<i>приточный</i>	առհոսող, ներհոսող	- 1. ներհոս (ած.) 2. ներհոսային, օրինակ՝ ներհոսային օդափոխություն (приточная венти- ляция)
<i>проточный</i>	հոսային, հոսանուս, հոսող	- հոսանուս, օրինակ՝ հոսանուս ջուր (проточная вода)
<i>взлет</i>	թռիչք (թռիչք=полет) թռչելով վեր բարձրանալը	- վերթիռ
<i>вылет</i>	1. (օդ.) թռիչք 2. (շին., մեք.) արտաթռիչք, արտածք	- 1. (օդ.) արտաթիռ 2. (շին., մեք.) արտածք օրինակ՝ ինքնաթիռի արտաթիռ (вылет самолета), էլեկտրոն- ների արտաթիռ (вы- лет электронов), ամրաթձիչի սլաքի արտածք (вылет стрелы крана)
<i>влет</i>	ներս թռչելը	- ներթիռ
<i>пролет</i>	1. (շին.) թռիչք, հենամեջ բացվածք, աչք (կամբջի) 2. (երկթղ.) կանգամեջ, կայարանամիջոց 3. (օդ.) թռչել անցնելը	- 1. (շին.) հենամեջ 2. (առան.) կայա- նամեջ 3. (օդ.) անցարիռ
<i>заход</i>	մտնելը, անցնելը	- առմուս, օրինակ՝ վայրէջքի առմուս,

վայրէջքանում
(заход на посадку)

проход

1. երթանցք, անցք, անց, անցատեղ, անցարան
2. արանք
3. անցամաս, անց

- **1. անցարան**
- 2. միջանցք**
- 3. (մեք.) անց**

проходной

1. միջանցիկ (միջանցիկ =сквозной), միջանցուկ
2. անցարդունան, քողանցման
3. անցահատ
4. (էլ.) անցումային

- **1. միջանցուկ**, օրինակ՝ միջանցուկ սենյակ (проходная комната)
- 2. անցա**— օրինակ՝ անցաանակ (проходная будка)
- 3. անցակտրիչ** (проходной резец)
- 4. (էլ.) անցումային**, օր.՝ անցումային մեկուսիչ (проходной изолятор)

проходка

1. (հանք.) անցում, հորատանցում, հորատում (հորատում=бурение, անցում=переход),

- **1. (հանք.) հորատանցում**

2. (մեք., շին.) անցահատում

- 2. (մեք., շին.) անցահատում**

переход

1. անցում, անցատեղ, անցարան
2. տարանցում
3. տարանցք

- **1. անցում**
- 2. տարանցում**
- 3. տարանցք**, օրինակ՝ ստորգետնյա անցում (подземный переход), լայնուկով տարանցք (переход с раструбом)

<i>сход</i>	1. (տերստ.) դուրս ընկնելը (թելի՝ մասրայից) 2. (սվտ.) զուգամիտում (անիվների)	- 1. (տերստ.) ադտանկում 2. (սվտ.) զուգամիտում
<i>главка</i>	1. հալում 2. հալվածք	- 1. հալում 2. հալք
<i>оплавление</i>	շրջահալում	- երեսահալում, շրջահալում
<i>расплав</i>	հալույթ	- հալույթ
<i>сплав</i> ¹	ծուլվածք, համածուլվածք (ծուլվածք=литье), միահալվածք	- համահալվածք
<i>сплав</i> ²	լուղարկում, լաստառաքում	- լաստառաքում
<i>отливка</i>	1. ծուլում 2. ծուլույթ, ծուլվածք, (ծուլում=литье)	- 1. ծուլակաղապա- րում, լցակաղապա- րում 2. ծուլույթ, լցույթ
<i>сварка</i>	զոդում (զոդում=пайка) եռակցում, եռք	- 1. եռակցում 2. եռակցույթ
<i>спекание</i>	1. եռակալում, խտացում 2. շեղջաքարացում	- եռակալում
<i>выносливость</i>	դիմացկունություն, սոկունություն	- դիմացկունություն

долговечность

երկարակեցություն,
հարատևություն,
երկարատևություն
(=долгота)

- երկարակեցություն

ресурс

պաշար, միջոց, ռեսուրս

- 1. (սնտ.) պաշար,
ռեսուրս, միջոց
2. (մեք.) գոյապաշար,
գոյատևություն,
օրինակ՝ ավտոմե-
քենայի գոյատևու-
թյուն (ресурс авто-
машины)

высотный

1. բարձրության,
բարձր-

- 1. բարձրա-,
բարձրային

2. բարձրաբերձ

2. բարձրաբերձ,
օրինակ՝ բարձրա-
բույր (высотный
полет), բարձրաշենք

(высотное здание)

высотность

- 1. բարձրացություն
(սեղանքի)
- 2. բարձրաբերձու-
թյուն (շենքի)

коэффициент высоты

- բարձրացության
գործակից

оборудование

1. սարքավորում
2. սարքավորություն,
սարք (сарք=прибор)

- 1. սարքավորում
2. սարքավորանք

прибор

1. գործիք (գործիք=
инструмент), փորձա-
սարք, սարք

- 1. սարք

	2. սպար, պարագաներ	2. սպար , օրինակ՝ չափիչ սարք (измерительный прибор), անիվներու սպար (бритвенный прибор)
<i>устройство</i>	1. սարք (սարք=прибор), հարմարանք 2. սարքում, շինում	- 1. սարքածռ , սարքվածք 2. սարքում
<i>изыскание</i>	հետազոտություն, հետախուզություն (հետազոտություն= исследование, հետախուզություն= разведка)	- հետազոտություն , օրինակ՝ ճանապարհի ծրագծի հետազոտություն (изыскание дорожной трассы)
<i>изыскательский</i>	հետախուզական (հետախուզական= разведочный)	- հետազոնական
<i>геологоразведочный</i>	երկրաբանական-հանքախուզական	- երկրահետախուզական
<i>хозяйственный</i>	1. տնտեսական 2. տնտեսավարական 3. տնտեսությանն անհրաժեշտ	- 1. տնտեսական 2. տնտեսավարական 3. տնտեսային , օրինակ՝ տնտեսային խանութ (хозяйственный магазин)
<i>операция</i>	1. գործողություն 2. (ֆին., առևտ.) գործառնություն	- 1. գործողություն 2. գործույթ 3. (ֆին., առևտ.) գործառնություն
<i>многооперационный</i>		- բազմագործույթ

воздействие

ներգործություն,
ազդեցություն

- **ներգործություն**,
օրինակ՝ հողմային
ներգործություն
(ветровое воздей-
ствие)

влияние

ազդեցություն,
ներգործություն

- **ազդեցություն**,
օրինակ՝ ազդեցու-
թյան գիծ (линия
влияния)

замораживание

սառեցում

- **1. սառեցում**
2. սառում
3. սառնապահում
օրինակ՝ բետոնի
սառեցում (замора-
живание бетона),
շարժիչի սառում
(замораживание
двигателя), մոթի-
ների սառնապա-
հում (заморажи-
вание шкур)

вымораживание

1. սառեցնելով
ախտահանելը,
սառեցնելով ոչնչացնելը
2. ցրտացմամբ կամ
ցրտաչոր անելը

- **սառնահարում**

морозостойкость

ցրտակայունություն,
ցրտադիմացկունություն

- **1. (շին.) սառնակա-
յունություն**
2. (գյուղատ.)
ցրտակայունություն

размораживание

սառեցրածը հեռ
բերելը՝ հալեցնելը

- **1. ապասառեցում**
2. ապասառում

изделие

արաադրանք, շինված
բան, ապրանք,
պատրաստվածք,
գործվածք, աշխատանքի
արդյունք, կերտվածք

- 1. արտադրանք
2. շինվածք
3. ապրանք
4. իր
5. -եղեն, օրինակ՝
արդյունաբերական
արաադրանք
(промышленное
изделие), բետոնե
շինվածք (бетон-
ное изделие), լայն
սպառման անարկա
(изделие широкого
потребления), կա-
նույրի իր (изделие
мебели), հրուշակե-
ղեն (кондитерское
изделие)

выход

1. ելք
2. արդյունք, բերք

- 1. ելք
2. ելուստ, օրինակ՝
պահեստային ելք
(запасный выход),
բետոնի ելք (выход
бетона), արմատա-
կան ապարների
ելուստ (выход
коренных пород)

полировка

ողորկում, կռկում

- ողորկում

лощение

փայլեցում, հղկում,
ողորկում

- կռկում

шлифовка

հղկում, կռկում, ողորկում

- հղկում

заполнитель

լցանյութ, լցիչ

- լցանյութ

наполнитель

լցիչ, լցանյութ, լցուկ

- լցափուշի

Չանգված	M	կիլոգրամ	կգ	кг	kg	<i>Կիլոգրամ</i> ՝ զանգվածի միավոր, հավասար կիլոգրամի միջազգային նախատիպի զանգվածին:
Ժամանակ	T	վայրկյան	վ	c	s	<i>Վայրկյան</i> ՝ ժամանակի միավոր, հավասար ցեզիում – 133-ի ատոմի հիմնական վիճակի երկու գերբարակ մակարդակների միջև անցմանը համապատասխանող ճառագայթման 9 192 631 770 պարբերության:
Էլեկտրական հոսանքի ուժ	I	ամպեր	Ա	A	A	<i>Ամպեր</i> ՝ այն անփոփոխ հոսանքի ուժը, որը, անցնելով վակուումում իրարից 1 մ հեռավորության վրա դասավորված անվերջ երկար և չնչին մեծության շրջանային լայնական հատույթի մակերեսներ ունեցող երկու զուգահեռ ուղղաձիգ հաղորդիչներով, այդ հաղորդիչների միջև երկարության յուրաքանչյուր մետրի վրա առաջացնում է $2 \cdot 10^{-7}$ Ն-ի հավասար փոխազդեցության ուժ:
Ջերմադինամիկական ջերմաստիճան	Θ	կելվին	Կ	K	K	<i>Կելվին</i> ՝ ջերմադինամիկական ջերմաստիճանի միավոր, հավասար քիլեռակի կետի ջերմադին-

Նյութի քանակ	N	մոլ	մոլ	10^{-3} mol	mol	նախնական ջերմաստիճանի 1/273, 16 մասին:
						Մոլ` նյութի քանակի միավոր, հավասար այն համակարգի նյութի քանակին, որում պարունակվում են այնքան կառուցվածքային տարրեր (ատոմներ, մոլեկուլներ, իոններ, էլեկտրոններ և այլ մասնիկներ կամ մասնիկների հատկորոշված խմբեր), որքան ատոմներ են պարունակվում 0,012 կգ ածխածին – 12-ում:
Լույսի ուժ	J	կանդելա	կդ	кд	cd	Կանդելա` լույսի ուժի միավոր, հավասար 540.10^{12} Հց հաճախությամբ միագույն ճառագայթում արձակող աղբյուրի լույսի ուժին տրված ուղղությամբ, որի ճառագայթման ուժն այդ ուղղությամբ 1/683 Վտ/սռ է:

2. Լրացուցիչ միավորներ

Հարթ անկյուն	-	ռադիան	ռադ	рад	rad	Ռադիան` անկյուն շրջանագծի երկու շառավիղների միջև, որը շրջանագծից հատում է երկարությամբ շառավիղին հավասար աղեղ:
--------------	---	--------	-----	-----	-----	---

Մարմնային անկյուն	-	ստեռա- դիան	սո	ср	sr	<i>Ստերոսդիան</i> ՝ այն մարմնային անկյունը, որի զագաթը գտնվում է զնդի կենտրոնում, և որը զնդային մակերևույթից հատում է երկարությամբ շառավղին հավասար կողմ ունեցող քառակուսու մակերեսին հավասար մակերես:
-------------------	---	----------------	----	----	----	--

3. Առանձնակի անուններ ստացած ածանցյալ միավորներ

Ուժ	LMT^{-2}	նյութոն	Ն	H	N	<i>Նյութոն</i> ՝ ուժի միավոր, հավասար այն ուժին, որը 1 կգ զանգված ունեցող մարմնին հաղորդում է 1 մ/վ ² արագացում իր գործողության ուղղությամբ:
Ճնշում	$L^{-1}MT^{-2}$	պասկալ	Պ	Па	Pa	<i>Պասկալ</i> ՝ ճնշման միավոր, հավասար այն ճնշմանը, որն առաջացնում է 1 Ն ուժը՝ հավասարաչափ բաշխվելով իրեն ուղղահայաց 1 մ ² մակերես ունեցող մակերևույթի վրա:
Աշխատանք, էներգիա, ջերմության քանակ	L^2MT^{-2}	ջոուլ	Ջ	Дж	J	<i>Ջոուլ</i> ՝ աշխատանքի, էներգիայի և ջերմության քանակի միավոր, հավասար այն աշխատանքին, որը կատարում է 1 Ն ուժն իր գործողության ուղղությամբ մարմինը 1 մ տեղափոխելիս:

Հզորություն	L^2MT^{-3}	վատտ	Վտ	Вт	W	Վատտը՝ հզորության միավոր, հավասար այն հզորությանը, որի դեպքում 1 Ջ աշխատանքը կատարվում է 1 վ-ում:
Պարբերական գործընթացի հաճախություն	T^{-1}	հերց	Հց	Гц	Hz	Հերց՝ պարբերական գործընթացի հաճախության միավոր, հավասար այն պարբերական գործընթացի հաճախությանը, որի դեպքում գործընթացի մեկ շրջապտույտը կատարվում է 1 վ-ում:
Էլեկտրականության քանակ (Էլեկտրական լիցք)	ТІ	կուլոն	Կլո	Кл	C	Կուլոն՝ էլեկտրականության քանակի միավոր, հավասար էլեկտրականության այն քանակին, որը 1 Ա ուժ ունեցող հոսանքի դեպքում հաղորդչի լայնական հատույթով անցնում է 1 վ-ում:
Էլեկտրական լարում, պոտենցիալ, պոտենցիալների տարբերություն, էլեկտրաշարժ ուժ	$L^2MT^{-3}I^{-1}$	վոլտ	Վ	B	V	Վոլտ՝ Էլեկտրական լարման միավոր, հավասար այն էլեկտրական լարմանը, որն էլեկտրական շղթայում առաջացնում է 1 Վտ հզորությանը 1 Ա ուժ ունեցող հաստատուն հոսանք:
Էլեկտրաունակություն	$L^{-2}M^{-1}T^4I^2$	ֆարադ	Ֆ	Ф	F	Ֆարադ՝ էլեկտրաունակության միավոր, հավասար այն կոնդենսատորի էլեկտրաունակությանը, որի 1 Կլոն լիցքի դեպքում

Էլեկտրական դիմադրություն	$L^2MT^{-3}I^{-2}$	օհմ	Օմ	Ω	նրա շրջադիրքների միջև լարումը 1 Վ է: Օհմ՝ էլեկտրական դիմադրության միավոր, հավասար այն հաղորդչի դիմադրությանը, որի ծայրերի միջև 1 Ա ուժ ունեցող հոսանքի դեպքում առաջանում է 1 Վ լարում:
Էլեկտրահա- ղորդականու- թյուն	$L^{-2}MT^{-2}I^{-1}$	սինենս	Ս	C_M	Սինենս՝ էլեկտրահա- ղորդականության միա- վոր, հավասար է 1 Օմ դիմադրությանը հաղորդչի էլեկտրահաղորդակա- նությանը:
Մագնիսական հոսք	$L^2MT^{-2}I^{-1}$	վեբեր	Վբ	Bb	Վեբեր՝ մագնիսական հոսքի միավոր, հավա- սար այն մագնիսական հոսքին, որի միջև գրո- նվագելու դեպքում, նրան հարակցված 1 Օմ դիմա- դրությանը էլեկտրական շղթայի հաղորդչի լայնա- կան հատությամբ անցնում է 1 Կլն էլեկտրականու- թյան քանակ:
Մագնիսական ինդուկցիա	$MT^{-2}I^{-1}$	տեսլա	Տ	Ta	Տեսլա՝ մագնիսական ինդուկցիայի միավոր, հավասար այն մագնի- սական ինդուկցիային, որի դեպքում լայնական հատությի 1 մ² մակերե- սով անցնում է 1 Վբ մագնիսական հոսք:

Ինդուկտիվություն	$L^2MT^{-2}I^{-2}$	հենրի	Հ	Γ_H	H	Հենրի ՝ ինդուկտիվության միավոր, հավասար այն էլեկտրական շղթայի ինդուկտիվությանը, որին հարակցվում է 1 Վբ մագնիսական հոսք՝ շղթայով 1 Ա ուժ ունեցող հաստատուն հոսանք անցնելիս:
Լուսային հոսք	J	յումեն	լմ	ΔM	lm	Լյումեն ՝ լուսային հոսքի միավոր, հավասար այն լուսային հոսքին, որն արձակում է 1 կդ լույսի ուժ ունեցող կետային աղբյուրը՝ տեղավորված 1 սմ մարմնային անկյան զազաբում:
Լուսավորվածություն	$L^{-2}J$	յուքս	լք	ΔK	lx	Լյուքս ՝ լուսավորվածության միավոր, հավասար այն մակերևույթի լուսավորվածությանը, որի 1 մ ² մակերեսի վրա հավասարաչափ ընկնում է 1 լմ լուսային հոսք:
ճառագայթման (ճառագայթման կլանման) քանակ	L^2T^{-2}	գրեյ	Գր	Γp	Gy	Գրեյ ՝ ճառագայթման (ճառագայթման կլանման) քանակի միավոր, հավասար ճառագայթման այն քանակին, որը համապատասխանում է ցանկացած տեսակի իոնացնող ճառագայթումով ճառագայթահարված 1 կգ զանգված ունեցող նյութին հաղորդված 1 Ջ էներգիային:

Նուկլիդի ակտիվություն ռադիոակտիվ աղբյուրում	T ⁻¹	բերքերել	Բք	Եκ	Եզ	<i>Քերպերեզ</i> ՝ նուկլիդի ակտիվության միավոր ռադիոակտիվ աղբյուրում, հավասար նուկլիդի այնպիսի ակտիվությանը ռադիոակտիվ աղբյու- րում, որտեղ տրոհման մեկ գործողությունը կատարվում է 1 վ-ում:
--	-----------------	----------	----	----	----	--

Ե. ՌՈՒՍԵՐԵՆ ԵՎ ՕՏԱՐ ԾԱԳՈՒՄ ՌԻՆԵՑՈՂ ԲԱՌԵՐԻ ՏԱՌԱԴԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

1. ՌՈՒՍԵՐԵՆ ԵՎ Ի ՀԱՅԵՐԵՆ ՏԱՌԱԴԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Ռուսերեն եւ-ն տառադարձել հայերեն *իե*. օրինակ՝ Вьетнам-Վիետնամ, премьер-պրեմիեր, премьера-պրեմիերա, Поволжье-Պովոլժիե, Моабер-Մոլիեր, фелбетон-ֆելիետոն և այլն:

2. ԱՆԳԼԵՐԵՆ ԲԱՌԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ՏԱՌԱԴԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

Վերջին ժամանակներս մեր գրականության մեջ և մամուլում ակնհայտ հակում է նկատվում օտար բառերի և հատուկ անունների տառադարձության վերաբերյալ տերմինաբանական կոմիտեի 1939 թվականին հաստատած կանոնները չըջանցելու և տառադարձությունն ավելի մոտեցնելու փոխառության աղբյուրի արտասանական առանձնահատկություններին: Այդ բանը հատկապես նկատելի է անգլերեն բառերի ու անգլերենում գործածվող հատուկ անունների տառադարձության մեջ: Այսպես, ի տարբերություն լատինագիր լեզուների *p, t, k* (c)-ն հայերենում *պ, տ, կ* տառադարձելու մասին տերմինաբանական կոմիտեի հաստատած կանոնի՝ վերջին ժամանակներս անգլիական *p, t, k* (c)-ն սկսել են տառադարձել *փ, թ, ք*, ընդ որում նույնիսկ այն դիրքերում, երբ շնչեղությունն ուժեղ չէ: Ի տարբերություն անգլ. *w*-ն *վ* տառադարձելու վերաբերյալ կանոնի՝ միտում է նկատվում այն *ու* տառադարձելու: Նկատվում են նաև բազմաթիվ այլ շեղումներ, որոնք առաջ են բերում գրության երկվություններ:

Ելնելով վերոհիշյալից և նպատակ ունենալով միասնականացնել անգլերեն բառերի և անգլերենում գործածվող հատուկ անունների տառադարձության սկզբունքները՝ Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն հանձնարարում է ամենից ավելի մեծ դժվարություններ հարուցող դեպքերի համար առաջիկայում ղեկավարվել հետևյալ կանոններով.

*Նախագիծը կազմել է Ա. Ղաթիբյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1957 թ. մայիսի նիստում:

**Նախագիծը կազմել է Գ. Ջահուկյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1983 թ. սեպտեմբերի նիստում:

1. Անգլերեն *p, t, k*-ն *k* արտասանվող *c*-ն տառադարձել բառասկզբում *փ, թ, ք*, մնացած դիրքերում *պ, տ, կ*, վերջին դեպքում կրկնավորները ևս տառադարձել մեկ բաղաձայնով. օրինակ՝ Փիռլ Հարբոր (Pearl Harbor), Փիտ (Pitt), Փայկ (Pike), Փեյն (Paine), Թաֆտ (Taft), Թեյլոր (Taylor), թենիս (tennis), թիմ (team), Թոյնբի (Toynbee), Թուկ (Tooke), Քարտեր (Carter), Քենեդի (Kennedy), Զլարկ (Clark), Լիպման (Lippman), բադմինտոն (badminton), Դուայտ (Dwight), միստեր (mister), Ռուզվելտ (Roosevelt), Սկոտ (Scott), Ֆուտբոլ (football), Լասկի (Laski), Հոկ (Hawke) և այլն:

Ծանոթություն 1: Արդեն լայն տարածում գտած բառերի և հատուկ անունների ավանդական ուղղագրությունը թողնել անփոփոխ, օրինակ՝ կոնգրեսմեն (congressman), կու-կլուքս-կլան (Ku Klux Klan), (փիխկ. քու-քլուքս-քլան), Նյու Յորք (փիխկ. Նյու Յորկ), Տվեն և այլն:

Ծանոթություն 2: Բառակազմի *p, t, k* (*c*)-ի տառադարձության ընդհանուր կանոնը տարածել այն բաղադրյալ բառերի և հատուկ անունների երկրորդ բաղադրիչների վրա, որոնց բաղադրիչները լիովին գիտակցվում են (մասնավորապես, եթե դրանք միացվում են ապաթարցով, գծիկով կամ զրկվում անջատ)։

օրինակ՝ Ջորջթաուն (Georgetown), Օ'Քեյսի (O'Casey), Օ'Քոնոր (O'Connor), Մակ-Թավիշ (MacTavish), Մակ-Քինլի (MacKinley), Մակ-Քորմիկ (McCormick), Փորտ Փատրիկ (Port Patrick), Լեյկ Փլեյսիդ (Lake Placid) և այլն:

2. Որպես մեկ խուլ բաղաձայն արտասանվող անգլ. *ch, ck, th* տառակապակցությունները տառադարձել *չ, կ, թ*. օրինակ՝ չարտիզմ (chartism), չեմպիոն (champion), Բակ (Buck), Լոկ (Lock), հոկեյ (hockey), նոկդաուն (knock down), Թոմսոն (Thomson), Սմիթ (Smith), Փլիմութ (Plymouth) և այլն:

3. Չայնեզ բաղաձայններից հետո *q* արտասանվող անգլ. *s*-ն տառադարձել *ս*. օրինակ՝ «Թայմս» (Times), Ջեյմս (James), Ուելս (Wales) և այլն:

Ծանոթություն: Ավանդաբար *q*-ով գրվող և արտասանվող բառերը թողնել *q*-ով. օրինակ՝ Թեմզա (Thames), Չարլզ (Charles):

4. Անգլիական *w(h)*-ն տառադարձել (հատկապես բառասկզբում) *ու* (ընդ որում *wa*-ն՝ *ուռ*), բացի այն դեպքերից, երբ հայերենում իրար կողքի կարող են հանդիպել երկու *ու* (անգլ. *wu, wo, woo*), այս դեպքում գրել և արտասանել *վու*. օրինակ՝ Ուոլտոն (Walton), Ուայտհոլ (Whitehall), Ուայտ (White), Ուայլդ (Wilde), Ուիլկինսոն (Wilkinson), Ուոլստրիտ (Wall Street), Բրոդուեյ (Broadway), Դուայտ (Dwight),

Փորտ Քոնուեյ (Port Conway), բայց՝ Վուդ (Wood), Վուդրո (Woodrow), Վուլֆ (Wolfe) և այլն:

Ծանոթություն: Ավանդաբար վ-ով տառադարձված՝ լայն տարածում ունեցող բառերի և հատուկ անունների վ-ն պահպանել. օրինակ՝ Վալտեր Սկոտ (Walter Scott), Վաշինգտոն (Washington), վատտ (Watt), Վիլյամ (William), Դարվին (Darwin):

5. Ա-ի և Է-ի միջին արտասանություն ունեցող անգլիական a-ն տառադարձել ա. օրինակ՝ Ադամս (Adams), Ալեն (Allen), Ալիս (Alice), Բաքստեր (Baxter), Հարիսոն (Harrison), Մաքսուել (Maxwell), Նանսի (Nancy), Սանֆորդ (Sanford), Ֆրանկլին (Franklin) և այլն:

Ծանոթություն: Արդեն տարածված բառերի և անունների ավանդական ուղղագրությունը թողնել անփոփոխ. օրինակ՝ դենդի (dandy), Թրումեն (Truman), Լենդլորդ (landlord), չեմպիոն (champion) և այլն:

6. Բաց վանկերում և որոշ դիրքերում որպես *ei* արտասանվող անգլ. a-ն տառադարձել ե. օրինակ՝ Բեկոն (Bacon), Դեվիս (Davis), Ջեմս (James), Ուելս (Wales), Քեմբրիջ (Cambridge) և այլն:

Ծանոթություն: Էյ արտասանվող անգլ. *ey, ai, ay* կապակցությունները տառադարձել եյ. օրինակ՝ Լեյտոն (Leyton), Դեյտոն (Dayton), Թեյլոր (Taylor), Փեյն (Paine) և այլն:

7. Բաց և երկար *o* (օ) արտասանվող անգլիական a-ն տառադարձել բառակազմում *o* և բառամիջում *ո*, ըստ հայերենում *o*-ի և *ո*-ի գրության ընդհանուր կանոնի. օրինակ՝ օլդերման (alderman), Բոլդուին (Baldwin) և այլն:

Ծանոթություն: Ավանդաբար ա-ով գրվող բառերը թողնել անփոփոխ. օրինակ՝ Բալտիմոր (Baltimore), Վալտեր Սկոտ (Walter Scott) և այլն:

8. Անգլերեն բառերի չեղչված վանկերի թուլացող և ը-ին մոտեցող ձայնավորները տառադարձել ինչպես շեշտի տակ գտնված դիրքում ոչ ը-ով. օրինակ՝ Բայրոն և ոչ՝ Բայրըն (Byron), Բեկոն (Bacon), Լիպման (Lippman), միստեր (mister), Օլստեր (Ulster) և այլն:

Ծանոթություն: Թույլատրելի համարել Սանչեստր (Manchester) բառի ավանդական ոչ ե-ով գրությունը:

9. Անգլերեն բառերում հետձայնավորային դիրքում գրվող, բայց չարտասանվող *r*-ն, հազվադեպ նաև գրվող, բայց չարտասանվող *f*-ն հայերենում գրել և արտասանել. օրինակ՝ Ջեֆերսոն (Jefferson), Փիռլ Հարբոր (Pearl Harbor), Քարտեր (Carter), Ֆոլկներ (Faulkner) և այլն:

10. Անգլերենում գործածվող օտարազգի բառերը և օտարների և օրվող հատուկ անունները գրել և տառադարձել ըստ հայերենում

դրանց համար ընդունված գրության և տառադարձության ընդհանուր կանոնների՝ խարտիա, խոլերա, մեխանիկա, փղշտացի, քիմիա, ֆիզիկա, ֆուսֆոր, Անտոնիոս, Դավիթ, Հովսեփ, Ժոզեֆ, Յոսիֆ, Մատթեոս, Սողոմոն, Կանտ, Կարլ, Կոպեռնիկոս, Պլատոն, Պուլչինի, Տոսկա և այլն:

Ծանոթություն: Աստվածաշնչային, հունական, լատինական և այլ ծագման այն հատուկ անունները, որոնք տրվում են անգլիալեզու ժողովուրդների՝ պատկանող անձերի, տառադարձել ըստ անգլերենի տառադարձության կանոնների՝ Բենջամին (Benjamin), Դեվիդ (David), Ջոզեֆ (Joseph), Սոլոմոն (Solomon) և այլն:

3. ՀՈՒՆԱԿԱՆ ԾԱԳՈՒՄ ՈՒՆԵՑՈՂ ԲԱՌԵՐԻ ՏԱՌԱԳԱՐՉՄԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեի 1939 թ. հոկտեմբերին ընդունած «Ռուսերեն և օտար բառերի տառադարձության նորմաների» մեջ *ph, th, kh, ch* կապակցությունների տառադարձության մասին ասված է ընդհանուր առմամբ՝ առանց հունական ծագման բառերի նկատմամբ կանոնի մասնավորման: Հաշվի առնելով, որ հունական ծագման բառերը մեր տերմինաբանության մեջ զգալիորեն ավելացել են, և շատ հեղինակներ, անտեղակության հետևանքով, շրջանցում են տերմինաբանական կոմիտեի հիշյալ որոշումը, տերմինաբանական կոմիտեն *հանձնարարում է*.

Հունական ծագում ունեցող բառերի *φ, θ, χ* (լատ. *ph, th, kh, ch*) տառադարձել *ֆ, թ, խ*. օրինակ՝ *Ֆաներ, Ֆենոմենալիզմ, Ֆանտաստիկական, ֆիլատելիստ, ֆիլիարմոնիա, ֆոսֆոր, ամորֆ, ամֆիբիա, թեմա, թեոկրատիա, թեորեմ, թերմոդինամիկա, պնեմոթորաքս, խարտիա, խոլերա, խրոնիկա, մեխանիկա, սխեմա* և այլն:

Ծանոթություն 1: Հունարենից կատարված հին փոխառություններում և նրանցից կազմված բառերում պահպանել *փ, ք-ք*՝ փոխանակ *ֆ, խ-խ*, օրինակ՝ փասիան, փյունիկ, քարտ, քարտուղար, քլամիդ և այլն:

*Լախագիժը կազմել է Գ. Ջահուկյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1985 թ. սեպտեմբերի նիստում:

Ծանոթություն 2: Զ-ն պահպանել նաև նոր ժամանակներում փոխառված, բայց ավանդաբար փ, ք ունեցող և նրանցով կազմված բառերում. օրինակ՝ քառս, քննիկոս (ֆիզքնիա, կենսաքնիա), քլոր (քլորոֆիլ), քրոն և այլն:

4. ՕՏԱՐԱԶԳԻ ԲԱՌԵՐԻ ԿՐԿՆԱԿ ԲԱՂԱՉԱՅՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ՏԱՌԱԳԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Օտարազգի բառերի և հատուկ անունների հայերեն տառադարձության մեջ միօրինակություն հաստատելու նպատակով ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *հանձնարարում է*.

1. Օտարազգի և ռուսերեն բառերի կրկնակ բաղաձայնները հայերենի արտասանությանը համապատասխան, որպես կանոն, տառադարձել մեկ բաղաձայնով. օրինակ՝ *ակորդ, ակրեդիտիվ, ալեգրո, ալիգատոր, ամիակ, ամոնիում, Բարբյուս, կլասիցիզմ, կոլեգիա, կոլեկտիվ, կոմունիզմ, կոմունիստ* և այլն:

2. Կրկնակ *րր-ը* (ռուս. рр) ի ձայնավորից առաջ տառադարձել *ր*. օրինակ՝ *բարիկադ, տերիտորիա* և այլն, մնացած դեպքերում՝ *ռ*. օրինակ՝ *Մառ, Պյոռոս, տեռոր* և այլն:

3. Կրկնակ բաղաձայնների՝ հայերենում երկար կամ ուժգին արտասանվելու դեպքում դրանք գրել կրկնակ բաղաձայնով. օրինակ՝ *բրուտո, Ջեմմա, մասսա, նետո, պաննո, վաննա, վատո*:

5. ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ ՈՐՈՇ ԱՆՎԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ԿԱՐԳԱԲԱՆԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐԻ ՉՈՒԳԱՀԵՈՉՎԵՐԻ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆՑՄԱՆ ԵՎ ՃՇԳՐՏՄԱՆ ՄԱՍԻՆ**

Կենդանիների որոշ անվանումների և կարգաբանական տերմինների հայերեն գործածության ավելորդ զուգաձևությունները վերացնելու և դրանցում ճշգրտումներ մտցնելու նպատակով Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *որոշում է*.

*Նախագիծը կազմել է Գ. Զահուկյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1985 թ. սեպտեմբերի նիստում:

**Նախագիծը կազմել են Զ. Գրիգորյանը, Ս. Ստեփանյանը և Դ. Գրիգորյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1987 թ. դեկտեմբերի նիստում:

1. Կենդանիների ռուսերեն հետևյալ անվանումների փոխարեն այսուհետև գործածել վերջին այումակում բերված տերմինները:

<i>Տերմինի ռուսերեն անվանումը</i>	<i>Գործածվում է</i>	<i>Այսուհետև գործածել</i>
миксин	միքսին	լործուն
чайка	ճայ, որոր	որոր
сойка	ճայ,	ճայ
галка	անտառային կաչաղակ արջնագռավ, ճայեկ (ճայակ)	ճայեկ (ճայակ)
чёрная ворона	արջնագռավ, սև ագռավ, տուլաշ	սև ագռավ
цапля	ծկնկուլ	տառեղ
баклан	ջրագռավ	ծկնկուլ
тур	վայրի ցուլ, վայրի եզ, վայրի տավար, տուր, թուր, քարայծ	1. տուր (անհետացած կենդանի), 2. քարայծ
дикобраз	խոզուկ, փշախոզ, ասեղնախոզ, մացառախոզ, վայրենակերպ	փշախոզ

2. Կենդանիների կարգաբանական հետևյալ ռուսերեն տերմինների փոխարեն այսուհետև հայերենում գործածել վերջին այումակում բերված տերմինները.

мягкотелье	կակղամորթեր, կակղամաշկեր	կակղամարմիններ, փափկամարմիններ
парнокопытные	զույգ սմբակավորներ, զուգամատ սմբակավորներ	կծղակավորներ
непарнокопытные	անզույգ կամ կենտ սմբակավորներ,	սմբակավորներ

բօճ

միասնբակավորներ
սեռ, ցեղ

ցեղ

բօրօճ

տոհմացեղ,
տոհմատեսակ

ցեղատեսակ

**6. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ
ԽՈՐՀՐԳԻՆ ԱՌԵՆԹԵՐ ՏԵՐՄԻՆԱԲԱՆԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ «ՆԱԽԱՐԱՐ» ԲԱՌԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ
ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՍԱՆ ՍԱՍԻՆ***

Վերջին ժամանակներում Հայաստանի Հանրապետության մամուլում, պաշտոնական և այլ հրատարակություններում, ինչպես նաև ռադիոհեռուստատեսային հաղորդումներում և հրապարակային ելույթներում *մինիստր* բառի փոխարեն հաճախ գործածվում է *նախարար* բառը:

Տերմինագործության ավելորդ զուգահեռությունը վերացնելու նպատակով և հաշվի առնելով հանրապետության բուհերի համալսարանական ամբիոնների, թերթերի, ամսագրերի, խմբագրությունների, հրատարակչությունների, կոմիտեի տեղական տերմինաբանական հանձնաժողովների, ինչպես նաև առանձին անհատների մեծամասնության կարծիքը՝ Հայաստանի Հանրապետության Նախարարների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է.

«Մինիստր և նրանով կազմված մինիստրություն, մինիստրական, մինիստրների խորհուրդ և նման այլ բառերի ու բառակապակցությունների փոխարեն այսուհետև գործածել նախարար, նախարարություն, նախարարական, նախարարների խորհուրդ և նման այլ բառերն ու բառակապակցությունները:

**Նախագիծը կազմել է Դ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1991 թ. սեպտեմբերի միստում:*

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՂՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ-ՈՒՂՂԱԽՈՍԱԿԱՆ ԵՎ ԿԵՏԱԴՐԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ա. Ուղղագրական-ուղղախոսական բնույթի որոշումների ներքին ստորակարգությունը խիստ պայմանական է, քանի որ ուղղագրության հիմքում, որպես նրա առաջին և հիմնական հիմունք, դրվում է բառերի արտասանությունը. իսկ գրավոր լեզվի արտասանությունը ինքն իր հերթին կախման մեջ է գտնվում ուղղագրությունից: Գրության և արտասանության տարբերությունները շեղումներ են: Այսուամենայնիվ տերմինաբանական կոմիտեի այս շարքի որոշումներից երեքը (1-3) առավելապես բառերի արտասանությանը, ասել է թե՛ ուղղագրությանը վերաբերող որոշումներ են:

1. Երբ 1960-ական թթ. քննվում էր «Ռուսական և օտարազգի հատուկ անձնանունների շեշտադրության մասին» որոշման նախագիծը, լեզվաբանական գրականությունից ու բառարաններից կարելի էր օրինակներ քաղել՝ հիմնավորելու, որ հայերենում ոչ միայն անձերի օտար հատուկ անունները, այլև շատ հասարակ անուններ պահում են հայերենին խորթ իրենց մայրենի շեշտադրությունը: Այսպես, օրինակ, Կ. Սեփենսկու «Երաժշտական տերմինների համառոտ բառարանի» (1955 թ.) հայերեն թարգմանության մեջ, ինչպես ռուսերենում, պահպանված է երաժշտական տերմինների օտար շեշտադրությունը: Այստեղ հայերենի վերջնավանկների կայուն շեշտի փոխարեն կարող եք տեսնել շեշտված ցանկացած վանկ, ինչպես՝ *ա՛րփա, բո՛ւրբեն, օ՛պերա, բիլի՛նա, ժալե՛յկա, կապե՛լա, օկտա՛վա, կոնսեր՛վատորիա, չոնգո՛րի*, նույնիսկ կրկնաշեշտ *մե՛ծափո՛չե, մե՛ծոսոպրա՛նո* և այլն:

Օտար շեշտադրությունը համարելով հայերենի հնչերանգին խորթ, նրա խոսքի առոգանության ու ռիթմի ազգային բնույթը խաթարող երևույթ՝ տերմինաբանական կոմիտեն իր որոշումը սահմանափակել է հատուկ անձնանունների վերաբերյալ՝ այն էլ հնարավոր համարելով անվան օտար շեշտադրությունը պահպանել միայն նրա ուղիղ ձևում, այսպես՝ Լե՛րմոնտով, Մայակո՛վսկի, Զիկոբա՛վա, բայց՝ Լերմոնտովի՛, Մայակովսկու՛, Զիկոբավայի՛:

2. Ուղղախոսական-ուղղագրական նշանակություն ունի տերմինաբանական կոմիտեի՝ «Հայերենին անցած օտար բառերում $\alpha(n)$ ձայնավորի գրության և արտասանության մասին» ընդունած որոշումը: Այդպիսի բառերում $\alpha(n)$ -ի գրությունն ու արտասանությունը մի միասնական կանոնի ենթարկելու նկատառումով տերմինաբանական կոմիտեն սովետ, բոլշևիկ, Մոսկվա, պրոֆեսոր և այլ բառերի օրինակով, որոնցում գրում ենք n և կարդում α , որոշել է n գրել և α կարդալ մաս կոստյում, պոմիդոր, մոնայոր, միկրոֆոն, Նապոլեոն և այլ բառերում: Որոշման այս կետը չի կատարվում, և շարունակում է տիրապետող մնալ այդ բառերում n -ն α արտասանելու (կաստյում, պամիդոր, մամայոր, միկրաֆոն, Նապալեոն) սովորույթը: Այս ուղղախոսական խնդրի լուծումը հավանաբար պատկանում է մեր լեզվի զարգացման հաջորդ փուլին կամ գալիք սերունդներին: Այս տիպի չէ, սակայն, նույն կարգի բառերում հայերենին օտար հնչմամբ մեր նույնիսկ զարգացած ու գրագետ մտավորականների կողմից, որոշման խախտմամբ, փոխառյալ բառերի $\alpha(n)$ -ն p արտասանելու երևույթը: Հայերենի գրական ու ժողովրդական արտասանությանը խորթ է և անընդունելի *պրոֆեսոր, դիրեկտոր, տրակտոր, կոմպոզիտոր* հայահունչ ձևերը *պրաֆեսըր, դիրեկտըր, տրակտըր, կոմպոզիտըր* ձևերով փոխարինելը: Ցավոք սրտի, մեր մտավորականության զգալի մասն անգամ չի հետևում իր մայրենի լեզվի ուղղախոսությանը կամ արտասանական կանոններին: Տառասխալով գրելը կրթություն ստացած մարդու համար անոթալի է, նրա այդ կարգի սխալներն ուղղվում են, մինչդեռ նրա թույլ տված արտասանական սխալներն անուշադրության են մատնվում: Լեզվի գործող նորմաներին համապատասխան անսխալ գրելն ու արտասանելը մարդու գրագիտության առաջին և տարրական չափանիշներն են, այդ բնույթի սխալները չպիտի հանդուրժվեն:

3. Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեի՝ հայերենի ուղղախոսությանը նվիրված որոշումներից մեկն էլ, որ ներկայացվում է սույն ժողովածուում, վերաբերում է *ժամանակակից հայերենի եռաշարք բաղաձայնների ուղղախոսությանը*: Ինչպես գիտենք, գրական հայերենի սեփական բառապաշարի գրության և արտասանության տարբերությունների բացարձակ մեծամասնությունը վերաբերում է եռաշարք բաղաձայններին: Գրաբարի հնչյունական համակարգի հետագա նեղ բարբառային հնչյունափոխությունները թեև գրական արևելահայերենին չանցան, սակայն հայերենի ընդհանուր բառապաշարի լայն գործածության շատ բառեր նրան անցան ոչ թե գրաբարյան, այլ բարբառային, ժողովրդական

հնչմամբ: Ընդհանրապես պահպանելով գրաբարի ուղղագրությունը և այդ կարգի բառերի արտասանության մեջ հետևելով բարբառին կամ ընդհանուր տերմինով ասած՝ աշխարհաբարին, գրական հայերենը ժառանգեց գրության և արտասանության տարբերություններ ունեցող տասնյակ արմատներ և սրանցից կազմված մի քանի հարյուր բառեր, որոնցում գրաբարի համեմատությամբ արձանագրվում է դիրքային մասնակի հնչյունափոխություն՝ ծայնավորներից և *բ, դ* բաղաձայններից հետո: Այդ բառարմատներում ու բառերում գրաբարի ծայնեղները փոխված են շնչեղ խուլերի, իսկ մասամբ էլ՝ խուլերի (*գարդ-գարթ, աջ-աչ, դեղծ-դեխց, աղբ-ախա*): Եվ քանի որ այս հնչյունափոխությունները համակարգային չեն, այսինքն չեն ընդգրկում լեզվի ամբողջ բառապաշարը, այլ վերաբերում են նույն հնչյունակապակցությունն ունեցող առանձին բառերի միայն, սրանց վերաբերյալ հորինված կանոնները պիտի զուգորդվեն, երևույթն ընդգրկող բառացանկերով, որպիսի համգամանք տեսնում ենք աշխարհաբարի հին և նոր քերականություններում:

Գրական աշխարհաբարի քերականները, սակայն, բաղաձայնների գրության և արտասանության տարբերությունները ներկայացնելիս, սրանց ուսուցման մեջ շեշտը միշտ դրել են ուղղագրության վրա և ներկայացրել են ուղղագրական արժեք ունեցող բառացանկեր միայն: Այս մոտեցման հիմնական պատճառը գրական աշխարհաբարի ուղղախոսության անմշակվածությունը և սրա հետևանքով արտասանական որոշակի կանոնների բացակայությունն ու քերականների ձեռքի տակ վիճակագրական տվյալների կամ ճշգրտված բառացանկերի բացակայությունն էին: Մինչև վերջերս դպրոցական դասագրքերում տեղ գտած ուղղախոսությունը, իբրև այդպիսին, համարյա թե չէր ուսուցվում: Տրվում էին այս կամ այն դիրքում գրությամբ և արտասանությամբ նույնական բառերի ցանկերը (ասենք՝ *բ*-ից հետո *խ* ենք լսում և *խ* գրում հետևյալ բառերում), իսկ գրության և արտասանության տարբերություններ ունեցողների ցանկերը չէին ներկայացվում, քանի որ ունենալով միատեսակ, նախորդ ցանկից տարբերվող գրություն (ասենք՝ *բ*-ից հետո մյուս բոլոր բառերում, եթե լսում ենք *խ* գրում ենք *դ*), սրանք ըստ արտասանության խճավորման ենթարկվելու կարիք չէին զգում: Բայց այս հավասարապես *դ*-ով գրվող բառերի մեջ ե՞րբ է, որ *դ*-ն *դ* է արտասանվում, երբ՝ *խ*, այս ուղղախոսական նշանակության կանոնը և նրա համապատասխան բառացանկը մնում էին ուսուցումից դուրս: Դպրոցական նոր դասագրքում, 1966 թ. սկզբից, պրոֆ. Էդ. Աղայանը դպրոցական ուսուցման որոշակի առարկա

դարձրեց նաև ուղղախոսությունը՝ դասագրքի համապատասխան բաժնում զետեղելով ոչ միայն օտար բառերին, այլև հայերենի սեփական բառապաշարին վերաբերող ուղղախոսական նշանակության բառացանկեր ու կանոններ:

Տերմինաբանական կոմիտեի «*ր-ից, դ-ից և ձայնավորներից հետո ք, գ, դ, ձ, ջ տառերի արտասանության մասին*» որոշումը իր մատով ճշգրտեց և օրինականացրեց դասագրքի այդ ուղղախոսական բառացանկերն ու կանոնները:

Գրությունից տարբերվող արտասանություն ունեցող եռաշարք բաղադրանքներ ունեցող բառերի ցանկերի ճշգրտումներից նախ պարզվեց, որ միշտ «և այլն»-ով ներկայացվող այդ բառացանկերը այնքան էլ երկար չեն: Դեռ ավելին, երբեմն այդպիսի ուղղախոսական տարբերություններ ունեցող բառերի թիվը շատ ավելի քիչ է, քան դրանց դիմաց ներկայացվող նույն գրությունն ու արտասանությունն ունեցող բառերի թիվը: Այնուհետև բացահայտվեցին հայերենի հնչյունաբանության պատմական զարգացմամբ պայմանավորված ուղղախոսական որոշ միտումներ: Այսպես՝ *ր-ից, դ-ից և ձայնավորից* հետո ժամանակակից հայերենի ձայնեղների խուլ-շնչեղացման հնչյունական իրողությունը, իբրև բարբառային հնչյունափոխական իրողություն, գործունե հնչյունափոխական երևույթ չէ: Այդ հնչյունափոխությանը չեն ենթարկվել գրաբարից աշխարհաբարին անցած ոչ բարբառային-ժողովրդական, այլ գրական արժեք ունեցող բառերը (*արբանյակ, արբշիռ, արգահատանք, արգավանդ, լորձ, խարձ, հորձանք, անուրջ, աղբյուս, գեղձ, բաղձանք, գաղջ, բղջախոհ, աբեթ, ազի, բագին, դեգերել, առոգանել, աղամանդ, ալոջ, գեղջ, խոխոջ, մարմաջ և այլն*): Այդ հնչյունափոխությանը չեն ենթարկվել ու չեն ենթարկվում միջին ու նոր շրջանի փոխառությունները, որ նշանակում է, թե հայերենի բարբառներում էլ այդ հնչյունափոխությունը գործել է միայն վաղ միջին դարերում: Միջին և նոր շրջանի փոխառյալ (*շարբաթ, նարգիզ, բարդան, դարդ, կարդինալ, սարդար, քուրդ, մարջան, խարջ, խուրջին, նաբաթ, չոբան, դագա, բադ, վեջ, հաջի, օգոստոս, գերբ, կարբիդ, էներգիա, լորդ, հորդ, զոր, կաբարե, պրորբեմ, դոգմա, լիզա, մագնիս, վագոն, լեդի, մոդա, սոդա և այլն*) բառերում այդ հնչյունափոխությունը նույնպես չի գործել:

Վերջին տասնամյակներում բարբառների թուլացման ու սրանց ուլորտների սահմանափակման, գրական հայերենի խոսակցական գործառության ուլորտների ընդլայնման հետևանքով գրական լեզվի արագ տարածումը առաջ բերեց գրության և արտասանության տարբե-

րություններ ունեցող բառերի գրային արտասանության միտում: Եթե մի ժամանակ լեզվաբանները ոչ միայն հնարավոր, այլև ճիշտ էին համարում *արծան, արծանագրություն, դագաղ, ճառագայթ, ճագար* ու նման բառերի արժան, արժանագրություն, դաքաղ, ճառաքայտ, ճաքար արտասանությունները, ապա վերջին տասնամյակներում վիճելի դարձան նաև *ներփող, համերք, մարքագետին, միրք, երիտասարթ, խորանարթ, մրջյուն, երչանիկ, արեքակ, նվաք, աչակցել, հաչող, միչ-նակարգ* և այլ բառերի մեջ ձայնեղների այս շնչեղ խուլ արտասանությունը, քանի որ գնալով տարածվեց սրանց ներքող, համերգ, մարգագետին, միրգ, երիտասարդ, խորանարդ, մրջյուն, արեգակ, նվագ, աչակցել, հաչող, միջնակարգ գրային արտասանությունը: Տերմինաբանական կոմիտեի այս որոշումը արտասանական այդ զուգահեռությունների վերացման մեջ իրավացիորեն նախապատվությունը տալիս է սրանց գրային արտասանությանը, որ մի կողմից, արտասանությունը գրությանը մոտեցնելով, կանոնավորում է ուղղախոսությունը, իսկ մյուս կողմից փակում է այդ տարբերությունների հետևանքով առաջացող ուղղագրական սխալների ճանապարհը:

4. Ռուսերենից վերջին տասնամյակներում հայերենին անցել էին հունական *էլեկտր* արմատով բաղադրված մի շարք բառեր՝ *էլեկտրոտեխնիկա, էլեկտրոններգիա, էլեկտրոմոնտոր* և այլն: Հետագայում նույն արմատով հայերենում կազմվեցին *էլեկտրոկայան, էլեկտրոցանց, էլեկտրոսարքավորում* և այլ բառեր, որոնցում *ռ*-ի գործածությունը հայերենում *ա* հոդակապի փոխարեն, գալիս էր ռուսական փոխառությունների մեխանիկական ընդօրինակումից: Ուստի և շուտով տարածվեցին նաև *էլեկտրակայան, էլեկտրացանց, էլեկտրահաղորդիչ, էլեկտրասյուն* հայերենի բառակազմության օրենքով ստեղծված ձևերը՝ առաջացնելով նույն բառերի երկտեսակ գրություն: Քանի որ հայերենում *էլեկտր* արմատը գիտակցվում էր որպես անկախ արմատ և նրանով կազմվում էին նորանոր բառեր, ապա կոմիտեի այս որոշման մեջ սահմանված է *էլեկտր* արմատից հետո գործածել *ա* հոդակապ այն բոլոր բաղադրություններում, որոնց բաղադրիչները հայերենում գիտակցվում են որպես արմատներ: Այսպես՝ *էլեկտրամեխանիկա, էլեկտրահաղորդիչ, էլեկտրակայան, էլեկտրաէներգիա, բայց՝ էլեկտրոլիզ, էլեկտրիֆիկացիա:*

5. ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեի վերջին տարիներին ընդունած որոշումներից մի քանիսը ուղղագրական-կետադրական բնույթի են: Այդ շարքի՝ «*Հայերենի տառային հապավումների գործածության մասին*» որոշմամբ վերացվում

է հատկացուցչի պաշտոնում տառային հապավումները մեկ *ի* հոլովակա-
կան վերջավորությամբ (*ՀՀ-ի բնակչություն, ՀՀ-ի ծրագիր*), մեկ էլ ա-
ռանց հոլովակա՜ն վերջավորության գործածելու անհիմն զուգահեռու-
թյունը: Հայերենի տառային հապավումները, որ բաղադրյալ անուննե-
րի սկզբնատառերի միացություններ են (*ՄԱԿ=Միավորված ազգերի*
կազմակերպություն), ի տարբերություն ռուսերենի հապավումների,
հոլովվում են. օրինակ՝ *ԽՍՀՄ-ը բազմազգ պետություն է, բարելավ-*
վում են ԽՍՀՄ-ի և ճապոնիայի հարաբերությունները, այդ ժամին
տիեզերաճանվան անցնում էր ԽՍՀՄ-ով, բազմատեսակ ապրանքներ են
արտահանվում ԽՍՀՄ-ից, մարդիկ խաղաղ են ապրում ԽՍՀՄ-ում:
Չնայած այս ընդհանուր կանոնին ռուսերենի նմանողությամբ հայե-
րենը կայուն կապակցություններ կազմող և հաճախակի գործածու-
թյան մեջ եղող տառային որոշ հապավումներ գործածում է առանց հո-
լովակա՜ն վերջավորության. օրինակ՝ *ԽՍՀՄ Գերագույն խորհուրդ,*
ԽՄԿԿ Կենտկոմ, ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմ, ՌԽՖՍՀ ֆինանսների մինիստ-
րություն, ՌԽՍՀ Մինիստրների խորհուրդ, ՀԽՍՀ պետպլան, ԼՂԻՄ
Ստեփանակերտի քաղաքվետ և այլն: Տառային հապավումները հատ-
կացուցչի պաշտոնում ուղիղ ձևով գործածելու այս երևույթը դուրս է
եկել վերոհիշյալ բնույթի կայուն կապակցությունների սահմաններից
և այժմ տարածվել է գործունեության մեղ ոլորտ ունեցող այնպիսի
տառային հապավումների վրա, ինչպիսիք են *ԳԱ, ԵԳՄ, ԺՏԵՑ, ԿՄԸ,*
ՌԴՇՋ և այլն (ԳԱ լեզվի ինստիտուտ և ոչ թե ԳԱ-ի լեզվի ինստիտուտ):
Ահա, տառային հապավումների գործածության այս երևույթը ընդիմա-
րացնելով՝ տերմինաբանական կոմիտեն որոշել է տառային հապավ-
ման և նրան անմիջապես հաջորդող հատկացյալի կապակցության
մեջ հապավումը ուղիղ գործածել, եթե այն չի արտասանվում իբրև սո-
վորական բառ (բաղաձայնների և ձայնավորների հնչյունակապակ-
ցություն), այլ կարդացվում է տառերի (ամբողջական կամ մասնակի)
անկախ հեգումով, այսպես՝ *ԽըՍըՀըՄը, ՀըԼըԿԵՄ, ԲըԺըՀը, ԳըՄ, Եը-*
ԳըՄը: Սովորական արտասանություն ունեցող տառային հապավում-
ները հատկացուցչի պաշտոնում հոլովվում են. օրինակ՝ *ՄԱԿ-ի գլխա-*
վոր քարտուղար, ԱՄՆ-ի կոնգրես, ՏԱՄՍ-ի թղթակից, ՖԻԴԵ-ի որոշում,
ՌԵՖԱ-ի գավաթ, ՆԱՏՕ-ի հրամանատարություն, Հայկական ԱԷԿ-ի
բանաձևն: Իսկ անկախ տառային արտասանություն ունեցող հապա-
վումները, երբ անմիջապես դրված են հատկացյալի վրա, վերցվում են
ուղիղ ձևով. օրինակ՝ *ԽՍՀՄ բնակչություն (տարածք, պետություն, քա-*
ղաքացի, աշխարհագրություն...), ԽՄԿԿ ծրագիր (կանոնադրություն,
անդամ...), ՌԽՖՍՀ ֆուտբոլի հավաքական (ժողովրդական արտիստ,

վաստակավոր արտիստ, վաստակավոր մարզիչ...), ՀԽՍՀ գյուղատնտեսություն (բնակչություն, վաստակավոր տնտեսագետ...), ԳԳՀ դեսպան (քաղաքացի, տնտեսություն...), ՉԽՍՀ կանցլեր, ՉԽՍՀ դեսպանություն (տերիտորիա, բնակիչ...), ԳՍՄԿ անդամ (ծրագիր, համագումար), ՈՒՇՁ (ուսանողական շինարարական ջոկատ) դեկավար, ԺՏՆՑ տաղավարներում և այլն:

6. Այս բաժնի համար 6-ի տակ ներկայացվող որոշումը հայերենում -*ցի*, -*ացի*, -*եցի* ածանցներով կազմված տեղաբնակ նշանակող գոյական անունների զուգահեռ ձևերի (*Շիրակացի-շիրակցի*, *Կողբացի-կողբեցի*, *Օձնեցի-օձունցի*, *Նժդիսեցի-նժդիսեցի*, *Գորիսեցի-գորիսցի*, *Ֆրանսացի-ֆրանսիացի* և այլն) անհարկի գործածությունից խուսափելու և լեզվում գործող կանոնների հիման վրա դրանցից ճիշտ ընտրություն կատարելու մասին ընդունած որոշումն է:

Ձուգածությունների առաջացման պատմական ակունքների թեթև ծանոթացումից պարզ երևում է, որ հայերենի զարգացման տարբեր փուլերում վերոհիշյալ ածանցները բառակազմական տարբեր ակտիվություն են ցուցաբերել: Հին մատենագրության մեջ տեղաբնակ նշանակող անունները, անկախ սրանց նախատիպ գոյականի հնչյունական պատկերից, հիմնականում կազմված են -*ացի* ածանցով (*Ալեքսանդրացի*, *Բյուզանդացի*, *Կեսարացի*, *Կողբացի*, *Մակեդոնացի*, *Մոկացի*, *Շիրակացի* և այլն): Հետագա դարերում առավել գործուն է -*եցի* ածանցը (*Դավրիժեցի*, *Խաչենեցի*, *Ճահկեցի*, *Սանահնեցի*, *Սևանեցի*, *Օձնեցի* և այլն): Այսպիսի կազմությունները, դառնալով մարդկանց մականուններ, ավանդաբար անցել են հաջորդ սերունդներին և պատճառ դարձել նույն տեղանուն գոյականից առաջացած երկու-երեք ձևերի (*Տարոնացի-Տարոնեցի-Տարոնցի*, *Խաչենացի-խաչենեցի-խաչենցի*): Իբրև պատմական անձերի մականուններ, սրանք ավանդաբար անցնում են նոր ժամանակներին, որպես անհրաժեշտաբար պահպանվող ձևեր:

Այս կարգի ավանդական անուններ են դարձել երկրների անուններից ածանցված տեղաբնակ նշանակող անունները (*խտալացի*, *գերմանացի*, *խսպանացի*, *աբխազացի* և այլն):

Որոշումը, առանձնացնելով վերոհիշյալ ավանդական կազմությունները, սահմանում է ժամանակակից հայերենում գործող երկու կանոն՝ ա) բազմավանկ գոյականներից տեղաբնակ նշանակող անուններ են կազմվում -*ցի* ածանցով (*հարավ-հարավցի*, *արևելք-արևելքցի*, *Դիլիջան-դիլիջանցի*, *Վրաստան-վրաստանցի*, *Մոսկվա-մոսկվացի*, *Ասիա-ասիացի*), բ) միավանկ գոյականներից

տեղաբնակ նշանակող անուններ են կազմվում *-եցի* ածանցով (*դաշտ-դաշտեցի, սար-սարեցի, Կողբ-կողբեցի, Մուշ-մշեցի, Լոծ-լոծեցի*): Այս ընդհանուր կանոնից շեղվում են վերջնականի ավանդաբար հնչյունափոխվող ձայնավոր ունեցող հայերեն բազմավանկ տեղանուններից և բառավերջի *ի, ո, ու* անհնչյունափոխ ձայնավոր ունեցող օտար բազմավանկ տեղանուններից կազմված գոյականները: *Փարպի-փարպեցի, Էջմիածին-էջմիածնեցի, Քարազուխ-քարազխեցի, Մաստարա-մաստարեցի, Հաճն-հաճնեցի* տիպի կազմություններում բաց վանկի *ի, ա* ձայնավորները շեշտափոխության հետևանքով, ընդհանուր կամ բարբառային հնչյունափոխմամբ նախկինում գործող կանոնների համաձայն, փոխվել են *ե-ի, որը, միանալով -ցի* ածանցին, դարձել է *-եցի* (*Մարտունի-մարտունեցի, Մագրա-մագրեցի*): Փակ վանկի *ի, ու, ք* ձայնավորները շեշտը կորցնելիս ավանդական հնչյունափոխությամբ սղվել են բառավերջում առաջացնելով բաղաձայնների կուտակում (*Կարին-կարն..., Էջմիածին-էջմիածն..., Պոլիս-պոլս..., Օծուն-օծն..., Ջահուկ-ջահկ..., Աղծ(ը)ն-աղծն...*): Եթե բազմավանկ գոյականներից գործող կանոնով լեզվում այս հիմքերից *-ցի* ածանցով գոյականներ կազմվեին, կունենայինք *կարնցի, էջմիածնցի, ջահկցի* և այլ անբարեհունչ ձևերը: Ահա թե ինչու, կանոնից շեղվելով, հնչյունափոխվող վերջնականի ունեցող այս տիպի տեղանուններից գոյականներ են կազմվում ոչ թե *-ցի*, այլ *-եցի* ածանցով (*կարնեցի, էջմիածնեցի, օծնեցի, ջահկեցի* և այլն): Քանի որ վերջնականի ձայնավորի վերը նկարագրված հնչյունափոխությունը ժամանակակից հայերենում գնալով դադարում է գործելուց, ուստի ընդունելի և անսխալ ձևեր են դառնում այդ տիպի անհնչյունափոխ հիմքերից կազմված *նորագավիթցի, թալինցի, ջահուկցի, ջերմուկցի* և այլ ձևերը, և անհամաձայնարարելի կամ սխալ են *գորիսեցի, նորագավիթեցի, թալինեցի, ջահուկեցի, ջերմուկեցի* ձևերը:

Ինչ վերաբերում է *-ի, -ո, -ու* բաց վերջնականի ունեցող բազմականի օտար տերմիններից *-եցի* ածանցով կազմված գոյականներին, ապա այս տիպի կազմությունների կանոնից շեղվելը բացատրվում է նրանով, որ եթե այդ բառերից գոյականներ կազմվեին *-ցի* ածանցով, բառավերջում կստացվեին *-իցի, -ոցի, -ուցի* հնչյունակապակցություններ (*գորկիցի, մեխիկոցի, պերուցի*): Այսպիսի ձևերը խորթ են հայերենի տեղաբնակ նշանակող գոյականների ավանդական կազմությանը, ուստի և այդ տիպի օտար հիմքերից ևս գոյականներ են կազմվում *-եցի* ածանցով (*գորկեցի, մեխիկոցեցի, պերուցեցի*):

Սույն որոշումը արձանագրում և գործածության հանձնարարական

է տալիս վերոհիշյալ ածանցներով երկրների անուններից կազմված գոյականներում գործող մի կանոնի և: Եթե տեղանվան *-իա* վերջնավանկին նախորդում է բազմավանկ արմատ, սրանցում գործող ավանդական *-ացի* ածանցից առաջ *-իա*-ն դուրս է ընկնում, օրինակ *Խտալիա-խտալացի, Ռումինիա-ռումինացի, Յունգարիա-հունգարացի*, իսկ եթե տեղանվան *-իա* վերջնավանկին նախորդում է միավանկ արմատ, *-իա*-ն դուրս չի ընկնում, այլապես գոյականը կդառնար անճանաչելի, օրինակ *Ասիա-ասիացի, Լատվիա-լատվիացի, Դանիա-դանիացի, Բելգիա-բելգիացի* և այլն:

7. «Ժամանակակից հայերենի *հետ (ետ)* արմատի և նրանով կազմված բառերի գրության և արտասանության մասին» որոշումը, մասամբ կապված լինելով հայերենի պատմական հնչյունափոխության ու բառակազմության հետ, սոսկ ուղղագրական որոշում լինելուց բացի, ձեռք է բերում նաև հնչյունաբանական և բառագիտական արժեք:

Գրաբարի բառակազմի՝ ձայնավորին նախորդող *յ* հնչյունի *ի-ի* փոխվելու հետևանքով *Յակոբ-Յակոբ, յետին-հետին, յիշատակ-հիշատակ* հնչյունափոխվել է նաև *յետ (ետ)* արմատը, որը գրաբարում բազմիմաստ նախդիր ու մակբայ էր: *Յետ*-ը, արտասանվելով *հետ* դարձել է *հետ* նախադրությունը (այժմ՝ հետադրություն-կապ համաճարում բառ): Այդ հնչյունափոխությամբ առաջացել են *հետ-յետ, հետազնաց-յետազնաց, հետակայ-յետակայ, հետամուտ-յետամուտ, հետև-յետև, հետո (ի հետո)-յետոյ, հետընթաց-յետընթաց* և այլն համաճարում, քանի որ զուգահեռ շարքերի *յ*-ով սկսվող ձևերը ուղղագրությամբ են միայն տարբերակված նախորդներից, արտասանականորեն այդ շարքերը վաղուց արդեն նույնն են:

1950-60-ական թթ. որոշ շարժում սկսվեց *հետ (ետ)* մակբայը *հետ* կապից տարբերակելու համար, թեև դրանք թե՛ իրենց բառային իմաստով կամ խոսքիմասային արժեքով և թե՛ շարահյուսական գործառությանը որոշակիորեն տարբերակված են և ոչնչով չեն շփոթվում միմյանց, մանավանդ որ *հետ* կապով այժմ մոր բառեր չեն կազմվում:

Այդ տարբերակման գործին ուղղված ջանքերը հանգեցրին այն բանին, որ 1947 թ. հրատարակված դպրոցական ուղղագրական բառարանում տեղ գտած *ետ (=յետ)* արմատով կազմված երեք բառերի (*ետ, ետածգել, ետնալեզվային*) դիմաց նույն բառարանի 1981 թ. հրատարակության մեջ *ետ* գրությամբ են հանձնարարվում *ետադաս, ետազդում, ետընթաց, ետճաշա, ետմահու, ետմամուտք, ետպատերազմյան, ետև, ետևից* բառերը: Իսկ թե ինչո՞ւ *հետադեն, հետին, հետընթացիկ, հետհոկտեմբերյան, հետնորդ* և այլն չեն դառնում *ետա-*

դեն, ետին, ետընթացիկ, ետհոկտեմբերյան, ետնորդ, մնում է անհասկանալի: Այս ուղղագրական շփոթը այնքան տարածվեց, որ նույն արմատից կազմված կամ պարզապես նույն բառերը սկսեցին գրվել երկու տարբեր ուղղագրություններով (*ետ մնալ – հետամնաց, ետ դնել – հետադրություն, ետ ընթանալ – հետընթաց, ետմահու – հետմահու, ետծննդյան – հետծննդյան* և այլն):

ետ, ետև, ետո և այլ ձևերը բարբառային ձևեր են. մի բան, որ հաստատել են դեռևս Հայկազյան բառարանի հեղինակները (տես *Հետև – ռամկ. ետև*): Ժամանակակից հայերենում *ետ* ձևի բարբառային լինելը հավաստում է նաև Ստ. Մալխասյանը իր բացատրական բառարանում: Ասում են, թե Հովհ. Թումանյանը տարբերակել է *ետ*-ն ու *հետ*-ը գրելով «*ետ եկե՛ք... դարձեք իրար հետ եկե՛ք...*», ապա մենք ինչո՞ւ չտարբերակենք: Թումանյանը պարզապես գրական հետ (հին ուղղագրությամբ՝ *յետ*) ձևի փոխարեն գործածել է *ետ* բարբառային-ժողովրդական ձևը և գործածել է շատ անգամ («Քանի գեղին մոտենում ենք, գելերը *ետ* են ընկնում», «Գրում է, նամակը տալիս սուրհանդակին, *ետ* դրկում» և այլն): Բայց Թումանյանը գործածում է նաև *գել, գեղ, դրկում*, մի՞թե մենք էլ պիտի *գայլ, գյուղ, ուղարկել* գրական ձևերը դրանց բարբառային համարժեքներով փոխարինենք: Պարզ է. Թումանյանի ստեղծագործության մեջ այդ ձևերը գեղագիտական արժեք ունեն և գտնվում են իրենց տեղում, նրանց ձեռք չենք տա: Թումանյանն ինքը լավ գիտի, թե երբ գրական ձև պիտի գործածի, երբ՝ բարբառային: Հերոսի խոսքում գործածվում է բարբառային *ետո*-ն («Կըսպանեն, *ետո* պատասխանը դուք կտաք, - բարձրաձայն սպառնում էր Սիմոնը», Երկ., հ. 3, էջ 20), իսկ իր խոսքում՝ գրական *հետո*-ն («Թեչում էր բարձր ամպերի տակ, *հետո* թռիչքը մեղմելով, սկսեց ներքև իջնել», Երկ. հ. 2, էջ 60):

Վերոհիշյալ ուղղագրական և արտասանական շփոթը և բոլորովին անիմաստ ուղղագրական զուգաձևությունները վերացնելու համար տերմինաբանական կոմիտեն որոշել է՝ «Այսուհետև *հետ* (*ետ*) արմատը ամենուրեք, անցատ թե բաղադրյալ, գրել և արտասանել *հետ*, իսկ *ետ, ետո, ետ մնալ, ետնամուտք* և այլ ժողովրդական-բարբառային ձևերի գործածությունը հնարավոր համարել գեղարվեստական գրականության մեջ՝ խոսքի ոճավորման նպատակով:

II. ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

Ա. ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ-ՈՒՂՂԱԽՈՍԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

1. ՌՈՒՄԱԿԱՆ ԵՎ ՕՏԱՐԱԶԳԻ ՀԱՏՈՒԿ ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՇՏԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Ռուսական և օտարազգի հատուկ անձնանունների շեշտը հայերենում նույնությամբ պահպանել միայն ուղղական ձևում. օրինակ՝ *Պոլշկին, Լերմոնտով, Մայակովսկի, Չիկոբավա, Ծերեթելի* և այլն: Մյուս բոլոր դեպքերում առաջնորդվել գրական հայերենի շեշտադրության կանոններով. օրինակ՝ *պոլշկինյան, Պոլշկինի, Լերմոնտովի, Մայակովսկու* և այլն:

2. ՀԱՅԵՐԵՆԻՆ ԱՆՑԱԾ ՕՏԱՐ ԲԱՌԵՐՈՒՄ Օ(Ո) ԶԱՅՆԱՎՈՐԻ ԳՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

Նոր շրջանի եվրոպական և ռուսական փոխառյալ բառերում *օ(ո)* ձայնավորի գրության և արտասանության մասին տերմինաբանական կոմիտեի դեռևս 30-ական թվականներից գործող որոշման խախտման հետևանքով հայերենում առաջացել են *կոստյում–կաստյում, կոմ–ֆետ–կանֆետ, պոմիդոր–պամիդոր, միկրոֆոն–միկրաֆոն, դիրեկտոր–դիրեկտոր, Ռոստով–Ռաստով, Նապոլեոն–Նապալեոն, Խարկով–Խարկըվ* արտասանական զուգահեռ ձևերը: Սրանցում միօրինակությունն սահմանելու նպատակով տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է.

Ա. Հայերենի նորագույն փոխառությունների գրության ու արտասանության մեջ միասնականություն պահպանելու համար, սրանցում *օ(ո)* ձայնավորի *ա* կամ *ը* արտասանությունը համարելով ընդունված արտասանական կանոնների խախտում, այդ բառերում շարունակել գրել և արտասանել *օ(ո)*, այն է՝ *ակորդեոն, կոստյում, կոմֆետ, կոլեկտիվ, միկրոֆոն, մոնտյոր, մորալ, պոմիդոր, պրոպագանդա, սովետ, բոլշևիկ, սովխոզ, դիրեկտոր, պրոֆետոր, տրակտոր, ռեկտոր* և ոչ թե՝

*Նախագիծը կազմել է Ա. Ղարիբյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1957 թ. դեկտեմբերի նիստում:

**Նախագիծը կազմել է Գ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1963 թ. հուլիսի նիստում:

ակարդեոն, կաստյուն, կանֆետ, կալեկտիվ, միկրաֆոն, մանտյոր, մարալ, պամիդոր, պրապագանդա, սավետ, բալչևիկ, սավիտզ, դի-րեկտոր, պրաֆեսոր, տրակտոր, ռեկտոր և այլն:

Բ. Սույն կանոնը պահպանել նաև հատուկ անունների գրության և արտասանության մեջ. գրել և արտասանել՝ *Նապոլեոն, Վիկտոր, Վիլ-տոն, Տոլստոյ, Վորոշիլով, Կոզլով, Կոսիգին, Մոսկվա, Ռոստով, Վորո-նեժ, Խարկով, Սևաստոպոլ, Սիմֆերոպոլ* և ոչ թե՝ *Նապալեոն, Վիկ-տոր, Վիլսոն, Տալստոյ, Վարաշիլով, Կազլով, Կասիգին, Մասկվա, Ռաստով, Վարոնեժ, Խարկըվ, Սևաստապոլ* կամ *Սևաստոպոլը, Սիմֆե-րոպոլը* և այլն:

3. Բ-ԻՑ, Դ-ԻՑ ԵՎ ՉԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐԻՑ ՀԵՏՈՐ Բ, Գ, Դ, Զ, Զ ՏԱՌԵՐԻ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Հայերենի ուղղախոսության նորմավորման, բաղաձայնների ար-տասանությունը աստիճանաբար գրությանը մոտեցնելու և սրանց տարբերությունների հետևանքով առաջացող ուղղագրական սխալնե-րը վերացնելու նկատառումներով ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին ա-ռընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *որոշում է*.

1. Ա. Բ տառը Բ-ից հետո հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է Փ

դարբին (դարենել, դարբնոց), երբ (երբեք, երբեմն), լիրբ (լրբանալ, լրբություն), խրբուկ (բսբ.), հարբել, նուրբ (նրբություն, նրբաճաշակ), որբ (որբանալ, որբանոց), սուրբ (սրբագործել, սրբազան), սրբել (սրբիչ, սրբագրել), ուրբաթ (ուրբաթախոս):

Մնացած բառերում, այդ թվում հատկապես միջին և նոր շրջանի փոխառություններում Բ-ից հետո Բ-ն արտասանվում է Բ. օրինակ՝ *արբանյակ, արբունք, բորբ (բորբոքել), բարբաջանք, բարբարոս, գերբ, կարբիդ, հերբարիում, շարբաթ, սերբ, տուրբին, ուրբանիզմ* և այլն:

Բ. Արբել (*արբենալ, արբեցողություն, ջրարբի, ջրարբել*), բորբել, ծերբակալել (*ծերբազատել*), ներբող (*ներբողել*) արմատներն ու նրանցից կազմված բառերն ունեն երկակի արտասանություն՝ *արբել-արփել (արբեցողություն-արփեցողություն, ջրարբի-ջրարփի), բորբել-բորփել, ծերբակալել-ծերփակալել, ներբող-ներբփող*:

*Սխալագիծը կազմել է Հ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1969 թ. հուլիսի նիստում:

Նկատի ունենալով հայերենի բաղաձայնների գրային արտասանության տարածման միտումը, ինչպես նաև լեզվի նորմավորման, ուղղափոսական և ուղղագրական սխալների վերացման համար արտասանությունը գրությանը մոտեցնելու նպատակահարմարությունը՝ ուսուցման և ռադիո-հեռուստատեսային հաղորդումների ժամանակ նախապատվությունը տալ այդ բառերի գրային (արբել, արբեցողություն, արբենալ, ջրարբի, բորբել, ձերբակալել, ներբող) արտասանությանը:

2. Ա. Գ տառը Բ-ից հետո հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է Բ՝ երգ (երգել, երգիչ, երգեցողություն), թարգման (թարգմանել, թարգմանություն), կարգ (կարգադրել, կարգին, օրակարգ), մարգարե, մարգարիտ, պարզ (պարզատել):

Գ-ն Բ-ից հետո Բ է արտասանվում նաև Գևորգ, Մարգար, Մարգիս անձնանուններում:

Մնացած բառերում, այդ թվում հատկապես միջին և նոր շրջանի փոխառություններում Բ-ից հետո Գ-ն արտասանվում է Գ. օրինակ՝ անարգ (անարգել, անարգանք), արգահատանք, արգանդ, արգասիք, արգավանդ, բարգավաճել, բուրգ, գիրգ, գորգ, զարգանալ, ներգո (ներգոյական), ողբերգու, քնարերգու, հարգել (հարգանք), մարգ (մարգախոտ), արգոսիզմ, էներգիա, թարգ տալ, մարգարին, նարգիզ, ֆուրգոն և այլն:

Բ. Արգելք (արգելակել, արգելել), համերգ, (մեներգ, գովերգ), մարգագետին, միրգ (մրգանուշ, մրգաշատ, մրգավան) արմատներն ու նրանցից կազմված բառերը, ինչպես նաև՝ Թորգոմ անձնանունը ունեն երկակի արտասանություն՝ արգելք-արբելք (արգելակ-արբելակ), համերգ-համերք (մեներգ-մեներք), մարգագետին-մարքագետին, միրգ-միրք (մրգանուշ-մրքանուշ), Թորգոմ-Թորքոմ:

Վերհիշյալ (տես՝ կետ 1Բ) նկատառումներով այդ բառերի արտասանության մեջ նախապատվությունը տալ սրանց գրային (արգելք, արգելակ, համերգ, մեներգ, գովերգ, մարգագետին, միրգ, Թորգոմ) արտասանությանը:

3. Ա. Դ տառը Բ-ից հետո հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է Թ՝ արդար (արդարև), արդեն, արդյոք, արդյունք, արդյունաբերել, բարդ (բարդել, բարդություն), բարդոց, բերդ (բերդապահ), բրդել (բրդում, բրդոշ), բուրդ, դրդել (դրդապատճառ), երդ (երդիկ, երդակից), երդում (երդվել), զարդ, զերդ, լերդ (լերդանալ, լերդացավ, լերդապատառ), լյարդ, խորդուբորդ, կարդալ, կոկորդ, հաղորդ (հաղորդել, անհաղորդ), մարդ (տմարդի), նյարդ,

որդ (որդակեր, որդնել), որդի, ջարդ (ջարդել), վաղորդյան, վաղորդայն, վարդ, վարդապետ, վրդովել (վրդովմունք, անվրդով), օրիորդ, -որդ (-երորդ, -րորդ), -ուրդ վերջածանցներով կազմված բառերում առաջնորդ, գնորդ, զուգորդել, լծորդ, հաջորդ, ձախորդ, մախորդ, երկրորդ, հինգերորդ, արծակուրդ, ժողովուրդ, խառնուրդ, խորիուրդ և այլն:

Դ-ն Բ -ից հետո թ է արտասանվում նաև Ջարդար, Բարդուղիմեոս, Նվարդ, Սիրվարդ, Վարդան, Վարդևան, Վարդգես, Վարդուհի անձնանուններում:

Մնացած բառերում, այդ թվում հատկապես միջին և նոր շրջանի փոխառություններում Բ-ից հետո Դ-ն արտասանվում է Դ. օրինակ՝ անջրդի, արդ («գարդ»), բարդի, դղիրդ (դղրդալ, ահագնադղորդ), խարդալ (բսբ.), խարդախ, խարդավանել, խլուրդ, խորդ (խորդածագ), խորդենի, կորդ (կորդանալ), կցուրդ, հագուրդ, հարդ, հորդ (հորդել, հորդանալ) հրդեհ, սարդ (սարդոստայն), սարդել, սրդողել, տորդիկ (կենդ.), աբսուրդ, ակորդ, ավանգարդ, բարդան, դարդ, լորդ, կարդինալ, կրոսվորդ, միլիարդ, հորդա, մարդի, սարդար, քուրդ, օրդեր, ինչպես նաև Միիրդատ, Մերդին, Վերդի, Թարվերդի, Ֆորդ և այլն:

Բ. Արդ (արդի, արդիական), աճուրդ, ապարդյուն, գեղարդ, գմբեթարդ (խորանարդ, կորնթարդ, սեղանարդ, կոնարդ, ծվարդ), երիտասարդ, թակարդ, կախարդ, հարդար (հարդարել, հարդարանք), մակարդ, մակարդակ, մավասարդ արմատներն ու նրանցից կազմված բառերը, ինչպես նաև Տրդատ անձնանունը ունեն երկակի արտասանություն՝ արդ (արդի)–արթ (արթի), աճուրդ–աճուրթ, ապարդյուն–ապարթյուն, գեղարդ–գեղարթ, գմբեթարդ–գմբեթարթ, խորանարդ–խորանարթ, երիտասարդ–երիտասարթ, թակարդ–թակարթ, կախարդ–կախարթ, հարդարել–հարթարել, մակարդ–մակարթ, մակարդակ–մակարթակ, մավասարդ–մավասարթ, Տրդատ–Տրթատ:

Վերսիիշյալ (տես կետ 1. Բ.) նկատառումներով այդ բառերի արտասանության մեջ նախապատվությունը տալ սրանց գրային (արդ, արդի, աճուրդ, ապարդյուն, գեղարդ, գմբեթարդ, խորանարդ, երիտասարդ, թակարդ, կախարդ, հարդար, հարդարել, մակարդ, մակարդակ, Նավասարդ, Տրդատ) արտասանությունը:

4. Ա. Չ տառը Բ-ից հետո հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է Յ՝ արծակ (արծակուրդ, ընդարծակ, համարծակ, բացարծակ), բարծ (մանկաբարծ), բարծել (ամբարծիչ, վերամբարծ), բարծիթողի, բարծր (բարծրաբերծ, բարծունք), դարծ (դարծյալ, դարծնել, դարծվածք, վերադարծ, իրադարծություն, դիմադարծ), դերծակ, դերծան, խուրծ, հանդերծ (հանդերծյալ, հան-

դերձանք, հանդերձարան), հարձակվել (հարձակում, հարձակողական), համբարձում, ործ (ործակոտոր, ործատել), ործա (բազմործա) (բւբ.), վարծ (վարձատրել, օրավարծ), վարձակ («հարճ»), փործ (փործել, փործագետ, փործանք):

Մնացած բառերում Բ-ից հետո Ջ-ն արտասանվում է Ջ. օրինակ՝ արծագանք, ամործի, լործ (լործաթաղանք, լործունք), խարծ (1. «եղեգնուտ», 2. «ճումբ»), խլործ (բւբ.), հերծ (հերծել, հերձամահ, պեհերծ), հորձան (հորձանք, հորձանուտ), ձործ (ձորձաբեր, ձործեղեն), մերծ (մերձավոր, մերձակա), ուղերծ, քուրծ (քրձագգեստ, քրձեղեն):

Բ. Արձան (արձանագործ, արձանագրություն), արվարձան, վրձին արմատներն ու նրանցից կազմված բառերն ունեն երկակի արտասանություն՝ արձան (արձանագործ, արձանագրություն)–արցան (արցանագործ, արցանագրություն), արվարձան–արվարցան, վրձին–վրցին:

Վերոհիշյալ (տե՛ս կետ 1. Բ.) նկատառումներով այդ բառերի արտասանության մեջ նախապատվությունը տալ սրանց գրային (արձան, արձանագործ, արձանագրություն, արվարձան, վրձին) արտասանությանը:

5. Ա. Ջ տառը Բ-ից հետո հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է Ջ՝ արջ (արջաքուն, արջուտ, արջածառ), թրջել, վերջ (վերջին, վերջաբան, վերջիվերջո):

Մնացած բառերում, այդ թվում հատկապես միջին և նոր շրջանի փոխառություններում Բ-ից հետո Ջ-ն արտասանվում է Ջ. օրինակ՝ անուրջ, արջն (արջնաթույր), բաղարջ, լուրջ, կամուրջ, հաղարջ, շուրջ (շրջան, շրջադարձ), որջ, ստերջ, ստրջանալ (ստրջանք), խարջ, խուրջին, մարջան և այլն:

Բ. Արջառ, արջասպ, երջանիկ (երջանկություն), մրջյուն (մրջնանոց, մրջնակեր, մրջնաթթու), քրջիկ, քուրջ (քրջաթուղթ, քրջահավաք, քրջոտ)՝ արմատներն ու նրանցից կազմված բառերն ունեն երկակի արտասանություն՝ արջառ–արչառ, արջասպ–արչասպ, երջանիկ (երջանկություն)–երչանիկ (երչանկություն), մրջյուն (մրջնանոց, մրջնակեր, մրջնաթթու)–մրչյուն (մրչնանոց, մրչնակեր, մրչնաթթու), քրջիկ–քրչիկ, քուրջ (քրջաթուղթ, քրջահավաք, քրջոտ)–քուրչ (քրչաթուղթ, քրչահավաք, քրչոտ):

Վերոհիշյալ (տե՛ս կետ 1. Բ.) նկատառումներով այդ բառերի արտասանության մեջ նախապատվությունը տալ սրանց գրային (արջառ, արջասպ, երջանիկ, երջանկություն, մրջյուն, մրջնանոց, մրջնակեր, մրջնաթթու, քրջիկ, քուրջ, քրջահավաք, քրջոտ) արտասանությանը:

6. ԴԲ տառակապակցությունը հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է *խԴ՝ աղբ (աղբակույտ), աղբյուր, եղբայր, ողբ (ողբանվագ, ողբասաց, ողբերգություն):*

Մնացած բառերում ԴԲ տառակապակցությունը արտասանվում է ԴԲ. օրինակ՝ *աղբաղբուկ (բսբ.), աղբյուս, բողբոջ (բողբոջել), կուղբ (կենդ.), շեղբ* և այլն:

7. ԴԳ տառակապակցությունը շաղգամ բառում արտասանվում է *խԿ:*

8. ԴԴ տառակապակցությունը *խեղդ* արմատում և նրանցից կազմված բառերում (*խեղդել, խեղդամահ, բքախեղդ*) արտասանվում է *խՏ:*

9. ԴՂ տառակապակցությունը հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է *խՏ՝ դաղծ, դեղծ (դեղծենի, դեղծաշիր), դեղծան, դեղծանիկ:*

Մնացած բառերում ԴՂ-ն արտասանվում է ԴՂ. օրինակ՝ *ատաղծ (ատաղծագործ), գեղծ, գուղծ, բաղծ (բաղծալ, բաղծանք, հայրենաբաղծ), իղծ, հեղծ (հեղծամահ, ջրահեղծ), մաղծ (մելամաղծոտ), մղծավանջ, փղծկալ* և այլն:

10. ԴՅ տառակապակցությունը հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է *խԶ՝ աղջիկ, աղջակատակ (բսբ., «փիփերք»), ամբողջ, ողջ (ողջանալ, ողջուն, ողջակեզ, ողջություն, առողջ):*

Մնացած բառերում ԴՅ-ն արտասանվում է ԴՅ. օրինակ՝ *աղջամուղջ, գաղջ (գաղջանալ, գաղջություն), գեղջուկ (գեղջկուհի), բղջախտի, եղջերու, եղջյուր (երջրաթաղանթ, եղջերավոր), զղջալ (զղջում, զղջահար), շեղջ (շեղջել, շեղջակույտ), չղջիկ:*

11. Ա. Բ տառը ձայնավորից հետո հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է Փ՝ *արխազ (արխազական, արխազերեն), իբր (իբրև), խաբել (խաբուսիկ, խաբեություն, խաբեբա), հակոբենի, հակոբուկ (բսբ.), շաբաթ (երկուշաբթի, երեքշաբթի):*

Բ-ն ձայնավորից հետո արտասանվում է Փ նաև *Գաբրիել, Դակոր, Սերոր, Քերոր* անձնանուններում:

Մնացած բառերում, այդ թվում հատկապես միջին և նոր չղջանի փոխառություններում Բ-ն ձայնավորից հետո արտասանվում է Բ. օրինակ՝ *աբա, աբբա, աբեթ, գուբ, լոբի, աշխարհաբար (պատահաբար, ընկերաբար), քերորեն (քերովբեն), դաբաղ, զոր, կաբարեն, հորեյար, հորոյ, յակոբին, նաբաթ, չոբան, պորբլեն, ինչպես նաև Աբել, Աբգար, Ձենոբ, Ջաբել, Դաբեթ, Դոր, Ռուբեն* և այլն:

Բ. Գրաբար բառը ունի երկակի արտասանություն՝ *գրաբար-գրա-*

փար: Վերոհիշյալ (տե՛ս կետ 1.Բ.) նկատառումներով նախապատվությամբ լինելու տալ այս բառի գրային գրաբար, արտասանությամբ:

12. Ա. Գ տառը ձայնավորից հետո հետևյալ արձատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է Բ՝ ալֆազ, զազս, զուզել (–վել), էզ (իզական), էզուց, թազավոր, ծազել (ծազում, արևածագ), ծեզ (ծեզին), կարազ, հազնել, (հազը, հազուստ), հոզ (հոզաբարձու, հոզատար, հոզալ), հոզնել, հոզի (հոզեառ, հոզեբանություն), հոզնակի, ծազ (ծազուկ), ձիզ (ձգել, ձգձգել, հրաձիգ), ճիզ (ճգնել, ճգնաժամ), ճրազ, ճրագու, մարազ, մուզ (մզանալ), նորոզ (նորոզել, նորոզում), շոզ, շոզի, ոզի, պատարազ, սուզ (սզալ, սզավոր), տեզր (տազր), ուրազ, օզնել (օզնական, օզնություն), օզուտ (օզտակար, օզտագործել):

Գ–ն ձայնավորից հետո արտասանվում է Բ Գրիգոր և Օզսեն անձնանուններում:

Մնացած բառերում, այդ թվում հատկապես միջին և նոր շրջանի փոխառություններում Գ–ն ձայնավորից հետո արտասանվում է Գ. օրինակ՝ ազահ, ազարակ, ազի, ազռավ, ահագին, արազ, արեզնափայլ, բազին, գազաթ, դազաղ, դեզերել, եղեզ(ն), թազ (թազադրել, թազակիր), հազենալ, հեզ («վանկ»), հեզել («վանկատել»), հեզնանք, ծազար (ծազարածև), ծազար, ծառազայթ, մեզ (միզամած), նվազ («անգամ»), դազանակ, ոզել (առոզանել), ոզորել, ոռոզել, որոզայթ, սազ (սազարած), սեզ (սիզապանծ, սիզաճենմ), վազր, տեզ, փափազ, դազա, դոզմա, դազանակ, զիզզազ, լիզա, կազոր, մազնիս, միզրացիա, վազոն, օգոստոս և այլն:

Գ–ն ձայնավորից հետո Գ է արտասանվում նաև Գարեգին, Գրիգորիս, Գազիկ, Տիգրան և այլ անձնանուններում:

Բ. Արեզ (արեզակ), գոզ (գոզավոր, գոզնոց), երկրպազել, զուզվել (զուզս, զուզաբաժին), զուզադիպել (զուզահեռ, զուզակցել, զուզադիպություն, զուզընթաց), թազուհի, հեզ («խեղճ»), մոզ (մոզական, մոզպետ), նվազ (նվազարան, նվազել), վարազույր արձատներն ու նրանցից կազմված բառերն ունեն երկակի արտասանություն՝ արեզ (արեզակ)–արեք (արեքակ), գոզ (գոզավոր, գոզնոց)–գոք (գոքավոր, գոքնոց), երկրպազել–երկրպաքել, զուզվել (զուզս, զուզաբաժին)–զուքվել (զուքս, զուքաբաժին), զուզահեռ (զուզակցել, զուզընթաց)–զուքահեռ (զուքակցել, զուքընթաց), թազուհի–թաքուհի, հեզ–հեք, մոզ (մոզական, մոզպետ)–մոք (մոքական, մոքպետ), նվազ (նվազել)–նվաք (նվաքել), վարազույր–վարաքույր:

Վերոհիշյալ (տե՛ս կետ 1.Բ.) նկատառումներով նախապատվությամբ

նը տալ այդ բառերի գրային (*արեգ, արեգակ, գոգ, գոգավոր, գոգնոց, երկրպագել, զուգահեռ, զուգընթաց, թագուհի, հեգ, մոգ, մոգպետ, նվագ, վարագույր*) արտասանվանը:

13. Ա. Դ տառը ձայնավորից հետո *դադար (դադարել), դադրել, օդ* արմատներում և նրանցից կազմված բառերում, ինչպես նաև *Թադևոս* անձնանվան մեջ արտասանվում է *Թ*:

Անացած բառերում, այդ թվում հատկապես միջին և նոր շրջանի փոխառություններում Դ-ն ձայնավորից հետո արտասանվում է Դ. օրինակ՝ *ադամանդ, ադամորդի (ադամամուր), բադ, դոդոշ, գոդ (գոդել), ծղրիդ, հոդ (հոդորոշ), ադաթ, անող (էլ.), կատող (էլ.), իդեա, լեդի, լիդեր, լիմոնադ, մարինադ, մոդա, մեթոդ, յոդ, շոկոլադ, ռադիո, սադաֆ, սոդա, օդեկոլոն* և այլն:

Դ-ն ձայնավորից հետո Դ է արտասանվում նաև *Ադամ (Ադամյան), Թողիկ, Թեողիկ, Թեոդոս, Թեոդորոս, Մադոյան* և այլ անձնանուններում:

Բ. *Վառող* բառը և *Սեդրակ* անունը ունեն երկակի արտասանություն՝ *վառող-վառոթ, Սեդրակ-Սեթրակ*:

Վերոհիշյալ (տե՛ս կետ 1.Բ.) նկատառումներով նախապատվությունը տալ այդ բառերի գրային (*վառող, Սեդրակ*) արտասանությանը:

14. Չ տառը ձայնավորից հետո օձ արմատում և նրանից կազմված բառերում (*օձածուկ, օձածև, օձաբույս*) արտասանվում է *Ց*:

15. Ա. Չ տառը ձայնավորից հետո հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում արտասանվում է *Չ՝ աջ (աջակողմ), առաջ (առաջարկ, առաջին, առաջնորդ, առաջիկա, առաջուց), առջև, առէջք (վայրէջք), մեջ, մեջք, ոջիլ, քաջք*:

Անացած բառերում, այդ թվում հատկապես միջին և նոր շրջանի փոխառություններում Չ-ն ձայնավորից հետո արտասանվում է *Չ*. օրինակ՝ *ալոջ (կենդ.), գեջ, դողդոջ, էջ (էջկապ, էջակալում), խոխոջ (խոխոջուն), իաջորդ, մաթմաջ, շեջ (հրշեջ, անշեջ), վեջ (վեջս չէ), քաջ, քրքիջ, քուջուջ, գաջ, դաջ (դաջել), հաջի* և այլն:

Բ. *Աջակցել, իջնել (իջևան, իջևանատուն, իջեցում), հաջող (հաջողակ, հաջողություն)* արմատներն ու նրանցից կազմված բառերը, *մեջ* արմատից կազմված *անմիջական, միջակ, միջակետ, միջանկյալ, միջանցք, միջատ, միջոց, միջքաղաքային, միջադեպ, միջնակարգ, միջև, միջամտել, ընդմիջում, անընդմեջ* և այլ բառերը, ինչպես նաև *ՈՅ* հոլովիչով հոլովվող բառերը՝ *ջրոջ, կնոջ, ընկերոջ* և այլն, ունեն երկակի արտասանություն՝ *աջակցել-աչակցել, գիջել-գիչել, իջնել-իչնել, հաջողություն-հաչողություն* միջակ-միչակ, միջանցք-մի-

չանցք, միջամտել–միջամտել, ընդմիջում–ընդմիջում, քրոջ–քրոջ, կնոջ–կնոջ և այլն:

Վերոհիշյալ (տե՛ս կետ 1.Բ.) նկատառումներով նախապատվությունը տալ այդ բառերի գրային (աջակցել, զիջել, իջնել, հաջողություն, միջակ, միջանցք, ընդմիջում, քրոջ, կնոջ և այլն) արտասանությանը:

4. «ԷԼԵԿՏՐ» ԱՐՄԱՏՈՎ ԲԱՐԴԱԾ ԲԱՌԵՐԻ ԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Էլեկտր փոխառյալ արմատով բարդված բոլոր բառերում բաղադրիչից առաջ դնել *ա* հոդակապը. այն է՝ էլեկտրատեխնիկա, էլեկտրացանց, էլեկտրաէներգիա և այլն:

5. ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՏԱՌԱՅԻՆ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ԳՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

Որոշակի կանոնների և միասնական մոտեցման բացակայության հետևանքով՝ ա) հայերենի լայն գործածության տառային հապավումները հատկացուցչի պաշտոնում հանդես են գալիս մասամբ ուղիղ, մասամբ՝ թեք ձևով. օրինակ՝ ՍՄՀՄ Մինիստրների խորհուրդ, ՄՄԿԿ Կենտկոմ, ՀՍՄՀ ԳԱ լեզվի ինստիտուտ, Ուկրաինական ՍՄՀ առևտրի մինիստրություն, բայց նաև՝ ԱՄՆ-ի կոնգրես, ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար, ՍՄՀՄ-ի բնակչություն, ՏԱՍՍ-ի թղթակից և այլն. բ) որոշ դեպքերում էլ նույն պաշտոնում միևնույն հապավումը գրվում է մերթ ուղիղ, մերթ թեք ձևով. օրինակ՝ ՍՄՀՄ բնակչություն–ՍՄՀՄ-ի բնակչություն, ՍՄՀՄ ներկայացուցիչ–ՍՄՀՄ-ի ներկայացուցիչ, ՄՄԿԿ ծրագիր–ՄՄԿԿ-ի ծրագիր, ՊԱՊ համալիր–ՊԱՊ-ի համալիր և այլն:

Տառային հապավումների վերոհիշյալ ձևերի գործածության մեջ միօրինակություն սահմանելու նպատակով ՀՍՄՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է.

1. Ուղիղ ձևով (առանց հոլովական վերջավորության) գործածել միայն հատկացուցչի պաշտոնում կիրառվող այն տառային հապավումները, որոնց բաղադրիչ տառերն արտասանվում են առանձին-ա-

*Որոշումն ընդունվել է տերմ. կոմիտեի 1957 թ. ապրիլի միստում:

**Նախագիծը կազմել են Գ. Ջախուկյանը և Դ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է տերմինաբանական կոմիտեի 1975 թ. նոյեմբերի միստում:

ռանձին (բաղաձայններն ուղեկցվում են չգրվող *ը-ով*)։ օրինակ՝ ՍՄՅՄ
 Գերագույն սովետ, ՍՄՅՄ պաշտպանության մինիստրություն (մի-
 նիստր), ՍՄԿԿ Կենտկոմ, ՍՄԿԿ համագումար, ԳԴՅ ժողովրդական
 պալատ, ԲԺՅ ժողովրդական ժողով, ՉԺՅ Կենտրոնական ժողովրդա-
 կան վարչական խորհուրդ, Յայկական ՍՄՅ (ՅՍՄՅ) Մինիստրների
 խորհուրդ, Վրացական ՍՄՅ ֆինանսների մինիստրություն (մինիստր),
 ՅՍՄՅ Նոյեմբերյանի շրջան, ՌՍՖՍՅ կուլտուրայի մինիստրություն,
 ՅամԼԿԵՄ Կենտկոմ, ՅԼԿԵՄ Սպիտակի շրջկոմ, ՍՄՅՄ ժողովրդական
 տնտեսության նվաճումների ցուցահանդես, Էստոնական ՍՄՅ
 պետական ֆիլիարմոնիա, Յայկական ՍՄՅ պարի պետական ան-
 սամբլ, ՍՄՅՄ ժողովրդական արտիստ, ՍՄՅՄ տիեզերագնաց օդաչու,
 սպորտի վաստակավոր գործիչ, ՍՄՅՄ պատմություն (բնակչություն,
 տերիտորիա, պատվիրակություն, ներկայացուցիչ, պետական հիմն,
 քաղաքացի, դեսպան), ՍՄԿԿ անդամ (ծրագիր, կանոնադրություն) և
 այլն։

2. Մնացած դեպքերում տառային հապավումները գործածել տվյալ
 հոլովներին հատուկ վերջավորություններով։ օրինակ՝ ՍՄՅՄ-ի և ԳՖՅ-
 ի միջև, ՄԱՆ-ի կոնգրես, ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար, ՏԱՍՍ-ի թղթա-
 կից, ԴՕՍԱԱՖ-ի կենտրոնական խորհուրդ, ՌԵՖԱ-ի մրցաշար, ՊԱՊ-
 ի համալիր, ՍՄՅՄ-ում ԳՖՅ դեսպան և այլն։

6. ԳՅՅԵՐԵՆՈՒՄ -ՑԻ, -ԱՑԻ, -ԵՑԻ ԱԾԱՆՑՆԵՐՈՎ ԿԱԶՄԱԾ ՏԵՂԱՐՆԱԿ ՆՇԱՆԱԿՈՂ ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԶՈՒԳԱՅԵՈ ՉԵՎԵՐԻ ՄԱՍԻՆ*

Յայերեն *-ցի, -ացի, -եցի* ածանցները լեզվի զարգացման տարբեր
 փուլերում ցուցաբերել են բառակազմական տարբեր ակտիվություն,
 կապված տեղանվան վերջնավանկի ձայնավորի հնչյունափոխության
 հետ։ Յին մատենագրության մեջ տեղաբնակ նշանակող անունները,
 սակավ բացառություններով, կազմված են *-ացի* ածանցով (Մակեդո-
 նացի, Մոկացի, Կեսարացի, Շիրակացի, Կողբացի և այլն)։ Յետագա-
 յում հավասարապես գործածական է նաև *-եցի* ածանցը (Սանահինե-
 ցի, Խաչենեցի, Օձնեցի, Սևանեցի, Բնայրեցի և այլն)։ Յին և միջնադա-
 րյան մատենագրությամբ մեզ հասած վերոհիշյալ կազմությունները
 ժամանակակից հայերենում գործածվում են որպես ավանդական ձե-

*Նախագիծը կազմել է Դ. Բարսեղյանը։ Յաստատվել է տեղմ. կոմիտեի 1983 թ.
 հունիսի միստում։

վեր, իսկ այժմ տեղաբնակ նշանակող անունները կազմվում են *-ցի*, մասամբ էլ *-եցի* ածանցներով՝ երբեմն առաջացնելով զուգաձևություններ. այսպես՝ *շիրակցի, դափանցի, սևանցի, կողբեցի* և այլն ժամանակակից կանոնավոր ձևերի կողքին պահպանվում են նաև Անանիա *Շիրակացի*, Եզնիկ *Կողբացի*, Տիրան վ. *Կապանցի*, Սարգիս վ. *Սևանեցի* տիպի ավանդական ձևերը:

Զուգահեռ ձևեր են առաջանում հատկապես նախատիպ գոյականի վերջնավանկի ձայնավորի հնչյունափոխական կանոնի փոփոխության հետևանքով. այսպես՝ *Էջմիածին-էջմիածնեցի* և *էջմիածինցի, Կարին-կարնեցի* և *կարինցի, Ջահուկ (Ճահուկ)-ջահկեցի* և *ջահուկցի, Օծուն-օծնեցի* և *օծունցի, Որոտան-որոտնեցի* և *որոտանցի, Չորագլուխ-ծորագլխեցի* և *ծորագլուխցի*:

Այս կազմությունների նմանակությամբ առաջացել են նաև չհնչյունափոխվող *ի* ձայնավորով վերջնավանկ ունեցող նախատիպ գոյականներից կազմված անունների զուգահեռ ձևեր. այսպես՝ *Գորիս-գորիսցի* և *գորիսեցի, Թալին-թալինցի* և *թալինեցի, Նորագավիթ-նորագավիթցի* և *նորագավիթեցի, Սարիղամիշ-սարիղամիշցի* և *սարիղամիշեցի* և այլն:

Հայերենում գոյական նախատիպ հիմքերից *-ցի, -ացի, -եցի* ածանցներով կազմված անունների ամհարկի զուգաձևություններից խուսափելու և եղած ձևերից ճիշտ ընտրություն կատարելու համար ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն *որոշում է* այսուհետև առաջնորդվել տեղաբնակ նշանակող գոյական անունների կազմության՝ ժամանակակից հայերենում գործող հետևյալ կանոններով.

1. *-Ցի* ածանցով տեղաբնակ նշանակող գոյական անուններ են կազմվում.

ա) բաղաձայնով վերջացող անհնչյունափոխ բազմավանկ հասարակ և հատուկ տեղանուններից. օրինակ՝ *հյուսիս-հյուսիսցի, հարավ-հարավցի, արևելք-արևելցի, Աշտարակ-աշտարակցի, Եղեգնաձոր-եղեգնաձորցի, Շիրակ-շիրակցի, Սևան-սևանցի, Վրաստան-վրաստանցի, Կիև-կիևցի, Փարիզ-փարիզցի, Ալժիր-ալժիրցի* և այլն.

բ) *ա, ե*, ձայնավորներով վերջացող անհնչյունափոխ բազմավանկ օտար տեղանուններից. օրինակ՝ *Ամերիկա-ամերիկացի, Աֆրիկա-աֆրիկացի, Եվրոպա-եվրոպացի, Բարսելոնա-բարսելոնացի, Մոսկվա-մոսկվացի, Դուշանբե-դուշանբեցի, Ֆրունզե-ֆրունզեցի* և այլն.

գ) *-իա*-ով վերջացող միավանկ արմատ ունեցող օտար տեղանուն-

ներից. օրինակ Ասիա-ասիացի, Բելգիա-բելգիացի, Դանիա-դանիացի, Անգլիա-անգլիացի, Չամբիա-չամբիացի, Լատվիա-լատվիացի, Սիրիա-սիրիացի և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1: գ) կետի կանոնից շեղվում են -իա-ով վերջացող բազմավանկ արմատ ունեցող տեղանուններից -ի ածանցով կազմված անատոլիացի, ավստրալիացի, կոլումբիացի, նորմալաթիացի և այլ նորակազմություններ:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2: Գորիսցի-գորիսեցի, փարիզցի-փարիզեցի և այլն զուգահեռ ձևերից առավելություն տալ առաջիններին:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 3: ը գաղտնավանկ ունեցող օտար տեղանունների հայերեն երկակի արտասանության հետևանքով առաջացած ֆրանսիացի-ֆրանսացի, ավստրիացի-ավստրացի զուգահեռ ձևերից առավելություն տալ առաջիններին:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 4: Իբրև բացառություն թույլատրելի համարել լեռ միավանկ բառից -ցի ածանցով կազմված լեռնցի ձևը:

2. -եՑԻ ածանցով տեղաբնակ նշանակող գոյական անուններ են կազմվում.

ա) միավանկ հասարակ և հատուկ տեղանուններից. օրինակ դաշտ-դաշտեցի, տուն-տնեցի, սար-սարեցի, խոյ-խոյեցի, Կարս-Կարսեցի, Կողբ-Կողբեցի, Կոշ-Կոշեցի, Վան-Վանեցի, ինչպես նաև Լոձ-Լոձեցի, Նանտ-Նանտեցի, Սիմ-Սիմեցի, Չոպ-չոպեցի և այլն:

բ) վերջնավանկի ավանդաբար հնչյունափոխվող (սղվող) ի, ու, հազվադեպ նաև ք, ա ձայնավոր ունեցող բազմավանկ տեղանուններից. օրինակ՝ Անի-անեցի, Լոռի-լոռեցի, Մարտունի-մարտունեցի, Պոլիս-պոլսեցի, Էջմիածին-էջմիածնեցի, Բաքու-բաքվեցի, Քարազլուխ-քարազլխեցի, Մաստարա-մաստարեցի, Մազրա-մազրեցի, Չաճն-հաճնեցի.

գ) բառավերջի անհնչյունափոխ ի, ո, ու ձայնավոր ունեցող օտար և հայացած բազմավանկ տեղանուններից. օրինակ՝ Գորկի-գորկիեցի, Գորի-գորիեցի, Սոմալի-սոմալիեցի, Մեխիկո-մեխիկոեցի, Կեմերով-կեմերովիեցի, Կամո-կամոեցի, Լերմոնտով-լերմոնտովեցի, Բենգալուրու-բենգալուրուեցի, Պերու-պերուեցի, Տեգու-տեգուեցի և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ: -եՑԻ ածանցով են կազմված վերիոշյալ կանոններին չհամապատասխանող և հին հայերենից ավանդաբար անցած իսաչեցեցի, Կապանեցի, Ջուղայեցի, Սևանեցի, Տարոնեցի, այլև՝ Կարնեցի, Որոտնեցի, Օձնեցի, Գողթնեցի, Աղձնեցի և այլ մականուններ:

3. -ԱՑԻ ածանցով տեղաբնակ նշանակող գոյականներ են կազմվում

ա) գավառ, գյուղ, երկիր, տեղ, քաղաք գոյականներից՝ գավառացի, գյուղացի, երկրացի, տեղացի, քաղաքացի.

բ) *-իա*-ով վերջացող բազմական արմատ ունեցող օտար տեղանուններից՝ *-իա*-ի սղմամբ. օրինակ՝ Աբխազիա-աբխազացի, Բուլղարիա-բուլղարացի, Գերմանիա-գերմանացի, Էստոնիա-էստոնացի, Իտալիա-իտալացի, Ալեքսանդրիա-ալեքսանդրացի, Կեսարիա-կեսարացի և այլ:

ՃԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ: -ԱՅԻ ածանցով են գործածվում հին հայերենից ժամանակակից հայերենին անցած վրացի, չինացի, խորեմացի, Շիրակացի, Կողբացի, Երուսաղեմացի, Տաթևացի, Տարոնացի, Պոնտացի և այլն հասարակ և հատուկ անունները:

7. ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՅԵՐԵՆ ԻՆՏ (ԵՄ) ԱՐՄԱՏԻ ԵՎ ՆՐԱՆՈՎ ԿԱԶՄ-ՎԱԾ ԲԱՌԵՐԻ ԳՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Գրաբարի բառակազմի *յ* հնչյունի՝ հետագայում *հ*-ի փոխվելու հետևանքով (յանցանք-հանցանք, Յակոբ-Հակոբ, յետին-հետին, յիշատակ-հիշատակ, յոռի-հոռի, յուշ-հուշ և այլն) այս կարգի այլ համանունների թվում առաջացել են նաև *հետ* նախադրության և *յետ*-ից առաջացած *հետ* մակբայի ու սրանցով կազմված որոշ բաղադրյալ բառերի արտասանական համանուններ:

Մասամբ *հետ* (գրաբար՝ *յետ*) մակբայը (*Արամից հետ (ետ) մնաց*) *հետ* կապից (*Արամի հետ մնաց*) տարբերակելու և դրանց համանունությունը վերացնելու նպատակով, մասամբ էլ բարբառների ու արևմտահայերենի ազդեցությամբ՝ վերջին տասնամյակներում անջատ գրությամբ և որոշ բաղադրություններում *հետ (ետ)* արմատը նաև գրվում և արտասանվում է *ետ*: Այս արտասանական և ուղղագրական նորանվազությունը իր անհետևողական կիրառությամբ առաջ է բերել այդ արմատի և նրանով կազմված բառերի արտասանության և ուղղագրության անհարկի զուգաձևություններ ու շփոթ: Այսպես՝ անջատ գրությամբ և որոշ բաղադրություններում *հետ (ետ)* արմատը գրվում և արտասանվում է *ետ՝ ետ գնալ, ետ բերել, ետ տանել, ետ ու առաջ, ետադրություն և այլն*. Բաղադրություններից շատերում գրվում և արտասանվում է *հետ հետին, հետնյալ, հետադիմական, հետնորդ, հետահայաց, հետահաս, հետածգել, հետգրություն, հետքաշում և*

*Նախագիծը կազմել է Դ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է տեղմ. կոմիտեի 1986 թ. սեպտեմբերի նիստում:

այլն. բաղադրությունների մի զգալի մասում էլ մեկ գրվում և արտասանվում է *ետ*, մեկ *հետ* *ետընթաց–հետընթաց*, *ետնալեզվային–հետնալեզվային*, *ետծննդյան–հետծննդյան*, *ետպատերազմյան–հետպատերազմյան*, *ետևից–հետևից* և այլն:

Նկատի ունենալով, որ՝

ա) *ետ* ձևը հակասում է այդ կարգի բառերում կատարված *յ–հ* ընդհանրական հնչյունափոխությանը (նույնիսկ գրաբար բնագրերում *յետ*-ը կարդացվում է *հետ*):

բ) արտասանությամբ ավանդական դարձած և ավելի տարածված *հետին*, *հետայսու*, *հետնորդ*, *հետածգել*, *հետադիմել*, *հետահար*, *հետամնաց*, *հետահայաց*, *հետգրություն...*, նորակազմ *հետաճուկ*, *հետընծյուղ*, *հետպահում*, *հետնուղեղ*, *հետփորձական*, *հետքաշում* և այլ բառերը նպատակահարմար չէ արհեստականորեն դարձնել *ետին*, *ետայսու*, *ետնորդ*, *ետածգել*, *ետադիմել*, *ետահար*, *ետամնաց...* և այլն:

գ) *հետ* հետադրությունը չի դառնում բարդ բառերի բաղադրիչ և չի կարող շփոթվել *հետ* (*ետ*) մակբայի *հետ*, *-հետ* (*ետ*) արմատի ու նրանով կազմված բառերի գրության և արտասանության անհարկի զուգաձևությունից ազատվելու և միօրինակություն սահմանելու նպատակով Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է:

Այսուհետև *հետ* (*ետ*) արմատը ամենուրեք, անցատ քե բաղադրյալ, գրել և արտասանել *հետ*. այն է՝ *հետ դառնալ*, *հետ մնալ*, *հետև*, *հետադրություն*, *հետադարձ*, *հետաճուկ*, *հետընթաց*, *հետծննդյան*, *հետմահու*, *հետմաշյա*, *հետնալեզվային*, *հետնորդ*, *հետո*, *հետիոկտեմբերյան*, *հետպատերազմյան*, *հետնուղեղ*, *հետփորձական*, *հետքաշում* և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ: Թույլատրելի գրական երկերի մեջ խոսքի ոճավորման նպատակով գործածել ետ-ով կազմված ետևանց, ետիտես, ետմա, ետնուց, ետք, այլև՝ գրական համարժեք ունեցող ետ եկած, ետ մնալ, ետնաբակ, ետնակին, ետնանուտք, ետնափակ և այլ բարբառային ձևերը:

Բ. ԿԵՏԱԳՐՈՒԹՅԱՆԸ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

8. ԳԾԻԿԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Գծիկի միասնական գործածությունն ապահովելու և դրանով իսկ բաղադրյալ բառերի ու բառածևների ուղղագրությունը հեշտացնելու նպատակով Հայկական ՄՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է գծիկով գրել՝

1. Բառերի հարադրական կրկնությունները, օրինակ՝ *գույն-գույն, զույգ-զույգ, արագ-արագ, մեկ-մեկ, ինչ-ինչ, կամաց-կամաց, բարակ-մարակ, մանր-մունր, ոլոր-մոլոր, պարապ-սարապ, աման-չաման* և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1: Այն կրկնավոր բարդությունները, որոնց բաղադրիչներից մեկը քարացած քերականական ձև է, գրվում են միասին, օրինակ՝ տնետուն, գյուղեգյուղ, ամսեամիս, բերնեբերան, օրեցօր, տարեցտարի և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2: Կրկնությամբ կազմված այն կապակցությունները, որոնց թեքված բաղադրիչի հոլովական իմաստը գիտակցվում է, գրվում են առանց գծիկի՝ *անցատ, օրինակ՝* քաղաքից քաղաք, գյուղից գյուղ, երկրից երկիր, մեջք մեջքի, ձեռք ձեռքի, ուս ուսի և այլն:

2. Միևնույն խոսքի մասին պատկանող բառերի այն միացությունները, որոնց բաղադրիչները պահպանում են իրենց հարաբերական անկախությունը (սովորաբար նաև շեշտը) լրացնելով իրար և բնութագրելով կամ ներկայացնելով առարկան (անձը, իրը, երևույթը) տարբեր կողմերից՝ ա) *մարքսիզմ-լենինիզմ, հասարակական-քաղաքական, ազդեցություն-մասսայական, զաղափարական-դաստիարակչական*, բ) *ինժեներ-մեխանիկ, գեներալ-մայոր, գ) տուն-թանգարան, վագոն-ռետտորան, դ) հյուսիս-արևելք, հյուսիս-արևմուտք, հարավ-արևելք, ե) ուտել-խմել, ասել-խոսել, գնալ-գալ, լինել-չլինել, զ) կիրովատտ-ժամ, լիտր-վարկյան, տոննա-կիլոմետր, մարդ-օր, մեքենա-օր, է) Նիկոլակա-Տերեշկովա, Սալտիկով-Շչեդրին, Գալկինա-Ֆեդորով, Դուրյան-Արմենյան, Գվինեա-Բիսաու, Էլզաս-Լոթարինգիա, Կամենեց-Պոդոլսկ, ը) աշակերտ-աշակերտուհի, ուսանող-ուսանողուհի, ուսուցիչ-ուսուցչուհի* և այլն:

*Նախագիծը կազմել է Ս. Արախամյանը: Հաստատվել է կոմիտեի 1976 թ. ապրիլի միստում:

3. Բառերի այնպիսի միացությունները (առաջին բառի վերջածանցի կրճատումով), որոնք արտահայտում են տարբեր կողմերի հարաբերություններ (լեզուների, ժողովուրդների, պետությունների և այլն). օրինակ՝ ա) *հայ-անգլերեն, ռուս-գերմաներեն, հայ-ռուս-լատիներեն, ռուս-ճապոնական, չին-տիբեթական, թուրք-թաթարական, ֆրանս-գերմանական, բ) սովետա-չեխական, գերմանա-իտալական, եգիպտա-սիրիական, գ) անգլո-ամերիկյան, իբերո-կովկասյան* և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1: Գոյականայ ունեցող բարդ բառերը, այդ թվում նաև հետադաս բաղադրիչներով կազմվածները, գրվում են առանց գծիկի՝ միասին. օրինակ՝ լեզվագրական, գիտահետազոտական, դրամաիրալին, նյութատեխնիկական, ռազմածովային, ժողովրդատնտեսական, բառաքերականական, ուսումնադաստիարակչական, աղետամոռսային և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2: Տարբեր հասկացություններ արտահայտող դրվորը և պրոֆեսոր բառերը համատեղ գործածվելիս գրվում են անջատ և բաժանվում ստորակետով:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 3: Այն կապակցությունները, որոնց առաջին բաղադրիչն արտահայտված է որոշչի դեր կատարող ածականով կամ գոյականով, գրվում են առանց գծիկի՝ անջատ. օրինակ՝ ա) ալ կարմիր, բաց դեղին, բաց կապույտ, մուգ կարմիր, բ) Նոր Զելանդիա, Նոր Նախիջևան, Սեծ Պարսի, Վերին Թալին, Զեռավոր արևելք, Փոքր Ասիա, գ) թղթակից անդամ (հմմտ. իսկական անդամ), տիեզերագնաց օդաչու և այլն: Բ կետում նշված տեղանուններից կազմված ածականները գրվում են միասին. օրինակ՝ նորգելանդական, հեռավորարևելյան, փոքրասիական և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 4: Անձի անվան և նրա գործունեությունն այս կամ այն առումով բացահայտող հետադաս գոյականի կապակցությունը գրվում է առանց գծիկի՝ անջատ, օրինակ՝ լուսնայան քննադատը, Շիրվանզադե դրամատուրգը, Բաֆֆի վիպասանը և այլն:

4. Որևէ անունից (կամ ազգանունից) տեր, մելիք, բեկ, միրզա ու նման բաղադրիչներից կազմված անձնանունները (կամ ազգանունները), երբ նշված բաղադրիչներն արտասանվում են առանձին, օրինակ՝ *Տեր-Գաբրիելյան, Մելիք-Մուսայան, Միրզա-Ավագյան, Դավիթ-Բեկ* և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1: Նշված բաղադրիչները անձնանվան (կամ ազգանվան) մյուս բաղադրիչի հետ միասին արտասանվելու դեպքում գրվում են առանց գծիկի՝ միասին, օրինակ՝ Մելիքբեկյան, Մելիքջանյան, Բեկնազարյան, Բալաբեկ, Սիրախանյան, Սիրաբեկյան և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2: Տեր, բեկ, մելիք և նման բառերը հատուկ անվան հետ որպես որոշիչ գործածվելիս գրվում են առանձին, օրինակ՝ տեր Սահակ, մելիք Ավան, Խոսրով բեկ և այլն:

5. Վայ, ուռա բառերով և գոյականներով բաղադրված բառերը, որոնք արտահայտում են հեզնական իմաստ. օրինակ՝ վայ-առաջադիմականներ, ուռա-հայրենասիրություն և այլն:

6. Ինչ դերանունով բաղադրված և անորոշության իմաստ արտահայտող բառերը. օրինակ՝ ինչ-որ, փոքր-ինչ, դույզն-ինչ:

7. Ավանդաբար գծիկով գրվող հատուկ անունները, օրինակ՝ Գամառ-Քաթիպա, Նար-Դոս, Սայաթ-Նովա, Խնկո-Ապեր, Չաքի-Մուրադ, Թամարա-Խանում, Շահ-Աբաս և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1: Առանց գծիկի՝ անջատ են գրվում երկու կամ ավելի առանձին բաղադրիչներից կազմված հետևյալ օտարազգի հատուկ անունները.

ա) արևմտյան դա, դը, դե, դել, դը լա, վան, ֆոն, սան, սենտ և նման այլ բաղադրիչներ ունեցող անձնանունները. օրինակ՝ Լեոնարդո դա Վինչի, Լյուդվիգ վան Բեթհովեն, Աստուան դը սենտ Էջգուպերի, Վիլիելմ ֆոն Յոմբուրգտ, բ) արևելյան ալ, էլ, եդ, են և նման այլ բաղադրիչներ ունեցող անձնանունները. օրինակ՝ Չարուն ալ Ռաշիդ, Նահր էլ Բարիդ, «Ալ Սիրամ» թերթ, էլ Քաբրիտ, էլ Ջաուֆ, Նուր էդ Դին, գ) չինական, կորեական, վիետնամական անձնանունները. օրինակ՝ Չուա Գոֆեն, Սուն Յաթսեն, Մեն Ցզի, Կիմ Իր Սեն, Յո Շի Սին և այլն, դ) 2-րդ կետի է ենթակետում չնշված օտարազգի բաղադրյալ տեղանունները՝ Նյու Յորք, Նյու Ջերսի, Բուենոս Այրես, Ալմա Աբա, Լա Մանչ, Լե Կրեզո, Սանտ Յագո, Սան Ֆրանցիսկո և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2: Արևելյան տեղանունները, որոնց կազմության մեջ կան քենդ, սու, չայ, դուզ, թափա և նման այլ բաղադրիչներ, գրվում են առանց գծիկի՝ միասին. օրինակ՝ Շուշիքենդ, Մուրադսու, Բոյուքդուզ, Շիշթափա, Ալինջաչայ, Կրիսուլալ և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 3: Փոխ, էքս, վիցե, օբեր բաղադրիչներով կազմված բառերը գրվում են միասին. օրինակ՝ փոխգնդապետ, փոխծովակալ, փոխարքա, էքսչեմպիոն, վիցեպրեզիդենտ, օբերլեյտենանտ և այլն:

8. Կրճատ գրվող բառը, եթե պահպանվում է բառի վերջնամասը. օրինակ՝ դ-ր (դոկտոր), պ-ն (պարոն) և այլն:

9. Թվականների այն կապակցությունները, որոնք արտահայտում են մոտավորության իմաստ. օրինակ՝ տասը-տասնհինգ (10-15) մարդ, չորս-հինգ (4-5) ժամ, քսան-քսանհինգ (20-25) գիրք, երեսուն-քառասուն (30-40) օր և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ: Թվականների նույնպիսի կապակցությունը գրվում է առանց գծիկի՝ անջատ, եթե առաջին բաղադրիչն արտահայտվում է բացառական հոլորվով, օրինակ՝ ուրիշ տասը տարի, չորսից յոթ տարեկան, տասից տասնհինգ մետր և այլն:

10. Տառերով արտահայտված պայմանանիշների, այլև բառերի և նրանց հետ գործածվող թվանշանների կապակցությունները, օրինակ՝ *Ա-93* բենզին, *Տու-134* ինքնաթիռ, «*Սոյուզ-6*» տիեզերանավ, «*Օրբիտա-2*» ուղեծրակայան և այլն:

11. Անկախ չգործածվող բառամասերը (ածանցներ, վերջավորություններ, հիմքեր, տառեր), այդ թվում՝ այն բառերի առաջին բաղադրիչները, որոնց երկրորդ բաղադրիչը բաց է թողնվում՝ գործածվելով միայն վերջին բառում. օրինակ՝ ա) *-ից, -ական, բ)մակրո-, մեգա-, միկրոաշխարհ* և այլն:

12. Այն բառածևերը, որոնց հիմքերը գրված են թվանշաններով, տառային կամ վանկատառային հապավումներ են, փոխանուններ են կամ առնված են չակերտների մեջ, օրինակ՝ ա) *2-ից, 8-ի, 200-ը, X-ի, XV-ից, բ) ՍՄԴՄ-ում, ՍՄԿԿ-ին, ԱՄՆ-ից, ԴամԼԿԵՄ-ին, ՄԱԿ-ում, ՆԱՏՕ-ի* և այլն, գ) «*Գարուն*»-ի վերջին համարը, «*Լենինյան ուղիով*»-ի խմբագրությունը և այլն, դ) *երեքը* թվական է, *գարունը*-ը երկվանկանի բառ է, *մարդը*-ը գրվում է *դ*-ով, բայց կարդացվում է *թ*-ով, *քաղաքից*-ը *քաղաք*-ի բացառական ձևն է և այլն: Այսպես են գրվում նաև այն բաղադրյալ բառերը, որոնց առաջին բաղադրիչն արտահայտված է թվանշաններով. օրինակ՝ *12-ամյա, 100-ամյակ, 2-րդ, 10-ական* և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ: Ինքնուրույն բառի վերածված տառային հապավումների վերջավորությունները գրվում են առանց գծիկի՝ միասին. օրինակ՝ բուսի, զագսից, գեսի և այլն:

9. ԾԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՌԵՎՈՐ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԴՈՒՈՎԱԿԱՆ ՎԵՐՋԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԴՈՂԵՐԻ ԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ*

Զակերտներում առնվող անունների հոլովական վերջավորությունների ու հոդերի գրության մասին որոշակի կանոնների բացակայության և եղած կանոնները հետևողականորեն չկիրառելու հետևանքով

*Նախագիծը կազմել է Դ. Բարսեղյանը, խմբագրել են Գ. Ջահուկյանը և Ն. Պառնապյանը: Հաստատվել է տեքստ. կոմիտեի 1978 թ. նոյեմբերի միստում:

ստեղծվել է երկվորություն. միևնույն անունների հոլովական վերջավորություններն ու հոդերը առանց հետևողականության գրվում են երբեմն չակերտներում, երբեմն չակերտներից դուրս («Գրական թերթի»–«Գրական թերթ»–ի, «Սասմա Միերում»–«Սասմա Միեր»–ում, «Սասունցի Դավթի»–«Սասունցի Դավթ»–ի, «Սպանված աղավնուց»–«Սպանված աղավնի»–ից, «Պրավդայի»–«Պրավդա»–ի, «Եռանկյունին»–«Եռանկյունի»–ն, «Արարատը»–«Արարատ»–ը)։

Չակերտներում առնվող անունների հոլովական վերջավորությունների և հոդերի գրության անհարկի զուգահեռությունները վերացնելու նպատակով ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանակն կոմիտեն որոշում է.

1. Չակերտներում առնվող անունների հոլովական վերջավորություններն ու հոդերը, որպես կանոն, գրել չակերտներում անվան վերջին բաղադրիչին միացած. օրինակ՝ «Մայրենի լեզվի» վերջին հրատարակությունը, «Փարիզը» «Մայայաց աղավնու» հակառակորդն էր, Հովհաննիսյանը ոգևորված էր Շահագզի «Լևոնի վշտով», «Շունն ու կատվի» բարբառային լեզուն, հատված «Սպանված աղավնուց», «Անուշի» առաջին տարբերակը, Հր. Քոչարի «Գեներալի քրոջ» հերոսների նախատիպերը, Վ. Անանյանի «Հայրենի թփի» թարգմանությունը, Իսահակյանի «Մեծ հաղթանակի օրվա» ռիթմը, «Պեպոյի» գլխավոր դերակատարը, Դեմիրճյանին հարցրին՝ սա «Վարդանանքիդ» ո՞ր հրատարակությունն է, «Գրական թերթի» հասցեն, «Պրավդայից» ստացված նամակ, Բեկենբաուերն ընդդեմ «Բավարիայի», Մոսկվայի «Դինամոն» հաղթեց «Լոկոմոտիվին», «Արարատի» պաշտպանը գրավեց «Սպարտակի» դարպասը, «Հառաչանքը» աչքի է ընկնում իր ռեալիստական կոլորիտով, «Հրազդանը» լեփ-լեցուն էր, «Արմենիայի» նավապետը մոտեցավ մեզ։

2. Չակերտներում առնվող անունների հոլովական վերջավորություններն ու հոդերը գրել չակերտներից դուրս՝ զծիկով անջատված, միայն այն դեպքում, երբ անվան և վերջավորության կամ հոդի միացած գրությունը առաջ է բերում հայերենի համար անսովոր ձևեր կամ դժվարացնում է բնագրի ընկալումը. մասնավորապես՝

ա) եթե անունը արտահայտված է ամբողջական նախադասությամբ. օրինակ՝ «Ղազարը գնում է պատերազմ»–ի գլխավոր դերակատարը, հատվածներ Բ. Հովսեփյանի «Սերմնացանները չվերադարձան»–ից, «Արև, արև, եկ, եկ»–ի երաժշտությունը, տեսարան «Քանի դեռ սայլը շուռ չի եկել»–ից, լեզվով շատ է նման «Մեռան չկորան»–ին, օրինակներ «Մայիտակին է տալիս առագաստը մենավոր»–ի թարգմա-

նությունից, հեղինակը «Այն Լոռու ծորն է»-ն փոխել է «Էն Լոռու ծորն է»-ով, Գ. Սարյանի «Դուք ո՞ւր եք գնում, ծիծեռնակներ»-ի բանաստեղծական շունչը, «Եղբայր եմք մեք»-ը վաղուց է երգվում:

բ) Եթե անունը (բաղադրյալ լինելու դեպքում վերջին բաղադրիչը) կամ բառի հոլովական ձև է, կամ չհոլովվող բառ, կամ անձնական ու ցուցական դերանուն. օրինակ՝ երգեցին «Ամաի տակից»-ը, Իսահակյանի «Հին ու նոր երգ ու վերքերից»-ի բնագիրը, քաղվածքներ «Բուշնիկյան դրոշով»-ից, «Վարդապետարան կրոնի հասարակաց հայախոսությամբ»-ի հեղինակը, Վ. Վաղարշյանի «Արշալույսին»-ի բեմադրությունը, «Անտառում»-ի տաղաչափական արվեստը, Գ. Չոիրապի «Կարծեն թե»-ի հերոսի հոգեբանությունը, «Լենինգրադ, քեզ համար»-ը հեղինակին ճանաչում բերեց, «Հայաստանը երգերի մեջ»-ը բանաստեղծաշարի խորագիրն է, «Երգ մեր քարերի մասին»-ի տաղաչափությունը, Նար-Դոսի «Ես և նա»-ի հերոսը, քառատող Դուրյանի «Նէ»-ից, Պուշկինի «Դու և ես»-ի թարգմանությունը:

գ) Եթե անունը բերված է օտար կամ կրճատ գրությամբ, անվան վերջին բաղադրիչը թվանշան կամ տառային հապավում է. օրինակ՝ «Современник»-ի լենինյան քննադատությունը, «Ս. Հ.»-ի փոստից, «Օլիմպիադա-80»-ի նախապատրաստությունները, հաղորդում «Սոյուզ-31»-ից, «Երգ-77»-ի հաղթողները, «Միգ»-ի օդաչուն, «Հայաստանի պատվիրակությունը մեկնեց ԲԱՄ»-ը մրցանակ շահած ակնարկ է:

ՃԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 1: Իբրև բացառություն կարելի է հոլովական վերջավորությունը կամ հոդը չակերտներից դուրս գրել նաև այն դեպքում, երբ վերջավորության կամ հոդի անջատ գրությամբ անհրաժեշտ է առանձնացնել անվան ուղիղ ձևը՝ այն հստակ ու հասկանալի դարձնելու նպատակով. օրինակ՝ այս պատմափիլիսոփայությունը գալիս է «Վահագն»-ից, «Ազգային երազ»-ից, «Անակնկալ հանդիպում»-ից, «Ուտրկեր»-ի վերջին հոդվածը մեծ հետաքրքրություն առաջ բերեց:

ՃԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ 2: Նախադասությամբ արտահայտված կամ հոլովված բառով վերջացող որոշ անունների հոլովական վերջավորություն կամ հոդ ավելացնելու դեպքում երբեմն առաջանում են անվան ընկալումը դժվարացնող ու հայերենին անսովոր ձևեր: Նման անսովոր ձևերից խուսափելու համար խորհուրդ է տրվում անվան հետ գործածել համապատասխան լրացյալ, այսինքն՝ փոխանակ գրելու «Ձիմվորը վերադառնում է տուն»-ի կամ «Ձիմվորը վերադառնում է տան» դերակատարները, «Վրաց ժողովրդին»-ի տաղաչափական արվեստը, արտասանեց «Նվեր մայրիկիս»-ը, հատվածներ «Մատյան ողբերգության»-ից, գրել՝ «Ձիմվորը վերադառնում է տուն» կինոնկարի դերակատարները, «Վրաց ժողովրդին» բանաստեղծության տաղաչափական արվեստը, արտասանեց «Նվեր մայրիկիս» բանաստեղծությունը, հատվածներ «Մատյան ողբերգության» պոեմից:

**10. ԽՈՍՔԻ ՀԵՏ ՔԵՐԱԿԱՆՈՐԵՆ ՉԿԱՊՎՈՂ ԵՎ ԱՆԿԱՆ
ԳՈՐԾԱԾՎՈՂ ԲԱՌԵՐԻ, ԲԱՌԱԿԱՊԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ***

Խոսքի հետ քերականորեն չկապվող և անկախ գործածվող բառերի, բառակապակցությունների և նախադասությունների (վերնագրերի, թվարկումների, անվանողական ու տեղեկատու բնույթի արտահայտությունների և այլն) կետադրությունը և ուղղագրությունը միասնականացնելու նպատակով Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեն որոշում է.

1. Խոսքի հետ քերականորեն չկապվող բառերից, բառակապակցություններից ու նախադասություններից հետո, բացառությամբ շարադրանքին անմիջապես նախորդող տողասկզբի վերնագրերի, տրոհության որևէ նշան չդնել: Խոսքի հետ քերականորեն չկապվող այդպիսի միավորներն են

ա) վերնագրերը (այդ թվում՝ նախադասությամբ արտահայտված վերնագրերը), օրինակ՝

***Ավանդույթին հավատարիմ
Եթերում է երևանը
Բարձր պարզևը պարտավորեցնում է***

բ) ինքնուրույն կիրառություն ստացած կոչերը և տեղեկատու իմաստ արտահայտող նախադասությունները. օրինակ՝

***Փառք ՍՍԿԿ-ին
Պրոլետարներ՝ բոլոր երկրների, միացե՛ք
Հրատարակվում է 1920 թվականի դեկտեմբերի 5-ից
Տպագրվում է ՀՍՄՀ գիտությունների ակադեմիայի պատմության
ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ***
գ) ազդագրերի, նկարների, քանդակների անվանումները և այլն.
Օրինակ՝

*Նախագիծը կազմել է Ս. Աբրահամյանը: Հաստատվել է տերմ. կոմիտեի 1982 թ. հունիսի նիստում:

Այսօր

Վ. Պետրոսյան

Վերջին ուսուցիչը

Սկիզբը՝ ժամը 20-ին

Անանային տեսարան

Քաղաքի ընդհանուր տեսքը

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ: Եթե նկարի տակ գրվում է նկարում (նկարներում) բառը, ապա վերջինս նկարի անվանումից բաժանվում է բոլորով:

Օրինակ՝

Նկարում «Ձվարթնոց» օդանավայականի համալիրի բացումը

Նկարներում՝ աշխարհի չեմպիոնները՝ ՍՍՀՄ կանանց ու տղամարդկանց հավաքական թիմերը

դ) հողվածի (ստեղծագործության) հեղինակի, պաշտոնական հաղորդման (որոշման, հրամանագրի, ժանուցման, հայտարարության և այլն) պատասխանատու անձի, կազմակերպության և ղեկավար մարմնի անունները, ինչպես և մեջբերված աղբյուրի անվանումը. օրինակ՝

... Միայն այդ դեպքում մենք կարող ենք ասել, որ լավ ենք աշխատում:

Գ. Հարությունյան

Միավորման գլխավոր դիրեկտոր

... Քննարկված հարցի առթիվ պլենումն ընդունեց համապատասխան որոշում:

(Արմենպրես)

Ամենուրեք ներդնել որակի կառավարման կոմպլեքսային համակարգեր:

(Հայաստանի կոմկուսի XXVII համագումարի բանաձևից)

... Հետագա յուրաքանչյուր հազարյակում չափում են հաշիվների այն նույն համարները, որոնք չափել են առաջին հազարյակում:

Խաղարկության համեմատողովի մախագահ՝ Գորիսի շրջսովետի գործկոմի մախագահի տեղակալ Ն. Խ. Իսախանյան

... Դրանցից մեկն է՝ ապահովել սպասարկման իսկական կուլտուրան և գերազանց որակը, բավարարել սովետական մարդկանց կենսական պահանջմունքները:

(«Պրավդայի» ապրիլի 1-ի առաջնորդողը)

... Պայմաններին մանրամասն կարելի է ծանոթանալ տեխնիկումում:

Դիրեկցիա

ե) գրքերի, թերթերի և այլ հրատարակությունների մատենագիտական ու այլ կարգի տեղեկատու տվյալները. օրինակ՝

Խմբագիր՝ Մ. Բ. Չևորգյան

Լուսանկար՝ Ա. Եսայանի

Չայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1981

Օրգան Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի, Չայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի և Մինիստրների խորհրդի

զ) բառերի, բառակապակցությունների իրար տակ կատարվող պարզ թվարկումները. օրինակ՝

Բառերով արտահայտված
տերմիններ

Բառակապակցություններով
արտահայտված տերմիններ

ազոտ

հրթիռ

հոլով

երկրաբանություն

տիեզերական բժշկություն

ատոմային սուզանավ

ֆիզիկական քիմիա

հարաբերական ածական

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 1: Տրոհության հատուկ նշան՝ վերջակետ, դնել միայն այն տողասկզբի վերնագրից հետո, որին անմիջապես հաջորդում է շարադրանքը. օրինակ՝

Սկանային հյուսվածքներ: Սկանային հյուսվածքը կազմվում է մկանաթելերից, որոնք խիստ ձգված բջիջներ են:

Տեսական և գեղարվեստական մտածողություն: Իրականության երևույթների և կապերի բազմազանությունը պայմանավորում է նրանց ճանաչողության արտացոլման տարբերությունները:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ 2: Խոսքի հետ քերականորեն չկապված բառակապակցություններում ու նախադասություններում կետադրական մնացած նշանները գործածվում են ընդհանուր կանոններով: Օրինակ՝

Հող, օջախ, խաղաղություն
Անուններ, որ միշտ մեզ հետ են
Անասնապահությունը՝ հարվածային ճակատ

2. Խոսքի հետ քերականորեն չկապվող բառերը, բառակապակցությունները, նախադասությունները գրվում են մեծատառով, բացառությամբ՝

ա) իրար տակ թվարկվող բառերի, բառակապակցությունների.

բ) ներդրյալ մեկնական դերով հանդես եկող անկախ գործածվող և փակագծերի մեջ առնվող բառերի և բառակապակցությունների. օրինակ՝

Երևան այսօր

(շաբաթօրյուն)

Ամմոռաց տպավորություններ

(գրողի ծոցատետրից)

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ: Գծապատկերներում և առհասարակ սխեմաների ձևերով ներկայացվող թվարկումներում գիտական բնութագրումներն սկսել մեծատառով, իսկ դրանց հիման վրա առանձնացվող միավորները կամ դրանց համար բերվող օրինակները՝ փոքրատառով: Օրինակ՝

Դերբայ	Չիմք	Վերջավորություն
Անորոշ	սովոր հավատ	ել ալ
Անկատար	սովոր հավատ	ում ում

ԳԼՈՒԽ ՀՈՐՐՈՐԴ

Ա. ՏԵՐՄԻՆԱՇԻՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԱՌԱԳԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՏԵՐՄԻՆԱՇԻՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՏԱՌԱԳԱՐՉՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

«Տերմինաբանական և ուղղագրական տեղեկատու»-ի սույն հրատարակության չորրորդ գլուխը բովանդակում է ՀՀ Կառավարության առընթեր հայերենի բարձրագույն խորհրդի 1990 – 2003 թվականներին ընդունած որոշումներն ու սրանց վերաբերող մեկնաբանությունները:

Ինչպես առաջին երեք գլուխներում, այստեղ ևս որոշումները բաշխված են նախ թեմատիկ, այսինքն՝ ըստ գիտաճյուղերի, ապա նաև՝ ըստ որոշման ընդունման ժամանակային հաջորդականության: Այս բաժնում դրանք ներկայացված են 14 կետերով: Առաջին երեք որոշումները հասարակական-քաղաքական և պետական-վարչական նշանակության տերմիններն են: Դրանց երկուսում ներկայացված են 30 (13+17) օտար տերմիններ՝ իրենց 38 հայերեն համարժեքներով:

1. Առաջին որոշմամբ ռուսերեն *геополитика, гуманизация, декларация, диссидент, плюрализм, рекет* տերմինների փոխարեն համապատասխանաբար գործածության են հանձնարարված *աշխարհաքաղաքականություն, մարդկայնացում, 1. հռչակագիր, 2. հայտարարագիր, այլախոհ, 1. բազմակիություն, 2. բազմակարծություն, բռնաշորթում* հայերեն համարժեքները:

2. Նույն մոտեցմամբ՝ երկրորդ կետում բերված որոշմամբ օտար *ագրեսիա, ագրեսիվ, ագրեսոր, բրիֆինգ, դեմոկրատիա, էլիտա, էլեկտրոտա, իմիջ, լիբերալիզմ, մեդիա, մենտալիտետ, պոպուլիզմ, ռեյտինգ, տոտալիտարիզմ* տերմինների փոխարեն համապատասխանաբար գործածության են հանձնարարված սրանց՝ *նախահարձակում, հարձակողական, նախահարձակ, ճեպագրույց, ժողովրդավարություն, 1. ընտրանի, 2. վերնախավ, ընտրազանգված, կերպար, ազատականություն, լրատվամիջոց, 1. մտածելակերպ, 2. խելք, ամբոխահաճություն, վարկանիշ, ամբողջատիրություն* հայերեն համարժեքները:

3. Այս շարքի երրորդ որոշումը սովորական տերմինային որոշում

չէ. սա պետական-վարչական նշանակության որոշում է, որում արտացոլված են խորհրդային իրավակարգի փոփոխման հետևանքով Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային մարմինների անվանումներում տեղի ունեցած համակարգային փոփոխությունները: Որպես վարչատարածքային նոր բաժանումների անուններ բերված են՝ *մարզ, համայնք, քաղաք* անունները, սրանց ղեկավարի՝ *մարզպետ, համայնքապետ, քաղաքապետ*, վերջիններիս աշխատակազմի՝ *մարզպետարան, համայնքապետարան, քաղաքապետարան* անվանումները, ապա նաև ներկայացուցչական մարմնի *ավագանի* անվանումը՝ սրանց բոլորի ռուսերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն, գերմաներեն թարգմանություն-հավաստումներով:

Այս գլխի հաջորդ երկու որոշումները (4, 5) վերաբերում են տնտեսագիտական օտար տերմինների հայերեն թարգմանությանն ու ճշգրտմանը:

4. Չորրորդ կետով բերված որոշմամբ հայացվել են օտար 24 տերմիններ, այդ շարքում՝ *բիզնես* (գործարարություն), *բիզնեսմեն* (գործարար), *բորսա*, *բիրժա* (սակարան), *դեֆիցիտ* (պակասուող), *դիվիդենդ* (շահաբաժին), *ինվեստիցիա* (ներդրում), *մենեջմենտ* (կառավարում), *վալյուտա* (արժույթ), *ինվալյուտա* (արտարժույթ), *ցիկլ* (պարբերաշրջան), *լոմբարդ* (գրավատուն), *կոմերցիոն* (ստևտրային) և այլն:

5. Ըստ հինգերորդ կետի որոշման՝ հաստատված են 13 օտար տերմինների հայերեն համարժեքները, այդ թվում՝ *մոնոպոլիա* (1. *մենաշնորհ*, 2. *մենատիրություն*), *մոնոպոլիստ* (1. *մենաշնորհյալ*, 2. *մենաշնորհատեր*), *օլիգոպոլիա* (1. *խմբաշնորհ*, 2. *խմբատիրություն*), *ֆիսկալ* (զանծարանային), *քվտա* (բաժնեմաս, մասնորդ), *սուբսիդիա* (լրահատկացում) օտար տերմինները՝ մեր կողմից փակագծում նշված հայերեն թարգմանությամբ:

Թեմատիկ առանձին խումբ են կազմում մարզական տերմինները, որոնք ներկայացվել և հաստատվել են տարբեր ժամանակներում: Սրանք բերված են 6, 7, 8 կետերով:

6. Վեցերորդ որոշման մեջ մարզական օտար բառացանկում 13 տերմիններ են իրենց հայերեն համարժեքների վկայակոչմամբ. այն է՝ *բոբսլեյ* (դեկասահնակ), *մեմորիալ* (հուշամրցում), *սլալոմ* (ոլորասահք), *սինիսրոն լոդ* (զեդալող), *ստարտ* (մեկնարկ), *ստարտյոր* (մեկնարկիչ), *տրասա* (սահուղի), *տրեննաժոր* (մարզասարք) և այլն: Տերմինային ընտրությունը այստեղ կատարված է նաև հայերեն համանիշնեռից մեկն ընտրելու սկզբունքով (օրինակ՝ *սինիսրոն լոդ*, *համալող*, *գեղալող*):

7. Յոբերորդ կետով բերված մարզական տերմիններին վերաբերող որոշումը օտար տերմինների և սրանց հայերեն համարժեքների ցանկ չէ: Այն կազմված է հանձնարարվող հայերեն տերմինի և նրա համապատասխան ռուսերեն անվան մեջբերումով, ապա՝ սրա սահմանում-մեկնաբանությամբ. օրինակ՝ «մրցափորձ — попытка — մրցումների ժամանակ մարզիկին տրվող փորձի հնարավորությունը»: Այսպես նախագիծը կազմողի կողմից թվարկվում և ռուսերեն թարգմանվում ու սահմանվում-մեկնաբանվում են 20 բառ-տերմիններ:

8. Այստեղ թվարկմամբ բերվում են հայերենում գործածվող օտար և հայերեն թարգմանությամբ գործածվող մարզական անվանումները, տրվում են սրանց ռուսերեն համարժեքները, ապա՝ գործածության հանձնարարվող հայերեն տերմինները. օրինակ՝ «1. Ելման դրություն — исходное положение — ելադիրք, 2. Հիմնական կանգ — основная стойка — հիմնականգ» և այլն:

Այսպես քննված են մարզական 27 տերմիններ, որոնք ներկայացնում են մարզիկի մարմնական-շարժումնային շուրջ երեք տասնյակ ձևափոխությունները:

Չորրորդ գլխի իններորդ և տասներորդ կետերով բերված որոշումները վերաբերում են մաթեմատիկական տերմինաբանությանը:

9. Իններորդ կետով ներկայացված որոշմամբ հայերեն *ֆիզիկոս, մաթեմատիկոս, քիմիկոս* գիտաճյուղերի անունների անմոռոտությամբ գործածության է հանձնարարվում նաև *մեխանիկոս* օտար անվանումը, քանի որ *մեխանիկ* ասելով հայերենում հասկացվում է *ավտոմոբիլային արհեստավոր*: Այդ որոշմամբ համալսարանի մեխանիկայի ֆակուլտետն ավարտած ուսանողն ստանում է ոչ թե *մեխանիկի*, այլ *մեխանիկոսի* վկայագիր (դիպլոմ): Այդ որոշման կարիքը հայերենը չէր ունենա, եթե գործածեինք հայերենում արդեն գոյություն ունեցող *մեխանիկագետ* շատ հարմար բառ-տերմինը:

10. Հաջորդ տասներորդ կետով ներկայացված «Հավանականության տեսության, մաթեմատիկական վիճակագրության և ընդհանուր մաթեմատիկայի որոշ օտար տերմիններ հայերեն համարժեքներով փոխարինելու մասին» որոշմամբ անգլերենում և ռուսերենում գործածվող այդ բովանդակության ինը տերմինի՝ *կոռելյացիա, հիստոգրամ, տիպ, էկոնոմետրիկա, կոմբինատորիկա, դիսպերսիա, կովարիացիա* և հայերեն *պատահական պրոցեսների տեսություն, մաթեմատիկական սպասում* տերմինների փոխարեն համապատասխանաբար գործածության են հանձնարարված *հարաբերակցություն, սյունապատկեր, վեկտորի կազմ, տնտեսաչափություն, համակցաբանու-*

թյուն, ցրվածք, համացրվածք, պատահական ընթացքների տեսություն, սպասելի միջին արժեք հայերեն համարժեքները:

11. «Հունա-լատինական -իտ, -ոգ, -պաթիա, -մատոգ, -ոմա վերջածանցներով կազմված բժշկական տերմինները հայերեն համարժեքներով փոխարինելու մասին» որոշումը բացառիկ կարևորություն ունի իր գործառույթի միջազգային ճանաչմամբ և օտար տերմինների հայացման իր մասնագիտական ընդհանրացում-կանոնարկումներով: Որոշման նախագծի հեղինակ Ալ. Սարաֆյանը, որպես նախկին տերմինաբանական կոմիտեի, ապա նաև հայերենի բարձրագույն խորհրդի բժշկագիտական տերմինաբանության մասնաճյուղի նախագահ, այդ բնագավառի քաջ գիտակներից էր: Նրա ներկայացրած նախագիծը բժշկագետների կողմից ենթարկվել է մասնագիտական քննարկման և արժանացել է հավանության: Այդ որոշմամբ հունա-լատինական ծագման 103 տերմիններից 100-ը հայերենացվել են, և միայն երեք օտար (նարկոզ, հիպնոս, ռեմատիզմ) տերմինների գործածությունը հանձնարարելի է:

Հանձնարարված վերոհիշյալ հայերեն համարժեքների վերաբերյալ առարկություններ չեն կարող չլինել: Եթե հանուն համակարգվածության որոշման նախագծի հեղինակը *ախտ* արմատով բաղադրված 15 տերմին է ընդունում (*այլումինախտ, հողախտ, մաշկախտ, ճիծվախտ, նյարդախտ, երկկամախտ, գունախտ, երկաթախտ, թոչնախտ* և այլն), բայց մի այլ դեպքում առաջարկում է *հողախտ (հողաբորբ), խոսելախտ, մաշկախտ (մաշկաբորբ)* տերմինների փոխարեն գործածել *հողախտություն, խոսելախտություն, մաշկախտություն*, ապա նրա հիմնավորումը այս դեպքում այն է, որ սույն օրինակներում օտար տերմինը բաղադրված է ոչ թե *-ոգ* (ախտ) ածանցով, այլ *-պաթիա* (ախտություն) օտար ածանցով: Այսպիսին են որոշման հեղինակի կատարած օտար անվանումների հայերեն թարգմանություններն ու սրանց ողջ համակարգումը:

Աեզ մնում է ևս մեկ լրացում: Հայերեն *-ություն* վերջածանցով բաղադրված ախտանունները (*անոթախտություն, հողախտություն, խոսելախտություն, մաշկախտություն* և այլն) պետք է արտասանվեն հայերեն ճշգրիտ վանկատմամբ, այն է՝ *ա-նո-թախ-տու-թյուն, հո-դախ-տու-թյուն, մաշ-կախ-տու-թյուն* և այլն. սխալ վանկատմամբ արտասանելիս (*հողա-խըտություն, անոթա-խըտություն, մաշկա-խըտություն*) *ախ-տու-թյունը* դառնում է *ա-խըտություն*, որի բառային իմաստը բոլորովին այլ է: Այս պարագայում առարկող կողմը առաջարկում է այս ախտանունների հայերեն անվանումները գրել երկու *ա-ով* (*հո-*

դասախտություն, անոթախտություն, մաշկախտություն և այլն), ինչի անհրաժեշտությունը բնավ չկա, քանի որ հայերենում գործում են ճիշտ վանկատման վերոհիշյալ կայուն կանոնները:

12. «Գիտական աստիճանների շնորհման հետ կապված տերմինների միասնականացման մասին» որոշումով հայերենի բարձրագույն խորհուրդը հայերենացրել է օտար ութ տերմին (*ավտոռեֆերատ – սեղմագիր, դիպլոմ – վկայագիր, դիսերտացիա – ատենախոս, դիսերտացիա – ատենախոսություն, էքսպերտ – փորձագետ, էքսպերտիզա – փորձաքննություն, կոնսուլտացիա – խորհրդատու, օպոնենտ – ընդդիմախոս*) ու ճշգրտել է հայերեն գիտական քարտուղար (և ոչ թե՛ գիտնական քարտուղար) և մասնագիտական խորհուրդ (և ոչ թե՛ մասնագիտացված խորհուրդ) բառակապակցություն անվանումները:

13. «Տարբեր բնագավառների վերաբերող մի քանի անվանումների հայերեն համարժեքների ճշգրտման մասին» որոշմամբ հայացվել են երեք տնտեսագիտական (*բրուտո քաշ – համաքաշ, նետո քաշ – զտաքաշ, վաուչեր – հավաստագիր*), երկու քաղաքական – վարչական (*լեգիտիմ – օրինական, կոնդոմինիում – համատիրություն*), չորս տպագրական սարքերի (*դիսկետ – պնակիտ, պրինտեր – տպիչ, սկաներ – պատկերամուտ, քսերոքս – պատճենահան*) անվանումները: Տնտեսագիտական *հասարակական սնունդ* բառակապակցության փոխարեն գործածության է հանձնարարվել *հանրային սնունդ* բառակապակցությունը:

14. «Տարբեր բնագավառների վերաբերող մի շարք հասկացությունների հայերեն անվանումների միօրինակացման և ճշգրտման մասին» որոշմամբ հայերենի բարձրագույն խորհուրդը հայերենացրել է հասարակական, պետական-վարչական ինը (*կուլեգիա – վարչանի, դիսպետչեր – կարգավար, օֆերտա – գործարկ, օֆերենտ – գործարկու, կուրատոր – խնամարկու, կոնցեպցիա – հայեցակարգ, պրեզենտացիա – շնորհանդես, կոնտրակտ – պարտավորագիր, կոմվենցիա – համաձայնագիր*), ինչպես նաև հայերեն *պայմանագիր* և *լրագրող (ժուռնալիստ)* անվանումները: Այս շարքը ավարտվում է բժշկագիտական (*շոկային թերապիա – ցնցաբուժություն*) տերմինով: Ամբողջությամբ հայերենացվել է 12 տերմին:

15. «Ինֆորմացիա» տերմինի և նույն արմատով այլ տերմինների հայերեն համարժեքների մասին:

XX դարի կեսերից ինֆորմացիայի մասին գիտությունը՝ ինֆորմատիկան սկսեց և այժմ էլ շարունակում է զարգանալ: Ինֆորմատիկայի զարգացումը բնականաբար նշանակում է նրա հասկացությունների

համակարգի, դրա հետ կապված էլ՝ տերմինների համակարգի զարգացում: Դժբախտաբար, մենք զգալիորեն հետ մնացինք այս բնագավառում, և այդպես էլ չնշակվեց ինֆորմատիկայի հայերեն տերմինների այնպիսի համակարգ, որը բավարարեր ժամանակակից պահանջներին:

ՀՍՄՀ ԳԱ լեզվի ինստիտուտի քառահատոր բացատրական բառարանի 2-րդ հատորում (1972) *ինֆորմացիա* բառը հղվում է *հաղորդագրություն* և *հաղորդում* բառերին, որոնք բնավ պիտանի չեն *ինֆորմացիա* գիտական հասկացությունը նշանակելու համար: *Լրատվություն*, *տեղեկատվություն*, *իրազեկում* բառերի բացատրությունների մեջ նույնպես արտացոլված չէ ինֆորմացիայի գիտական ըմբռնումը: Եդ. Աղայանն իր բացատրական բառարանում (1976) տալիս է ինֆորմացիայի գիտական ըմբռնումն արտահայտելու կոչված, *իրազեկ* արձատվ կազմված բառերի մի համակարգ, որը, սակայն, անընդունելի է:

«Ինֆորմատիկայի հայ-ռուսերեն համառոտ տերմինաբանական բառարանում» (1983), «Ինֆորմատիկայի և հաշվողական տեխնիկայի հիմունքների հայ-ռուսերեն համառոտ տերմինաբանական բառարանում» (1985) և «Ռուս-հայերեն ինֆորմատիկայի տերմինաբանական բառարանում» (1985) *ինֆորմացիա* տերմինը չի թարգմանվում, *информирование* տերմինը թարգմանվում է «իրազեկում», իսկ *ինֆորմատիվություն*, *ինֆորմատիզացիա* կարևոր տերմիններն ընդհանրապես չկան, չկա հայերեն *տեղեկատվություն* տերմինը, վերջին բառարանում *дезинформирование* բառի դիմաց տրվում է «դեզինֆորմացիա», իսկ փակագծերում տրվում է «մոլորեցում» անհաջող տարբերակը, փոխանակ, գոնե, «ապատեղեկատվություն»:

Այսպիսով՝ *ինֆորմացիա* տերմինի և նույն արձատվ կազմված այլ տերմինների հայերեն համարժեքների համակարգը, որը պետք է կազմի ինֆորմատիկայի հայերեն տերմինաբանության հիմքը, առայսօր մնում է չնշակված:

Այստեղ հիմնական դժվարությունը բուն *ինֆորմացիա* տերմինի հայերեն թարգմանությունն է: Եղած տարբերակներն են՝ «տեղեկություն», «տեղեկատվություն», «լուր», «լրատվություն», «իրազեկում»: *Լուր* բառը *տեղեկության* համեմատությամբ ավելի պարզունակ է, ունի ավելի նեղ իմաստային դաշտ, ավելի շեշտված կենցաղային երանգ, ուստի *լուր* և *լրատվություն* բառերը պակաս պիտանի են *ինֆորմա-*

* Մեկնաբանությունը՝ Վ. Բաղդասարյանի և Վ. Ա. Սարգսյանի:

ցիա տերմինի թարգմանության համար: Իսկ *իրազեկում* բառը ոչ թե *տեղեկություն* բառի համեմատությամբ պակաս պիտանի է, այլ ընդհանրապես պիտանի չէ *ինֆորմացիա*-ի թարգմանության համար: Իրար հետ համեմատելով այս բառերի *տեղեկ* և *իրազեկ* արմատները (մենք այստեղ վերանում ենք *տեղեկ* = *տեղյակ* = *տեղ+ի +ակ*, *իրազեկ* = *իր+ա+զեկ* ստուգաբանություններից) տեսնում ենք, որ *իրազեկ*-ն ունի բառիմաստ, ինքնուրույն բառ է և նշանակում է «տեղյակ», *իրազեկություն*-ը նշանակում է «տեղյակություն», ոչ թե «տեղեկություն», *իրազեկում*-ն էլ նշանակում է «տեղեկացում», չի նշանակում և չի էլ կարող նշանակել «տեղեկություն», ուստի պիտանի չէ որպես *ինֆորմացիա*-ի համարժեքը: Մինչդեռ *տեղեկ*-ը ներկայումս բառիմաստ չունի, բառ չէ, և դա այստեղ նրա առավելությունն է: *Տեղեկություն*-ը չի նշանակում «տեղյակություն» (չնայած ստուգաբանորեն պետք է նշանակեր), ուստի կարող է դառնալ *ինֆորմացիա*-ի համարժեքը: Կարող է, բայց ոչ այնքան լիարժեք համարժեք:

Այստեղ հարկ է նշել մի արտառոց իրողություն: *Ինֆորմացիա* բառը ռուսերենում և այլ օտար լեզուներում ունի երկու իմաստ. առաջին՝ հիմնական, իմաստով նշանակում է «сведѣние», «տեղեկություն», իսկ երկրորդ՝ ածանցյալ, իմաստով՝ «տեղեկության հաղորդում, տեղեկատվություն» (ռուսական բառարանն այս իմաստով *ինֆորմացիա*-ի համար գրում է. «То же, что информирование»: *Տեղեկատվություն*-ը հաջող կազմված բառ է երկրորդ իմաստի համար: Բայց այս բառը հետզհետե սկսեց ընկալվել որպես առհասարակ *ինֆորմացիա*-ի համարժեք, այսինքն գործածվել այդ բառի նաև մյուս՝ հիմնական, իմաստով. սովորական են դարձել այնպիսի կոպիտ լեզվական սխալները, ինչպես՝ «Այս քերթը տալիս է կեղծ տեղեկատվություն», փոխանակ, գոնե, «տեղեկություն»: Հայերենի քառահատոր բառարանն էլ, ինչպես նշեցինք, *ինֆորմացիա* բառը փաստորեն թարգմանում է «հաղորդագրություն», «հաղորդում», որ նույն սխալն է: Կարծես թե *ինֆորմացիա*-ն բոլորովին տեղեկություն չի նշանակում, միայն տեղեկության հաղորդում է նշանակում: Սրան ավելանում է նաև այն հանգամանքը, որ չկա *տեղեկություն* գոյականից կազմված ածական (*տեղեկային* բառ չունենք), որով թարգմանենք *ինֆորմացիոն* բառը: Արդեն այս հանգամանքները նշանակում են, որ *տեղեկություն* բառը չի ընկալվում և չի էլ կարող ծառայել որպես *ինֆորմացիա*-ի հիմնական իմաստն արտահայտող լիարժեք տերմին:

Բայց այստեղ կա մեկ ուրիշ՝ ավելի նշանակալից, հանգամանք: Ժամանակի ընթացքում *ինֆորմացիա* հասկացությունը բարդացավ,

նրա առարկայական դաշտը խիստ ընդլայնվեց, և նրա սահմանման հարցը խիստ դժվարացավ: Աննախադեպ աճեց ինֆորմացիայի դերը գիտության մեջ և հասարակական կյանքում. XXI դարն արդեն կլինի ինֆորմացիայի դար, այդ դարում պատերազմները կդառնան ինֆորմացիոն պատերազմներ: Խորհրդային մեծ հանրագիտարանը գրում է. «Ինֆորմացիա – սկզբնապես՝ տեղեկություններ (сведения)», որոնք հաղորդվում են մարդկանցից մարդկանց բանավոր, գրավոր կամ այլ ձևերով: Բայց XX դարի կեսերին, ինֆորմացիոն պայթյունից հետո, առաջ եկավ ինֆորմացիայի նկատմամբ գիտական մոտեցման անհրաժեշտություն: Դա հանգեցրեց նրան, որ այդ հասկացությունն ընդլայնվեց, սկսեց ներառել տեղեկությունների փոխանակումը ոչ միայն մարդու և մարդու միջև, այլև մարդու և ավտոմատի, ավտոմատի և ավտոմատի միջև, ազդանշանների փոխանակումը բուսական և կենդանական աշխարհում, ինչպես նաև հատկությունների փոխանցումը գեների միջոցով բջից բջիջ, օրգանիզմից օրգանիզմ... «Ինֆորմացիա» հասկացությունն առայժմ մեկ-միասնական սահմանում չունի» (ԽՄՅ, հ. 10, 1972): Ուշադրություն դարձրեք, թե ինչ է գրում խորհրդային հանրագիտարանը 1972 թվականին, և ինչ է գրում մույն թվականին մեր բացատրական բառարանը, որն ինֆորմացիան համարում է ընդամենը հաղորդագրություն, այսինքն՝ տեղեկատվություն: Մեկ այլ հեղինակ էլ գրում է. «Ինֆորմացիան նյութական առարկաների և գործընթացների հատկությունն է՝ առաջ բերելու, փոխանցելու, պահպանելու բազմազան վիճակներ, որոնք կարող են արտացոլման տարբեր ձևերով հաղորդվել մի օբյեկտից մյուսին և դրոշմվել նրա կառուցվածքում»: Ընդհանրացնելով այս հարցադրումը՝ խորհրդային ինֆորմատիկներն ինֆորմացիան դիտում էին իբրև ընդհանրապես մատերիալի հատկություն, իսկ ինֆորմացիայի հասկացությունը՝ որպես ընդհանուր գիտական (և ոչ թե մի որոշակի գիտության) հասկացություն: Ի վերջո, մի հեղինակ էլ հուսահատված հայտարարում է. «Ինֆորմացիան գիտության անսահմանելի հասկացություն է»:

Արդ, մենք կարո՞ղ ենք ասել. «Գեների միջոցով մի բջից մյուսին, մի բույսից մյուսին են անցնում զանազան լուրեր (ուրախ կամ տխուր), իրազեկումներ, հաղորդագրություններ, տեղեկություններ», կամ «Երբ մուրճով հարվածում ենք քարին, երկուսի վրա էլ (երկուսի մասին էլ) մնում են որոշակի լուրեր, տեղեկություններ»: Տեղեկություն (сведения) չի մնում, իսկ ինֆորմացիա մնում է: Պարզ է, որ այստեղ կա որոշակի լեզվական անբավարարություն:

Այս իրավիճակում մենք կարծում ենք, որ *ինֆորմացիա*-ի դիմաց

պետք է գործածել մի նոր բառ: Այդ բառն արդեն կազմված է և կազմված է նույն *տեղեկ* արմատով և *ոյթ* վերջածանցով *տեղեկոյթ*: *Տեղեկոյթ*-ը պիտի նշանակի ոչ միայն տեղեկություն, այլև տեղեկության կարգի, բայց ավելի բարձր կարգի, համընդհանուր կարգի մի այլ բան, հենց այն, ինչ պետք է ժամանակակից ըմբռնմամբ ինֆորմացիան արտահայտելու համար: *Տեղեկոյթ*-ի կիրառությունից հետո էլ *տեղեկատվություն*, *տեղեկացում*, *տեղեկատու*, *տեղեկունակ* և այլ բառեր կընկալվեն որպես *տեղեկոյթ*-ից կազմված, և կստացվի համակարգ:

Այսպիսով *ինֆորմացիա* նշանակում է «1.տեղեկություն, 2. տեղեկատվություն»: *Տեղեկատվություն* բառը այժմ լայն կիրառում ունի: Իսկ *տեղեկություն* բառի փոխարեն, ինչպես արդեն ասացինք, կիրառում են *լուր*, *իրազեկում*, *հաղորդագրություն* և այլն, որոնք բնավ էլ ինֆորմացիա չեն նշանակում: Պարզապես ինֆորմացիայի տեսակներ են: Ինչպես ժամանակին կար *սովորություն*, այնուհետև առաջացավ *սովորույթ*, *ավանդություն-ավանդույթ*, *բնություն-բնույթ* և այլն: Առաջարկն է, որ *տեղեկության* փոխարեն այս դեպքում գործածվի *տեղեկույթ*, որն ավելի չեզոք բառ է, ընդգրկուն կերպով արտահայտում է *ինֆորմացիա* բառի բոլոր իմաստները և հեշտ բառածանցվում ու բառաբարդվում է:

Օգտվելով առիթից՝ ասենք, որ այժմ ասում և գրում են *զանգվածային լրատվության միջոցներ*՝ *ՁԼՄ*, որը ճիշտ չէ. պետք է լիներ *ՁՏՄ*, քանի որ ամեն մի տեղեկություն չէ, որ *լուր* է: Երբեմն համառում և ասում են *զանգվածային լրատվամիջոցներ*, որն արդեն կոպիտ սխալ է, քանի որ *զանգվածայինը* ոչ թե միջոցներն են, այլ տեղեկույթը, տեղեկությունը: Այնպես որ, ճիշտ կլինի ասել *զանգվածային տեղեկատվության միջոցներ*՝ *ՁՏՄ*:

Բ. ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ-ՈՒՂՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ-ՈՒՂՂԱԽՈՍԱԿԱՆ ԵՎ ԿԵՏԱԴՐԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՄԵԿՆԱՔԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. «*Ի վայր (վար), ի վեր* հետադրություններով կազմված բառակապակցությունների և բառերի գրության մասին» որոշումը հայերենի բարձրագույն խորհրդի 1997 թ. ապրիլին ընդունած և լեզվի պետական տեսչության 2000 թ. փետրվարի 1-ի հրամանով վերահաստատված որոշում է:

Որոշումն ունի օրինակներով և մեկնաբանություններով օժտված «Ծանոթություններ», ուստի լրացուցիչ մեկնաբանությունների կարիք չկա:

2. «Հայերեն գրավոր և բանավոր խոսքում դասական թվականների գործածության միասնականացման և ճշգրտման մասին» որոշումը նույնպես օժտված է մեկնաբանող մի քանի «Ծանոթություն»-ներով, ուստի լրացուցիչ մեկնաբանման կարիք չունի:

3. «Երկրակի գրություն ունեցող մի շարք բառերի ուղղագրության միօրինակացման մասին» որոշումը հայերեն ուղղագրական գուգահեռություններ ունեցող 12 բառերի ուղղագրական միօրինակացմանն է վերաբերում: Սա ճշգրտված բառացանկ է և նույնպես լրացուցիչ մեկնաբանման կարիք չունի: Սակայն, երբ ռուսախոս հայը աղավաղում է հայերեն *ռ* և *ր* գրերի արտասանությունը, որով *բրթել* (հրել) բառը դարձնում է *բռթել* (կտրատել), *ծեծկռտել*-ը՝ *ծեծկրտել*, իսկ *ազաթ* թանկարժեք քարը գրում է երեք ուղղագրությամբ (*ազաթ*, *ազատ*, *ալպաթ*), միջամտությունը դառնում է անխուսափելի:

Իսկ որ մշտապես կրկնվող հեռուստագովազող *Նոյ* անվանը *-յան* ածանց չի ավելացնում և մոտ տասը տարի շարունակում է *Նոյյան*-ի փոխարեն գրել *Նոյան*, մեզ հարկադրում է մեկնաբանություն տալ վաղուց կանոնարկված և մեկնաբանված լեզվական իրողությանը:

4. Հայերենի բարձրագույն խորհուրդը ժամանակակից հայոց լեզվում *Լոռի* և *Գյումրի* տեղանունների հոլովական հարացույցը միօրինակացնելու և *Լոռի* – *Լոռու* – *Լոռվա*, *Գյումրի* – *Գյումրու* – *Գյումրվա* ուղղագրական, այլև քերականական խառնաշփոթը վերացնելու նպատակով, որոշել է՝ «Այսուհետև գրական լեզվում հանձնարարել սեռական – տրական հոլովի ու-ով՝ *Լոռու*, *Գյումրու* ձևերը»:

Ձևակերպման մեջ ասված է. «Գրական լեզվում», դա նշանակում է, որ որոշ գործառնություններում կարող են պատահել նաև բարբառային հոլովածներ: Այսինքն՝ եթե գրական լեզվում ունենք՝

ուղղ.-հայց.	<i>Լոռի</i>	<i>Գյումրի</i>
սեռ.-տրակ.	<i>Լոռու</i>	<i>Գյումրու</i>
բացառ.	<i>Լոռուց</i>	<i>Գյումրուց</i>
գործ.	<i>Լոռով</i>	<i>Գյումրով</i>
ներգ.	<i>Լոռում</i>	<i>Գյումրում,</i>

ապա չի բացառվում, որ այդ տեղանունների որոշ բարբառային հոլովածները գործածված լինեն պատմական, աշխարհագրական, սննդապաշարեղենի բնագավառներում. այսպես, օրինակ՝ *Լոռիի բերդ, Լոռվա բերդ, Լոռիի հովիտ, Լոռիի Ս. Լուսավորիչ վանք, Լոռվա սարահարթ* (տես՝ Տեղանունների բառարանը), *Լոռվա բոգբաշ (կոլոլակ), Գյումրվա խաշ (խորոված)*, որոնց գրական ձևերում կունենանք *Լոռու* կամ *Գյումրու* հոլովածը: Իսկ ինչ վերաբերում է *Լոռիից, Լոռիով, Լոռիում, Գյումրիից, Գյումրիով, Գյումրիում* ձևերին, ապա սրանք բարբառային, անհամաձայնարարելի ձևեր են, թեև այդպես հաճախ լսում ենք շատերի բերանից:

5. ՀՀ Կառավարության առընթեր լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհրդի՝ ուղղագրական-ուղղախոսական, կետադրական որոշումների շարքում ընդգրկուն արժեք ունի «Արևելահայերենի այբուբենի և գրանշանների համապարփակ հավաքածուի մասին» որոշումը, որն ընդունվել է ԼՊՏ-ի հայերենի բարձրագույն խորհրդի 1998 թ. նոյեմբերի 13-ի նիստում:

Այդ որոշմամբ (նախագծի հեղինակ՝ ակադեմիկոս Ս. Աբրահամյան) լուծվել են հետմետրոպայան գրական հայերենի գրաբանության հետևյալ վիճահարույց հարցերը:

1. Արևելահայերենում վերականգնվել է մետրոպայան այբուբենի «մեկ հնչյունին՝ մեկ գիր» սկզբունքը, այսինքն՝ լեզվական օրենք է ճանաչվել արևելահայերենի դասագրքերում, բառարաններում, գիտական գրականության մեջ՝ տասնամյակներ առաջ կատարված այն կանոնարկումը, ըստ որի՝

ա) հայերենի այբուբենից հանվել է գրաբարի՝ իր առանձին հնչույթի արժեքը վաղուց կորցրած *վյուն-ը (f, z)*.

բ) *ու* գիրը դադարել է իր հնչմանը չհամապատասխանող երկու առանձին գիր (*ո + լ*) համարվել և այբուբենում դրվել է *վյուն-ի*՝ դատարկ մնացած տեղում՝ պահպանելով վերջինիս թվային արժեքը (7000):

2. Այբուբենի տառային շարքից իրավացիորեն հանվել է *և -ը*, որը

պատմականորեն՝ միջնադարում առաջացած կցագիր է ($t + 1$) և չունի առանձին, այլ գրերով չարտահայտվող հնչում: Տեղ և ժամանակ խնայելու նպատակով առաջացած այդ կցագիրը, որն այբուբեն է մտել՝ որպես միջնադարում ավելացած *օ*, *ֆ* գրերը մեսրոպյան այբուբենին միավորող շաղկապ, լեզվի խնայողության օրենքով, շարունակում է պահպանվել գրանշանների շարքում, որովհետև, բացի այլ խնայումներից, *և* -ի կիրառման շնորհիվ բավականաչափ թուղթ է խնայվում:

3. Հայերենի գրանշանների հավաքածու մտած 38 տառերից բացի, որպես հավելյալ տառեր, պահպանված են *է*, *ւ* («վուն») և *և* («եվ») տառանշանները: Վերջում թվարկված են հայերենի կետադրական նշանները:

Այսպիսով, ինչպես իրավացիորեն մատնանշում է իր հիմնավոր մեկնաբանություններում Ս. Աբրահամյանը, այս որոշմամբ, բացի գրաբանական պատմական իրողությունների ճշգրտումից, գործող միջազգային տեխնոլոգիաներին ներկայացվում է գրանշանների մի այնպիսի համակարգ, որը համապատասխանում է միջազգային հիմնօրինակին (ստանդարտին), և որով հնարավոր է դարձել արտահայտել գրական հայերենի բոլոր տարբերակները՝ հին գրական հայերեն, միջին հայերեն, արևելահայերեն և արևմտահայերեն:

6. Հայերենի ուղղագրության վերաբերյալ տերմինաբանական կոմիտեի ընդունած որոշումներից մեկն էլ «Քաղաղրյալ հատուկ անուններում մեծատառերի գործածության մասին» որոշումն է:

Հայերենի բաղադրյալ հատուկ անունների մեծատառերի գրության վերաբերյալ նախկին Նախարարների խորհրդին առնթր տերմինաբանական կոմիտեի՝ դեռևս 1963 թ. ընդունած որոշումը կայացվել է չորս շատ հեղինակավոր նախագծերի երկարատև քննարկումներից հետո: Անցած 40 տարիների ընթացքում, մինչև այս նոր որոշման ընդունումը, այդ հարցի շուրջ բանավեճերն ու մասնակի բարեփոխումները երբեք չեն դադարել: Այդպիսի փոփոխականությունը պայմանավորված է հետևյալ հանգամանքներով:

Մեծատառերը փոքրատառերից տարբերվում են իրենց գրության չափսով, իսկ որոշ տառեր՝ նաև գծագրությամբ: Հնչյունային գրության երևան գալու շրջանում տարբեր ժողովուրդներ իրենց համար ստեղծել են մի տեսակի գրություն ունեցող գրեր. մեծատառերի և փոքրատառերի զանազանումը, իբրև գրի տեսակների, շատ ժողովուրդների մեջ երևան է եկել համեմատաբար ուշ ժամանակներում: Եթե հունական այբուբենում այդ տարբերակումը գալիս է վաղ ժամանակներից, ապա լատինական այբուբենում ժամանակակից հասկացողությամբ

մեծատառերի գործածությունն սկսվում է XV դարից միայն, իսկ ռուսերենում XVII դարից:

Մինչև XII դարը հայերեն ձեռագրերն ու վիմական արձանագրությունները գրվել են մեսրոպյան երկաթագրերով, որոնք հետագայում մնացին որպես մեծատառեր, իսկ սրանց՝ դեռևս VII-VIII դարերից սկսված գրչական ձևափոխություններից ստեղծվեցին փոքրատառերը: XII դարից սկսած մեսրոպյան երկաթագրերն իրենց հիմնական գործածությամբ դարձան գլխագրեր, այսինքն՝ մեծատառ:

Արաբերեն, պարսկերեն, վրացերեն, հինդի և այլ լեզուներում մեծատառերի և փոքրատառերի տարբերակում ընդհանրապես չկա, իսկ գերմաներենում մեծատառով են գրվում բոլոր գոյականները: Հետևաբար, մեծատառերի գործածությունը լեզուների համար միատեսակ և պարտադիր երևույթ չէ, այլ գրության մեջ մտնող սովորական պայմանական միջոց է, գրության տվյալ համակարգի պատմական զարգացման արդյունք:

Գրերն ու գրության տեսակները զարգացվել, կատարելագործվել են տեղ ու ժամանակ խնայելու, գրությունը պարզեցնելու, գրավոր խոսքը հեշտ ու հասկանալի դարձնելու սկզբունքներով: Հետևաբար, մեծատառեր զանազանող ժամանակակից լեզուներում փոքրատառ գրերի կողքին մեծատառերը միայն օժանդակ միջոց են գրավոր խոսքից օգտվելը հեշտացնելու համար:

Մեծատառ ունեցող շատ լեզուների պես հայերենում էլ մեծատառով սկսում ենք գրել խոսքը, պարբերությունը, առանձին նախադասությունները, մեջբերվող ուղղակի խոսքը և նման շարահյուսական միավորները՝ սրանով տեսանելիորեն անջատելով ու ընդգծելով լեզվական այդ միավորների անկախությունը, սրանց տրոհումը միմյանցից, որ բանավոր խոսքում կատարվում է առոգանությամբ: Մեծատառով է սկսվում պոետական խոսքի յուրաքանչյուր տող՝ տեսանելի դարձնելով ո՞րքմիկ խոսքի արտասանական սահմանագծումները: Մեծատառերը գործածում ենք նաև առանձնահատուկ ոճական նշանակությամբ՝ այդպիսի գրությամբ ընթերցողի ուշադրությունը դարձնելով տվյալ բառի կամ նրա տվյալ բնագրային նշանակության վրա՝ այն դարձնելով մեզ համար մի տեսակ հատուկ անուն: Ահա թե ինչպես է անում այդ հանճարեղ թունանյանը.

*Բերանն արնոտ Մարդակերը էն անբան
Հազար դարում հազիվ դառավ Մարդասպան.
Չեղբերն արնոտ գնում է նա դեռ կամկար,
Ու հեռու է մինչև Մարդը իր ճամփան:*

Մեծատառով գրում ենք հատուկ անունները, որոնք այդ գրությամբ նախ ընդգծվում են որպես մտքի հիմնական առարկաներ, ապա՝ հեշտացվում է անծանոթ անվան տարբերակումը. այլապես այն փոքրատառ գրությամբ կարող էինք ընդունել հասարակ, թարգմանելի անվան տեղ և նրա մեջ ինչ-որ իմաստ որոնել, որը բնագիրը կդարձներ անհասկանալի, և վերջապես՝ հատուկ անվան մեծատառ գրությունը հեշտացնում է անվանացանկերի օգնությամբ ցանկացած անվան մասին եղած տեղեկությունների արագ գտնելը, առանց այդ էջն ամբողջությամբ կարդալու:

Հայերենում մի ժամանակ մեծատառով էին գրվում ցեղերի, ժողովուրդների անունները, բոլոր տեսակի միությունների, կազմակերպությունների ոչ պայմանական և չտեղայնացված անվանումները, իսկ սրանց թիվն առաջներում շատ էր: Նորագույն ժամանակներում մեծատառերի գործածության սահմանները գնալով ընդլայնվեցին, նրանց գրությունը տարածվեց բոլոր տիպի՝ աճող հիմնարկությունների, ձեռնարկությունների, միությունների ու կազմակերպությունների բաղադրյալ անվանումների վրա, շատ սովորական կայուն բառակապակցությունների վրա. մեծատառ գրությունը, կարծես, դարձավ նաև բառը, բառակապակցությունը ընդգծելու սովորական միջոց, վերաբերմունքի արտահայտության միջոց: Սրանց ավելացավ մասնուկում ամեն օր հրապարակվող դիվանագիտական և պաշտոնական փաստաթղթերում, հոգևոր-եկեղեցական գրական ու պաշտոնական հրապարակումներում ազատորեն ու ինքնակամ գործածված մեծատառերի գրությունը: Այնպես որ մեծատառերի գործածությունը գրավոր խոսքից օգտվելը հեշտացնելու իր դերը, կարծեք, սկսեց կորցնել:

Ինչպես նախկին տերմինաբանական կոմիտեի 1963 թ. հունվարին ընդունած որոշումը, այնպես էլ ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհրդի՝ 2003 թ. մարտի 8-ին հրապարակված որոշումը, նպաստակ ունեն բաղադրյալ հատուկ անուններում մեծատառերի գործածությունը հեշտացնելու և սրանց գրության մեջ միօրինակություն սահմանելու, սակայն այդ որոշումները վերաբերում են միայն բաղադրյալ հատուկ անուններին, իսկ պարզ հատուկ անունների մեջ մեծատառերի գործածության կանոնները որոշակի են:

Նշված որոշումներում մեծատառով գրվող բաղադրյալ անունները բաժանված են երկու խմբի: Առաջին խմբի մեջ մտնում են այն բաղադրյալ հատուկ անունները, որոնց բոլոր բառերն սկսվում են մեծատառով, իսկ երկրորդի մեջ մտնում են այն անունները, որոնց միայն ա-

ռաջին բառն է սկսվում մեծատառով:

Նոր որոշումը, ինչպես և նախորդը, իր դասակարգումների համապատասխան օրինակների թվարկումը միշտ ավարտում է «և այլն»-ով, քանի որ նման համաշխարհային առարկայացանկ ունեցող երևույթների լիակատար անվանական թվարկումն անհրազոր թել է. պակասը լրացվում է մասնագիտական տեղեկատուներով և գրականությամբ միայն:

Բոլոր բառերը մեծատառով գրվող բաղադրյալ անունները ներկայացվում են այնպիսի համակարգմամբ և լրացնող մեկնաբանություններով, որ մեր պարագայում հարկ կա խոսելու միայն նորամուծությունների և ուղղագրական վերափոխումների մասին:

Որոշումում «1. Բոլոր բառերն սկսել մեծատառով» կանոնարկումը գործում է՝

«Ա. Բոլոր պետությունների պաշտոնական անուններում:

Բ. Բոլոր բաղադրյալ այն անձնանուններում և մականուններում ու ծածկանուններում, որոնց մեջ՝

ա) բոլոր բաղադրիչներն առանձին-առանձին հատուկ անուն են.

բ) լրացյալը հատուկ անուն է, իսկ լրացումը (նախադաս, թե հետադաս)՝ մականուն:

Գ. Բոլոր բաղադրյալ այն աշխարհագրական անուններում, որոնց մեջ՝

ա) բոլոր բաղադրիչներն առանձին-առանձին հատուկ անուն են.

բ) հասարակ անուն լրացումը նախադաս է, իսկ հատուկ անուն լրացյալը՝ հետադաս.

գ) լրացումն ու լրացյալը օտարալեզու, բոլոր բաղադրիչները մեծատառով գրվող (վերոհիշյալ որևէ տեսակի) անուններ են.

դ) երկու բաղադրիչներն էլ հասարակ անուններ են, բայց պայմանական կամ փոխաբերական գործածությամբ դառնում են հատուկ անվան բաղադրիչ և գրվում մեծատառ:

Դ. Հոգևոր-պատմամշակութային այն բաղադրյալ հատուկ անուններում, որոնց մեջ բոլոր բաղադրիչներն առանձին-առանձին կամ «Սուրբ» մականվան հետ միասին հատուկ անուն են»:

Սա որոշում է առաջին կետի ողջ բովանդակությունը՝ համապատասխան օրինակներով ու լրացուցիչ մեկնաբանություններով հանդերձ: Այս մասում, բաղադրյալ հատուկ անուններն ըստ բովանդակային և բառակապակցական հատկությունների տարանջատելուց և դրանք օրինակների առատությամբ հիմնավորելուց զատ, կատարվել է երկու հավելում: Մեկը հոգևոր-պատմամշակութային անուններում

«Սուրբ» բառի հաճախ փոքրատառով գրվելու (*Անգղա սուրբ Նշան – Անգղա Սուրբ Նշան վանք*) երկվությունը վերացնելուն է վերաբերում: Մյուսը, որ ոճանց համար մնում է վիճահարույց, բաղադրյալ հատուկ անվան պայմանական կամ փոխաբերական իմաստով գործածված բաղադրիչի մինչև այժմ փոքրատառ գրությունը մեծատառ դարձնելուն է վերաբերում:

«Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթում Հենրիկ Գալստյանը հարցնում է, թե մինչև հիմա գրում ու հիմնավորում էիք, թե *Մերձավոր արևելք*, *Հայկական պար*, *Մեծ արջի համաստեղություն* գրելն է ճիշտ, այդ ինչպե՞ս եղավ, որ այս *արևելք*, *պար*, *արջ* հասարակ անունները դարձրիք հատուկ անվան մեծատառով գրվող բաղադրիչ:

Այս որոշումն ընդունող հայագետների պատասխան-հիմնավորումը հետևյալն է եղել: Աշխարհի յուրաքանչյուր լեզու ունի մեծատառ-փոքրատառ գրելու իր «տրամաբանությունը»: Հայերենը բացառություն չէ: Տրամաբանությունից ու տրամաբանական դասակարգումից բացի, լեզվի զարգացման ընթացքին շատ հարազատ է մաս ձևաիմաստային մշտական կատարվող փոփոխությունը, այն էլ, մասնավոր, գրության մեջ: 1963 թ. ընդունված որոշումից մինչև 2003 թ. չեղավ որևէ հրատարակիչ, որևէ լրագրող, որևէ աշխարհագրական, պատմական գիրք, որ կիրառած լիներ այդ կանոնը. բոլորը միաբերան շարունակեցին «Մերձավոր արևելք, Հեռավոր արևելք» գրելու փոխարեն գրել «Մերձավոր Արևելք, Հեռավոր Արևելք»: Այս մեկնաբանությունը պարզ է: «Արևելքը» այս կապակցության մեջ դադարում է միայն արևելք լինելուց, նա դառնում է աշխարհագրական մի ամբողջ տարածքի, երկրամասի պաշտոնական դարձած անվան տարբերակիչ բաղադրամաս: Այնպես որ ճապոնիայի ու Չինաստանի համար էլ ոչ թե արևելք է, այլ արևմուտք: Ահա թե որն է այդ բառի պայմանական, փոխաբերական գործառույթ ունենալու տրամաբանությունը: Զնոռանանք ինչե՞լ, որ Ղարիբյանը իր «Դպրոցական ուղղագրական բառարանում» դեռևս 1970-ականների վերջերից հանձնարարում է գրել *Մերձավոր, Հեռավոր Արևելք*:

Այսպիսի գործածությամբ էլ «Հայկական պար լեռնաշղթան» «Հայաստանի տեղանունների բառարանում» մասնագետների ձեռքով դարձել է «Հայկական Պար լեռնաշղթա», իսկ «Մեծ Արջի համաստեղություն, Փոքր Արջի համաստեղություն» բաղադրյալ անուններում էլ հայ աստղաֆիզիկոսներն են այդ երկինք բարձրացած արջին իջեցրել երկրի վրա և նրան փոխարինել երկնային «Արջով», արջն ու արջակերպ աստղակույտն իրար չխառնելու համար: Բացի այս, հայերենում

մեծ, փոքր որոշիչները սովորաբար հատուկ անվան վրա են դրվում. գրում ենք *Մեծ Մասիս, Փոքր Մասիս, Մեծ Պարնի, Փոքր Պարնի* (գյուղ): Իսկ թե ինչն՞ու նույն տրամաբանությամբ *Վայոց ձորի մարզ, Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս* և այլ նման բաղադրյալ անուններում այս տրամաբանությունը չի գործում, այդ հարցն էլ ունի իր հիմնավոր պատասխանը: *Վայոց ձոր* աշխարհագրական տեղանունը հարյուրամյակների գործածություն ունի: Կան *Վայոց ձորի գոգահովիտ, Վայոց ձորի լեռնաշղթա, Վայոց ձորի կիրճ*, ինչպես նաև՝ *Վայոց ձորի մարզ* նորակազմություն բաղադրյալ անունները: Սրանցում «ձորը» շարունակում է պահել իր բառային նշանակությունը և վերը հիշատակված *Արեւելք, Պար, Արջ* մեծատառ գրվածների շարքին չի դասվում: Ինչ վերաբերում է հիշատակված «*Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս*» օրինակին, ապա այդ անվան *սառուցյալ* բաղադրիչը այնքան մենիմաստ է, որ հաճախ կրճատ ձևով ուղղակի գրվում է «*Սառուցյալ օվկիանոս*»:

Իզուր է այս երկու-երեք փոփոխություններին Գալստյանը խառնում «Տրդատի թախտ, Բաղակի քար»՝ իր ասելով «լեզվական նույն կաղապարն ունեցող անունները»: Այդ կաղապարի բազմաթիվ անուններ կան պատմական Հայաստանի տարածքում, որոնց ուղղագրությունը դարձել է ավանդական թե գրաբար, թե աշխարհաբար ձևերով:

Այնպիսի անուններ, ինչպիսիք են *Հայոց ձոր* (գավառ, գետ, գյուղ), *Հրազդանի կիրճ* (հանգստավայր), *Գեղամի դաստակերտ* կամ *Տրդատի թախտ* (ամրոց, ավան, բերդաքաղաք), *Հավուց թառ* (գյուղ, վանք), *Անահտա աթոռ* (լեռնագագաթ, հեթանոսական տաճար), *Բաղակի քար* (բերդ, ամրոց) և այլն, ըստ երկրորդ հասարակ անուն բաղադրիչի որքանով էլ իմաստավորված լինեն, միևնույն է, այս հարյուրավոր տեղանունների ավանդական ուղղագրությունը դեռևս պիտի պահպանվի. գրաբարը միայն կարող էր իր շարադասությամբ գրել *Թախտ Տրդատա(յ), Աթոռ Անահտա(յ), Թարն Բաղակու*, և ոչ՝ աշխարհաբարը:

Մեկնաբանվող որոշման երկրորդ մասը վերաբերում է միայն առաջին բաղադրիչը մեծատառով գրվող բաղադրյալ անուններին: Սրանցում էլ կատարվում է անունների բովանդակային և գործառական հատկանիշներով կատարված, բազմաստիճան խմբավորում:

«2. Միայն առաջին բառն սկսել մեծատառով (դրանց կազմում հատուկ անուն լինելու դեպքում պահպանելով նաև այդ անվան մեծատառով գրությունը)»,– այսպես է վերնագրվում այդ մասը, որի Ա, Բ, Գ կետերում համապատասխանաբար խմբավորվում են՝ ֆիզիկաաշխարհագրական, պետությունների վարչատարածքային հին ու նոր,

պետությունների խմբերի (դաշինքների, միավորումների) այն անունները, որոնց մեջ լրացյալը առանձին վերցված հատուկ անուն չէ: Համապատասխան օրինակներից են՝ *Աղթամար կղզի*, *Հյուսիսային սահույցյալ օվկիանոս*, *Արագածոտնի մարզ*, *Ստալրոպոլի երկրամաս*, *Արաբական պետությունների լիգա*, *Երեք կայսրերի դաշինք* (բայց նաև՝ *Մեծ կամ խաղաղ օվկիանոս*, *Կարսի Բագրատունիների թագավորություն*, *Անկախ Պետությունների Համագործակցություն*):

Այստեղ էլ բերված օրինակների առատությունը՝ կանոնարկումը հասկանալի դարձնելու և լայն տեղեկատվության համար է:

Բազմաբնույթ և բազմաբովանդակ են Դ կետի «Չակերտների մեջ առնվող անվանումները»: Բերված մեկնաբանության կարիք չունեցող օրինակներից են՝ ա) «*Պատերազմ և խաղաղություն*», «*Գրական բերք*», բ) «*Ազգային միաբանություն*» կուսակցություն, «*Նաիրիտ*» գործարան, «*Դինամո*» մարզական ընկերություն, «*Գերազանցիկ ֆինանսիստ*» կրծքանշան:

Երկրորդ մասի հաջորդ՝ Ե, Ձ, Է, Ը կետերում խմբավորվում և համապատասխան օրինակներով հավաստվում են համաշխարհային ու համապետական մրցանակների ու շքանշանների, համաշխարհային կազմակերպությունների, միությունների, հաստատությունների, բոլոր պետությունների կենտրոնական ղեկավար օրենսդիր, գործադիր և դատական բարձրագույն մարմինների, պատմահասարակական նշանավոր անցքերի ու շրջափուլերի, պաշտոնական ու ազգային-ավանդական տոների բաղադրյալ անունները:

Այս հատվածում ամենաեական նորույթն այն է, որ որոշման նախագիծը մշակող հայերենի բարձրագույն խորհուրդը աշխատել է քննվող հարցը դուրս բերել խորհրդային իշխանության տարիների միակուսակցական, սուբյեկտիվ մոտեցման մտայնության տեսադաշտից: Որոշման մեջ իրենց տեղն են գտել և՛ հայերենի, և՛ օտար կուսակցությունների, և՛ հեղափոխական, և՛ ոչ հեղափոխական՝ ազգային-ավանդական, եկեղեցական-ժիսական, տոների, և՛ պետական-պաշտոնական, և՛ միջազգային պատմական նշանավոր անցքերի ու տոների բաղադրյալ անունները: Այսինքն՝ վերացված է *Հայրենական մեծ պատերազմը*՝ մեծատառ, իսկ *Առաջին համաշխարհային պատերազմը*՝ փոքրատառ, *Կոմունիստական կուսակցությունը*՝ մեծատառ, *Լեյբորիստական կուսակցությունը*՝ փոքրատառ (երկուսն էլ դարձել են փոքրատառ), *Մայիսի մեկը*՝ մեծատառ, *Սուրբ ծննդի տոնը* (*Սուրբ ծնունդը*), *Համբարձման տոնը* փոքրատառ գրելու խտրականությունը:

Կատարվել են մի քանի մասնակի փոփոխություններ ևս:

Նախորդ որոշմամբ՝ առաջին բաղադրիչը մեծատառով գրվող անունների եռաշարքը այսպիսին էր՝ կուսակցական, պետական, կառավարման բարձրագույն մարմիններ, այն է՝ ՀԿ(Բ)Կ Կենտկոմ, ՀԽՍՀ Գերագույն խորհուրդ, ՀԽՍՀ Մինիստրների սովետ: Նոր որոշմամբ պետությունների, այդ թվում և Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական ղեկավար բարձրագույն մարմինների եռանկյունում կուսակցական գերագույն մարմինը փոխարինված է դատականով, այսինքն՝ ունենք օրենսդիր (ՀՀ Ազգային ժողով), գործադիր (ՀՀ Նախարարների խորհուրդ կամ Կառավարություն) և դատական (Սահմանադրական դատարան, Վճռաբեկ դատարան): Դատախազությունը վերահսկողական մարմին է և այս եռանկյունուց դուրս է: Այս կանոնարկմամբ *կոմգորես, սենատ, պառլամենտ, սեյմ, մեջլիս, դումա, ռադա, խուրալ, կառավարություն* բառարանային հասարակ անունները, իբրև տարբեր պետությունների պետական կենտրոնական ղեկավար մարմնի անուն, գրվում են մեծատառով (*ԱՄՆ-ի Կոնգրես* կամ *Սենատ, ՌԴ Պետդումա* կամ *Դումա, ՀՀ Կառավարություն, ԱՀ Մեջլիս, ԼՀ Սեյմ, ՄՀ խուրալ* և այլն):

Ոմանց համար վիճահարույց է դարձել որոշման երկրորդ մասի հետևյալ՝ «Ե. Համաշխարհային կամ համապետական ճանաչման հաստատության, մրցանակի կամ բարձրագույն պատվավոր կոչման, ինչպես նաև պետություններից շնորհվող շքանշանների և մեդալների բաղադրյալ անուններում», կետի տակ *Մատենադարան, ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիա* անունների հայտնվելը: *Մատենադարան*-ը իրոք հասարակ անուն է և իր բոլոր տեղայնացումներում գրվում է փոքրատառով: Նախկին տերմինաբանական կոմիտեն առանձին որոշմամբ *Երևանի Մեսրոպ Մաշտոցի անվան մատենադարան* բառակապակցություն-անվան փոխարեն հնարավոր համարեց գործածել միայն *Մատենադարան* մեծատառ գրությամբ:

Հիմնավորումն այն էր, որ սա սովորական գրապահոց չէ, այլ հին ձեռագրերի և հնատիպ գրականության ուսումնասիրման գիտահետազոտական ինստիտուտ է, այսինքն՝ ինստիտուտ-մատենադարան: Մեծատառ գրությամբ *Մատենադարանը* ձեռք էր բերում այդ բովանդակությունը առարկայացնող, տեղայնացված հատուկ անվան արժեք:

Նոր որոշման մեջ այդպիսի բացառություն-հավելում է ՀՀ *Գիտությունների ազգային ակադեմիա* բառակապակցությունը՝ այդ հաստատության անվան մեծատառ գրությամբ: Հիմնավորումը եղել է այն, որ *գիտությունների ակադեմիա* կայուն բառակապակցությունը, ինչպես

և գրողների միություն, թատերագիրների միություն և այլ հաստատությունների, կազմակերպությունների անունները տեսակի, փոքրատառով գրվող անուններ են: Մինչդեռ ՀՀ գիտությունների ակադեմիան իրեն մասնավորել, տեղայնացրել է՝ անվանը հավելելով *ազգային* որոշիչը: Իհարկե, կասեն, թե հիմա օպերան ազգային է, հանրային գրադարանը ազգային է, «ուշու» մարզածեն անգամ ազգային է, հապա սրա՞նք ինչպես գրենք: Պատասխանը մեկն է՝ Գիտությունների ազգային ակադեմիան այդ շարքում չէ. նա բացառություն է:

Մեծատառ գրությամբ տարբերակով որոշիչներ են *միջազգային*, *համաշխարհային* ածականները: Երբ ասում ենք՝ *Շախմատի միջազգային ֆեդերացիա*, *Արհեստակցական միությունների համաշխարհային ֆեդերացիա*, այլևս չենք հարցնում ո՞ր երկրի: Սրանք ամբողջ աշխարհին են, բոլոր ազգերին են, ուստի և եզակի են, այլ տեղայնացում չունեն: Մինչդեռ *արհեստակցական միությունների կենտրոնական խորհուրդ*, *շախմատի հանրապետական ֆեդերացիա* ասելիս սրանց տեղայնացումը, մասնավորումը կարող ենք իմանալ միայն այդ անունների իրադրային գործածությամբ, ոչ անվանապես: Դրա համար էլ դրանց համար ամեն իմացող-չիմացող կարող է հարցնել՝ ո՞ր պետության, ո՞ր հանրապետության: Սրանց պատասխանը կլինի՝ Ռուսաստանի Դաշնության, Հայաստանի Հանրապետության, Վրաստանի Հանրապետության: Ահա թե ինչու սրանք ընդհանուր են, եզակի չեն:

Առարկություն կա նաև սույն որոշման 3-րդ կետի վերաբերյալ, որը ձևակերպված է այսպես՝

«3. Դիվանագիտական և պաշտոնական փաստաթղթերի ու հաղորդագրությունների մեջ, Հայոց եկեղեցու պաշտոնական լեզվում, հեղինակային վերաբերմունքի՝ քաղաքավարական և մեծարման ոճերում թույլատրվում է մեծատառի ազատ գործածություն՝ ըստ ընդունված կարգի»:

Կարդալով այս հստակ ձևակերպումը՝ գրախոսը գրում է. «Տարօրինակ է... եթե ազատ գործածություն է թույլատրվում անգամ պաշտոնական հաղորդագրությունների մեջ, ապա էլ ո՞նց համար են այս կանոնները: Միայն ուսուցիչների ու լրագրողների՞»: «Հետևությունը սա է.՝ շարունակում է Գալստյանը.՝ խտրություն չդնել «համաշխարհային» ու «հանրապետական» կամ «բարձրագույն» ու «ցածրագույն» հատուկ անունների գրության մեջ»:

Վերը բերված 3-րդ կետը մեծատառ գրության կանոնարկման մեջ բնավ էլ նորություն չէ: Դեռևս 1963 թ. ընդունված որոշման մեջ առանձին կետով գրված է.

«5. Դիվանագիտական և պաշտոնական փաստաթղթերի ու հաղորդումների մեջ թույլատրվում է մեծատառերի ազատ գործածությունը ըստ ընդունված կարգի»: Ինչպես տեսնում ենք, նոր որոշման մեջ հավելումը վերաբերում է միայն «Հայոց եկեղեցու պաշտոնական լեզվին», իսկ մյուս «ազատությունները» գործում են շատ վաղուց: Եկեղեցու իրավունքի և անկախության հարցն էլ ոչ թե մեծատառի, այլ, ինչպես ասվեց, համապետական հարց է:

Ո՞ր ուսուցիչն ու լրագրողը կարող են զարմանալ այն բանի վրա, որ դիվանագիտական պաշտոնական փաստաթղթերում թույլատրվում է մեծատառի ազատ գործածություն: Ով չգիտե, որ Հայոց եկեղեցին, շարունակելով իր դարավոր ավանդույթները, իր պաշտոնական հաղորդումներում գրում է «Ամենայն Հայոց Հայրապետն ու Մեծի տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսը ողջունեցին «Հայաստան-Սփյուռք» համաժողովի մասնակիցներին»։ Կամ «Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի շնորհավորական ուղերձը Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության օրվա առթիվ» (էջմիածին», 2002 թ., նոյեմբեր-դեկտեմբեր, էջ 171):

Ուրեմն, մեծատառերի գործածության մեջ «խտրականություն» դնող-չդնող մենք չենք, դա ասում են իրական կյանքն արտացոլող լեզուն և լեզվական կանոնարկված ավանդույթը: Ո՞վ չգիտե, որ բոլոր Տիգրանները չէ, որ Տիգրան Մեծ են, բոլոր Գրիգորները չէ, որ Գրիգոր Լուսավորիչ են, բոլոր Դավիթները չէ, որ Դավիթ Անհաղթ են, Բոլոր Հայկերը չէ, որ Հայկ Նահապետ են, Բոլոր Արաները չէ, որ Արա Գեղեցիկ են: Այս և մման անճանաչումների վրա դրվող՝ մեծատառով գրված վերոբերյալ մականունները ոչ թե սովորական, ըստ իրադրության, մշտափոխ որոշիչներ են, այլ այդ անուններին ծուլված՝ նրանց անձը մասնավորող, եզակիացնող հատկանուն բաղադրիչներ են: «Եզակի» ասելով մենք այդ ենք հասկանում: «Բարձրագույն», «ցածրագույն» ասելով՝ պետականորեն սահմանված գերագույն իշխանությունների աստիճանականությունն ենք տարբերակում: Վաղվա պատմաբանը, առանց *ավագ, կրտսեր* ածական-որոշիչների, չի կարողանալու տարբերակել Ջորջ Բուշ Ավագին Ջորջ Բուշ Կրտսերից, ուրեմն՝ այդ մականունների մեծատառ գրությունը մեծատառ-փոքրատառ զանազանող ժողովուրդների համար դարձել է լեզվական համաշխարհային իրողություն, հետևաբար, ոչ միայն որոշումները, այլև սրանց քննադատությունն էլ պետք է «տրամաբանություն» ունենան:

Սույն որոշման 4-րդ կետով սահմանված է՝

«4. Վերոհիշյալ կանոնների մեջ չմտնող բաղադրյալ անվանումներ-

րը, եթե չեն տեղայնացված, որպես հասարակ անուններ, գրել փոքրատառով»:

Բերված է այդպիսի անվանումների բավականին լայն ցանկ, որպեսզի դրանց գրության մեջ այլևս սխալներ թույլ չտրվեն:

Որոշման 5-րդ կետով կանոնարկվում է «Հապավումների մեջ մեծատառերի գրությունը»: Այստեղ վիճելի հարցեր համարյա չկան: Կայուն բառակապակցությունների հապավման մեջ ընդհանրացնող, կարևոր կանոնն այն է, որ թե՛ բոլոր բաղադրիչները, թե՛ միայն առաջին բաղադրիչը մեծատառով գրվող, թե՛ բոլոր բաղադրիչները փոքրատառով գրվող բաղադրյալ անունների հապավումները գրվում են մեծատառ: Փոքրատառ տառային հապավում չի լինում: (Փոքրատառ գրությամբ հապավումները գիտակցվում են իբրև առանձին բառ, օրինակ՝ գէս, զագս, նէպ, բուհ):

Այսպես՝ ա) Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ-ի հապավումն է ԱՄՆ, Ռուսաստանի Դաշնության հապավումը՝ ՌԴ, Հայաստանի Հանրապետությանը՝ ՀՀ, բ) Միավորված ազգերի կազմակերպությանը՝ ՄԱԿ, Խաղաղության համաշխարհային խորհրդինը՝ ԽՀՄ, գ) Փոխադարձ օգնության կոմիտեինը՝ ՓՕԿ, մեքենատրակտորային կայանինը՝ ՄՏԿ, կրթության և գիտության նախարարությանը՝ ԿԳՆ:

Բաղադրյալ հատուկ անուններում մեծատառ՝ թե՛ փոքրատառ գրելու՝ աշխարհի, գնալով մերձեցող, լեզուների բացարձակ անմիասնականությունն ու հակասականությունը, հայերենում այդ ասպարեզում կայուն, միասնական ավանդույթի բացակայությունը անհնար են դարձրել վերոհիշյալ բազմաբովանդակ ու ընդգրկուն անուններում և անվանումներում մեծատառերի գրության հստակ կանոնարկման և սրա հետևողական կիրառման իրականացումը: Այնուամենայնիվ, և՛ հրատարակիչը, և՛ ուսուցիչը որոշումների տրամաբանականություն և սովորելու ու սովորեցնելու հնարավոր հեշտացում են ակնկալում: Որոշումն ընդունողների «արդարացումը», եթե դրա հարկը կա, հետևյալն է: Լեզուն սա է, լեզվական իրողությունները սրանք են: Բողոքել կարելի է լեզվաբանների դեմ, բայց ոչ լեզվի: Լեզուն սովորում են, ընդ որում՝ սովորում են գիտակցական ամբողջ կյանքի ընթացքում:

Մեծատառ, թե փոքրատառ գրելու գործընթացն սկսվում է տառաձանաչողությունից և շարունակվում է մինչև գրագետ ու գրահրատարակիչ, ուսուցիչ ու գիտնական դառնալը: Առաջին դասարանի տառաձանաչ դարձած երեխան արդեն գիտի իր անունը, ազգանունը, հայրանունը, ինչպես նաև իր երկրի ու ծննդավայրի աշխարհագրական

անունները մեծատառով գրելու կանոնը և դրա գործադրումը: Մնացածը նա սովորում է՝ դասարան առ դասարան բարձրանալով: Սովորում է հայոց լեզվի ու հայ գրականության, հայ ժողովրդի ու ընդհանուր պատմության, աշխարհագրության ու բնագիտության, նաև՝ մնացած բոլոր հասարակագիտական, բնագիտական ու ճշգրիտ գիտությունների առարկաների դասաժամերին:

Իսկ թե ի՞նչ մեթոդներով և ծրագրային հաջորդականությամբ է սովորում, դրանք ծրագրի ու դասագրքի, ուսուցչի ու մեթոդիստի հոգածության առարկաները պիտի լինեն: Միայնների ուղղման, գնահատման չափանիշների սահմանման և այլ կարգի հարցերի լուծումները ոչ թե այս որոշման մեջ, այլ դպրոցների մանկավարժական և առարկայական խորհուրդներում, բուհերի ամբիոններում ու գիտխորհուրդներում և, վերջապես, ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության այդ գործի իրավասու բաժիններում են իրականացվում:

7. «ՏՈՂԱԴԱՐՁԻ ՄԱՍԻՆ» որոշումը մնում է ուղղագրության չլուծված հարցերից մեկը:

Տողադարձի և մանավանդ *ք* գաղտնավանկ ունեցող բառերի տողադարձման դժվարությունները, դժբախտաբար, ուսումնական գրականության և ուղղագրական տեղեկատվություն սահմանված կանոններով չեն հաղթահարվում: Ծույլ ուսուցիչն ու աշակերտը, խմբագիրն ու հրատարակիչը, եթե այլ դեպքերում չեն համաձայնվում ուղղագրական կանոնները փոխել կամ դրանք չկիրառել, ապա այս դեպքում նրանց համարձակությունը հասնում է ուղղագրական ուրացության: Նման կանոնազանցները միշտ որևէ լեզվի իրենց արդարացնող օրինակ են գտնում:

«Լսել եմ,— գրում է Աճառյանը,— որ անգլիացիք (ոմանք), հատկապես տողադարձի ժամանակ գրաշարական դժվարությունները նկատի ունենալով, սկսել են տպագրության մեջ իսպառ վերացնել տողադարձը: Լսել եմ, բայց չեմ տեսել նման մի հրատարակություն: Տեսել եմ սակայն հայերեն մամուլօրինակ մի գիրք, որ է Հ. Շեքերջյան. «Թղթակցական կուրս» (հիպնոտիզմ և այլն սովորեցնելու համար, երկրորդ հրատարակություն, Թիֆլիս, 1913): Այս գրքում ոչ մի տողադարձ չկա, բառերը ամբողջապես մնում են տողի վերջում կամ ամբողջովին անցնում են հաջորդ տողի սկիզբը: Այս գրությունը անհարմար չէ անգլերենին, ուր ընդհանրապես բառերը շատ կարճ են, բայց հայերենի համար, ուր երկար բառեր շատ կան, կարծում եմ, որ ոչ մի օգուտ չկա»*:

*Հ. Աճառյան, *Լիակատար քերականություն*, հ. 6, էջ 280:

Տողադարձի դժվարությունները հիմա էլ համակարգչային շարվածքին վերագրող հայ հրատարակիչները թղթի գինը լավ գիտեն և այս օրինակին չեն հետևում: Չեն հետևում նաև Աճառյանին հայտնի հայ գրողներից մեկի՝ Ս. Քամալյանի օրինակին, որը «առաջարկում է գրել անգիր (իմա՝ գաղտնավանկ, – Յ. Բ.)» ք-երը և իր առօրյա գրությանց մեջ էլ այդպես է գործածում», – շարունակում է Աճառյանը: Այս դեպքում թղթի ծախսը էլ ավելի մեծ կլինի: Մեր գիտունիկները թուղթ խնայելու հեշտ միջոց են գտել, վանկատմամբ տողադարձ չեն անում և տողադարձի մեջ ք չեն գրում, ուստի, եթե անցյալ դարի վերջերին և այս դարի սկզբներին, Աճառյանի հավաստմամբ, անգետ հրատարակիչները կարող էին գրել և գրում էին *կորսն-ցընել, փնտ-ռելու, խորհրդաւոր, բաժնու-իլդ, պատ-ռըտելով, հարցմուն-քներ, վըստա-հուքիւնը, քզգու-շութիւնները, անմըտու-թեան, դըժբաղ-դաբար, Պա-րըսկաստան, թար-գմանութիւններ, թար-գմանիչն*, ապա դարավերջի խելոքացած հրատարակիչները տողադարձի ժամանակ ոչ մի ք էլ չեն գրում: Դե գնա ու սխալ գտիր: Նրանք քո այս *կորսնցը-նել, փնտ-ռելու* սխալագրությունները կփոխարինեն *կոր-սնցնել, կորս-նցնել, կորսնց-նել, փ-նտռելու, փնտռ-ելու* և նման, առանց վանկի ու ք-ի տողադարձերով: Իսկ եթե դու ք են ուզում մտցնել, գնա, որ վանկում ուզում ես, մտցուր: Նրան ի՞նչ փուլթ, որ դու և քո դպրոցական թոռնիկը ձեր լրագրի *պա-տկեր* տողադարձված բառը, որ հայերեն կարդացվում է *պա-տըկեր*, երեք անգամ կարդալուց հետո էլ չեք կարողանում հասկանալ, որ այդտեղ ուտելու ոչ մի բան էլ չկա, և որ դա մարդավարի կամ հայավարի տողադարձելիս պարզապես նշանակում է պատկեր:

Բայց չկարծեք, թե անցնելով այս «անտողադարձ» գրությամբ, հրատարակիչների ու խմբագիրների անդորրը փոխանցվում է նաև մեզ՝ ուսուցիչներին ու դասախոսներին: Ո՛չ, մեզ համար վանկի ու տողադարձի կանոնները դեռևս, բարեբախտաբար, գործում են, իսկ տողադարձի մեկ սխալ թույլ տված դիմորդն էլ համալսարանից դուրս չձնալու համար իր իրավունքները պաշտպանում է դատարանում:

Դեռևս 1960-ական թվականներին՝ տպագիր խոսքում տողադարձի կանոնների սկիզբ առած խախտումների, ինչպես նաև դպրոցական գրավորների գնահատման ժամանակ տողադարձի սխալների հաշվառման մեջ չափազանցումներից առաջացած դժգոհությունների կապակցությամբ, նախկին տերմինաբանական կոմիտեն տողադարձի նոր կանոնարկման հարցը դարձրեց հրապարակային քննարկման առարկա:

Լայն քննարկումից հետո տերմինաբանական կոմիտեն 1971 թ.

դեկտեմբերին որոշում ընդունեց հայերենի տողադարձի մասին: Հարցի նախնական քննարկմանը մասնակցած բուհերի հայոց լեզվի ամբիոնների, հայագիտական և մանկավարժական որոշ հաստատությունների համապատասխան բաժինների, լեզվի ու գրականության ուսուցիչների, առանձին հայագետների՝ մամուլում հրապարակած և տերմինաբանական կոմիտեին ներկայացրած կարծիքներում տողադարձի մասին որոշման նախագիծը հիմնականում վերլուծված և քննարկված էր տողադարձը հեշտացնելու, տողադարձի սխալները նվազագույնի հասցնելու նկատառումով: Սակայն այդ կարծիքներում տարբեր էին նույն նպատակին ձգտող վերոհիշյալ կոլեկտիվների ու անհատների՝ հարցի լուծման համար ընտրված ուղիները: Դրանցում առկա էին երկու հակադիր միտումներ՝ ա) տողադարձի հեշտացման և սխալների վերացման հասնելու որոշակի և հետևողականորեն կիրառվող կանոնների սահմանմամբ, բոլոր կարգի բացառությունների և տողադարձի երկվություն թույլատրող կանոնների վերացմամբ, բ) նույն բանին հասնելու՝ ազատ տողադարձի հնարավորությունները սահմանափակող որոշակի կանոնները վերացնելու, բառերը տողադարձելու լրիվ ազատություն և, ըստ այդմ, կանոնների բազմազանություն թույլատրելու եղանակով:

Երկրորդ մոտեցումը կասկածի տակ է առնում հայերենի պատմության մեջ վերջին հարյուրամյակների ընթացքում տողադարձի մշակված կանոնների լեզվական, մանկավարժական-մեթոդական արժեքը և հայերենի գրությունը այս նկատառումով փոխադրում է X-XI դարեր, երբ չկար բառանջատ գրություն, չէր գործում տողադարձի որևէ որոշակի կանոն:

Դեռևս XIII դարում, ինչպես արձանագրում են այս հարցի պատմությանն անդրադարձող հայագետները (Հ. Աճառյան, Գ. Ջահուկյան, Ս. Գյուլբուրդյան և այլք), Գևորգ Սկևռացին նկատում է գրավոր խոսքի համար վանկատմամբ տողադարձ կատարելու անհրաժեշտությունը և սովորեցնում է, թե «Հեզքս են պատճառ արուեստին գրադարձութեան»*: Սկևռացու այն եզրակացությունը, թե «Լավ է երկու տառի տեղը տողի վերջում դատարկ թողնել, քան սխալ վանկատուծով տողադարձ անել»**, ընկալվ տողադարձի հետագայում ավանդական դար-

*Տես Ս. Վ. Գյուլբուրդյան, Հայերենի ուղղագրության պատմություն, Երևան, 1973, էջ 170:

**Նույն տեղում, էջ 272:

ծած կանոնների հիմքում, որն ինքնին նշանակում է, թե Սկևռացին իր ժամանակին լեզվական, մանկավարժական-մեթոդական տեսակետներից ճիշտ է վարվել՝ վանկատումը դարձնելով տողադարձի հիմնական սկզբունք։ Իհարկե, հայերեն գրավոր խոսքն ու սրա ուսուցումը, որ գոյություն է ունեցել և առաջադիմել է նաև այն դարերում, երբ չկային ոչ տողադարձի կանոնները, ոչ էլ, նույնիսկ, բառանջատ գրություն, այժմ առավել ևս կարող է «յուլա գնալ» առանց տողադարձի պարտադիր կանոնների ու նրա շուրջը ծագած վեճերի։ Ճշմարիտ է, որ *սկսել, Մկրտիչ, գրեմզալ, համալսարան, տարեմտի, դարագլուխ, կուրծք, քղանցք* և այլն ինչպես էլ որ տողադարձենք, ի վերջո, պիտի կարդանք այնպես, ինչպես այդ բառերն արտասանվում են հայերենում։ Բայց ճիշտ է նաև այն, որ այդ բառերի առանց գաղտնավանկ ք-ի նշան կամ առանց վանկատման կատարված տողադարձը, այն է՝ *սկ-սել, ս-կսել, Մկ-րտիչ, գր-եմզալ, համալս-արան, տարեմ-տի, դարագ-լուխ, կուր-ծք, քղա-նցք*, ոչ միայն տարրական դասարանների աշակերտներին, որոնք նոր են սովորում ճիշտ գրել ու կարդալ, այլև գրագետ մարդկանց էլ կարող է շփոթեցնել և արտասանական աղավաղումների աղբյուր դառնալ, էլ չենք խոսում հայերեն սովորող այլազգի մարդկանց մասին։ Բոլորովին անհիմն է ոճանք այն պնդումը, թե տողադարձն ընդհանրապես ուղղախոսության կամ բառերի արտասանության հետ կապ չունի, ուստի և տողադարձի պարտադիր կանոններ կարող են և չլինել։ Իհարկե, կան լեզուներ, որոնցում գործում են տողադարձի նաև բառակազմական սկզբունքով սահմանված կանոններ, ընդ որում՝ հաջորդ տողը փոխադրում են բաղադրյալ բառի կազմությանը մասնակցող արմատ, ածանց, այլև՝ վերջավորություն։ Այս դեպքում էլ, սակայն, բառերի ստուգաբանական տողադարձը, ըստ հնարավորին, լրացնում է վանկային տողադարձն և ոչ թե հակադրվում է նրան։ Բացի այս, հայտնի է նաև, որ առանձին լեզուներ (արաբերեն, պարսկերեն), ելնելով իրենց գրության և արտասանության առանձնահատկություններից, ընդհանրապես տողադարձ չունեն, քանի որ վերջինս անընթեռնելի է դարձնում գրությունը։ Վրացերենում, որի տողադարձը հիմնականում նույնպես վանկային է, նկատի ունենալով *բղ, դղ, փխ, ծղ, ճղ, ցք, տկ, ճկ* և նման տառակապակցությունների արտասանական առանձնահատկությունները, սրանք, որպես բաղաձայնների հարմոնիկ խմբեր, տողադարձի ժամանակ իրարից չեն անջատվում։ Ուրեմն այլ լեզուների օրինակով տողադարձը ընթերցանությունից կամ բառերի արտասանությունից ընդհանրապես անջատելը ևս հիմնավորված չէ։

Նախկին տերմինաբանական կոմիտեն, տողադարձի մասին որոշման նախագծի վերջնական տարբերակը խմբագրելիս, նկատի ունենալով վերոհիշյալ հանգամանքները, մերժել է որևէ կանոն չճանաչող, ազատ ու քմահաճ տողադարձ պահանջող և դրանով իսկ տողադարձի ավանդական կանոնները մերժող առաջարկները: Կոմիտեն մերժել է նաև տողադարձը բոլոր դեպքերում արտասանությանը ծառայեցնելու և բացառություններ ու զուգահեռություններ չհանդուրժող մի քանի սահմանափակ թվով կանոնների շրջանակում ամփոփելու, գործնականում բառերը տողադարձելու ավելի լայն հնարավորություններ տվող կանոններից հրաժարվելու առաջարկները:

Այժմ կոմիտեի հաստատած որոշմամբ, ինչպես նաև հայերենի բարձրագույն խորհրդի կողմից այդ որոշման նոր խմբագրմամբ, օրինականացված է հայերենում բառերի տողադարձը հիմնականում վանկատմամբ կատարելու ավանդական դարձած սկզբունքը: Ըստ այդ կանոնների՝ հայերենում ծայնավորների միջև ընկած բաղաձայններից մեկը վանկ է կազմում հաջորդ ծայնավորին միացած և նրա հետ անցնում է մյուս տողը (*Ա-րա-գած, բարձ-րա-նալ, անձ-րև, խընդ-րել*): Տողադարձի մյուս բոլոր կանոնները կամ այս կանոնի մասնավոր դեպքերն ու դրա լրացումն են, կամ առանձին շեղումներ են:

Ընդունված որոշման առաջին կետի բ) ենթակետով նաև որոշված է բաղաձայնին հաջորդող *յա, յո, յու* տառակապակցություններում *յ*-ի տողադարձի հարցը: Նշված դիրքում նկատվում է արտասանական երկվություն: Եթե այսպիսի հնչյունակապակցություններ ունեցող բառերում *յ*-ին նախորդում է մեկ բաղաձայն, ապա վերջինս սովորաբար մնում է նախորդ վանկում, իսկ *յ*-ն ծայնավորի հետ անցնում է հաջորդ վանկը՝ *Արամ-յան, ար-յուն, մատ-յան, սին-յոր*: Իսկ եթե *յ*-ին նախորդում են երկու և ավելի բաղաձայններ, ավելի բնական է դառնում վերջին բաղաձայնը *յ*-ի հետ հաջորդ վանկին միացած արտասանությունը՝ *ան-կյուն, աղ-բյոր, հըն-չյուն, Մկըրտ-յան, վրըն-ջյուն*: Նկատի ունենալով այս կարգի բառերի երկակի վանկատման հնարավորությունն ու տողադարձի սովորույթը (*մատ-յան/մա-տյան, սին-յոր/սինյոր, անկ-յուն/ան-կյուն, հընչ-յուն/հըն-չյուն*), ինչպես նաև նման բառերում տողադարձի հնարավոր սխալներից խուսափելու համագամանքը՝ ընդունված է վերոհիշյալ երկակի վանկատումներն ու սրանց համապատասխան տողադարձը ճիշտ համարել:

Այս կանոնը չի գործում այն կարգի բաղադրություններում միայն, որոնցում *յ*-ն արտասանականորեն նախորդ բաղաձայնից չի անջատվում և այդ բաղադրությունների վանկային ու բառակազմական տո-

դադարձումները (ամենա-հյուրասեր, ան-հյուրընկալ, լեռնա-գյուղ) նույնամուն են:

Առաջին կետի բ) ենթակետով թույլատրված է ձայնավորից առաջ ընկած սղագիր *և-ը*, ըստ հնչման, *եվ* գրելն ու տառամջատ (*ե-վ*) տողադարձելը (*Երե-վան, բարե-վել*):

Վանկատմամբ կատարվող տողադարձի մասնավոր դրսևորումն է գաղտնավանկ *ը-ն* տողավերջի և հաջորդ տողի սկզբի վանկերում գրելու կանոնը (*ըս-կըսել, գը-րական, ժողո-վըրդի, լի-տըր*), որն էլ տողադարձի ամենից վիճելի կետերից է: Անկախ այդ վեճերից, ընդունված որոշման 2-րդ կետում պահպանված է *ը* գաղտնավանկը տողադարձի ժամանակ գրելու սովորույթ դարձած վերոհիշյալ կանոնը թույլատրելով դարձյալ կանոն դարձած երկու բացառություն ա) *զը, զգ, շտ, սկ, սպ* և նման տառակապակցությամբ սկսվող հատուկ անուններում բառասկզբի գաղտնավանկ *ը-ն* չգրել, ուստի տողադարձել *Սպար-տակ, Ստրաս-բուրգ* և ոչ թե *Ըս-պարտակ, Ըստ-րասբուրգ*, բ) բարդ բառերը տողադարձելիս սրանց *ը* գաղտնավանկով սկսվող երկրորդ բաղադրիչի *ը-ն* չգրել, ուստի տողադարձել *դարա-գլուխ, առաջա-դրություն* և ոչ թե *դարա-գըլուխ, առաջա-դըրություն*: Նույն կանոնով պետք է տողադարձել կրկնավոր հնչյունափոխված բարդությունները, օրինակ՝ *քաշ-քշել, վազ-վզել, վառ-վռում, ճրդ-ճղալ* և այլն:

Որոշման 2-րդ կետի գաղտնավանկ *ը-ին* վերաբերող կանոնարկումներում նոր խմբագրությամբ կատարվել են ճշգրտում-լրացումներ ևս: Այդ կետի կանոնարկումներով հստակեցվել ու ճշգրտվել են բաղաձայնական կրկնություններում, ինչպես նաև *ի, ու* ձայնավորները մեկ *ը-ի* հնչյունափոխվող, մեկ սղող բաղադրություններում առաջացած արտասանական և տողադարձի երկվությունները՝ հետևյալ խմբագրմամբ.

ա) կրկնաբաղաձայն բայեր՝ *զը-նը-նել//զըն-նել, պը-տը-տել//պըտ-տել, քը-նը-նել//քըն-նել* և այլն.

բ) բազմավանկ այլ բառեր՝ *աղ-ջը-կա//աղջ-կա, ար-ճը-ճի//արճ-ճի, մար-մը-նի//մարմ-նի* և այլն.

գ) պատճառական և երկու բաղաձայնից հետո *վ* ածանց ունեցող կրավորական բայեր՝ *թըռ-ցը-նել//թըռց-նել, խաղացը-նել//խաղաց-նել, վազեցը-նել//վազեց-նել, թըր-ջը-վել//թըրջ-վել, կազմը-վել//կազմ-վել* և այլն:

Այս արտասանական զուգաձևություններից գրական հայերենում թեև գնալով հարազատ են դառնում համառոտած *ը-ն* սղած, ձևերը, սակայն ժողովրդախոսական ոճում և, մասնավոր, բանաստեղծու-

թյան մեջ այս զույգերից ը-ն չսղած բառերի գործածությունը և ըստ այդմ կատարված տողադարձը կանոնիկ չհամարելը ճիշտ չէր լինի:

Տես, օրինակ՝ Անապատում մի բեղվին
Շողքն է տեսել մի աղջըկա գեղեցիկ...
(Ավ. Իսահակյան)

Որոշման երրորդ կետը վերաբերում է նախածանցավոր և բարդ բառերը նաև ըստ բառակազմության տողադարձելու կանոնների սահմանմանը:

Վանկատման հիման վրա սահմանված կանոններով տպագրության մեջ տեխնիկական նոր դժվարություններ չստեղծելու և հայերենի տողադարձի կանոններում անօգտակար սահմանափակումներ չմտցնելու համար որոշման այդ կետով թույլատրված է մասամբ տողադարձ կատարել բառակազմական սկզբունքով: Ըստ այս կանոնի՝ հաջորդ տող կարելի է փոխադրել բարդ և նախածանցավոր բառերի երկրորդ բաղադրիչը՝ արմատը կամ ամբողջական բառը (*արագ-ընթաց, գետ-ափ, ծով-եզր, միջ-անցք, ան-օգուտ, գեր-խնդիր*): Այս կանոնը չի տարածված վերջածանցների և վերջավորությունների վրա, չի հանձնարարվում հաջորդ տողը տանել այդ տիպի մասնիկներ, այսինքն՝ վանկատումը հաշվի չառնելով տողադարձել՝ *դպրոց-ական, հիվանդանոց, խոս-ում, զրընգ-ում, դաշտ-ում, քաղաք-ից, գետ-ով*:

Երրորդ կետում, առանձին պարբերությամբ առանձնացված են այն բաղադրությունները, որոնց երկրորդ բաղադրիչի սկզբնավանկի ը-ի սղման հետևանքով բառն ըստ կազմության չի տողադարձվում (*գերբնական, համալ-սարան և ոչ թե՝ գեր-բնական, համա-լսարան*):

Տողադարձի այս կարգի բառակազմական սկզբունքի ընդլայնումը, որ իսկադրվում է վանկատմամբ տողադարձելու ընդհանուր կանոնին, կիսանգարի վերջինիս հետևողական կիրառմանը, նորից անորոշություն կստեղծի, դուռ կբանա բառի կազմությունը դեռևս չիմացող աշակերտից ստուգաբանական տողադարձի անհիմն պահանջի և, վերջապես, ցածր դասարաններում ինչ-որ չափով կիսանգարի սահուն և անսխալ առոգանությամբ ընթերցանությամբ: Առանց այն էլ բառարմատների կամ բառամասերի հաջորդ տողը տանելու կանոնը ուղղախոսական որոշ մտահոգություն առաջացնում է ուսուցիչների համար: Այսպես, եթե *բարձ-րորակ, թիկ-նոսկր, ա-նորոշ, ծո-վեզր, մա-կերես, մի-ջերկրական* վանկատմամբ կատարված տողադարձը չի խանգարում այդ բառերի ճիշտ արտասանությանը, ապա բառակազմական

սկզբունքով կատարված բարձր-որակ, թիկն-ոսկր, ան-որոշ, ծով-եզր, մակ-երես, միջ-երկրական տողադարձը ստիպում է ուսուցչին հետևելու աշակերտների ընթերցանությանը, որպեսզի բառերի այսպիսի տրոհման պատճառով դրանք չարտասանվեն բարձրվորակ, թիկն-վոսկր, անվորոշ, ծովեզր, մակյերես, միջերկրական:

Ուղղախոսական տեսակետից ուշադրության է արժանի եա, եո, իա, իե, իու տառակապակցություն ունեցող բառերի տողադարձը:

Որոշմամբ չի արգելված տողադարձի ժամանակ նման տառակապակցություններն անջատել, այսինքն կարելի է տողադարձել՝ Ան-դրե-աս, ռե-ալիզմ, թե-որեմ, Նապոլե-ոն, սոցի-ալիզմ, Մարի-ամ, հե-քի-աթ, Ֆելի-ետոն, չեմպի-ոն, միլի-ոն, կալցի-ում, հելի-ում և այլն: Այս դեպքում, սակայն, չի կարելի ուշադրություն չդարձնել այդ բառերի հնարավոր արտասանական աղավաղումների վրա: Վերոհիշյալ տառակապակցությունները հայերենում մասամբ կարդացվում են անանջատ, միասնական արտաբերմամբ, իսկ հիմնականում դրանց ե և ի բաղադրիչներն արտասանվում են յ (ռյալիզմ, Նապոլյոն, սոցյալիզմ, հեքյաթ, Ֆելյետոն, չեմպյոն, կալցյում և այլն): Ուրեմն ձայնավորին նախորդող ե, ի գրերը, արտասանվելով յ, առանձին վանկ չեն կազմում, թեև տողադարձվում են որպես վանկարար ձայնավոր:

Լեզվական ոչ մի կանոն գրավոր խոսքում այնքան հաճախակի չի գործածվում, որքան տողադարձի կանոնները: Այդ պատճառով էլ ուսուցման ընթացքում հաճախ հանդիպում ենք նաև տողադարձի սխալների, որոնք որոշ ուսուցիչների համար դառնում են գրավորը ճիշտ գնահատելուն խանգարող հանգամանք: Տողադարձի սխալը չպետք է դարձնել գրավորի գնահատման չափանիշ: Քննական գրավոր աշխատանքները գնահատելիս, սխալների խմբավորման սկզբունքով, տողադարձի կրկնվող բոլոր սխալները պետք է համարել մեկ կամ, տարաբնույթ ու հաճախ կրկնված լինելու դեպքում, երկու ուղղագրական սխալ: Ը գաղտնավանկի հետ կապված բառի արտասանությունը չաղավաղող վրիպումը կարելի է և սխալ չհամարել:

Մեր այս շարադրանքից կարող է այնպես թվալ, թե հայերենի տողադարձը չունի հստակ կանոնարկումներ, և այլևս չկան այդ կանոնների հետևողական կիրառմամբ անսխալ գրողներ: Կան, այն էլ՝ ոչ քչերը:

Տողադարձի սխալ գտնելու նպատակադրմամբ շատ ուշադիր կարդացի «Էջմիածին» ամսագրի 2002 թվականի նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսների համարը: Շուրջ 200-էջանոց ամսագրում կատարված հարյուրավոր տողադարձումներում գտա միայն մեկ սխալ: Ամսագրի

156-րդ էջում, անցած համարների հոդվածների մատենագրությունը ներկայացնելիս, իմ սիրելի սան Անդրանիկ Ջեյթունյանը *երաժշտություն* բառը տողադարձել է *երաժշ-տություն*: Սակայն ամսագրի բուն շարադրանքում այս բառը գտանք *երաժըշ-տություն*՝ ճիշտ տողադարձմամբ: Այնպես, որ «Էջմիածին» ամսագիրը, իր բովանդակային-դաստիարակչական և ուսուցողական դերից զատ, կարող է նաև հայերենի ճիշտ ուղղագրության ուսուցման ձեռնարկ լինել:

Յ. Խ. Բարսեղյան

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ն Ե Ր

Ա. ՏԵՐՄԻՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԱՌԱՂԱՐԶՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ Նախարարների խորհրդին առընթեր նախկին տերմինաբանական կոմիտեի «Հասարակական-քաղաքական մի շարք հասկացությունների ռուսերեն անվանումների հայերեն թարգմանության ճշգրտման մասին» (1990 թ.) որոշումը մասնակի փոփոխություններով վերահաստատելու մասին*

Ռուսերեն անվանումը

Հայերեն համարժեքը

геополитика

աշխարհաքաղաքականություն

гуманизация

մարդկայնացում

декларация

1. հռչակագիր
2. հայտարարագիր
այլախոհ

диссидент

1. լրամշակում

доработка

2. վերջնամշակում
փոխարկ

конверсия

հավաքորդ

коллекционер

1. բազմակիություն
2. բազմակարծություն

плюрализм

1. կանխարգելում
2. ախտականիւտում
(բժշկ.)

профилактика

3. հանցականիւտում
(իրավ.)

реалия

իրակ (ոբյեկտ)

рекет

բռնաշորթում

рекетир

բռնաշորթ

транспарант

ցուցապատառ

*Հաստատված է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի թիվ 8/3 հրամանով:

2. Հասարակական-քաղաքական մի շարք հասկացությունների հայերեն անվանումների միօրինակացման և ճշգրտման մասին*

Գործածվում է

Այսուհետև գործածել

ագրեսիա, հարձակում,
նախահարձակում
ագրեսիվ, հարձակողական
ագրեսոր, նախահարձակ
բրիֆինգ, ճեպագրույց
դեմոկրատիա, ժողովրդավարություն,
ժողովրդաիշխանություն,
ժողովրդապետություն,
ռամկավարություն

նախահարձակում
հարձակողական
նախահարձակ
ճեպագրույց
ժողովրդավարություն

էլիտա, վերնախավ, ընտրախավ

1. ընտրանի,
2. վերնախավ

էլիտար, էլիտային

1. ընտրամու,
2. վերնախավային

էլեկտորատ, ընտրազանգված,
ընտրախավ, ընտրաշերտ

ընտրազանգված

իմիջ

կերպար

լիբերալիզմ, ազատականություն
մասս մեդիա

ազատականություն
զանգվածային
լրատվամիջոց

մեդիա

լրատվամիջոց

մենտալիտետ

1. մտածելակերպ

պոպուլիզմ, ամբոխավարություն

2. խելք
ամբոխահաճություն

ռեյտինգ, վարկանիշ

վարկանիշ

տոտալիտարիզմ, ամբողջատիրություն

ամբողջատիրություն

* Հաստատված է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի
թիվ 8/4 հրամանով:

**3. ԳԳ վարչատարածքային միավորների և դրանց կառավարման
մարմինների անվանումների տառադարձման
և թարգմանության մասին***

Վարչատարածքային ստորաբաժանում	Դեկավար	Աշխատակազմ	Ներկայացուցչական մարմին
մարզ Марз (ռուս.) Marz (անգլ.) Marz (ֆրանս.) Mars (գերմ.)	մարզպետ Марзпет Marzpet Marzpet Marspet	մարզպետարան Марзпетаран Marzpetaran Marzpetaran Marspetaran	
համայնք община community communaute Gemeinde			ավագանի совет старейшин council of the aldermen conseil des anciens Ältestenrat
քաղաք город city ville Stadt	քաղաքապետ мэр города mayor of the city maire de la ville Bürgermeister	քաղաքապետարան городской муниципалитет city municipality Mairie de la ville Stadtverwaltung	
թաղ округ quarter quartier Bezirk	թաղապետ мэр округа mayor of quarter maire du quartier Bezirksrat	թաղապետարան окружной муниципалитет quarter municipality Mairie de la quartier Bezirksverwaltung	
գյուղ село village village Dorf	գյուղապետ староста mayor of the village maire du village Dorfaltester	գյուղապետարան сельский муниципалитет village municipality Mairie du village Dorfverwaltung	

*Հաստատված է ԳԳ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի թիվ 8/8 հրամանով:

4. Տնտեսագիտական մի շարք հասկացությունների հայերեն անվանումների միօրինակացման և ճշգրտման մասին*

Գործածվում է

բիզնես, գործարարություն
բիզնեսմեն, գործարար
բորսա, բիրժա, սակարան
դեֆիցիտ
դիվերսիֆիկացիա
դիվիդենդ, շահաբաժին
էլաստիկություն
էկզոզեն (էքսոզեն)
էնդոզեն
ինվեստիցիա, ներդրում
լիկվիդայնություն

լոնբարդ
կոմերցիոն
մենեջմենտ, կառավարում
չեկ
սերտիֆիկացում
ստագնացիա, լճացում
վալյուտա, արժույթ
տարադրամ, արտարժույթ,
ինվալյուտա
ցիկլ

Այսուհետև գործածել

գործարարություն
գործարար
սակարան
պակասուրդ
բազմազանեցում
շահաբաժին
առածգականություն
արտածին
ներծին
ներդրում
1. իրացնելիություն,
2. լուծարելիություն
գրավատում
առևտրային
կառավարում
վճարագիր
հավաստագրում
լճացում
արժույթ
արտարժույթ
պարբերաշրջան

*Հաստատված է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի
թիվ 8/10 հրամանով:

**5. Տնտեսագիտական մի շարք հասկացությունների
հայերեն անվանումների միօրինակացման և
ճշգրտման մասին***

Գործածվում է	Այսուհետև գործածել
մոնոպոլիա, մենատիրություն,	1. մենաշնորհ,
մենաշնորհ, մենավաճառ	2. մենատիրություն
մոնոպոլիստ, մենաշնորհյալ,	1. մենաշնորհյալ
մենաշնորհատեր	2. մենաշնորհատեր
մոլտիպլիկատոր	բազմարկիչ
սուբսիդիա, սուբվենցիա	լրահատկացում
քվոտա	բաժնեմաս, մասնորդ
օլիգոպոլիա	1. խմբաշնորհ
	2. խմբատիրություն
ֆիսկալ, գանձարանային,	գանձարանային
հարկաբյուջետային	

* Նախագիծը կազմել է Յու. Սուվարյանը: Հաստատված է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 1997 թ. մարտի 3-ի թիվ 283 հրամանով:

6. Մարզական մի քանի անվանումների հայերեն համարժեքների մասին*

Գործածվում է

բոքսլեյ, ղեկասահնակ
կապա, ատամնակալ, ատամնապահ
մեմորիալ, հուշամրցում
ջրային սլալոմ, ջրային ոլորավայրէջք
սինխրոն լող, համալող, գեղալող
սլալոմ, ոլորավայրէջք
ստարտ, մեկնարկ
ստարտյոր, մեկնարկիչ
վերջնագիծ, եզրագիծ
տրասա (սահնակային, դահուկային),
սահուղի
տրենաժոր, վարժոց, վարժասարք

Այսուհետև գործածել

ղեկասահնակ
ատամնակալ
հուշամրցում
թիառլորասահք
գեղալող
ոլորասահք
մեկնարկ
մեկնարկիչ
վերջնագիծ
սահուղի
մարզասարք

*Չաստատված է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի
թիվ 8/7 հրամանով:

7. Սարգական մի քանի անվանումների հայերեն համարժեքների ճշգրտման մասին*

Համեմարարվող անվանումը	Ռուսերեն համարժեքը	Սահմանումը
ամրակապ	крепление	հարմարանք, որով մարզիկի ոտքն ամրացվում է ոտնակին, դահուկին և այլն
ամրափոկ	ремень тукалапса	ոտնաբնի կամ ամրակապի փոկը (կամ փոկանման հարմարանք)
անցկալ	заваа	հեծանվավթարի հետևանքով առաջացած՝ հեծանվորդների և հեծանիվների կուտակումը
գերհսկա ոլորասահք	супергигантский слалом	ոլորասահքի տեսակ
դահուկապար	фривтайл	մարզաձև, որ ներառում է դահուկներով գեղասահք, պարեր, ցատկեր, պտույտներ և այլն
դահուկընթաց	лыжные ходы	դահուկորդի տեղաշարժը տարբեր եղանակներով
դարձաշար	сопряженные повороты	դահուկորդի՝ իրար հաջորդող մի քանի դարձումները
եզրադարձ	кантование	դահուկները ներսի կամ դրսի եզրերին պահելով՝ դարձումներ կամ արգելակումներ կատարելը
թեքուղի	выраж	մրցուղու թեք հատվածը

*Նախագիծը կազմել է Մ. Իսախրյանը: Հաստատված է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի թիվ 8/15 հրամանով:

կողասահք	соскальзывание (боковое)	դահուկի կողմնային մասով լայնակի ուղղությամբ սահելը
հեծականգ	сюршас	հեծանվահրապարակային մրցումների ընթացքում մեկնարկից հետո հեծան- վորդների կանգնած վիճակը
հեծանվադղոլ	велотрубка	հեծանվի դողերը
հպարգելում	сцепление	ձյան և դահուկի շփումից առաջացած արգելակումը
մրցափորձ	попытка	մրցումների ժամանակ մարզիկին տրվող փորձի ինարավորությունը
ոտնակում	педалирование	հեծանվի ոտնակը պտտելը
սահքամարում	выкат	վարժությունն ավարտելուց հետո դահուկորդի ազատ սահելը
սեպակոշիկ	шиповки	ներքանի վրա սեպեր ունեցող մարզակոշիկ
վերջնարկ	финиш	մրցության ժամանակ վերջնագիծը հատելու պահը
փոկամրակ	антабка	սառցակտրիչի՝ ձեռքին ամրացվող փոկի ամրիչը
փորձամրցում	прикидка	մարզիկների միջև անցկացվող ոչ պաշտոնական նախնական ընտրական մրցությունը

8. Սարգսկան մի շարք անվանումների հայերեն համարժեքների ճշգրտման մասին*

Գործածվել էն	Ռուսերեն համարժեքները	Պետք է գործածել
Բազկամարտ	армрестлинг	բազկամարտ
Բռնվածք բազուկներով	плечевой захват	բազկաբռնում
Գլորում	перекат	գլոր
Գլորում ծալված	перекат согнувшись	ծալագլոր
Գլորում՝ շրջվելով կողմ	перекат в сторону	կողագլոր
Գլորում՝ շրջվելով մեջքով	круговой перекат	շրջագլոր
Գլորումով քայլ	перекатный шаг	գլորաքայլ
Դանդաղ շրջում	медленный переворот (перекидка)	շուռանց
Ելման դրություն	исходное положение	ելադիրք
Չսպանակածն թեքում	пружинящий наклон	զսպաթեքում
Չսպանակածն քայլ	пружинный шаг	զսպաքայլ
Թափի արագացում	разгон	թափառք
Խմբավորում	группировка	կուչ
Կանգ ձեռքերի վրա	стойка на руках	ձեռնականգ
Կանգ թիակների վրա	стойка на лопатках	թիկնականգ
Հենում ձեռքերի վրա	упор на руках	բազկահենում
Հիմնական կանգ	основная стойка	հիմնականգ
Ճախրանցում	перелет	ճախրանց
Շրջում՝ առաջ դարձումով	переворот вперед с поворотом («Рондат»)	շրջնդարձ
Շրջում դեպի կողմ	переворот колесом	շրջանիվ

*Նախագիծը կազմել է Կ. Գ. Բաբայանը: Հաստատված է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2001 թ. նոյեմբերի 20-ի թիվ 79 հրամանով:

Ոստյուն՝ ծունկը ծալելով	присядка	ծնկածալուկ
Պարանով կապված կախ	завязывание	կապկախ
Պոլկայի քայլ	шаги польки	ոստնաքայլ
Սողանցում	переползание	սողանց
Սողանցում փորի վրա	переползание по-пластунски	փորսողանց
Վարանցում	опускание	վարանց
Ցատկ (վարցատկ) խմբավորված	прыжок в группировке	կուչացատկ
Ցատկ (վարցատկ) շրջվելով	прыжок переворотом	շրջացատկ
Ցատկ՝ ոտքը դնելով	прыжок наступая	ոտնդիր ցատկ
Ցատկ՝ ոտքի կրկնակի փոխումով	прыжок с двойной сменой	կրկնափոխ ցատկ
Քառատրոփ քայլ	шаги галопа	տրոփաքայլ
– (Համարժեքը չի եղել)	взмах	սրընթափ (սուր-ընդ-թափ)

9. Օտար «մեխանիկ» տերմինի հայերեն գործածության մեջ ճշգրտում մտցնելու մասին*

Մեխանիկ տերմինը հայերենում մեկ գործածվում է որպես մեքենաների սարքավորմամբ զբաղվող վարպետ՝ մեքենագործ, մեկ որպես *մեխանիկա* գիտաճյուղի մասնագետ, գիտնական մեքենագետ:

Տերմինի այս բազմիմաստությունը վերացնելու նպատակով որոշվում է օտար *մեխանիկ* տերմինը այսուհետև գործածել *մեքենագործ* (վարպետ) նշանակությամբ միայն, իսկ *մեխանիկա* գիտաճյուղի մասնագետ՝ *մեխանիկագետ* նշանակությամբ, *մեխանիկ* բառի փոխարեն, այսուհետև գործածել (*մաթեմատիկոս, ֆիզիկոս, քիմիկոս* շարքի) *մեխանիկոս* անվանումը՝ գրելով այն բարձրագույն կրթության վկայագրերում:

*Նախագիծը կազմել է Վ. Սարգսյանը: Հաստատվել է ԳՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի հրամանով:

**10. Հավանականության տեսության, մաթեմատիկական
վիճակագրության և ընդհանուր մաթեմատիկայի որոշ
օտար տերմինների հայերեն համարժեքների մասին***

Անգլերեն համարժեքը	Ռուսերեն համարժեքը	Գործածվել է	Համեմատարարվում է
1. correlation	корреляция	կոռելյացիա	հարաբերակ- ցություն
2. theory of random processes	теория случайных процессов	պատահական պրոցեսների տեսություն	պատահական ընթացքների տեսություն
3. histogram	гистограмма	հիստոգրամ	սյունապատկեր
4. expectation, expected value, mathematical expectation	математическое ожидание, среднее значение	մաթեմատիկական սպասում	սպասելի միջին արժեք
5. type, composition of vector	тип, композиция вектора	տիպ	վեկտորի կազմ
6. econometrics	эконометрика	էկոնոմետրիկա	տնտեսա- չափություն
7. combinatorics	комбинаторика	կոմբինատորիկա, միացությունների տեսություն	համակցա- բանություն
8. variance	дисперсия	դիսպերսիա, ցրվածք, ցրում	ցրվածք
9. covariance	ковариация	համափոփոխա- կում, կովարիացիա	համացրվածք

*Նախագիծը կազմել է Եվ. Հարությունյանը: Հաստատվել է ՀՀ լեզվի պետական
տեսչության պետի 2000 թ. նոյեմբերի 14-ի հրամանով:

11. Հունա-լատինական ժազման՝ -ԻՋ, -ՈԶ, -ՊԱԹԻԱ, -ՄԱՏՈԶ, -ՈՄԱ վերջածանցներով կազմված բժշկական տերմինները հայերեն համարժեքներով փոխարինելու մասին*

Հունա-լատինական ժազման բժշկական տերմիններն ամենից հաճախ ունենում են -ԻՏ, -ՈԶ, -ՊԱԹԻԱ, -ՄԱՏՈԶ և -ՈՄԱ վերջածանցներ, որոնք արտահայտում են տարբեր երևույթներ, կենսընթացներ, ախտաբանական վիճակներ կամ հիվանդություններ: Սակայն հայերենում այդ վերջածանցներով արտահայտված տերմինները սովորաբար չեն թարգմանվում, կամ հաշվի չեն առնվում վերջածանցների տարբերությունները, ուստի չեն տարբերվում մեկը մյուսից:

Սույն որոշումը հիմնականում ունի այդ օտար տերմինները հայերենացնելու նպատակ: Հունա-լատինական ժազման -ԻՏ, -ՈԶ, -ՊԱԹԻԱ, -ՄԱՏՈԶ, -ՈՄԱ վերջածանցներով կազմված բժշկական տերմինները հայերենացնելու և սրանց հայերեն համարժեքների գործածության մեջ ճշգրտումներ ու բառակազմական համակարգվածություն մտցնելու նպատակով ՀՀ Կառավարությանն առընթեր լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհուրդը *որոշում է.*

1. ա) -ԻՏ (=ԲՈՐԲ) վերջածանցով կազմված՝ բորբեքային կենսընթաց ցույց սովող տերմիններ.

Օտար տերմինը	Գործածվում է	Այսուհետև գործածել
ասցիտ	ջրգողություն, ասցիտ	ջրահավաք, ջրալիցք
արթրիտ	հողաբորբ, արթրիտ	հողաբորբ
դերմատիտ	մաշկաբորբ, դերմատիտ	մաշկաբորբ
էնտերիտ	աղիքաբորբ, լուծ	աղեբորբ
լիմֆադենիտ	լիմֆադենիտ	ավշագեղձաբորբ
խեյլիտ	խեյլիտ	լեզվաբորբ
խոլեցիստիտ	լեղապարկի բորբեքում, խոլեցիստիտ	լեղապարկաբորբ

* Նախագիծը կազմել է Ալ. Սարաֆյանը, խմբագրել՝ Հ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է հայերենի բարձրագույն խորհրդի 2002 թ. հունվարի նիստում:

կուլպիտ	կուլպիտ, հեշտոցի բորբոքում	հեշտոցաբորբ (կուլպիտ)
մաստիտ	ստինքաբորբ, մաստիտ	ստինքաբորբ (կրծքագեղձաբորբ)
ներիտ	նյարդաբորբ, ներիտ	նյարդաբորբ
նեֆրիտ	երիկամաբորբ, նեֆրիտ	երիկամաբորբ
պարօդոնտիտ	պարօդոնտիտ	հարատամնաբորբ (պարօդոնտիտ)
պերիօդոնտիտ	պերիօդոնտիտ	շուրջատամնաբորբ (պերիօդոնտիտ)
պարօտիտ	հարկանցային թքագեղձի բորբոքում, խոզուկ, պարօտիտ	խոզուկ, հարկան- ջաբորբ
պուլպիտ	պուլպիտ	կակղանաբորբ (պուլպիտ)
վուլվիտ	վուլվիտ	ամոթույքաբորբ (վուլվիտ)
ցիստիտ	ցիստիտ, միզապարկի բորբոքում	միզապարկաբորբ
օստեոմիելիտ	օստեոմիելիտ	ոսկրաճուճաբորբ (օստեոմիելիտ)
ֆլեբիտ	ֆլեբիտ	երակաբորբ (ֆլեբիտ)

բ) Այլ (ոչ -ԻՏ վերջածանցով) բորբոքային կենսընթաց ցույց տվող տերմիններ.

Օտար տերմինը	Պորժավում է	Այսուհետև գործածել
անգինա	բկացավ (անգինա)	բկաբորբ (անգինա)
դիֆտերիա	բկացավ (դիֆտերիա)	բկացավ (դիֆտերիա)
երիզիպելաս	կարմիր քամի	կարմիր քամի, կարմրաբորբ
կատառ	կատառ, դում	լորձենաբորբ (կատառ)

պանարիցիում	պանարիցիում, մատնաշունչ	մատնաշունչ
ռևմատիզմ	հոդացավորքում, ռևմատիզմ	ռևմատիզմ
օնիխիա	եղնգախտ, եղնգացավ	եղնգացավ
ֆլեգմոնա	ֆլեգմոնա	թարախաբորբ (ֆլեգմոնա)

2. ա) -ՈՁ (= ԱԽՏ) վերջածանցով կազմված՝ օրգանի կազմափոխանկան կենսընթաց կամ վարակվածություն ցույց տվող տերմիններ.

Օտար տերմինը	Գործածվում է	Այսուհետև գործածել
ալյումինոզ	ալյումինոզ, ալյումինակալում	ալյումինախտ (ալյումինոզ)
ականթոզ	ականթոզ	փշախտ (ականթոզ)
ասպերգիլոզ	ասպերգիլոզ	բորբոսասանկախտ (ասպերգիլոզ)
արթրոզ	արթրոզ, հոդաբորբ	հոդախտ (արթրոզ)
դերմատոզ	մաշկախտ, դերմատոզ	մաշկախտ
կանդիդոզ	կանդիդոզ	խմորասանկախտ (կանդիդոզ)
հելմինթոզ	ճիճկագարություն, հելմինթոզ	ճիճկախտ
մելանոզ	մելանոզ	գունախտ (մելանոզ)
նևրոզ	նյարդայնություն, նևրոզ	նյարդախտ (նևրոզ)
նեֆրոզ	նեֆրոզ, երիկամաբորբ	երիկամախտ (նեֆրոզ)
Պարոօդոնտոզ	Պարոօդոնտոզ	Հարատամախտ (պարոօդոնտոզ)
սիդերոզ	երկաթագարություն, սիդերոզ	երկաթախտ (սիդերոզ)
սկլերոզ	կարծրուկ, սկլերոզ	կարծրախտ (սկլերոզ)
տաբակոզ	ծխախտազարություն	ծխախտախտ (տաբակոզ)
տրիխոմիկոզ	մազերի սնկախտ, տրիխոմիկոզ	մազասնկախտ (տրիխոմիկոզ)
օրնիթոզ	օրնիթոզ	թռչնախտ (օրնիթոզ)

բ) -ՈԶ (– ՈՒԹՅՈՒՆ, – ՈՒՄ) վերջածանցով կազմված՝ ախտաբանական կամ բնականոն կենսընթաց ցույց տվող տերմիններ.

<i>Օտար տերմինը</i>	<i>Գործածվում է</i>	<i>Այսուհետև գործածել</i>
անաստոմոզ	անաստոմոզ, բերանակցում	բերանակցում
ացիդոզ	ացիդոզ, թթվազարություն	թթվազարություն (ացիդոզ)
թրոմբոզ	թրոմբոզ	մակարդուկագո- յացում (թրոմբոզ)
հելիոզ	հելիոզ, արևահարություն	արևահարություն
փսիխոզ	հոգեզարություն, փսիխոզ	հոգեզարություն (փսիխոզ)
օստեոպորոզ	օստեոպորոզ, ոսկրի ծակոտկենություն	ոսկրամոսրացում (օստեոպորոզ)
ֆիմոզ	նեղաթլիփ, ֆիմոզ	նեղաթլիփ (ֆիմոզ)

գ) –ՈԶ վերջածանցով կազմված մի քանի այլ բնույթի տերմիններ.

<i>Օտար տերմինը</i>	<i>Գործածվում է</i>	<i>Այսուհետև գործածել</i>
դիագնոզ	ախտորոշում, դիագնոզ	ախտորոշում (դիագնոզ)
հիպնոզ	հիպնոս	հիպնոս
նարկոզ	թմրեցում, անզգայացում, նարկոզ	նարկոզ
պրոզնոզ	կանխորոշում, նախագիտանք, պրոզնոզ	նախագուշակում (պրոզնոզ)
ստենոզ	ստենոզ	նեղվածք (ստենոզ) օր՝ ստամոքսաեղքի նեղվածք

3. -ՊԱԹԻԱ (=-ԱԽՏՈՒԹՅՈՒՆ) վերջածանցով կազմված՝ ընդհանուր (ոչ ճշտված) ախտաբանական վիճակ ցույց տվող տերմիններ.

Օտար տերմինը	Գործածվում է	Այսուհետև գործածել
անզիոպաթիա	անզիոպաթիա	անոթախտություն (անզիոպաթիա)
արթրոպաթիա	հոդախտ, հոդաբորբ	հոդախտություն (արթրոպաթիա)
դերմոպաթիա	մաշկախտ, մաշկաբորբ	մաշկախտություն (դերմոպաթիա)
լալոպաթիա	խոսելախտ, լալոպաթիա	խոսելախտություն (լալոպաթիա)
խոնդրոպաթիա	աճառատապ, խոնդրոպաթիա	աճառախտություն (խոնդրոպաթիա)
կարդիոմիոպաթիա	կարդիոմիոպաթիա	սրտամկանախտություն (կարդիոմիոպաթիա)
կերատոպաթիա	կերատոպաթիա	եղջերախտություն (կերատոպաթիա)
կրիոպաթիա	ցրտահարություն, կրիոպաթիա	ցրտախտություն (կրիոպաթիա)
կոլոպաթիա	խթաղիքացավ, կոլոպաթիա	խթաղիքախտություն (կոլոպաթիա)
մաստոպաթիա	ստինքաբորբ, մաստոպաթիա	ստինքաախտություն (մաստոպաթիա)
նևրոպաթիա	նյարդախտ, նևրոպաթիա	նյարդախտություն (նևրոպաթիա)
նեֆրոպաթիա	երիկամաբորբ, նեֆրոպաթիա	երիկամախտություն (նեֆրոպաթիա) օր. հղիների երիկամախտություն

պարօրոնտոպաթիա	պարօրոնտոպաթիա	հարատամնախտություն (պարօրոնտոպաթիա)
սպոնդիլոպաթիա	ողնախտ, սպոնդիլոպաթիա	ողնաշարախտություն (սպոնդիլոպաթիա)
փսիխոպաթիա	փսիխոպաթիա	հոգեախտություն (փսիխոպաթիա)
օստեոպաթիա	օստեոպաթիա, ոսկրախտ	ոսկրախտություն (օստեոպաթիա)

4. ՄԱՍՈՁ (=ՈՏՈՒԹՅՈՒՆ) վերջածանցով կազմված՝ ախտաբանական կենսաբանական տարածվածություն (բազմակիություն) ցույց տվող տերմիններ.

Օտար տերմինը	Գործածվում է	Այսուհետև գործածել
աթերոմատոզ	ճարպախուլ, աթերոմատոզ	ճարպախուլոտություն (աթերոմատոզ)
անգիոմատոզ	անգիոմատոզ	անոթոռուցքոտություն (անգիոմատոզ)
անգիոֆիբրոմատոզ	անգիոֆիբրոմատոզ	անոթային թելքոռուց- քոտություն (անգիոֆիբրոմատոզ)
բոոլոմատոզ	պզուկ, բոոլոմատոզ	պզկոտություն
գրանուլոմատոզ	հատիկահյուսվածքի ուռուցք, գրանուլոմատոզ	հատիկոռուցքոտություն (գրանուլոմատոզ)
էրիթեմատոզ	կարմրացան, էրիթեմատոզ	կարմրացանոտություն (էրիթեմատոզ)
լիմֆոգրանուլոմատոզ	լիմֆոգրանուլոմատոզ	ավշային հատիկոռուց- քոտություն (լիմֆոգրանուլոմատոզ)
լիպոմատոզ	ճարպակալում, լիպոմատոզ (adipositas)	ճարպոտություն (լիպոմատոզ)

միելլոմատոզ	միելլոմատոզ, խալոսոտություն	գունակոտություն (միելլոմատոզ)
պապիլոմատոզ	շիտոտություն, պապիլոմատոզ	պտկուռուցքոտություն (պապիլոմատոզ)
տրիխոմատոզ	թաղկոճ, տրիխոմատոզ	մազափնջոտություն (տրիխոմատոզ)
ֆբրիմատոզ	ֆբրիմատոզ, պեդիկուլյոզ	ոջլոտություն (ֆբրիմատոզ)
ֆիբրոմատոզ	ֆիբրոմատոզ	թելուռուցքոտություն (ֆիբրոմատոզ)

5. ա) =-ՈՍԱ (-ՈՒՈՒՅՔ) վերջածանցով կազմված՝ հյուսվածքի նորագոյացություն (ուռուցք) ցույց տվող տերմիններ.

Օտար տերմինը	Գործածվում է	Այսուհետև գործածել
աթերոմա	ճարպագեղձի ուռուցք, աթերոմա	ճարպագեղձուռուցք (աթերոմա)
անգիոմա	անգիոմա	անոթուռուցք (անգիոմա)
բլաստոմա	ծլուռուցք, բլաստոմա	քաղցկեղ
դենտոմա	դենտոմա	ատամնուռուցք
դերմատոմա	մաշկի ուռուցք, դերմատոմա	մաշկուռուցք (դերմատոմա)
էմալոբլաստոմա	էմալոբլաստոմա	արծնուռուցք (էմալոբլաստոմա)
էպիթելիոմա	էպիթելի ուռուցք, էպիթելիոմա	քաղցկեղ
լիմֆոմա	լիմֆոմա, ավշուռ	ավշահյուսվածքուռուցք (լիմֆոմա)
լիպոմա	ճարպուռուցք, լիպոմա	ճարպուռուցք (լիպոմա)
կանցեռ	քաղցկեղ, կանցեռ	քաղցկեղ
կոնդիլոմա	կոնդիլոմա, պալար	գորտոնկախալ (կոնդիլոմա)

մեջանում	խալոտուցք, մեջանում	գումակոտուցք (մեջանում)
նկրում	նյարդոտուցք, նկրում (օստեոմա)	նյարդոտուցք (նկրում)
ֆիբրոմ	ֆիբրոմ	թելքոտուցք (ֆիբրոմ)

բ) –ՈՄԱ վերջածանցով կազմված՝ ոչ ուղուցքներ ցույց տվող տերմիններ.

Օտար տերմինը	Գործածվում է	Այսուհետև գործածել
գլաուկոմա	գլաուկոմա	մերակնային ճնշման բարձրացում (գլաուկոմա)
լեյկոմա	լեյկոմա	եղջերենու սպիաբիծ (լեյկոմա)
հեմատոմա	արյունոտուցք, հեմատոմա	արյունակույտ (հեմատոմա)
ստոմա	բերան, ստոմա	բերան
ստրոմա	ստրոմա	հենքահյուսվածք (ստրոմա)
տրախոմա	տրախոմա, խշրուկ	կոպի հատիկաբորբ (տրախոմա)
տրիխոմա	տրիխոմ (բորբ)	մազափունջ (տրիխոմա)

12. Գիտական աստիճանների շնորհման հետ կապված տերմինների միասնականացման մասին*

Գիտական աստիճանների շնորհման հետ կապված տերմինների գործածության մեջ նկատված անհարկի օտարաբանություններից ու զուգաձևություններից խուսափելու և տերմինագործածության միասնականություն սահմանելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության լեզվի տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհուրդը որոշում է՝ այսուհետև գործածել երկրորդ սյունակում բերված տերմինները.

Գործածվում է

ավտոռեֆերատ, սեղմագիր
ատեստատ, վկայական
գիտական քարտուղար,
գիտնական քարտուղար
դիպլոմ, վկայագիր
դիսերտանտ, ատենախոս
դիսերտացիա, թեզ, ատենախոսություն
էքսպերտ, փորձագետ
էքսպերտիզա, փորձաքննություն
կոնսուլտանտ, խորհրդատու
հայցող, հայցորդ
մասնագիտական խորհուրդ,
մասնագիտացված խորհուրդ
օպոնենտ, ընդդիմախոս

Այսուհետև գործածել

սեղմագիր
վկայական
գիտական քարտուղար
(գիտքարտուղար)
վկայագիր
ատենախոս
ատենախոսություն
փորձագետ
փորձաքննություն
խորհրդատու
հայցորդ
մասնագիտական
խորհուրդ
ընդդիմախոս

* Նախագիծը կազմել են Ա. Գրիգորյանը և Լ. Արզումանյանը: Հաստատվել է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի թիվ 8/5 հրամանով:

**13. Տարբեր բնագավառների վերաբերող մի քանի
անվանումների հայերեն համարժեքների
ճշգրտման մասին***

Գործածվում է

Այսուհետև գործածել

բրուտտո քաշ
դիսկետ, սկավառակ, պնակիտ
ընտրական օկրուգ, ընտրատարածք
լեզվիտիմ, օրինական
կոնդոմինիում, համատիրություն
հասարակական սնունդ
նետտո քաշ
պրինտեր, տպիչ
սկաներ
վաուչեր, սերտիֆիկատ, հավաստագիր
քսերոքս, պատճենահանող սարք

համաքաշ
պնակիտ
ընտրատարածք
օրինական
համատիրություն
հանրային սնունդ
զտաքաշ
տպիչ
պատկերամուտ
հավաստագիր
պատճենահան

*Հաստատվել է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի
թիվ 8/6 հրամանով:

**14. Տարբեր բնագավառների վերաբերող մի շարք
հասկացությունների հայերեն անվանումների
միօրինակացման և ճշգրտման մասին***

Գործածվում է

**Հանձնարարվում է
գործածել**

կոլեգիա	վարչանի
դիսպետչեր	կարգավար
օֆերտա	գործարկ
օֆերենտ, գործարկու	գործարկու
կուրատոր, խնամակալ	խնամարկու
կոնցեպցիա, հայեցակարգ	հայեցակարգ
պրեզենտացիա, շնորհանդես	շնորհանդես
պայմանագիր (ДОГОВОР)	պայմանագիր
կոնտրակտ, պարտավորագիր	պարտավորագիր
կոնվենցիա, համաձայնագիր	համաձայնագիր
ժողովալիստ, լրագրող	լրագրող
շոկային թերապիա,	
ցնցաբուժություն	ցնցաբուժություն

*Հաստատվել է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 1997 թ. մարտի 3-ի թիվ 283 հրամանով:

15. «Ինֆորմացիա» տերմինի և նույն արմատով այլ տերմինների հայերեն համարժեքների մասին*

Նկատի ունենալով, որ «*ինֆորմացիա*» տերմինի և նույն արմատով այլ տերմինների հայերեն համարժեքների կիրառության մեջ չկա դրանց հստակ իմաստային տարբերակում, որ այդ համարժեքների համակարգը պակասավոր է և չի համապատասխանում ինֆորմացիայի մասին գիտության զարգացման ժամանակակից մակարդակին, սահմանել «*ինֆորմացիա*» տերմինի և նույն արմատով այլ տերմինների հայերեն համարժեքների հետևյալ համակարգը.

информация	1.տեղեկույթ (տեղեկությունը գիտության համակարգում), 2.տեղեկատվություն (տեղեկույթի հաղորդում)
информировать информирование	տեղեկացնել 1.տեղեկացում, 2.տեղեկատվություն (նույնն է информация),
информированный информационный	1.տեղյակ, 2.տեղեկացված 1.տեղեկությային, (օր.՝ տեղեկությային տեխնիկա, պատերազմ, լեզու), 2.տեղեկատվական (օր.՝ տեղեկատվական ծառայություն), 3.տեղեկատու (օր.՝ տեղեկատու թերթիկ)
информатор информативный информативность	տեղեկարկու տեղեկունակ, տեղեկուն տեղեկունակություն, տեղեկունություն (օր.՝ տեքստի տեղեկունակություն)

*Նախագիծը կազմել են Վլ. Բաղդասարյանը և Վ. Ա. Սարգսյանը:
Հաստատվել է ՀՀ Կառավարությանն առընթեր լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհրդի կողմից 2002 թ. մայիսի 15-ի որոշմամբ:

средства массовой информации	զանգվածային տեղեկատվության միջոցներ (ոչ թե զանգվածային լրատվության միջոցներ)
информатизировать	տեղեկութավորել, տեղեկավորել
информатизация	տեղեկութավորում, տեղեկավորում (օր.՝ հասարակության տեղեկութավորում, երբ հասարակությունը հիմնավորապես ապահովվում է տեղեկությով և տեղեկությամբ միջոցներով)
информатика	տեղեկագիտություն, ինֆորմատիկա
информатический	տեղեկագիտական
информатик	տեղեկագետ
информант	տեղեկորդ
дезинформировать	ապատեղեկացնել
дезинформация	1. ապատեղեկույթ 2. ապատեղեկատվություն 3. ապատեղեկացում
дезинформирование	1. ապատեղեկատվություն (նույնն է дезинформация 2), 2. ապատեղեկացում (նույնն է дезинформация 3)
дезинформатор	ապատեղեկարկու

Բ. ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ-ՈՒՂՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. *Ի վայր (վար), ի վեր* հետադրություններով կազմված բառակապակցությունների և բառերի գրությամբ մասին որոշումը մասնակի փոփոխություններով վերահաստատելու մասին*

Ժամանակակից հայերենում գոյականներով և *ի վայր (վար), ի վար* հետադրություններով կազմված կապակցությունների ու բարդ բառերի գրության մեջ առաջացել են ավելորդ զուգաձևություններ: Այսպես, օրնակ՝ *դար ի վեր – դարիվեր, զառ ի վայր – զառիվայր, հիմն ի վեր – հիմնիվեր, լեռն ի վայր (վար) – լեռնիվայր (վար), սարն ի վեր – սարնիվեր* և այլն:

Ուղղագրական այս անհարկի և շփոթեցնող զուգաձևությունները վերացնելու նպատակով որոշվում է առաջնորդվել հետևյալ կանոններով:

1. Անջատ կամ հարադրությամբ գրվում են.

Գոյականներով և *ի վայր (վար)* ու *ի վեր* հետադրություններով կազմված կապակցությունները:

Դրանք են՝

ա) հատուկ տեղանուն գոյականներով և *ի վայր (վար)* ու *ի վեր* հետադրություններով կազմված կապակցությունները. օրինակ՝ *Մասիսն ի վեր, Ծովասարն ի վայր* և այլն.

բ) հոգնակի գոյականներով և *ի վայր (վար)* ու *ի վեր* հետադրություններով կազմված կապակցությունները. օրինակ՝ *սարերն ի վեր, ծորերն ի վայր, դարերն ի վեր* և այլն.

գ) գոյականական բառակապակցությամբ և *ի վայր (վար)* ու *ի վեր* հետադրություններով կազմված կապակցությունները. օրինակ՝ *Արալի լեռն ի վայր, ավերակ բերդի պատն ի վեր, դիմացի սարն ի վեր, այդ օրից ի վեր* և այլն.

դ) բառային անկախություն ունեցող շեշտակիր գոյականներով կամ մակբայներով և *ի վայր (վար)* ու *ի վեր* հետադրություններով կազմված կապակցությունները. օրինակ՝ *գետն ի վայր, կիրճն ի վեր,*

*Նախագիծը կազմել է Դ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է 1992 թ., ապա վերախմբագրմամբ՝ ԴՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի թիվ 8/2 հրամանով:

փողոցն ի վար, վաղուց ի վեր, հնուց ի վեր և այլն:

2. Անանջատ կամ համադրությամբ գրվում են.

Գոյականներով և ի վայր (վար) ու ի վեր հետադրություններով բաղադրված այն բարդ բառերը, որոնք ունեն մեկ բառային շեշտ և մակբայի, երբեմն էլ ածականի կամ գոյականի խոսքիմասային նշանակություն:

Դրանք են՝

բերանքսիվայր, բերանքսիվեր (գրվում են նաև՝ բերանսիվայր (վար), բերանսիվեր), գլխիվայր (վար), գլխիվեր, դարիվայր (վար), դարիվեր, երեսնիվայր (վար), երեսնիվեր, զառիվայր (վար), զառիվեր, հիմնիվայր (վար), հիմնիվեր:

Ծանոթություն 1: Ի վայր և ի վեր զուգածները (սարերն ի վայր – սարերն ի վար, զառիվայր – զառիվար) գրական-գրքային և խոսակցական-ժողովրդական ոճական տարբերակներ են: Այսպես՝ «Լեոն ի վայր ինչո՞ւ անուշ կարկաչով վազում է առուն դալարի միջով» (Ռ. Պատկանյան): «Թեթև քամին լեոն ի վար քշում է Ասատուրի այրված տան տաք մոխիրը» (Խ. Դաշտենց): «Դուրս գալով ծորից՝ ճանապարհը թեքվեցավ դեպի լեռնային զառիվայրը» (Դաֆֆի): «Ողջ գիշեր նա մնաց այդպես բերանքսիվայր» (Ս. Խանգադյան): «Ողջ բանակը... ընկավ բերանքսիվար գետնին» (Դ. Դեմիրճյան):

Ծանոթություն 2: Թույլատրվում է անանջատ գրության միավորների բաղադրիչների անջատ գրությունը, եթե առաջին բաղադրիչը նույնությամբ անկախ գործածություն ունի՝ *դար ի վեր, երեսն ի վայր, հիմն ի վեր, բայց՝ բերանքսիվայր, բերանքսիվեր, գլխիվեր:*

Ծանոթություն 3: Անհանձնարարելի է անջատ գրություն ունեցող լեոն ի վայր (վար), լեոն ի վեր, պատն ի վայր (վար), պատն ի վեր, սարն ի վայր (վար), սարն ի վեր միավորների անանջատ (լեռնիվայր (վար), լեռնիվեր, պատնիվայր (վար), պատնիվեր, սարնիվայր (վար), սարնիվեր) գրությունը:

2. Հայերեն գրավոր և բանավոր խոսքում դասական թվականների գործառնության միասնականացման և ճշգրտման մասին*

Նկատի ունենալով, որ պաշտոնական փաստաթղթերում և այլ գրություններում անմիօրինակություն է ստեղծվել արաբական թվանշաններով արտահայտվող դասական թվականները գործածելիս, այսինքն՝ անհրաժեշտ մասնիկները (*-ին, -րդ*) երբեմն գրվում, երբեմն չեն գրվում (օրինակ՝ *1-ին կետ, 1 կետ, 2-րդ հոդված, 2 հոդված, 3-րդ գլուխ, 3 գլուխ, 4-րդ նկար, 4 նկար* և այլն), գործող կանոնների միասնականացման, ճշգրտման և անկանոնության վերացման նպատակով Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությանն առընթեր լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհուրդը *որոշում է*.

1. Դասական թվականները արաբական թվանշաններով արտահայտելու դեպքում անհրաժեշտ մասնիկները միշտ գրել. օրինակ՝ *1-ին կետ, 2-րդ հոդված, 3-րդ գլուխ, 4-րդ նկար, 5-րդ վարժություն, 6-րդ աղյուսակ* և այլն:

2. Թվականների՝ առանց նշված մասնիկների գործածությունը թույլատրելի համարել հետադաս կիրառության դեպքում՝ վերնագրերում, ենթավերնագրերում, հղումներում և այլն. օրինակ՝ *կետ 1, հոդված 2, գլուխ 3, մաս 4, «Աշխատանքից ազատվել է հաստիքների կրճատման պատճառով. հիմքը՝ ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրք, հոդված 36, կետ 1»:*

3. Հետադաս դիրքում անթույլատրելի համարել դասականի իմաստ արտահայտող թվանշանները և տառերը հոլովված ձևերով և հոդերով գործածելը, այսինքն՝ գրել ոչ թե *կետ 1-ի, գլուխ II-ով, մաս 4-ից, բաժին 4-րդի, նկար 5-ը, սյունակ VI-ը* և այլն, այլ՝ *1-ին կետի, II գլխով, 4 մասից, 4-րդ բաժնի, 5-րդ նկարը, VI սյունակը* և այլն:

Ծանոթություն 1: Սույն կանոնը չի վերաբերում անձնանունների հետ գործածվող հատուկ անվան արժեք ունեցող թվականներին: Նման դեպքերում հոլովվում և հոդ ստանում է միայն թվականը. օրինակ՝ Տիգրան Առաջինի, Արշակ Երկրորդով, Խոսրով Երրորդը և այլն:

*Նախագիծը կազմել է Գ. Միքայելյանը, խմբագրել՝ Գ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. նոյեմբերի 14-ի թիվ 87 հրամանով:

Ծանոթություն 2: Հայոց այբուբենի տառերով արտահայտված դասական թվականները անձնանունների հետ գործածելիս կարդացվում են ոչ թե տառանվամբ, այլ այնպես, ինչպես դասական թվականները: Այսինքն՝ պետք է արտասանել ոչ թե Տիգրան Ա, Արշակ Բ, Խոսրով Գ և այլն, այլ Տիգրան Առաջին, Արշակ Երկրորդ, Խոսրով Երրորդ և այլն:

Ծանոթություն 3: Թվարկման դեպքում հայոց այբուբենի տառերով արտահայտված դասական թվականները կարող են կարդացվել նաև ըստ հնչման. այսինքն՝ 1-ին հոդվածի ա (կամ առաջին) կետ, II բաժնի բ (կամ երկրորդ) պարբերություն և այլն:

**3. ԳԴ Նախարարների խորհրդին առընթեր նախկին
տերմինաբանական կոմիտեի «Երկակի գրություն ունեցող որոշ
բառերի ուղղագրության միօրինակացման մասին»
(1991 թ.) որոշումը մասնակի փոփոխություններով
վերահաստատելու մասին***

Գործածվում է

Համեմարարվում է

ազաթ, ազատ, ակաթ	ազաթ
դարպաս, դարբաս	դարպաս
հանգերգ, հանկերգ	հանգերգ
մանուշակագույն, մանիշակագույն	մանուշակագույն
նոյյան, նոյան	նոյյան
տիար, տյար	տիար
կոճոն, կրճոն	կոճոն
բրթել, բոթել (հրել)	բրթել
ծեծկռտել, ծեծկրտել	ծեծկռտել (ծեծկռտոց, ծեծկռտուք)
քաշկռտել, քաշկրտել	քաշկռտել
ցատկռտել, ցատկրտել	ցատկռտել

*Նախագիծը կազմել է Ա. Սարգսյանը: Հաստատված է ԳԴ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի թիվ 8/11 հրամանով:

4. Ժամանակակից հայոց լեզվում *Լոռի, Գյումրի* տեղանունների հոլովական զուգաձևությունները վերացնելու և հարացույցը միօրինակացնելու մասին*

Ժամանակակից հայոց լեզվում *Լոռի, Գյումրի* տեղանունների հոլովական զուգաձևությունները (*Լոռվա-Լոռիի-Լոռու, Գյումրվա-Գյումրիի-Գյումրու*) վերացնելու և հարացույցը միօրինակացնելու նպատակով ՀՀ լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհուրդը որոշում է՝

Այսուհետև գրական լեզվում հանձնարարել սեռական-տրական հոլովի *ու-ով* *Լոռու, Գյումրու* ձևերը:

*Նախագիծը կազմել են Գ. Զահուկյանը և Դ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի թիվ 8/9 հրամանով:

5. Արևելահայերենի այբուբենի և գրանշանների համապարփակ հավաքածուի մասին*

Վերջին տարիներին մեզանում բուռն բանավեճերի առարկա են դարձել հայերենի ուղղագրությանը, այբուբենին և առհասարակ գրանշաններին վերաբերող հարցերը: Հայերենի պատմական զարգացման փուլերի ու տարբերակների այբուբենի միասնականացման անվան տակ փորձեր են արվում վերացնելու այն նորը, որով բնորոշվում է Հայաստանի Հանրապետության փաստական պաշտոնական լեզվի՝ արևելահայերենի այբուբենը, և որը լեզվի, նրա հնչյունական համակարգի պատմական զարգացման օրինաչափ արդյունք է:

Արևելահայերենում գործող այբուբենի քննադատներն առաջարկում են՝ ա) այբուբենում վերականգնել «ւ» (վյուն) տառը, բ) այբուբենից և առհասարակ գործածությունից հանել «ու» տառը, որն իրենք համարում են ոչ թե տառ, այլ «ո» և «ւ» տառերի զուգակցություն», գ) կցագիր «և»-ը առհասարակ հանել գործածությունից և նրա ներկայացրած հնչյունների կապակցությունն արտահայտել «ե», «լ» տառերի զուգակցությամբ»:

Առաջին երկու կետերի պահանջները հակասում են՝ ա) տառի և այբուբենի մեարդպան, գիտական ըմբռնմանը, բ) հայերենի պատմական զարգացմանը: Սակայն կցագիր «և»-ի՝ տառ լինելու, մեծատառ չունենալու, գործածության ոլորտի հարցերը, իրոք, կարոտ են լուծման:

Հայերենի բարձրագույն խորհրդի նիստը վերոհիշյալ բանավեճային առաջարկների վերաբերյալ լսեց նախագծի հեղինակ Ս. Աբրահամյանի վերլուծումներն ու հիմնավորումները: Քննարկման արդյունքներն ամփոփեց խորհրդի նախագահ, ակադեմիկոս Գ. Ջահուկյանը:

Հաշվի առնելով արևելահայերենի հնչյունական համակարգի ու դրա հետ կապված այբուբենի պատմական զարգացման իրական ընթացքը, այլև այբուբենի բանավեճի առարկա դարձած հարցերին գիտական լուծում տալու և տարածվող ուղղագրական սխալներն ու կանայականությունները կանխելու, ինչպես նաև հայերենի գրավոր բոլոր տարբերակների գրային արտահայտությունը ներկայացնող գրանշանների համապարփակ հավաքածու ստեղծելու նպատակով՝

*Նախագիծը կազմել է Ս. Աբրահամյանը, խմբագրել՝ Դովի. Բարսեղյանը:

Հաստատվել է հայերենի բարձրագույն խորհրդի 1993 թ. նոյեմբերի 13-ի նիստում: Վերահաստատվել է ՀՀ լեզվի պետական տեսչության պետի 2000 թ. փետրվարի 1-ի հրամանով:

Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության առընթեր լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհուրդը որոշում է.

1. «Լ» (վյուն) տառը չի կարող վերականգնվել արևելահայերենի այբուբենում, քանի որ դարեր առաջ այն դարձրել է ինքնուրույն տառի արժեք ունենալուց՝ նրա արտահայտած հնչյունի լեզվից պատճառներով վերացած լինելու պատճառով:

2. Վերահաստատել «ու» տառը այբուբենում որպես հայերենի հնչյունական համակարգի պատճառով զարգացման օրինաչափ իրական արդյունք՝ բազմաթիվ դարեր առաջ ձևավորված «ու» պարզ ծայնավորը նշանակող ինքնուրույն տառ՝ մերժելով «ու»-ն այբուբենից հանելու առաջարկը՝ այն «ո» և «ւ» տառերի կապակցություն համարելու սխալ պատճառաբանությունը:

Պահպանել «ու» տառի տեղը արևելահայերենի այբուբենում ավանդական այբուբենի «Լ» տառի տեղում՝ վերջինիս թվային արժեքով (7000):

3. Կցագիր «և»-ը այբուբենից տանել հավելյալ տառերի շարքը, քանի որ չունի հնչյունական և այբբենական միանշանակ արժեք. «և»-ի գրության և ուսուցման հարցում ղեկավարվել գործող հետևյալ կանոններով.

ա) «և»-ը գործածել առանձին հանդես եկող «և» շաղկապը և համապատասխան «եվ» հնչյունակապակցությունը մյուս դեպքերում արտահայտելու համար. ինչպես՝ *և, ևս, արև, հարևան, տերևաթափ:*

բ) «եվ» հնչյունակապակցությունը գրել «եվ» ա) մեծատառով գրության դեպքում՝ ԱՐԵՎԵԼՔ, ԲԱՆԱՉԵՎ, ԵՐԵՎԱՆ, ԵՎՐՈՊԱ (այլև՝ *եվրոպական*), բ) տողադարձի դեպքում՝ *արեւ-վային, թեւ-վաճոր, երեւ-վույթ*, գ) այն բաղադրյալ բառերում, որոնցում «եվ»-ի «վ»-ն երկրորդ (հաջորդ) արմատի սկզբնատառն է. *տարեւմեջ, հոգեւմիճակ, Դարեւ-վանք:*

դ) Բառարաններում, տարբեր բառացանկերում «և» ունեցող բառերի այբբենական տեղը որոշելիս հիմք ընդունել նրա բաղադրիչներ «ե»-ի և «վ»-ի տեղն այբուբենի մեջ, որպիսի մոտեցումով հետագայում կկանխվեն այնպիսի հակասություններ, որպիսիք այժմ շատ են մեր բառարաններում:

դ) Սխալ համարել «և»-ը «ե»-ի և արևելահայերենում գոյություն չունեցող «Լ»-ի գուգակցումով կազմված «ել» գրությամբ արտահայտվել:

4. Արևելահայերենի այբուբենը դնել տեղեկատվական տեխնոլո-

գիաների հայերեն գրանշանների հավաքածուի հիմքում՝ հաշվի առնելով, որ այն մշակված ու ճշգրտված է գիտականորեն, լիովին համապատասխանում է գրական արևելահայերենի հնչյունական համակարգին, արտահայտում է մեկուսյալ այբուբենի ու նրա պատմական զարգացման բոլոր տարբերակների հիմնական պատկերը, միաժամանակ նկատի ունենալով, որ լեզվական իրականության արտահայտման ճշտությունը անհրաժեշտ է ոչ միայն լեզվական-լեզվաբանական առումով, այլև համապատասխան տեխնիկայի, տվյալ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կատարյալության ու լիարժեքության ցուցանիշ է:

5. Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներում, գրահրատարակչության, ուսումնական և այլ բնագավառներում ավանդական ուղղագրության կարիքները բավարարելու նպատակով հայերենի համապարփակ գրանշանների հավաքածուում պահպանել «Լ»-ը (վյուն) որպես հավելյալ տառ:

Այսպիսով՝ հաստատել արևելահայերենի այբուբենը և գրանշանների համապարփակ հավաքածուն հետևյալ տեսքով.

Ա) ԱՐԵՎԵԼԱՅԱՅԵՐԵՆԻ ԱՅԲՈՒԲԵՆ

ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ժ, ի, լ, խ, ժ, յ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, 2, ո, չ, պ, ջ, ք, ս, վ, տ, ր, ց, ու, փ, ք, օ, ֆ
Բ) ԴԱՎԵԼՅԱԼ «Լ» ԿՑԱԳԻՐ

6. ՀԱՅԵՐԵՆ ԳՐԱՆՇԱՆՆԵՐԻ ՀԱՎԱՔԱԾՈՒՆ

ա) Այբուբենի տառերը

Ա մեծատառ
ա փոքրատառ
Բ մեծատառ
բ փոքրատառ
Գ մեծատառ
գ փոքրատառ
Դ մեծատառ
դ փոքրատառ
Ե մեծատառ
ե փոքրատառ
Ձ մեծատառ
զ փոքրատառ
Է մեծատառ
է փոքրատառ
Ը մեծատառ
ը փոքրատառ
Թ մեծատառ
թ փոքրատառ
Ժ մեծատառ
ծ փոքրատառ
Ի մեծատառ
ի փոքրատառ
Լ մեծատառ
լ փոքրատառ
Խ մեծատառ
խ փոքրատառ
Օ մեծատառ
օ փոքրատառ
Կ մեծատառ
կ փոքրատառ

Հ մեծատառ
հ փոքրատառ
Ձ մեծատառ
ձ փոքրատառ
Ղ մեծատառ
ղ փոքրատառ
Ճ մեծատառ
ճ փոքրատառ
Մ մեծատառ
մ փոքրատառ
Յ մեծատառ
յ փոքրատառ
Ն մեծատառ
ն փոքրատառ
Շ մեծատառ
շ փոքրատառ
Ո մեծատառ
ո փոքրատառ
Չ մեծատառ
չ փոքրատառ
Պ մեծատառ
պ փոքրատառ
Ջ մեծատառ
ջ փոքրատառ
Ռ մեծատառ
ռ փոքրատառ
Ս մեծատառ
ս փոքրատառ
Վ մեծատառ
վ փոքրատառ

S մեծատառ
 տ փոքրատառ
 Ր մեծատառ
 ր փոքրատառ
 Յ մեծատառ
 ց փոքրատառ
 ՈՒ մեծատառ
 ու փոքրատառ
 Փ մեծատառ
 փ փոքրատառ
 Զ մեծատառ
 ջ փոքրատառ
 Օ մեծատառ
 օ փոքրատառ
 Ֆ մեծատառ
 ֆ փոքրատառ

.... բազմակետ
 (ձախ կոր փակագիծ
) աջ կոր փակագիծ
 [ձախ ուղիղ փակագիծ
] աջ ուղիղ փակագիծ
 { ձախ ձևավոր փակագիծ
 } աջ ձևավոր փակագիծ
 « ձախ չակերտ
 » աջ չակերտ

բ) Հավելյալ տառեր

Ի «վուն» մեծատառ
 Լ «վուն» փոքրատառ
 Լ «ել» կապակցությունն
 արտահայտող տառանշան

գ) Կետադրական նշաններ

. միջակետ
 , ստորակետ
 : վերջակետ
 \ բութ
 / շեշտ
 ° հարցական նշան (պարունկ)
 - բացականչական նշան
 - միության գծիկ
 — անջատման գիծ
 - տողադարձի նշան (ենթա-
 մնա)
 › ապաքարց
 ... կախման կետեր

7. Բաղադրյալ հատուկ անուններում մեծատառերի գործածության մասին*

Նկատի առնելով բաղադրյալ հատուկ անունների մեջ մեծատառերի գործածության անմիօրինակությունն ու սահմանված կանոնների անհետևողական կիրառությունը, ինչպես նաև բաղադրյալ անունների ու անվանումների ավելացման հետևանքով սրանց գրության ուսուցման և տպագրական գործում ստեղծված դժվարությունները՝ վերջիններս հաղթահարելու և մեծատառերի գրության մեջ միասնականություն սահմանելու նպատակով ՀՀ Կառավարությանն առընթեր լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհուրդը որոշում է.

1. Բոլոր բառերն սկսել մեծատառով.

Ա. Բոլոր պետությունների պաշտոնական բաղադրյալ հատուկ անուններում.

Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ, Արաբական Միացյալ Ամիրայություններ, Աֆղանստանի Իսլամական Պետություն, Բելառուսի Հանրապետություն, Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետություն (նախկինում՝ Գերմանիայի Դեմոկրատական Հանրապետություն և Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետություն), Հայաստանի Հանրապետություն (նախկինում՝ Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետություն), Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորություն, Ռուսաստանի Դաշնություն (այսպես նաև՝ Ռուսաստանի Խորհրդային Ֆեդերատիվ Սոցիալիստական Հանրապետություն և Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միություն), Օսեթ-Ալանիայի Հանրապետություն և այլն:

Ծանոթություն: Պետությունների պատմական անուններում (պետություն, ամիրայություն, թագավորություն, կայսրություն, խանություն, մելիքություն և այլն) մեծատառ է գրվում բաղադրյալ անվան միայն առաջին բաղադրիչը (տե՛ս իր տեղում):

Բ. Բոլոր բաղադրյալ այն անձնանուններում և մականուններում ու ծածկանուններում, որոնց մեջ՝

ա) բոլոր բաղադրիչներն առանձին-առանձին հատուկ անուն են. օրինակ՝ Ալեքսանդր Սերգեևիչ Պուշկին, Ալեքսանդր Ստեփանի Թևո-

* Նախագիծը կազմել է Հ. Բաբսեդյանը, խմբագրել՝ Վ. Ասլանյանը: Հաստատվել է ՀՀ ԿԳ նախարարի 2003 թ. հունվարի 14-ի թիվ 18 հրամանով:

սյան (Ակսել Բակունց), Եղիշե Աբգարի Սողոմոնյան (Եղիշե Չարենց), Խոսե Ռաուլ Կապաբլանկա, Կիմ Իր Սեն, Յո Շի Մին, Մառ Տգեղուն, Մելիք-Յակոբյան Յակոբ Մելիք-Միրզայի (Րաֆֆի), Նիկոլայ Անդրեևիչ Ռիմսկի-Կորսակով, Ջորջ Նոել Գորդոն Բայրոն, *այսպես նաև՝* Գամառ-Քաթիպա, Նար-Դոս, Սայաթ-Նովա *և այլն*։

բ) *լրացյալը հատուկ անուն է, իսկ լրացումը (նախադաս թե հետադաս)՝ մականուն. օրինակ՝* Աշոտ Երկաթ, Արա Գեղեցիկ, Գայոս Սեկունդոս, Դավիթ Անհաղթ, Իվան Ահեղ, Մխիթար Սպարապետ, Պետրոս Առաջին, Պլինիոս Ավագ, Ջորջ Բուշ Կրտսեր, Սահակ Պարթև, Տիգրան Մեծ, Անանիա Շիրակացի, Ներսես Աշտարակեցի, Սողոմոն Իմաստուն, Յայկ Նահապետ, *այսպես նաև՝* Առյուծածև Միեր, Գայլ Վահան, Չախորդ Փանոս, Չենով Օհան, Մայր Թերեզա, Քաջ Նազար, Անբան Յուրի, Միկիտան Սաքո *և այլն*։

Գ. Բոլոր բաղադրյալ այն աշխարհագրական անուններում, որոնց մեջ՝

ա) բոլոր բաղադրիչներն առանձին-առանձին հատուկ անուն են. օրինակ՝ Անի-Կամախ, Արփա-Սևան, Բաղք-Քաշունիք, Դոնի Ռոստով, Էլզաս-Լոթարինգիա, Խուբ-Բռնաշեն, Մայնի Ֆրանկֆուրտ, Վան-Տոսպ, Վոլգա-Դոն *և այլն*։

բ) *հասարակ անուն լրացումը նախադաս է, իսկ հատուկ անուն լրացյալը՝ հետադաս. օրինակ՝* Արևելյան Եփրատ, Արևմտյան Բեռլին, Բարձր Յայք, Կենտրոնական Աֆրիկա, Յարավային Ամերիկա, Մեծ Մասիս, Նոր Արեշ, Փոքր Ասիա, Ներքին Թալին, Վերին Արտաշատ, *այսպես նաև՝* Յին Յունաստան, Յին Յոռն *և այլն*։

գ) *լրացումն ու լրացյալը օտարալեզու, բոլոր բաղադրիչները մեծատառով գրվող (վերոհիշյալ որևէ տեսակի) անուններ են. օրինակ՝* Ադիս Աբեբա, Ալմա Աթա (այժմ Ալմաթի), Բուենոս Այրես, Իսիկ Կուլ, Խալխին Գոլ, Կրիվոյ Ռոգ, Ղարա Բողազ Գյոլ, Մատոչկին Շար, Մինե-րալմին Վոդի, Յասնայա Պոլյանա, Նիժնի Նովոբորո, Նյու Յորք, Սան Ֆրանցիսկո *և այլն*։

դ) *երկու բաղադրիչներն էլ հասարակ անուններ են (առաջինը՝ նաև հատուկ), բայց պայմանական կամ փոխաբերական գործածությամբ դառնում են հատուկ անվան բաղադրիչ և գրվում մեծատառ. օրինակ՝* Ծիր Կաթին (աստղակույտ), Նոր Երկիր, Յեռավոր Արևելք, Յին Արևելք, Մերձավոր Արևելք (երկրամասեր), Յայկական Պար (լեռնաշղթա), Մեծ Արջ, Փոքր Արջ (համաստեղություններ)։ *Այսպես նաև՝* հատուկ անվան *և նրան հաջորդող պայմանական գործածության անվան բաղադրություններում. օրինակ՝* Աֆրիկայի Եղջուր (թերակղզի), Վիննայի Ան-

տառ (լեռնագանգված), Բերենիկեի Վարսեր (համաստեղություն) և այլն:

Դ. Հոգևոր-պատմամշակութային այն բաղադրյալ հատուկ անուններում, որոնց մեջ բոլոր բաղադրիչներն առանձին-առանձին կամ «Սուրբ» մականվան հետ միասին հատուկ անուն են. օրինակ՝ Անգղա Սուրբ Նշան, Արգյազի Սուրբ Ստեփանոս Նախավկա, Դարաշամբի Սուրբ Ստեփանոս, Ընծայից Սուրբ Աստվածածին, Մաստարայի Սուրբ Հովհաննես, Մուղնու Սուրբ Գևորգ, Վասպուրականի Մոկաց Սուրբ Մինաս, կամ նաև՝ Սուրբ Նշան, Սուրբ Ստեփանոս Նախավկա, Սուրբ Աստվածածին, Սուրբ Հովհաննես, Սուրբ Գևորգ, Սուրբ Մինաս (վանք, եկեղեցի):

Ծանոթություն 1: Հայերեն թե օտարալեզու բաղադրյալ անձնանուններում և աշխարհագրական անուններում գործածված միջադաս և վերջադաս մեկնական-լրացական բառերն ու քերականական-վերաբերական նշանակության բառ-մասնիկները (նախդիր, հոդ, կապ, շաղկապ) ինչպես այլ լեզուներում, այնպես էլ հայերենում, գրվում են փոքրատառ. օրինակ՝ Արդ էլ Քերին, Անդրեա ըն Սարտո, Անդրեա որոյս Ռոբիա, Բողոնն ըն Կուրտենն, Ժաննա ը՝Արկ, Լեոնարդո ոս Վինչի, Հարուն այ Ռաշիդ, Միրզա Մելքուն իսն (Հովսեփ Մելքոնյան), Միրզո Թուրսուն-զա-յն, Մուքեմի Մուսամադ, Ամին-իսոգա, Նուր ադ դին իս Հալաբի, Շառլ ոդ Գոլ, Վիլհելմ ֆոն Հունբուրգ, Օմար խայամ Դիասսարդին Աբու-Լ-Ֆաթի իսն Իբրահիմ, Մահարի Աբու-Լ-Ալա, Ադրիան վան Օստադե, Մուսամեդ Սուլեյման օղլի Ֆիզուլի (Ֆուզուլի), այսպես նաև աշխարհագրական բաղադրյալ անուններում՝ Անտիոք ան Եփրատավ, Անտիոք ան Տավրոսիվ, Իլ ոդ Ֆրանս (պատմական մարզ Ֆրանսիայում), Մեծ կան Խաղաղ օվկիանոս, Նահր էլ Արդեն (Հորդանան գետի արաբերեն անվանումը), Ռիո ըն Ժանեյրո (քաղաք), Սեն Պիեռ և Միքել (կղզեխումբ), Տուլ-լա ըն Համդոն, Տալլ իսն Համտուն (Թիլ Համտուն բերդավանի ֆրանսերեն և արաբերեն անվանումները), Ջաբալ այ Հաբիթ (Արարադի՝ Ջուդի լեռան արաբերեն անվանումը) և այլն:

Սակայն բաղադրյալ հատուկ անվան սկզբում կամ մախադաս դիրքում (թե՛ հայերենում, թե՛ այլ լեզուներում) այդ կարգի մեկնական-լրացական բառերն ու կապակցական բառ-մասնիկները գրվում են մեծատառ. օրինակ՝ Իսն էլ Ֆաթի, Լա Կրոզ Մաթյուրեն Վեյսիե, Լա Վալե Պուսեն Շառլ Ժան, Վան Գոգ Վինսենտ, Վան Դեյք Անտոնիս, Օ՛րիորդեն Մայքլ, Օ՛Նելլ (Օ՛Նիլ) Յուլիան, այսպես նաև՝ աշխարհագրական անուններում՝ Լա Մանշ (նեղուց), Լա Պլատա (քաղաք), Լե Կրեզ (քաղաք), Սեն Գոթարդի (լեռնանցք), Սեն Պիեռ (նավահանգիստ) և այլն:

Ծանոթություն 2: Հատուկ անձնանվան զբաղմունքը, մասնագիտությունը, պաշտոնը (բանաստեղծ, վիպասան, նկարիչ, երգիչ, ուսուցիչ, երկրագործ, կոշկակար, բազմալոր և այլն) և տեղանվան տեսակը (գետ, լիճ, ծով, լեռ, դաշտ, գյուղ, քաղաք և այլն) որոշող հիմնաբառերը, բոլոր բառերը մեծատառով գրվող հատուկ

անունների հետ գործածվելիս, գրվում են փոքրատառ. օրինակ՝ Աշոտ Երկաթ թագավորը, Խրիմյան Հայրիկ կաթողիկոսը, Դերենիկ Դեմիրճյան վիպասանը, Եղիշե Չարենց բանաստեղծը, Մարտիրոս Սարյան նկարիչը, Անի-Կամախ քաղաքը, Արփա-Սևան ջրատարը, Արևմտյան Եփրատ գետը, Բարձր Հայք աշխարհը, Խալխին Գոլ լիճը, Հայկական Պար լեռնաշղթան, Մեծ Մասիս լեռը, Մաստարայի Սուրբ Հովհաննես եկեղեցին, Վասպուրականի Սոկաց Սուրբ Մինաս վանքը և այլն:

2. Միայն առաջին բառն սկսել մեծատառով (դրանց կազմում հատուկ անուն լինելու դեպքում պահպանելով նաև այդ անվան մեծատառով գրությունը).

Ա. Ֆիզիկաաշխարհագրական այն բաղադրյալ հատուկ անուններում, որոնց մեջ լրացյալը, առանձին վերցված, հատուկ անուն չէ.

Աղբամար կղզի, Արայի լեռ, Արարատյան դաշտ, Բաղակի քար (բերդ-ամրոց), Գեղամա լեռներ, Լոռու հրաբխային բարձրավանդակ, Կասպից (Վրկանա) ծով, Կովկասի լեռնաշղթա, Հիմալայան լեռներ, Հրազդանի ձոր, Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս (կամ Սառուցյալ օվկիանոս), Մեծ կամ Խաղաղ օվկիանոս (կամ Խաղաղ օվկիանոս), Որոտանի լեռնանցք, Պարսից ծոց, Սև ծով, Սևանա լիճ, Տրդատի թախտ (բերդավան, դաստակերտ), Ուրմիա (Կապուտան) լիճ և այլն:

Ծանոթություն: Այս կարգի աշխարհագրական բաղադրյալ հատուկ անունները գրաբարում ունեն այլ շարադասություն, որի հետևանքով հասարակ անուն լրացյալները լինում են նախադաս և նույնպես գրվում են մեծատառ. այն է՝ Աթոռ Ա-նահտա(յ), Դոռն Անտիոքա(յ), Զարն Բաղակու, Թախտ Տրդատա(յ) և այլն:

Բ. Պետությունների վարչատարածքային հին ու նոր այն անվանումներում, որոնց մեջ լրացյալն, առանձին վերցված, հատուկ անուն չէ.

Արագածոտնի մարզ, Վայոց ձորի մարզ, Տաճրովի մարզ, Լոձի վոյեվոդություն, Կրակովի վոյեվոդություն, Վանի նահանգ, Փենսիլվանիայի նահանգ, Մասյացոտն գավառ, Մուշի գավառ, Կրասնոյարսկի երկրամաս, Ստավրոպոլի երկրամաս, Լանկաշիրի կոմսություն, Քենտի կոմսություն, Հոկայդոյի պրեֆեկտուրա, **այսպես նաև՝ պետությունների, ավատական (ֆեոդալական) ինքնավար իշխանությունների պատճական անվանումներում՝** Կիլիկիայի հայկական պետություն (կամ թագավորություն), Կարսի թագավորություն, Սյունիքի թագավորություն, Վասպուրականի թագավորություն (բայց նաև Կարսի Բագրատունիների թագավորություն, Վասպուրականի Արծրունյաց թագավորություն), Բյուզանդական կայսրություն, Հռոմեական կայսրություն, Խաճապի մելիքություն, Հուլիսյան միապետություն, Հայաստանի ա-

ռաջին հանրապետություն կամ Առաջին հանրապետություն, Ֆրանսիայի հինգերորդ հանրապետություն կամ Հինգերորդ հանրապետություն և այլն:

Գ. Պետությունների խմբերի (դաշինքների, միավորումների) այն անուններում, որոնց մեջ լրացյալը (նաև սրան նախորդող միջադաս բաղադրիչը), առանձին վերցված, հատուկ անուն չէ.

Արաբական պետությունների լիգա, Երեք կայսրերի դաշինք, Եռյակ դաշինք, Սրբազան դաշինք, Նավթ արտահանող երկրների կազմակերպություն, Բրիտանիայի ազգերի համագործակցություն (բայց՝ Անկախ Պետությունների Համագործակցություն) և այլն:

Դ. Զանգեռուների մեջ առնվող անվանումներում.

ա) գրական, գիտական, արվեստի և այլ երկերի ու ստեղծագործությունների, լրագրերի, պարբերականների բաղադրյալ անուններ՝

Պատերազմ և խաղաղություն», «Հացի խնդիր», «Իններորդ ալիք», «Ամբոխները խելագարված», «Գրական թերթ», «Հայկական բանակ» (ամսագիր), «Հայոց աշխարհ» (թերթ), «Իմ ընկեր Նետուն», «Մենք ենք, մեր սարերը», «Մամուլի տեսություն» հեռուստածրագիր, «Հողի արյուն» (գինի), «Անհաղթ աքլոր» (կոնֆետ), «Արգելմետի փ ֆակտի» շաբաթաթերթ, «Ռեսպուբլիկա Արմենիա» և այլն:

բ) հիմնարկներին, կուսակցություններին, կազմակերպություններին և զանազան այլ հաստատություններին ու առարկաներին (տարբերանշաններ, շքանշաններ և այլն) տրվող բաղադրյալ անուններ՝

«Մուրճ և մանգաղ» գործարան, «Նաիրիտ» գործարան, «Ազգային միաբանություն» կուսակցություն, «Հանրապետություն» կուսակցություն, «Հզոր հայրենիք» կուսակցություն, «Հող և ազատություն» կուսակցություն, «Միացյալ Հայաստան» կուսակցություն, «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցություն, «Օրինաց երկիր» կուսակցություն, «Ռադիկալ ժողովրդավարական կուսակցություն» (Գերմանիայում) (բայց նաև Գերմանիայի սոցիալ-ժողովրդավարական կուսակցություն, Ավստրալիայի լեյբորիստական կուսակցություն, ճապոնիայի ազատական-ժողովրդավարական կուսակցություն, Հայաստանի ժողովրդական կուսակցություն, Ռուսաստանի Դաշնության կոմունիստական կուսակցություն), «Աշխատանք», «Դինամո», «Սպարտակ» (մարզական ընկերություններ), «Զինվորի մայր» կազմակերպություն, «Պատվո նշան» շքանշան, «Մարտական ծառայությունների համար» մեդալ, «Մայրական փառք» շքանշան, «Գերազանցիկ ֆինանսիստ» կրծքանշան և այլն:

Ե. Համաշխարհային կամ համապետական ճանաչման հաստատու-

թյան, մրցանակի կամ բարձրագույն պատվավոր կոչման, ինչպես նաև պետություններից շնորհվող շքանշանների և մեդալների բաղադրյալ անուններում:

(Երևանի Մերոպ Մաշտոցի անվան) Մատենադարան, (ՀՀ) Գիտությունների ազգային ակադեմիա, Նոբելյան մրցանակ, ԽՍՀՄ Լենինյան մրցանակ, ՀԽՍՀ Պետական մրցանակ, Հայաստանի Ազգային հերոս, Հերոսուհի մայր, *այսպես նաև* Հայրենիքի շքանշան, Կարմիր դրոշի շքանշան, Աշխատանքային կարմիր դրոշի շքանշան, Փառքի (առաջին աստիճանի, երկրորդ աստիճանի) շքանշան, Հայրենական պատերազմի առաջին աստիճանի շքանշան, Կարմիր աստղի շքանշան, Մարտական խաչի երկրորդ աստիճանի շքանշան, Արիության մեդալ, Պատվո լեգեոնի շքանշան (*բայց նաև*՝ Անանիա Շիրակացու մեդալ, Սուրբ Մերոպ Մաշտոցի շքանշան, Սուրբ Գեորգի խաչ շքանշան) և այլն:

Ձ. Համաշխարհային կազմակերպությունների, միությունների, հաստատությունների, եզակի քաղաքական, արհմիութենական և հասարակական մարմինների ընդարձակ և համառոտ բաղադրյալ անուններում:

Միավորված ազգերի կազմակերպություն, Անվտանգության խորհուրդ, Խաղաղության համաշխարհային խորհուրդ, Արհեստակցական միությունների համաշխարհային ֆեդերացիա, Շախմատի միջազգային ֆեդերացիա, Ազգերի լիգա և այլն:

Է. Բոլոր պետությունների կենտրոնական ղեկավար օրենսդիր, գործադիր և դատական բարձրագույն մարմինների բաղադրյալ անուններում:

ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի Ներկայացուցիչների *պալատ* և Սենատ, Բուլղարիայի Հանրապետության Ժողովրդական *ժողով* և Նախարարների *խորհուրդ*, Լեհաստանի Հանրապետության Սեյմ, Հայաստանի Հանրապետության Ազգային *ժողով* և Կառավարություն, ՀՀ Վճռաբեկ *դատարան* և Սահմանադրական *դատարան*, Մեծ Բրիտանիայի Պառլամենտի Համայնքների *պալատ* և Լորդերի *պալատ*, (ԱՄՆ, ՌԴ) Գերագույն *դատարան*, Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության Ժողովրդական *ներկայացուցիչների համաչինական ժողովի* Մշտական կոմիտե, ԶԺՀ Պետական *խորհուրդ*, Ռուսաստանի Դաշնության Պետդումա (Պետական *դումա* կամ Դումա), ՌԴ Կառավարություն, Ֆրանսիայի Ազգային *ժողով* և այլն:

Ճանոթություն: Պաշտոնական փաստաթղթերում և հաղորդագրություններում մեծատառով գրվող Պառլամենտ, Կոնգրես, Սենատ, Սեյմ, Մեջլիս, Դումա, Ռադա,

հուրալ, հայերեն՝ Կառավարություն և այլ անունները՝ իբրև պետական կենտրոնական ղեկավար մարմնի տեսակ անվանող բառեր գործածվելիս գրվում են փոքրատառ և մտնում են բառարան՝ որպես հասարակ անուն:

Ը. Պատմահասարակական նշանավոր անցքերի ու շրջափուլերի և պաշտոնական ու ազգային-ավանդական տոների անուններում.

ա) պատմահասարակական նշանավոր անցքեր՝

Առաջին համաշխարհային պատերազմ (Առաջին աշխարհամարտ), Երկրորդ համաշխարհային պատերազմ (Երկրորդ աշխարհամարտ), Դիմադրության շարժում, Երեսնամյա պատերազմ, Թոնդրակյան շարժում, (հայկական) Մեծ եղեռն, Հայրենական մեծ պատերազմ (Մեծ Հայրենական), Հայրուրամյա պատերազմ, Հյուսիսային պատերազմ, Հոկտեմբերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխություն, Ռուսաստանի 1812 թ. Հայրենական պատերազմ, 1920 թ. Մայիսյան ապստամբություն, Յոթնամյա պատերազմ, 1917 թ. Փետրվարյան հեղափոխություն, 1848 թ. Ֆրանսիական բուրժուադեմոկրատական հեղափոխություն, 1789-1794 թթ. Ֆրանսիական մեծ հեղափոխություն, Գրիգորյան տոմար, Հուլյան տոմար և այլն.

բ) պետական-պաշտոնական և միջազգային տոներ՝

Թարգմանչաց տոն, Հաղթանակի տոն, Մայիսի մեկ, Ապրիլի յոթ (Մայրության և գեղեցկության տոն), Մարտի ութ (Կանանց միջազգային օր), Նոր տարի կամ Ամանոր, Անկախության օր, Երեխաների պաշտպանության միջազգային օր, Ռազմաօդային ուժերի օր, Սահմանադրության օր, Երկաթուղայինի օր և այլն.

գ) եկեղեցական-ծիսական և և ժողովրդական, ավանդական դարձած տոներ՝

Քրիստոսի հարության կամ պայծառակերպության տոն, Սուրբ ծննդի տոն (Սուրբ ծնունդ), Տյառնընդառաջի տոն, *ինչպես նաև* Կանաչ կիրակի, Կարմիր կիրակի, Մեծ պաս (տոն օրեր), Ջատկի տոն (Ջատիկ), Ծաղկազարդի տոն (Ծաղկազարդ), Համբարձման տոն (Համբարձում), Ջրօրհնեքի տոն (Ջրօրհնեք), Վարդավառի տոն (Վարդավառ) և այլն:

3. Դիվանագիտական և պաշտոնական փաստաթղթերի ու հաղորդագրությունների մեջ, Հայոց եկեղեցու պաշտոնական լեզվում, հեղինակային վերաբերմունքի՝ քաղաքավարական և մեծարժան ոճերում թույլատրվում է մեծատառի ազատ գործածություն՝ ըստ ընդունված կարգի:

4. Վերոհիշյալ կանոնների մեջ չմտնող բաղադրյալ անվա-

նունները, եթե չեն տեղայնացված, որպես հասարակ անուններ գրել փոքրատառով.

(ՀՀ) արտաքին գործերի նախարարություն, գիտության և կրթության նախարարություն, պետական գիտատնտեսական խորհուրդ, գազի արդյունաբերության գլխավոր վարչություն, լեզվի պետական տեսչություն, գլխավոր դատախազություն, ռազմածովային ուժեր, գրողների միություն, նկարիչների միություն, արհեստակցական միությունների կենտրոնական խորհուրդ, երիտասարդության միություն, մարզական ընկերությունների և կազմակերպությունների միություն, պետական համալսարան, բժշկական համալսարան, պետական հումանիտար քոլեջ, կաուչուկի գործարան, քաղաքային դեպարտամենտ, ազգային գրադարան, Ալ. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի պետական ակադեմիական թատրոն, հայկական երգի-պարի վաստակավոր անսամբլ, պատմության պետական թանգարան:

Այսպես են գրվում կուսակցությունների՝ չակերտներում չառնվող բաղադրյալ անունները. օրինակ՝ կոմունիստական կուսակցություն, բանվորական կուսակցություն, դեմոկրատական կուսակցություն, սոցալիստական միասնական կուսակցություն, լեյբորիստական կուսակցություն, քրիստոնեա-ժողովրդավարական կուսակցություն: *Այսպես են գրվում նաև պետական, զինվորական, գիտական պաշտոնների, պատվավոր և այլ կոչումների բաղադրյալ անունները. օրինակ՝* գերագույն գլխավոր հրամանատար, գլխավոր դատախազ, ավիացիայի մարշալ, ժողովրդական արտիստ, գիտության վաստակավոր գործիչ, վաստակավոր ուսուցիչ, վաստակավոր շինարար, *այսպես նաև՝* հանրապետության նախագահ, կուսակցության կենտկոմի քարտուղար, երկրի վարչապետ և այլն:

Ծանոթություն: *Եթե բաղադրյալ անվան վերադիր ածականը տեղայնացնող կամ մասնավորող նշանակություն ունի և օտարաբանությամբ գործածված է տեղանվան սեռական հոլովի իմաստով ու կարող է փոխարինվել այդ ծնով. գրվում է մեծատառով. օրինակ՝ Լեհական (փոխանակ՝ Լեհաստանի) միացյալ բանվորական կուսակցություն, Հայ (Հայկական կամ Հայաստանի) ռանկավար ազատական կուսակցություն, այսպես նաև՝ Երևանյան լիճ, Թբիլիսյան խնուղի, Կիևյան փողոց և այլն:*

5. Հապավումների մեջ մեծատառերով գրել՝

Ա. Հատուկ և հասարակ բաղադրյալ անունների տառային հապավումներն ամբողջությամբ.

ՌԴ, ԱՄՆ, ՉԺՀ, ՄԱԿ, ՀԳՄ, ՀԺԿ, ՀԴԿ, ԳԱԱ (Գիտությունների ազգային ակադեմիա), ԱՏԿ, ՀՕՊ, ՊԱՊ և այլն:

Ծանոթություն: Հասարակ գոյականի արժեք ստացած բուս, մեպ, հեկ, զագս և նման տառային հապավումները գրել փոքրատառով:

Բ. Բաղադրյալ հատուկ անունների ոչ տառային հապավումների միայն առաջին տառը.

(Լեհաստանի Հանրապետության) Պետխորհուրդ, (Ռուսաստանի Դաշնության) Պետդումա, Անդրֆեդերացիա և այլն:

Գ. Հասարակ անվան գործածություն ունեցող բաղադրյալ անունների տեղայնացնող բաղադրիչի առաջին տառը.

Հայկինո, Հայպետհրատ, Գրոզնեֆտ, Լենֆիլմ, Մոսֆիլմ, Հայոսկի և այլն:

Դ. Խառը տիպի հապավումների նաև առանձին բաղադրիչների առաջին տառը.

ԱՄ Նահանգներ, ՌԴ Դումա (Պետդումա), ԼՂ Հանրապետություն, ՀՀ Կառավարություն, Երևանյան ՀԷԿ, ՀամԼԿԵՄ, ՀամԿ(Բ)Կ և այլն:

Ե. Օտարազգի տառաճանձններով հատուկ անունների յուրաքանչյուր տառաճանձն առաջին տառը.

Այբիեմ, ԲիբիՍի, ԷյբիՍի, Էլբիեյ, Էֆեմ, Սիեմեն և այլն:

8. Տողադարձի մասին*

Տողադարձի գործող կանոնների որոշ անճշտությունները վերացնելու, դրանցում ճշգրտումներ ու լրացումներ կատարելու նպատակով ՀՀ կառավարությանն առընթեր լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհուրդը *որոշում է*.

Վերահաստատել ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեի՝ 1971 թ. դեկտեմբերին ընդունած որոշումը՝ հետևյալ խմբագրությամբ.

1. Տողադարձը հիմնականում կատարվում է բառը վանկերի բաժանելով կամ վանկատմամբ, ըստ որում՝

ա) երկու ծայնավորի միջև եղած մեկ բաղաձայնը անցնում է հաջորդ տողը. օրինակ՝ *աշա-կերտ, գա-րուն, բա-նա-կա-յին, դա-սա-րան, լե-գե-ոն, կա-տու, հե-քի-աթ*.

բ) երկու ծայնավորի միջև եղող երկու և ավելի բաղաձայններից հաջորդ տողն է անցնում միայն վերջին բաղաձայնը. օրինակ՝ *արծան, բուր-ժու-ա-կան, բեր-րի, Աստ-դիկ, Արծ-վիկ, թարգ-ման, բարձրա-նալ, երկ-դի-մի, ա-ռանցք-ներ*:

Ծանոթություն 1: *Քանի որ հայերենի յա, յո, յու երկբարբառակերպ վանկերի յ բաղադրիչի և նրան նախորդող բաղաձայնի միջև ը չի արտասանվում, ուստի յ-ին նախորդող բաղաձայնը կամ բաղաձայններից վերջինը կարող է նաև նրան միացած անցնել հաջորդ տողը՝ առաջացնելով տողադարձի երկակիություն. օրինակ՝ անկ-յուն/ևն-կյուն, արդ-յոք//ար-դյոք, գոչ-յուն/գո-չյուն, գիտութ-յուն/գիտություն, կոստ-յուն/կոս-տյուն, կոն-յակ/կո-նյակ, Հակոբ-յան/Հակոբյան, հոբել-յար/հոբե-լյար, մատ-յան/մա-տյան, սեն-յակ/սե-նյակ, սին-յոր/սի-նյոր, ուխտ-յալ/ուխ-տյալ և այլն:*

Տողադարձի այս երկակիությունը չի պահպանվում երկարա-կյաց, կնքազգյաց (կնքազգեստ), բյուրա-բյուր, ամենա-հյուրասեր, ան-հյուրընկալ, լեռնա-գյուղ, ոսկե-հյուս, սառցա-ծյուն, քարա-սյուն ու նման բաղադրություններում, որոնց սույն վանկային կամ արտասանական և բառակազմական տողադարձումները նույնական են:

Ծանոթություն 2: *Բառամիջի ծայնավորից առաջ ընկած և-ը տողադարձի ժամանակ գրվում է եվ, և վ-ն անցնում է հաջորդ տողը. օրինակ՝ Երե-վան, բարե-վել, սե-վաքույր, տերե-վաքափ:*

* Նախագիծը կազմել է Հ. Բարսեղյանը: Հաստատվել է ՀՀ ԿԳ նախարարի 2003 թ. հունվարի 14-ի հ. 22 հրամանով:

2. Գաղտնավանկ, այսինքն՝ արտասանվող, բայց չգրվող *ը* ունեցող բառերի տողադարձի ժամանակ *ը*-ն գրվում է միայն տողավերջի և հաջորդ տողի սկզբի վանկերում. օրինակ՝ *շըդ-թա, կը-տըրտել, կտըրտել, Մը-կըրտիչ, Մկըր-տիչ, երբե-մըն, գըլ-խավոր*:

Այսպես նաև՝ փոխառյալ օտար բառերում դեմո-կըրատիա, դեմո-կը-րատիա, էլեկ-տըրական, էլեկտը-րական, մաես-տըրո, մաեստը-րո, (/մաեստ-րո), ֆոքստը-րոտ, ֆոքս-տըրոտ (/ ֆոքստ-րոտ):

Ծանոթություն 1: Անշեշտ և թույլ արտասանվող ը ծայնավորը գրական արտասանությամբ առավելապես սղվում, իսկ ժողովրդական արտասանությամբ և բանաստեղծական խոսքում հաճախ պահպանվում է՝ առաջացնելով արտասանության և տողադարձի երկակիություն՝

ա) բառասկզբի ը գաղտնավանկին հաջորդած վերջնավանկի կ կամ ու ծայնավորը չեշտային հնչյունափոխության ենթարկված հետևյալ կրկնաբաղաձայն բախերում՝ զը-նը-նել//զըն-նել, խը-ճը-ճել//խըճ-ճել, խը-տը-տել//խըտ-տել, կը-ծը-ծել//կըծ-ծել, պը-տը-տել//պըտ-տել, փը-թը-թել//փըթ-թել, ջը-թը-թել//ջըթ-թել, ջը-նը-նել//ջըն-նել, այսպես նաև՝ մը-րը-րիկ//մըր-րիկ, խըր-տընել//խըրտ-նել, սը-րըս-կել//սըրս-կել և այլն.

բ) վերջնավանկի *ի-ն* մեկ սղված, մեկ *ը-ի* հնչյունափոխված բազմավանկ այլ բառերում՝ աղջը-կա//աղջ-կա, արճը-ճի//արճ-ճի, խըն-ղըրել//խընղ-րել, կարմը-րել//կարմ-րել, մարմը-նի//մարմ-նի, ջըր-տը-նել//ջըրտ-նել և այլն.

գ) պատճառական և երկու բաղաձայնից հետո վ ծածկ ունեցող կրավորական բայերում՝ թըր-ցը-նել//թըռց-նել, խաղացը-նել//խաղաց-նել, մերկացը-նել//մերկաց-նել, մոտեցը-նել//մոտեց-նել, վազեցը-նել//վազեց-նել, փախցը-նել//փախց-նել, զըս-պը-վել//զըսպ-վել, թըր-ջը-վել//թըրջ-վել, կազմը-վել//կազմ-վել, տանջը-վել//տանջ-վել և այլն:

Ծանոթություն 2: Զբ, զգ, շտ, սպ, ստ և նման հնչյունակապակցություններով սկսվող հատուկ անունների տողադարձի ժամանակ այդ հնչյունակապակցությունները հաջորդ ծայնավորից չեն անջատվում, որպեսզի հատուկ անվան գրությունը ը-ով չսկսվի, այսինքն՝ պետք է տողադարձել՝ Ստե-փան, Սպար-տակ, Ստրաս-բուրգ, և ոչ թե՝ Ըս-տեփան, Ըս-պարտակ, Ըստ-րասբուրգ:

3. Բարդ և նախածանցավոր բառերը կարելի է տողադարձել նաև առանց վանկատման հաջորդ տողը փոխադրելով արմատը կամ ամբողջական բառը, այսինքն, կարդալիս պահելով բառի վանկային ճիշտ արտասանությունը, ոչ միայն կարելի է գրել՝ *արա-զընթաց, գեր-խընդիր, ա-նօգուտ, ա-նորոշ, հա-կազդել, ծո-վեզր, գե-տափ, ինք-նիշխան, համազ-գեստ, համ-րընթաց, վայ-րէջք, մե-կընդմեջ, երեսու-ներկու* և այլն, այլ նաև՝ ըստ բառակազմության՝ *արագ-ընթաց, գեր-խնդիր, ան-օգուտ, ան-որոշ, հակ-ազդել, ծով-եզր, գետ-ափ, ինքն-իշխան, համա-զգեստ, համը-ընթաց, վայր-էջք, մեկ-ընդմեջ, երեսուն-երկու*:

Ծանոթություն 1: Բառակազմությամբ կամ բաղադրիչներով տողադարձված բառերի նախորդ տողի վերջնականակի և հաջորդ տողն անցնող արմատի սկզբնականի գաղտնավանկ ը-ն չի գրվում, օրինակ՝ ան-վնաս, ապա-շնորհ, արև-մտյան, բացա-տրական, գրա-քննիչ, դարա-գլուխ, դիմա-դրել, երկնա-սլաց, լեռնա-բնակ, կարգա-դրում, հակա-կղերական, համա-կրանք, հաշվե-տվություն, հեծ-կլտոց, հեղա-շրջում, նախա-դրյալ, շարա-դրել, չարա-ճճի, վազ-վզել, վառ-վռում, փայլ-փլել, փոխ-գնդապետ, քաշ-քշել, ապա նաև՝ ակն-կալել, ակն-դետ, հոտոն-կայս, ձեռն-տու, ունկն-դրել և այլն: Այսպես նաև փոխառյալ օտար բառերում՝ ցինկո-գրաֆիա, դիա-գրան, պոլի-գրաֆիա, պոլի-կլինիկա, մելո-դրամա, բջջա-պլազմա և այլն:

Ծանոթություն 2: Որոշ բացառություններում հաջորդ տողն անցնող արմատի սկզբնականի ը-ն սղվում է, ուստի բառը տողադարձվում է միայն ըստ վանկատման, օրինակ՝ գայթակ-ղել, գերբ-նական, համալ-սարան, մասնակ-ցություն և այլն:

Ծանոթություն 3: Եթե բարդ բառի՝ նախորդ տողում մնացող հնչյունափոխված բաղադրիչը գաղտնավանկ ը-ից բացի այլ ծայնավոր չունի, ապա տողավերջում այդ գաղտնավանկ ը-ն գրվում է, օրինակ՝ դռն-բաց, ծկըն-կուլ, մթըն-կա, մկըն-դեղ, այսպես և՛ զըռ-գռալ, ճըռ-ճռոց, թըր-թիռ, մըր-մոտ և այլն:

4. Տառային և վանկատառային ապավումները չեն տողադարձվում. օրինակ՝ ԱՄՆ, ՄԱԿ, ԼՂՀ, ՌԴ, ԽՍՀՄ, ՀՀԴ, ՀԿԿ, ՀՀՇ, ԳԱԱ, ՀամԼԿԵՄ, ՀԷԿ և այլն:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԸ ԼԵԶՎԻ ՄԱՍԻՆ

Սույն օրենքով սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության լեզվական քաղաքականության հիմնական դրույթները, կարգավորվում են լեզվավիճակը, պետական իշխանության և կառավարման մարմինների, ձեռնարկությունների, հիմնարկների ու կազմակերպությունների լեզվահարաբերությունները:

Հոդված 1. Հայաստանի Հանրապետության լեզվական քաղաքականությունը

Հայաստանի Հանրապետության պետական լեզուն հայերենն է, որը սպասարկում է հանրապետության կյանքի բոլոր ոլորտները: Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական լեզուն գրական հայերենն է:

Հայաստանի Հանրապետությունն աջակցում է իր սահմաններից դուրս բնակվող հայերի շրջանում հայոց լեզվի պահպանմանն ու տարածմանը:

Հայաստանի Հանրապետությունը նպաստում է հայերենի ուղղագրության միասնականացմանը:

Հայաստանի Հանրապետությունն իր տարածքում երաշխավորում է ազգային փոքրամասնությունների լեզուների ազատ գործածությունը:

Հոդված 2. Կրթության լեզուն

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվող կրթական և ուսումնական համակարգերում դասավանդման և դաստիարակության լեզուն գրական հայերենն է:

Հայաստանի Հանրապետության ազգային փոքրամասնությունների համայնքներում հանրակրթական ուսուցումը և դաստիարակությունը կարող են կազմակերպվել իրենց մայրենի լեզվով՝ պետական ծրագրով և հովանավորությամբ, հայերենի պարտադիր ուսուցմամբ:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում օտարալեզու ոչ հանրակրթական ուսումնական հաստատություն կարող է հիմնել միայն Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությունը:

Հայաստանի Հանրապետության բոլոր միջնակարգ-մասնագիտական, մասնագիտական-տեխնիկական և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում հայոց լեզվի ընդունելության քննությունը և հայոց լեզվի ուսուցումը պարտադիր են: Հայրենադարձների, փախստականների, Հայաստանի Հանրապետության տարածքում բնակվող այլազգի քաղաքացիների ու օտարերկրյա քաղաքացիների ընդունելության քննությունները և ուսուցումն իրականացվում են Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության կողմից սահմանված կարգով:

Հոդված 3. Քաղաքացիների լեզվական պարզականությունները

Պաշտոնատար անձինք և սպասարկման առանձին ոլորտներում աշխատող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները պարտավոր են տիրապետել հայերենին:

Հայաստանի Հանրապետությունը ներկայացնող անձանց պաշտոնական ելույթների լեզուն հայերենն է, եթե դա չի հակասում տվյալ միջազգային ատյանում ընդունված կարգին:

Պաշտոնական խոսքում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները պարտավոր են ապահովել լեզվի անաղարտությունը:

Հոդված 4. Հասարակությունների լեզվական իրավունքներն ու պարզականությունները

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվող ձեռնարկությունները, հիմնարկներն ու կազմակերպությունները այլ երկրների պետական մարմինների, ձեռնարկությունների, հիմնարկների, կազմակերպությունների և քաղաքացիների հետ հաղորդակցվում են փոխադարձաբար ընդունելի լեզվով:

Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինները, ձեռնարկությունները, հիմնարկներն ու կազմակերպությունները պարտավոր են.

ա. գործավարությունը կատարել հայերեն,
բ. համագումարներում, մատաչքաններում, ժողովներում, գիտաժողովներում, հրապարակային ատենախոսությունների և պաշտոնական ու զանգվածային այլ միջոցառումների ժամանակ ապահովել ոչ հայերեն ելույթների զուգահեռ հայերեն թարգմանությունը,

գ. ցուցանակները, ձևաթղթերը, դրոշմանիշները, նամականիշները, կնիքները, միջազգային փոստային ծրարները ձևավորել հայերեն անհրաժեշտության դեպքում զուգակցելով այլ լեզուներով:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվող արտասահմանյան պետական մարմինները, ձեռնարկությունները, հիմնարկներն ու կազմակերպությունները պարտավոր են պետական վերահսկողության ենթակա փաստաթղթերը զուգակցել հայերենով:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվող փոքրամասնությունների կազմակերպություններն իրենց փաստաթղթերը, ձևաթղթերը, կնիքները ձևավորում են հայերեն՝ իրենց լեզվով զուգահեռ թարգմանությամբ:

Հոդված 5. Պետական լեզվաքաղաքականության իրականացումը

Պետական լեզվաքաղաքականությունն իրականացնում են Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությունը, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ինչպես նաև դրա համար լիազորված պետական մարմինը՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ համապատասխան:

Հայաստանի Հանրապետությունը հովանավորում և խրախուսում է հայերեն լեզվով հրատարակությունները, մամուլը, ինչպես նաև հայերեն դասագրքերի, ուսումնական ձեռնարկների, գիտամեթոդական, տեղեկատու, գիտահանրամատչելի գրականության ստեղծումը:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանվում է պատասխանատվություն սույն օրենքի պահանջները խախտելու դեպքում:

երևան
17 ապրիլի 1993 թ.
Լրացումները՝ 2005 թ.:

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱՔԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԸ ԼԵԶՎԻ ՄԱՍԻՆ

Սույն օրենքով սահմանվում են Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության լեզվական քաղաքականության հիմնական դրույթները, կարգավորվում են լեզվավիճակը, պետական իշխանության և կառավարման մարմինների, ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների լեզվահարաբերությունները:

Հոդված 1. Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության լեզվական քաղաքականությունը

ԼՂՀ պետական լեզուն հայերենն է, որն սպասարկում է հանրապետության կյանքի բոլոր ոլորտները: ԼՂՀ պաշտոնական լեզուն գրական հայերենն է:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը նպաստում է հայերենի ուղղագրության միասնականացմանը:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը նպաստում է Արցախի բարբառի օգտագործմանը, խրախուսում նրա գիտական ուսումնասիրումը և տվյալ բարբառով ազգագրական ժողովածուների հրատարակումը:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունն իր տարածքում երաշխավորում է ազգային փոքրամասնությունների լեզուների ազատ օգտագործումը, նպաստում ռուսաց լեզվի զարգացմանը, որպես ազգամիջյան հաղորդակցության լեզվի:

Հոդված 2. Կրթության լեզուն

ԼՂՀ տարածքում գտնվող կրթական և ուսումնական համակարգերում դասավանդման և դաստիարակության լեզուն գրական հայերենն է:

ԼՂՀ ազգային փոքրամասնությունների համայնքներում հանրակրթական ուսուցումը և դաստիարակությունը կարող են կազմակերպվել նրանց մայրենի լեզվով՝ պետական ծրագրով և հովանավոր-

րությամբ, հայերենի պարտադիր ուսուցմամբ: ԼՂՀ տարածքում օտարալեզու ոչ հանրակրթական ուսումնական հաստատություն բացառության կարգով կարող է հիմնել միայն ԼՂՀ կառավարությունը՝ ԼՂՀ խորհրդարանի համաձայնությամբ:

ԼՂՀ բոլոր միջնակարգ-մասնագիտական, մասնագիտական-տեխնիկական և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում հայոց լեզվի ընդունելության քննությունը և հայոց լեզվի ուսուցումը պարտադիր են: Հայրենադարձների, փախստականների, ԼՂՀ տարածքում բնակվող այլազգի քաղաքացիների ու օտարերկրյա քաղաքացիների ընդունելության քննությունները և ուսուցումն իրականացվում են ԼՂՀ կառավարության կողմից սահմանված կարգով:

Հոդված 3. Քաղաքացիների լեզվական պարզականությունները

Պաշտոնական անձինք և սպասարկման առանձին ոլորտներում աշխատող ԼՂՀ քաղաքացիները պարտավոր են տիրապետել գրական հայերենին:

Պաշտոնական խոսքում ԼՂՀ քաղաքացիները ապահովում են լեզվի անաղարտությունը:

Հոդված 4. Հասարակությունների լեզվական իրավունքներն ու պարզականությունները

ԼՂՀ տարածքում գտնվող ձեռնարկությունները, հիմնարկներն ու կազմակերպությունները այլ երկրների պետական մարմինների, ձեռնարկությունների, հիմնարկների, կազմակերպությունների և քաղաքացիների հետ հաղորդակցվում են փոխադարձաբար ընդունելի լեզվով:

ԼՂՀ պետական մարմինները, ձեռնարկությունները, հիմնարկներն ու կազմակերպությունները պարտավոր են՝

ա) գործավարությունը կատարել հայերեն:

բ) ցուցանակները, ձևաթղթերը, դրոշմանիշները, մամականիշները, կնիքները, միջազգային փոստային ծրարները ձևավորել հայերեն՝ անհրաժեշտության դեպքում զուգակցելով այլ լեզուներով:

ԼԴՀ տարածքում գտնվող արտասահմանյան պետական մարմինները, ձեռնարկությունները, հիմնարկներն ու կազմակերպությունները պարտավոր են պետական վերահսկողության ենթակա փաստաթղթերը գույքակցել հայերենով:

**Հոդված 5. Պերական լիզվաբաղաբականության
իրականացումը**

ԼԵՈՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱԴԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ԶՈՇԱՐՅԱՆ

ՀՀ ՕՐԵՆՔԸ «ԳՈՎԱԶԳԻ ՄԱՍԻՆ»*

Ընդհանուր պահանջները գովազդի նկատմամբ

Հայաստանի Հանրապետությունում *գովազդի լեզուն հայերենն է*: Անհրաժեշտության դեպքում որպես լրացում, գովազդատուի հայեցողությամբ, գովազդի շարադրանքը կարող է զուգորդվել նաև այլ լեզուներով՝ համեմատաբար փոքր տառերով:

Սույն դրույթը չի տարածվում օտար լեզուներով տպագրվող թերթերի, հատուկ հրատարակությունների, ապրանքանիշերի և մակնիշների վրա:

Գովազդի հայերեն շարադրանքը տեղեկատվության ծավալով չպետք է գիջի այլ լեզվով հրատարակվող տարբերակին:

«Գովազդի մասին» ՀՀ օրենքը ընդունվել է ՀՀ ԱԺ-ի կողմից, 1996 թ. ապրիլի 30-ին

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԻՐԱՅՎՈՂ ՄԱՆԳԱՄԹԵՐՔԻ ՄԱԿՆՇՄԱՆԸ ՆԵՐԿԱՅԱՅՎՈՂ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Հայաստանի Հանրապետությունում սննդամթերք արտադրող, վերամշակող, փաթեթավորող իրավաբանական անձը կամ անհատ ձեռնարկատերը պարտավոր է այն մակնշել *հայերեն լեզվով*: Մակնիշը պետք է պարունակի հետևյալ տեղեկությունները՝

ա) իրացվող սննդամթերքի անվանումը, գտաքաշը կամ ծավալը, եթե սննդամթերքը փաթեթավորված է.

բ) սննդամթերքում հավելումների ցանկը.

գ) արտադրության տարեթիվը և պիտանիության ժամկետը.

դ) սննդամթերքի օգտագործման վերաբերյալ ցուցումներ, եթե առանց դրանց այն չի կարող պատշաճորեն օգտագործվել (հատկապես բուժիչ, դիետիկ, մանկական սննդամթերք), առանձնահատուկ հանձնարարականներ դրա պահպանման և օգտագործման մասին: Այդպիսի սննդամթերքի ցանկը հաստատում է Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությունը.

*Այստեղ բերված են օրենքի միայն լեզվին առնչվող կետերը:

- ե) տվյալներ արտադրողի մասին.
- զ) սննդամթերքի ծագման երկիրը.
- է) ոգելից խմիչքներում ալկոհոլի պարունակության տոկոսը.
- թ) գծային ծածկագիրը.
- ժ) նորմատիվ փաստաթղթերով սահմանված այլ տեղեկատվություն:

«Սննդամթերքի անվտանգության մասին» ՀՀ օրենքը ընդունվել է ՀՀ ԱԺ-ի կողմից 1999 թ. դեկտեմբերի 8-ին

«ԱՊՐԱՆՔԱՅԻՆ ԵՎ ՍՊԱՍԱՐԿՄԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐԻ, ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԾԱԳՄԱՆ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔ, ՀՈՎՎԱԾ 6

Հայտը ներկայացվում է հայերեն: Հայտին կցվող փաստաթղթերը կարող են ներկայացվել այլ լեզվով: Այդ դեպքում Հայաստանի Հանրապետության հայտատուները պարտավոր են դրանց հայերեն թարգմանությունը ներկայացնել հայտի հետ, իսկ օտարերկրյա հայտատուները՝ հայտը ներկայացնելու օրվանից երկամսյա ժամկետում:

ԱՐՏԱԴՐՈՂԻ (ԿԱՏԱՐՈՂԻ, ՎԱՃԱՌՈՂԻ) ԿՈՂՄԻՅ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՁԵՏԵՂԵԼՈՒ ՅՈՒՅԱՆԱԿԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՅՎՈՂ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ*

1. Ցուցանակի տեղադրմանը և եզրաչափերին ներկայացվող պահանջներն են՝

ա) ցուցանակը պետք է տեղադրված լինի կազմակերպության ճակատային մասում (որտեղ տեղադրված են մուտքը և ցուցափեղկը) առաջին հարկի լուսամուտախորշերի կամ ցուցափեղկերի արանքում և երկրորդ հարկի լուսամուտախորշերի արանքում և չպետք է դուրս գցվի երկրորդ հարկի լուսամուտախորշերի ներքևի եզրից վերև:

*Հաստատված է ՀՀ կառավարության 2002 թ. մարտի 19-ի թիվ 270 որոշմամբ:

Ցուցանակի ներքևի եզրը չպետք է գտնվի հողի մակերևույթից առնվազն 2,5 մետր բարձրության վրա.

բ) ցուցանակը պատի մակերևույթից չպետք է դուրս ցցվի 0,5 մետրից ավելի.

գ) ցուցանակը չպետք է զբաղեցնի շենքի ճակատային մասի 1/6 մասից ավելին.

դ) ցուցանակի տառերի բարձրությունը պետք է լինի ոչ ավելի, քան 0,8 մետր և ոչ պակաս, քան 0,1 մետր.

ե) ցուցանակը երեկոյան ժամերին պետք է լուսավորված լինի ներքին անհատական կամ արտաքին հոսանքի աղբյուրներով և չպետք է ունենա թարթող լուսավորման աղբյուրներ.

զ) ցուցանակը տեղադրվում է հակահրդեհային, սանիտարական ու սպասարկման նորմերի և անվտանգության տեխնիկայի պահանջներին համապատասխան:

2. Ցուցանակի լեզվին և լրացման ձևերին ներկայացվող պահանջներն են

ա) *ցուցանակի լեզուն հայերենն է:* Ցուցանակի հայերեն տեղեկատվությունը կարող է զուգորդվել այլ լեզուներով նշված տեղեկատվությամբ.

բ) ցուցանակի հայերեն շարադրանքը տեղեկատվության ժառանգ չպետք է զիջի այլ լեզվով շարադրված տարբերակի ժառանգին.

գ) ցուցանակի այլ լեզվով շարադրանքը պետք է լինի հայերեն շարադրանքից ներքև կամ աջ հատվածում (ըստ ձախից աջ գրության):

3. Ցուցանակների վրա պետք է գետնի վրա տեղադրվեն հետևյալ տեղեկությունները՝ կազմակերպության ճակատային մասում փակցված ցուցանակի վրա նշվում են կազմակերպության (ֆիրմայի) անվանումը, կազմակերպական-իրավական ձևը, իսկ մուտքի դռան ցուցանակի վրա՝ աշխատանքային ռեժիմը:

IV. ՔԱՂՎԱԾՔՆԵՐ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԽԱՍՏՈՒՄՆԵՐԻ ՎԵՐԱՔԵՐՅԱԼ ՀՀ ՕՐԵՆՔԻՅ

Հայաստանի Հանրապետության ուսումնական հաստատություններում առարկաների հայերեն դասավանդումը կամ միջնակարգ-մասնագիտական, մասնագիտական-տեխնիկական և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում *հայոց լեզվի ընդունելության քննությունը* չապահովելը

Հայաստանի Հանրապետության ուսումնական հաստատություններում առարկաների հայերեն դասավանդումը կամ միջնակարգ-մասնագիտական, մասնագիտական-տեխնիկական և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում հայոց լեզվի ընդունելության քննությունը (բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի) չապահովելը առաջացնում է տուգանքի նշանակում քաղաքացիների նկատմամբ՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի ութսունապատիկից մինչև հարյուրապատիկի չափով, իսկ պաշտոնատար անձանց նկատմամբ՝ հարյուրապատիկից մինչև հարյուրհիսնապատիկի չափով:

Նույն խախտումը, որը կատարվել է կրկին՝ վարչական տույժի միջոցներ կիրառելուց հետո մեկ տարվա ընթացքում, առաջացնում է տուգանքի նշանակում. քաղաքացիների նկատմամբ՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հարյուրքսնապատիկից մինչև հարյուրհիսնապատիկի չափով, իսկ պաշտոնատար անձանց նկատմամբ՝ երկուհարյուրապատիկից մինչև երեքհարյուրապատիկի չափով:

Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների, ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների (անկախ սեփականության ձևից) գործավարությունը ոչ հայերեն վարելը, ցուցանակները, ձևաթղթերը, դրոշմանիշերը, նամականիշերը, կնիքները, միջազգային փոստային ծրարները և գովազդները ոչ հայերեն ձևավորելը

Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների, ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների (անկախ սեփականության ձևից) գործավարությունը ոչ հայերեն վարելը, ցուցանակները, ձևաթղթերը, դրոշմանիշերը, նամականիշերը, կնիքները, միջազգային փոստային ծրարները և գովազդները ոչ հայերեն ձևավորելը առաջացնում է տուգանքի նշանակում. քաղաքացիների նկատմամբ՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հիսնապատիկից մինչև ութսունապատիկի չափով, իսկ պաշտոնատար անձանց նկատմամբ՝ հարյուրապատիկից մինչև երկուհարյուրապատիկի չափով:

Նույն խախտումը, որը կատարվել է կրկին՝ վարչական տույժի միջոցներ կիրառելուց հետո մեկ տարվա ընթացքում, առաջացնում է տուգանքի նշանակում. քաղաքացիների նկատմամբ՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի ութսունապատիկից մինչև հարյուրհիսնապատիկի չափով, իսկ պաշտոնատար անձանց նկատմամբ՝ երկուհարյուրապատիկից մինչև երեքհարյուրապատիկի չափով:

Ձանգվածային միջոցառումների ժամանակ ոչ հայերեն ելույթների համաժամանակյա թարգմանությունը չապահովելը

Համագումարներում, նստաշրջաններում, ժողովներում, գիտաժողովներում, հրապարակային ատենախոսություններում և պաշտոնական ու զանգվածային այլ միջոցառումների ժամանակ ոչ հայերեն ելույթների համաժամանակյա հայերեն թարգմանությունը չապահովելը առաջացնում է տուգանքի նշանակում. քաղաքացիների նկատմամբ՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հիսնապատիկից մինչև հարյուրապատիկի չափով, իսկ պաշտոնատար անձանց նկատմամբ՝ ութսունապատիկից մինչև հարյուրհիսնապատիկի չափով:

Նույն խախտումը, որը կատարվել է կրկին՝ վարչական տույժի միջոցներ կիրառելուց հետո մեկ տարվա ընթացքում, առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ քաղաքացիների նկատմամբ. սահմանված

նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկից մինչև հարյուրհիսնապատիկի չափով, իսկ պաշտոնատար անձանց նկատմամբ՝ հարյուրապատիկից մինչև հարյուրհիսնապատիկի չափով:

Պաշտոնատար անձանց՝ հայերենին չտիրապետելը և սպասարկման առանձին ոլորտներում աշխատող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների՝ հայերենին չտիրապետելը

Պաշտոնատար անձանց՝ հայերենին չտիրապետելն առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկից մինչև հարյուրհիսնապատիկի չափով:

Սպասարկման առանձին ոլորտներում աշխատող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների՝ հայերենին չտիրապետելն առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երեսնապատիկից մինչև հիսնապատիկի չափով:

**ՏԵՐԺԻՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՈՃԻՄԵՏԻ Ե ԽԱՅԵՐԵՆԻ ԲԱՐԺՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐԻՐՈՂԻ
ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐՈՒՄ ԵՆԴ ԳՄԱԾ ԱՆՈՒՄՆԵՐԻ, ԵՆԵՐԺԻՄՆԵՐԻ, ԲԱՅԵՐԻ ՈՒ
ԲԱՌԱԿԱՎԱԿՑՈՒՄՆԵՐԻ
ԳԱՆԼ**

– Ա –

աբա
Աբաս
աբբա
Աբգար
Աբդ էլ Քերիմ
աբեթ
Աբեթ
Աբել
Աբխաղոն
աբխազ (աբխազական,
աբխազերեն)
աբխազացի
Աբուլյան փողոց
աբսցիս
աբսուրդ
Աբրահամ(յան)
Աբրամ (ռուս.)
Ազաթանգեղոս (պատմ.)
Ազապի
ագահ
ագարակ
ագի
ագիտացիոն-մասայական
Ազնես(ա)
ագռավ
Ագրիպաս
ագրոկլիմայական
Ադա
ադաթ
Ադամ
ադամանոթ
ադամանդ
Ադամյան
ադամորդի
Ադամս

Ադանա
Ադելաիդա
Ադելինա
Ադիբեկ
Ադիս Աբեբա
Ադրբեջան
Ադրիական (Ադրիատիկ) ծով
Ադրիանապոլիս
Ադրիանոս
Ադրիան վան Օստադե
Ադրինե
Ազա
Ազատ
ագատականություն (լիբերալիզմ)
(հաս.-քաղ.)
Ազատուհի
Ազարիա (պատմ.)
Ազգային գրադարան
Ազգային ժողով
«Ազգային միաբանություն» կու-
սակցություն
Ազգանուշ
Ազգերի լիգա
Ազգությունների սովետ
Ազգուշ
ագդ
ագդեցության գիծ
ագդեցություն
Ագիգ
Ագիգբեկ
Ազնաուր
Ազնիվ
Ազովի ծով
ագու
Աթաբեկ
Աթանաս

Աթանես
 Աթենաս (պատմ.)
 Աթենք
 Աթոռ Անահտա(յ)
 Աիդա
 Ա-93 բենզին
 Ալլա
 «Ալ Աիրամ» թերթ
 ալանի
 Ալբանիայի աշխատավորական
 կուսակցություն
 Ալբերտ
 ալեգրո
 ալեհերծ
 Ալեն
 Ալեռնայան կղզիներ
 Ալեքսան
 Ալեքսանդր
 ալեքսանդրացի
 Ալեքսանդր Սերգեևիչ Պուշկին
 Ալեքսանդր Սպենդիարյանի անվան
 օպերայի և բալետի պետական
 ակադեմիական թատրոն
 Ալեքսանդր Ստեփանի Թևոսյան
 (Ակսել Բակունց)
 Ալթուն
 ալժիրցի
 ալիզատոր
 Ալինա
 Ալինջաչայ
 Ալիս(ա)
 Ալիսիա
 Ալիխան
 ալ կարմիր
 Ալկիբիադես
 Ալկմենե
 Ալմա Աթա
 Ալմաթի
 Ալմաստ
 ալյումինախտ (ալյումինոզ)
 ալյուր
 ալյուվիալ

ալոջ (կենդ.)
 Ալպեր (Ալպյան լեռներ)
 Ալվան
 Ալվարո
 Ալվինա
 ալտերնատիվ
 Ալֆրեդ
 Ախալցխա
 Ախալքալաք
 Ախիջան
 ախտակաճխում (պրոֆիլակտիկա)
 (բժշկ.)
 ախտորոշում (դիագնոզ)
 ածիկ
 ակադեմիայի իսկական անդամ
 Ակակի
 ականջ
 ակնարկային քարտեզ
 ակնիկ ձվածեղ
 ակորդ
 ակորդեոն
 Ակսել
 ակրեդիտիվ
 ահագին
 Ահարոն
 Աիրիման
 Ադաբաբ
 Ադաբեկ
 ադաբոնվածքներ
 Ադազար
 Ադաթոն
 Ադալար
 Ադախան
 Ադամիոր
 Ադայան
 ադանձ
 Ադաջան
 Ադասար
 Ադասի
 Ադավարդ
 Ադավնի
 ադաջած բաղիան

աղացած կոճապղպեղ
 Աղաֆոն
 աղբ (աղբակույտ)
 աղբադբուկ (բսբ.)
 աղբյուս
 աղբյուր
 աղ դրած կողակ
 աղ դրած վարունգ
 աղեբորբ (ենտերիտ)
 աղեստամոքսային
 Աղթամար կղզի
 աղի խորիզով նագուկ
 Աղծնեցի (պատմ.)
 Աղյուսագործների փողոց
 աղջամուղջ
 աղջիկ
 աղջկատակ (բսբ.)
 Աղվան
 աղցան
 Աղունիկ
 աճառախտություն (խոնդրոպաթիա)
 աճուրդ
 Ամալյա
 աման-չաման
 ամառային խորոված
 Ամասիա
 Ամբակում
 ամբարձիչ
 ամբարտակ
 ամբոխահաճություն (պոպուլիզմ)
 (հաս.-քաղ.)
 «Ամբոխները խելագարված»
 ամբողջ
 ամբողջատիրություն (տոտալիտա-
 րիզմ) (հաս.-քաղ.)
 ամենոքս
 Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ
 ամերիկացի
 ամիակ
 ամիլազ
 ամիճ
 Ամիրջան

ԱՄՆ
 ԱՄ Նահանգներ
 ԱՄՆ-ի Կոնգրես
 ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի Ներկայացուցիչներ-
 թի պալատ Ա Սենատ
 ԱՄՆ-ից
 ամոթույքաբորբ (ցիստիտ)
 ամոնիում
 ամորձի
 ամորֆ
 ամոքափախլավա
 ամպամած
 ամպեր (Ա)
 «Ամպի տակից»-ը (երգեցիկ)
 ամպլիտուդ (տատանման)
 ամպուլա
 ամսեամիս
 Ամուրի Նիկոլան
 ամֆիթիա
 Այբիեմ
 Այգավարդ
 Այգեստան փողոց
 Այեթուս
 Այեցիոս
 այլազան
 այլախոհ (դիսիդենտ) (հաս.-քաղ.)
 այլ նշանակալի
 այլք
 Այծեմնիկ
 «Այն Լոռու ձորն է»-ն (փոխել է...)
 Այվազ
 Այտընյան
 այցելու անձնակազմ
 անալիզի հիմունքները
 Անախաս
 «Անակնկալ հանդիպում»-ից
 անակոճա (կենդր.)
 Անահիտ
 «Անահիտ» գաթա
 Անանի
 Անանիա (պատմ.)
 Անանիա Շիրակացի

Անահիկ
 Անանուխ
 Անասնապահությունը՝ հարվածային
 Ճակատ
 Անաստաս
 անատոլիացի
 անարատ կաթ
 անարգ (անարգել, անարգանք)
 Անբան Հուռի
 Անգին
 անգլիացի
 անգլո-ամերիկյան
 Անգղա Սուրբ Նշան
 Անդեր (Անդյան լեռներ)
 Անդոկ (պատմ.)
 անդորություն դեպքեր
 անդրադարձ (բանաձև, եղանակ)
 անդրադարձական
 անդրադարձկանություն
 անդրադարձություն (մաթ.)
 անդրազգային ընկերություն
 Անդրանիկ
 Անդրեա դել Սարտո
 Անդրեա դըլլա Ռոբիա
 Անդրեաս
 Անդրերկաթուղու բաժանմունք
 «Անդրկաթել» (արտ. միավ.)
 Անդրկասպյան երկիր
 Անդրկովկաս
 Անդրկովկասյան ֆեդերացիա
 Անդրիորդանա
 Անդրոմաքե
 Անդրֆեդերացիա
 անընդմեջ
 անեցի
 Անթառան
 Անժելա
 Անժիկ
 Անի
 Անիկ
 Անի-Կամախ
 անկախ պատահույթներ

Անկախության օր
 Անկոս Մարկիոս
 «Անհաղթ աքլոր»
 անհավասարում
 անհատական նշանառություն
 անհարմար հողեր
 անհնար պատահույթ
 անձավագիտություն
 անմիջական
 Անյուտա
 Աննա
 Աննման
 անող (ել.)
 անոթախտություն (անգիոպաթիա)
 անոթային թելըռուցքոտություն
 (անգիոֆիբրոմատոզ)
 անոթուռուցք (անգիոմա)
 անշարժացած
 անջրդի
 անսամբլ (երաժշտ.)
 Անվտանգության խորհուրդ
 Անտառային փողոց
 անտառպետկոմ
 «Անտառում»-ի արվեստը
 անտեննա
 անտեցեմոնետ
 Անտիգոնե
 Անտիլյան կղզիներ
 անտիլոպ
 անտիկվա (տպգր.)
 Անտիոք առ եփրատավ
 Անտիոք առ Տավրոսիվ
 Անտիոք (քաղաք)
 Անտիոքոս
 Անտիսթենես
 Անտիտավրոս
 Անտոն
 Անտոնի (ռուս.)
 Անտոնիոս
 Անտուան դը սենտ Էքզուպերի
 անց (մեք.)
 անցաթիռ (օդգ.)

անցակտրիչ
 անցահատում (մեք., շին.)
 անցատնակ
 անցարան
 անցման գործակից (մոդուլ)
 անցում (շին.)
 անցումային (մեկուսիչ)
 անցունակ զինվոր
 Անուններ, որ միշտ մեզ հետ են
 Անուշ
 անուշապուր
 Անուշավան
 «Անուշի» առաջին տարբերակը
 անուրջ
 անփոփոխակ (գոյ., մաթ.)
 անփոփոխակային (մաթ.)
 անփոփոխակային ենթաբազմություն
 անփոփոխակային վեկտոր
 անփոփոխակայնություն (դիֆերեն-
 ցիալի ձևի)
 անփոփոխականեր (Երկրորդ կարգի
 կորի)
 աշակերտ-աշակերտուհի
 աշխատակարգ
 Աշխատանքային կարմիր դրոշի
 շքանշան
 «Աշխատանք» մարզական ընկերու-
 թյուն
 աշխատավորների դեպուտատների
 շրջանային սովետի գործադիր
 կոմիտե
 աշխարհաբար
 աշխարհաքաղաքականություն
 (գեոպոլիտիկա) (հաս.-քաղ.)
 Աշխարհբեկ
 Աշխարուհի
 Աշխեն
 աշխատակոմ
 Աշմանային տեսարան (նկար)
 Աշոտ
 Աշոտ Երկաթ (պատմ.)
 Աշտարակի կոլոլակ

Աշտարակի տոլմա
 աշտարակցի
 Աշիկ
 ապակցում (տեխն.)
 ապաստեցում
 Ապավեն
 ապարատ
 ապարոյուն
 ապացույց
 ապացուցում (մաթ.)
 Ապենինյան թերակղզի
 Ապերիկ
 ապիտած թիակ
 ապիտած կող
 ապիտած կուրծք
 ապիտած ձկնամեջք
 Ապպիանոս
 Ապպիոս Կլավդիոս
 Ապրեշում
 Ապրես
 ապուզանի աղցան
 ապուխտ
 Ապուսեթ
 աջ (աջակողմ)
 աջակցել
 առաձգականության գործակից
 (մոդուլ)
 առաձգականություն (էլաստիկ)
 (ություն) (տնտ.)
 Առանձաբ
 առանձնագրույց
 առանցքային համաչափություն
 առանցքային հատույթ
 առաջ (առաջարկ, առաջին, առա-
 ջուց, առաջիկա)
 առաջադրություն
 առաջատար (ինժեներ)
 Առաջին համաշխարհային
 պատերազմ
 առաջնային
 առաջնորդ
 Առավան

առարկա (լայն սպառման)
 առարկա (զիտաճյուղ)
 առափ
 Առաքել
 առաքելություն
 առևտրային (կոմերցիոն) (տնտ.)
 առևտուրմին
 առեջք (վայրեջք)
 առճակատում
 առմին (առողջ. մին.)
 առնուտ (վայրեջքի)
 Առյուծաձև Միեր
 Առնակ
 Առնուղ
 առնչություն (մաթ.)
 առողջ
 առողջարան
 առջև
 առվափոս
 Առուշան
 Առուստամ
 ասամբլեե
 Ասանթ
 Ասատուր
 ասել-խոսել
 Ասթինե
 Ասիա
 ասիացի
 Ասլան(յան)
 Ասծատուր
 Ասկանիոս
 Ասյա
 Ասոյան
 Ասորեստան
 Ասպրամ
 Ասպուրակ
 Աստղիկ
 Աստվածատրյան
 Աստվածատուր
 «Աստրո» (արտ. միավ.)
 ասուպ
 Ասքանազ

Ավագ
 ավագ
 ավանգարդ
 «Ավանգարդ» (արտ. միավ.)
 ավանդություն
 Ավգիաս
 ավգյան ախոռներ
 Ավգուստ Բեթել
 Ավգուստինոս
 Ավգուստ Ֆիլիպ
 Ավենտինյան բլուր
 Ավետ
 Ավետիս
 Ավետիք
 Ավթանդիլ
 ավիացիայի զանգվածային
 հարձակում
 ավիացիայի մարշալ
 Ավիկ
 Ավիս
 ավազեղծաբորբ (լիմֆադենիտ)
 ավազիյուսվածքուռուցք (լիմֆոմա)
 ավշային հատիկուռուցքոտություն
 (լիմֆոգրանուլոմատոզ)
 Ավստրալիայի լեյբորիստական
 կուսակցություն
 ավստրալիացի
 ավստրիացի
 ավստոնամիլն
 ավտոմեքենայի անվակ
 «Ավտոմոտոսփրոդ» (կամավոր
 ընկերություն)
 «Ավտոտեխսպասարկում» (վարչ.)
 ավտոտրամմիլն
 ատամնուռուցք (դենտոմա)
 ատաղծ (ատաղծագործ)
 ատաղծի դուրս բերումը
 ատենախոս (դիսերտացիոն) (գիտ.)
 ատենախոսություն (դիսերտացիա,
 թեզ) (գիտ.)
 Ատիլիոս Ռեզուլուս
 Ատլանտյան օվկիանոս

Ատոմ
 Ատրպատական (պատմ.)
 Արա
 Արաբական Միացյալ
 Ամիրայությունների
 Արաբական պետությունների լիգա
 Արաբիա
 «Արաբկիր» (արտ. միավ.)
 արագ
 Արագածոտնի մարզ
 արագ-արագ
 Արա Գեղեցիկ (պատմ.)
 Արագ
 Արագի
 Արայի լեռ
 Արալյան ծով
 Արամ
 Արամազդ
 Արամայիս
 Արամուհի
 Արարատ
 «Արարատի» պաշտպանը
 Արարատյան դաշտ
 արարատյան կոլոլակ
 արարում («ստեղծում»)
 Արաքս
 Արաքսի
 Արաքսյա
 Արբակ
 արքանյակ
 արբել (արբենալ, արբեցողություն, ջրարբի, ջրարբել)
 Արբելա
 արբշիռ
 արգահատանք
 Արգամ
 արգանակ
 արգանդ
 արգասիք
 արգավանդ
 արգելք (արգելակ, արգելել)
 Արգինե

Արգյազի Սուրբ Ստեփանոս
 Նախավկա
 Արզուխ
 արզուտիզմ
 «Արզումենտի ի ֆակտի»
 արդ (արդի, արդիական)
 արդ («զարդ»)
 արդար (արդարև)
 արդդատմին
 արդեն
 արդյոք
 արդյուն(ք)
 արդյունաբերել
 արդյունագործական
 արդուզարդեղեն, արդուզարդ
 Արեգ
 արեգ (արեգակ)
 արեգակնային (արևի) ճառագայթում
 Արեգնագ
 Արեգնագան
 արեգնափայլ
 Արես
 Արև
 «Արև-արև», եկ, եկ»-ի երաժշտու-
 թյունը
 արևածագ
 արևահարություն (հելիոզ)
 Արևանուշ
 արևացողք, արևափայլ
 Արևելյան եփրատ
 Արևելյան Հնդկաստան
 արևելցի
 Արևիկ
 Արևհատ
 Արևմտյան Բեռլին
 Արևմտյան Դվինա
 Արևշատ(յան)
 Արզուման
 Արթին
 արթուն
 Արթուր
 արժենվազում

արժույթ (վալյուտա) (տնտ.)
 Արիկ
 արիշտա, 1-ին տեսակի
 արիշտակարկանդակ
 արիշտա-հալվա
 արիշտայով ոսպախաշու
 արիշտայով սնկապուր
 արիշտափլավ
 Արիոս
 Արիատ
 Արիատոտել
 (Արիատոփանես)
 Արիատոֆան
 Արիության մեղալ
 արլ. երկ.
 արծնուռուցք (եմալոբլաստոմա)
 Արծվի
 Արծվիկ
 Արծրուն
 Արկադի (ռուս.)
 Արկադիոս
 արհեստակցական միությունների
 կենտրոնական խորհուրդ
 Արհեստակցական միությունների
 համաշխարհային ֆեդերացիա
 Արիմն
 արծազանք
 արծակուրդ
 արծան (արծանագործ, արծանա-
 գություն)
 արմադա (պատմ.)
 Արման
 Արմանուշ
 Արմավ
 Արմեն
 Արմենակ
 «Արմենիայի» նավապետը
 Արմենպրես
 Արմենուհի
 արմ. երկ.
 Արմինե
 Արմին (Յերման)

արմլով
 արյունակույտ (հեմատոմա)
 Արշալույս
 «Արշալույսին»-ի բեմադրությունը
 Արշակ
 Արշակունի
 Արշամ
 արոտ և արոտավայրեր
 արջ (արջաքուռ, արջուտ, արջածառ)
 արջառ
 արջն (արջնաթույր)
 Արսեն
 Արսենի (ռուս.)
 արվարձան
 արտագծյալ (անկյուն, եռանկյուն,...)
 արտագծ(վ)ած
 արտադրանք (արդյունաբերական)
 արտադրիչներ
 արտաթիռ (էլեկտրոնների)
 արտաժայթքային
 արտածին (էկզոգեն) (տնտ.)
 արտածին հանքավայրեր
 արտածք (ամբարձիչի սլաքի)
 Արտակ
 արտահոսման (արտահոսային) կոմ
 արտանկում (տեքստ.)
 Արտանուշ
 Արտաշ
 Արտաշես
 Արտասահմանյան երկրների հետ
 բարեկամության և կապի
 հայկական ընկերություն
 Արտասահմանյան երկրների հետ
 մշակութային կապի հայկական
 կոմիտե
 Արտավազդ
 Արտավան
 արտարժույթ (ինվալյուտա) (տնտ.)
 արտաքին գործերի նախարարու-
 թյուն
 արտգործմին
 Արտեմ

Արտեմիս
արտահանքտեխնոլոգություն
արտոնորիզմ
Արցախի գաթա
Արցախի տապալած
Արուսյակ
Արփա-Սևան
«Արփա-Սևանշին» (վարչ.)
Արփենցիկ
Արփի
Արփիար
Արփիկ
Արփինե
Արքիմեդ
Աուլիս
Աքայա
Աքիլես
աքսիոն
Աֆանասի (ռուս.)
Աֆղանստան
Աֆղանստանի Իսլամական
Պետություն
աֆրիկացի
Աֆրիկայի եղջյուր (թերակզզի)
Աֆրոդիտե

– Բ –

Բաբախան
Բաբաջան
Բաբելոն
Բաբելմանդերի նեղուց
Բաբիկ
Բաբլոյան
Բաբկեն
բագին
Բագրատ
բադ
Բադալ
բադմինտոն
բադիան (աղացած)
սմբուկ (խորոված)
սմբուկի աղցան
սմբուկի մուսաթա

սմբուկի մուրաբա
սմբուկի աղցան
սմբուկաթթու
բագիս (հենք) (մաթ.)
բազմազործույթ
բազմազանեցում (դիվերսիֆիկա-
ցիա) (տնտ.)
բազմակարծություն (պլուրալիզմ)
(հաս.-քաղ.)
բազմակիություն (պլուրալիզմ)
(հաս.-քաղ.)
բազմանդամ (ած.)
բազմանդամային
բազմանդամային գործակիցներ
բազմանդամ արտահայտություն
բազմապատկելի
բազմապատկիչ(ներ)
բազմարկիչ (մուլտիպլիկատոր)
(տեխ.)
բազմությունների հատում
բազուկով մսապուր
Բաթու
Բաթում
բաժնեմաս (քվոտա) (տնտ.)
Բալարեկ
Բալասան
Բալեարյան կղզիներ
բալետմայստեր
բալթիական սաղմոն
Բալթիկ ծով
բալի մուրաբա
բալլադ
Բալտիմոր
բալտի
Բակ
բակլա
բակլայի աղցան
Բակուր
Բահրազյան
բաղադրույթ (երկու արտապատկե-
րումների)

Բաղակի քար
 բաղարջ
 Բաղդադ
 Բաղդասար
 բաղդատելի (մեծություններ)
 բաղդատել (կոտորակները)
 բաղդատման մոդուլ (թվերի)
 բաղդատում
 Բաղիշ
 բաղծ (բաղձալ, բաղձանք)
 Բաղք-Քաշունիք
 բազմանդամ (գոյ.)
 բաղմիքի օճառ
 բամիայով ոչխարի միս
 բամիայով շոգեխաշուկ
 բամիայով տիակ
 Բայագետ
 Բայագետի գնդիկներ
 Բայագետի կոլուլակ
 Բայանդուր
 Բայրոն
 բանած ջրի հովացում
 բանածև
 բանածևել (մաթ.)
 բանածևում
 բանջար բորանի
 բանջարեղենի պահածոներ
 բանջարեղենով կանաչ լոբի
 բանջարեղենով սիգ
 բանվորական կուսակցություն
 Բառնաբաս
 բառաքերականական
 բատոն (հասարակ)
 Բարբարոս
 Բարբյուս
 բարբաջանք
 բարակ-մարակ
 բարգավաճել
 բարդ (բարդել, բարդություն)
 բարդան
 բարդի
 բարդ(ոց)

Բարդուղ
 Բարդուղիմեոս (պատմ.)
 բարդուղիմյան գիշեր
 Բարեղամ
 Բարեհուսո հրվանդան
 Բարենցի ծով
 Բարիկ
 բարիկադ
 Բարխուդար
 բարծ
 բարծել
 բարծիթողի
 բարծր (բարծրաբերծ)
 բարծրաբերծ
 բարծրաբերծություն (շենքի)
 բարծրագույն և միջնակարգ մասնա-
 գիտական կրթության միջին-
 տրություն
 բարծրաթռիչք
 բարծրլեռնային շրջան
 բարծրայի
 բարծրայնություն (տեղանքի)
 բարծրաշենք
 բարծրաստիճան հյուր
 Բարծր Չայք
 բարծունք
 բարոյագիտություն
 Բարսեղ
 բարսելոնացի
 Բարունակ
 բացարձակ
 բացարձակ մեծություն (մոդուլ՝ իրա-
 կան թվի, կոմպլեքս թվի)
 բացարձակ սխալ (մաթ.)
 բաց դեղին
 բաց կապույտ
 Բաքոս
 Բաքստեր
 բաքվեցի
 Բաքու
 Բաֆինի ծոց
 Բեստրիչե

Բեատրիս
 Բեզլար
 Բեթհովեն
 Բեթդեհեն
 Բեժան
 Բելա
 Բելառուսի Հանրապետություն
 Բելգիացի
 Բելիսարիոս
 Բելուջստան
 Բեկնազար(յան)
 Բեկոն
 Բեկորային լեռներ
 Բեհրութ
 Բեհեղզեբուլ
 Բեղաձուկ
 Բեղմնիկ
 Բեյրութ
 Բեյրութ
 Բենգալյան ծոց
 Բենգալուրուեցի
 Բենիամին
 Բենիկ
 Բենջամին
 Բեովտիա
 Բետոնի ելք
 Բերան (ստոմա)
 Բերանակցում (անաստոմոզ)
 Բերդ (բերդապահ)
 Բերթա
 Բերեցիկեի Վարսեր (համաստեղություն)
 Բերինգի ծով
 Բերկրուիի
 Բերնեբերան
 Բերսաբե
 Բեքերել (Բք)
 ԲԺՀ Ժողովրդական Ժողով
 Բժշկական ինստիտուտ
 Բժշկական համալսարան
 Բժշկյան
 ԲիԲիՍի

Բիսկայան ծոց
 Բիրմայական Միություն
 Բիրմինհամ
 Բիրոբիջան
 ԲիՖշտեքս
 Բլենոռեա (բժշկ.)
 Բկաբորբ (անգինա)
 Բկացավ (դիֆտերիա)
 Բղջախոհ
 Բյուզանդ
 Բյուզանդական կայսրություն
 Բյուզանդիա
 Բյուզանդիոն
 Բյուրակ(ն)
 Բյուրեղ
 «Բյուրեղ» (արտ. միավ.)
 Բյուրեղիկ
 Բնագույն կարամել
 Բնական սուրճ
 Բնակեցնել
 Բնակվել
 Բնակոնտմին
 Բնութագրիչ (ած.)
 Բնութագրիչ (գոյ.)
 Բնութագրիչ հավասարում (ֆունկցիա, գծեր)
 Բոգդան
 Բողոեն դե Կուրտենե
 Բոգբաշ
 Բոլդուին
 Բոլշևիկ
 «Բոլշևիկյան դրոշով»-ից (քաղվածքներ)
 Բոխիով ձվածեղ
 Բոհեմա
 Բոհեմիա
 Բողբոջ (բողբոջել)
 Բոյուքդուզ
 Բոնիֆացիոս
 Բոսֆոր
 Բոտնյան (Բոտնիկ) ծոց
 Բորակի մսով

բորանի
 բորբ (բորբոքեւ)
 բորբել
 բորբոս
 բորբոսանկախտ (ասպերգիլոզ)
 Բորժոմ
 Բորիս
 բոցամուղ
 բռնաշորթ (ռեկետիր) (հաս.-քաղ.)
 բռնաշորթում (ռեկետ) (հաս.-քաղ.)
 Բրաբիոն
 Բրահմա
 Բրամ (կենդ.)
 Բրդեւ (բրդում, բրդոշ)
 Բրիգատ
 Բրինձ
 Բրիտանիայի ազգերի համագործակցություն
 Բրնձապուր
 Բրնձի լցոնով դղում
 Բրնձի հոնապուր (մսապուր, ոսպապուր, քաշովի)
 Բրոդուեյ
 Բրոնզափառ
 Բրոշյուր
 Բրուտտո
 Բրուտոս
 Բուենոս Այրես
 Բուկի (կլոր)
 Բուլղարիայի Հանրապետության
 Ժողովրդական ժողով և
 Նախարարների խորհուրդ
 Բուլղարացի
 Բուխ
 Բուխմին
 Բումբար
 Բունիաթ
 Բուսական աշխարհ
 Բուսական ճարպ (ծեթ)
 Բուրանուշ
 Բուրաստան
 Բուրավարս

Բուրավետ
 Բուրգ
 Բուրդ
 Բուրժուա
 Բջախեղդ

– Գ –

ԳԱ (գիտությունների ակադեմիա)
 Գաբրիել(յան)
 Գազաթ
 Գազիկ
 Գազի արդյունաբերության գլխավոր
 վարչություն
 Գազպետկոմ
 Գաթա
 Գալաջյան
 Գալարափող
 Գալիլեա
 Գալերա (պատմ.)
 Գալկինա-Ֆեդորուկ
 Գալուստ
 Գահապահ
 Գահապահություն
 Գաղափարական-դաստիարակչական
 Գաղթ
 Գաղթաշարժ
 Գաղջ (գաղջանալ, գաղջություն)
 Գամաղել
 Գամառ-Քաթիպա
 Գայանե
 Գայլաձուկ
 Գայլ Վահան
 Գայոս Սեկունդոս
 Գանգես
 Գանիմեդ
 Գանձակ
 Գանձակ և բուկ
 Գանձարանային (ֆիսկալ) (տնտ.)
 Գաջ
 Գառնիկ

Գառնուհի
 Գասպար
 գավառացի
 Գավգամելա
 Գավրիլ (ռուս.)
 Գարեգին
 գարեջուր
 Գարիկ
 գարնիտուր (տպագր.)
 Գարսևան
 Գարուն
 գարուն-ը երկվանկանի բառ է
 Գարունիկ
 «Գարուն»-ի վերջին համարը
 Գարուշ
 ԳԴՀ ժողովրդական պալատ
 Գեդեոն
 գեղագիտություն
 գեղալու (սինխրոն լող) (մարզ.)
 Գեղամ
 Գեղամա լեռներ
 Գեղայր
 Գեղանուշ
 Գեղավարս
 Գեղարդ
 Գեղեցիկ
 Գեղիկ
 գեղծ
 գեղջուկ (գեղջուկուհի)
 գեղուհի
 «Գեներալի քրոջ» հերոսները
 գեներալ-մայրորդ
 գեջ
 Գեսելեր
 Գևորգ
 գետածածան
 գետի հոսափոխում
 գետնանուշի հալվա
 գետնաջուր, ստորգետնյա ջուր
 գերագույն գլխավոր հրամանատար
 Գերագույն դատարան
 գերադաս (ած.)

գերադաս սպասարկում
 գերադաս խնդիր
 «Գերազանցիկ ֆինանսիստ»
 կրծքանշան
 Գերասիմ
 գերբ
 գերիիմքային
 գերմանա-խոսակա
 գերմանացի
 Գերմանիա
 Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետություն
 Գերմանիայի սոցիալիստական միասնական կուսակցություն
 գես
 Գիգուշ
 Գինեյրոթ
 Գինեվարդ
 Գինեփ իշխան
 Գինեփ փասիան
 Գինոս
 Գինուշ
 Գիշերերգ
 Գիսակ
 Գիտաարտադրական միավորում
 Գիտակարգ
 Գիտահետազոտական
 Գիտաճյուղ
 «Գիտելիք» (ընկերութ.)
 Գիտության վաստակավոր գործիչ
 Գիտության և կրթության
 նախարարություն
 Գիտությունների ազգային
 ակադեմիա
 Գիրգ
 Գիրուցք (խոզի)
 գլանիկ
 գլիցերենի օճառ
 գլխավոր դատախազ
 գլխավոր դատախազություն
 գլխադիմ (վարչ.)
 գլխմոնտաժչին

գծային բազմանդամ
 գծային երկանդամ
 գծապատկեր
 գմբեթարդ
 Գյադուկյան
 Գյանջյան
 Գյանջում
 Գյոզալ(յան)
 Գյոթե
 Գյոնջյան
 Գյոքչյան
 Գյուլիզար
 Գյուլնազ
 Գյուլնազար
 Գյուլվարդ
 Գյուղարդպետկոմ
 Գյուղացի
 Գյուղեգյուղ
 Գյուտ
 Գնալ-գալ
 Գնդաձև
 Գնդային
 Գնդային գոտի
 Գնդային եռանկյունաչափություն
 Գնդային երկրաչափություն
 Գնդային (մակերևույթ, կոորդինատ-
 ցներ, բազմանկյուն)
 Գնդային ֆունկցիաներ
 Գնդաչափություն
 Գնդիկ
 Գնել
 Գնորդ
 Գոգ (գոգավոր, գոգնոց)
 Գոզալ
 Գոգինախ
 Գոհար
 Գոհարիկ
 Գոհարիմե
 Գոհարվարդ
 Գողգոթա
 Գողիաթ
 Գողթնեցի (պատմ.)

Գոյապաշար (մեք.)
 Գոյատևություն (ավտոմեքենայի)
 Գոռ
 Գոտի (զոնա)
 Գոտֆրիդ Բուլոնացի
 Գորգ
 Գորգա թոյունաբերություն
 Գորգա թոյունա գործություն
 Գորդիոս
 Գորդյան հանգույց
 Գորդոն
 Գորի
 Գորիսեցի
 Գորիսցի
 Գործակից (մոդուլ՝ սեղմման, ծգման,
 ընդարձակման)
 Գործառնություն (ֆին.)
 Գործարար (բիզնեսմեն) (տնտ.)
 Գործարարություն (բիզնես) (տնտ.)
 Գործարկ (օֆերտա) (տնտ.)
 Գործարկու (օֆերենտ) (տնտ.)
 Գործողություն
 Գործույթ
 Գորկիեցի
 Գորտնուկախալ (կոնդիլոմա)
 Գվիդոն
 Գվինեա-Բիսաու
 Գր (գրեյ)
 Գրաբար
 Գրադիենտ
 «Գրական թերթի» հասցեն
 Գրակցոս
 Գրանիկոն
 Գրապիոն
 Գրավատուն (լոմբարդ) (տնտ.)
 Գրավիտացիա
 Գրավիտացիոն
 Գրավիտացիոն դաշտ
 Գրավյուր
 Գրեյ (Գր)
 Գրենա
 Գրետա

Գրիգոր
 Գրիգորի (ռուս.)
 Գրիգորիս (պատմ.)
 Գրիգորյան տոմար
 Գրիշա
 Գրծելյան
 Գրոգնեֆտ
 գրողների միություն
 գրոսմայստեր
 գուբ
 գուլյաշ
 գուդծ
 գումարային
 գույն-գույն
 գունախտ (մեղանոգ)
 գունակոտություն (միելոմատոզ)
 գունակոտուցք (մեղանոմա)
 գուշակուհի
 Գուրգեն

— Դ —

դաբաղ
 դագա
 դագաղ
 դագանակ
 դադար (արվ.)
 դադար (դադարել)
 դադրել
 Դալար
 Դալմաթիա
 դադծ
 Դադստան
 Դամասկոս
 դանդուռի աղցան
 դանիացի
 Դանիել
 Դանիիլ (ռուս.)
 Դանուբ
 դաշինք
 դաշնագիր
 դաշտեցի
 դաջ (դաջել)

Դավթակ (պատմ.)
 Դավիդ (ռուս.)
 Դավիթ
 Դավիթ Անհաղթ (պատմ.)
 Դավիթ-Բեկ
 Դարաշամբի Սուրբ Ստեփանոս
 դարաշրջան (երկր., աշխ.)
 դարավանդ
 դարատափ
 դարբին (դարբենել, դարբնոց)
 դարդ
 Դարդանել
 Դարեհ Կողոմանոս
 Դարեհ Վշտասայան
 Դարեջան
 դարծ (դարծյալ, դարծենել, դարծ-
 վածք)
 դարչին
 Դարվին
 դափնենշան
 դդմած
 դդմաքաշովի
 դդմիկի խավիար
 դդմիկ (լցոնած)
 դդմիկով տոլմա
 դդմով մուսաքա
 դդմով շոգեխաշու
 դդում
 դեգերել
 դեդեքիմյան հատույթ
 Դեզիկ
 Դելֆիս (Դելֆի)
 դելֆյան պատգամախոս
 դեղանիշ (զեղազ.)
 Դեղին ծով
 դեղծ (դեղծեմի, դեղծաչիր)
 դեղծան
 դեղծանիկ
 Դեղծանիկ
 դեղծի կոմպոտ
 դեղնաշերտի մուրաբա
 դեմոկրատական կուսակցություն

Դեմոսթենես
 Դեյտոն
 Դենդի
 Դեսիդերիոս
 Դևիդ
 Դրիս
 Դերեմիկ
 Դերծովակալ
 Դերծակ
 Դերծան
 Դիագրամ
 Դիալեկտիկա
 Դիանա
 Դիետա
 Դիետխանութ
 Դիետոնաշարան
 Դիմադարծ
 Դիմադրության շարժում
 Դիմակայում
 Դիմացկունություն
 Դիմափոշի
 Դիմիտրի
 «Դինամոն» հաղթեց
 Դիոգենես
 Դիոկղետիանոս
 Դիոմեդես
 Դիոնիս (Բաքոս)
 Դիոնիսիոս Թրակացի
 «Դիպլո» (արտ. միավ.)
 Դիսպաներ
 Դիրեկտոր
 Դիրիժոր
 Դիֆերենցիալ հաշիվ
 Դդիոր (դդորալ, ահագնադդոր)
 Դշխուհի
 Դոբրուջա
 Դոզմա
 Դոդոշ
 Դոդոջ
 Դոդիկ (հասարակ)
 Դոմինիկոս
 Դոմնա

Դոնարա
 Դոնդոդ
 Դոնի Նախիջևան
 Դոնի Ռոստով
 Դոն Զիշոտ
 Դոշաբով պաքսիմատ
 Դովլաթ
 Դորա
 Դորոթես
 Դստրիկ
 Դվիլիոս
 Դ-ր (դոկտոր)
 Դրամա
 Դրամաիրային
 Դրամփյան
 Դրաստամատ
 Դրդել (դրդապատճառ)
 Դրվագներ
 Դուայտ
 «Դու և ես»-ի թարգմանությունը
 Դուպիկ
 Դուլզե-ինչ
 Դուշանբեցի
 Դուռն Անտիքայ(յ)
 Դուստրիկ
 Դուրյան-Արմենյան
 «Դուք ո՛ւր եք գնում, ծիծեռնակներ»-
 ի (տաղաչափությունը)
 ԴՕՍԱԱՖ-ի կենտրոնական խորհուրդ

— Ե —

Եգան
 Եգեյան ծով
 Եգիպտա-սիրիական
 Եգիպտացորենի քաշովի
 Եգիպտոս
 Եգոր
 Եդեսիա
 Եգեկինել
 Եզնակ
 Եզնիկ
 Եզոպոս

Եզր
 Եզրաս
 Եթեր
 «Եթերում է երևանը»
 Եթովպիա
 Ելակի մուրաբա
 Ելեազար (ռուս.)
 Ելենա (ռուս.)
 Ելիզավետա (ռուս.)
 Ելիսեյ (ռուս.)
 Ելուստ (արմատական ապարների)
 Ելք (պահեստային)
 Եղբայր
 «Եղբայր եմք մեք»-ը վաղուց է
 երգվում
 Եղեգ(ն)
 Եղեգնածորցի
 Եղիա
 Եղիազար
 Եղինջապուր
 Եղինջի աղցան
 Եղիշե
 Եղիշե Աբգարի Սողոմոնյան (Եղիշե
 Չարենց)
 Եղիսաբեթ
 Եղիսե
 Եղնգացավ (օնիխիա)
 Եղնիկ
 Եղնիկի խորովու
 Եղջերախտություն (կերատոպաթիա)
 Եղջերենու սպիաբիծ (լեյկոմա)
 Եղջերվաքաղ
 Եղջերու
 Եղջյուր (եղջրաթաղանթ, եղջերավոր)
 Եղվարդ
 Եմեն
 Ենգիբար
 Ենթակառուցվածք
 Ենթաջերմային
 Ենիսեյ
 Ենթողողում
 Ենովք

Ենոք
 Եպիփան
 Եպիփանես
 Եպրաքսյա
 Եռակալում
 Եռակցում
 Եռակցույթ
 Եռանկյան կողմեր
 Եռանկյուն (ած.)
 Եռանկյուն (գոյ.)
 Եռանկյունաչափական բազմանդամ
 Եռանկյունների հավասարություն
 Եռանկյուն պատկեր
 Եռաչափ տարածություն
 Եռյակ դաշինք
 Եսայի
 Եսավ
 «Ես և նա»-ի հերոսը
 Եսթեր
 Եսմինե
 Եվա
 Եվգենի (ռուս.)
 Եվգենիոս
 Եվգենյա
 Եվգինե
 Եվդոկիա
 Եվմեոս
 Եվսեբիոս
 Եվրիպիդես
 Եվրոպացի
 «Երազ» (արտ. միավ.)
 Երագիկ
 Երագուհի
 Երակա բորբ (ֆլեբիտ)
 Երամ
 Երանուհի
 Երանուշ
 Երան
 Երանյակ
 Երանոս
 Երասխ (պատմ.)
 Երբ (երբեք, երբեմն)

երգ (երգել, երգիչ, երգեցողություն)
 «Երգ մեր քաղաքի մասին»-ի տաղա-
 չափությունը
 «Երգ-87»-ի հաղթողները
 երդ (երդիկ, երդակից)
 երդում (երդվել)
 երեխաների պաշտպանության
 միջազգային օր
 երեմ
 երեմեյ (ռուս.)
 երեմիա (պատմ.)
 երեսահալում
 երեսնամյա պատերազմ
 երեսուն-քառասուն (օր)
 երևանի աղցան
 երևանի բոգբաշ
 երևանի զաթա
 երևանի կայարանատան
 պահստեյակ
 երևանի շարոց
 երևանյան լիճ
 երևանյան Հէկ
 «Երևանվիտամին» (արտ. միավ.)
 երևան քաղաքի կայարան
 երևան քաղաքի կայարանատուն
 երեք-ը թվական է
 երեք կայսերի դաշինք
 երեքշաբթի
 երիկամաբորբ (մեֆրիտ)
 երիկամախտ (մեֆրոզ)
 երիկամախտություն (մեֆրոպաթիա)
 երիկամներ
 երիմանթոս
 երիմանթյան վարագ
 երիմար
 երիտասարդ
 երիտասարդության միություն
 երիցակ
 երիթով
 երկաթախտ (սիդերոզ)
 երկաթուղային օր
 երկանդամ (ած.)

երկանդամ (գոյ.)
 երկանդամային
 երկանդամային գործակիցներ
 երկանդամ արտահայտություն
 երկարակեցություն (մեք.)
 երկարություն (մոդուլ)
 երկընտրանք
 երկնացույց (գործիք)
 երկնացուցարան (շենք)
 երկչափ տարածություն
 երկրաբանության վարչություն
 երկրահետախուզական
 երկրաչափական միջին
 երկրաչափության հիմունքները
 երկրաջերմային
 երկրացի
 երկրի վարչապետ
 երկրից երկիր
 երկրորդ համաշխարհային պատե-
 րազմ
 երկրպագել
 երկուշաբթի
 2-ից 8-ի, 200-ը
 Երմետրոշին (վարչ.)
 Երմինե
 Երմոնե
 Երմոնյա
 Երջանիկ
 Երջանիկ (երջանկություն)
 Երջիկ
 Երվանդ
 Երուսաղեմ
 Երուսաղեմացի (պատմ.)
 Եփած երշիկ
 Եփած ուղեղ
 Եփեսոս
 Եփրատ
 Եփրեմ(յան)
 Եֆրեմ (ռուս.)

– Զ –

Ձաբել
Ձագևոս
զագս
Ձալիբեկ
Ձախար (ռուս.)
Ձախարի (ռուս.)
զամբիացի
Ձանազան
Ձանան
Ձանգակ
զանգված(ներ)
զանգվածային լրատվամիջոց
(մասսմեդիա) (հաս.-քաղ.)
Ձանի
զառիկող
զառիկող-ծալքավոր
Ձավեն
Ձատիկ
Ձատկի տոն
Ձարա
զարգանալ
Ձարգար
զարդ
զարդավոր շոկոլադ
Ձարդար
Ձարզանդ
Ձարեհ
Ձարիկ
Ձարինե
Ձարմայր
Ձարմանագ
Ձարմանազան
Ձարմանդուխտ
Ձարմիր (պատմ.)
Ձարմանուշ
Ձարմուռի
Ձարուհի
Ձաքար
Ձաքարե (պատմ.)
Ձաքարիա (պատմ.)
Ձաքեոս

զբոսայգի
Ձգոն
Ձեբեթ
Ձեմֆիրա
Ձեմոթ (պատմ.)
Ձեմոն
Ձևս
Ձևքսիս
զերդ
Ձեփյուռ
զիզզազ
Ձինա
Ձինաիդա
Ձինավար
Ձինավոր
զինափորձարան
զինվորական կոմիսարիատ
զինվորական հեղաշրջում
զինվորական պարետի օգնական
զինվորական տոմսարկղ
«Ձինվորը վերադառնում է տուն»
կինոնկարից
«Ձինվորի մայր» կազմակերպություն
զղջալ (զղջում, զղջարար)
Ձմյուռնիա (այժմ Իզմիր)
Ձմրուխտ
զոբ
զոդ (զոդել)
Ձոհրաք(յան)
Ձոհրակ
Ձոյա
զոնա
Ձոնդյան նեղուց
Ձովանուշ
«Ձովացուցիչ» կարամել
«Ձովունի» (արտ. միավ.)
Ձորաքաբել
զորակազմ (զորախումբ)
Ձորայր
Ձորապետ
Ձորավար
Ձորիկ

Զվարթ
 գտաքաշ (նետտո քաշ) (տնտ.)
 գտ(վ)ած շաքար
 գտ(վ)ած պղինձ
 Զրադաշտ
 Զրվանդուխտ
 զուգազուլպա
 զուգադիպել (զուգահեռ, զուգակցել,
 զուգընթաց)
 զուգահեռագիծ
 զուգահեռակողմ
 զուգամիտում (ավտ.)
 զուգամիտության սկզբունքը
 զուգել(-վել)
 զուգորդել
 զուգվել (զուգս, զուգաբաժին)
 Զուլալ
 Զուլֆի
 Զուլֆիա
 զույգ-զույգ
 Զուրաբ

– Է –

Էգ (իգական)
 Էգուց
 Էդիկ
 Էդիպ (ոս)
 Էդվարդ
 Էգրաս
 Էթերի
 Էթիկա
 Էլքակ(յան)
 Էլբիեյ
 Էլեկտրատեներգիա
 Էլեկտրակայան
 Էլեկտրական հաշվիչ
 Էլեկտրահաշվիչ
 «Էլեկտրասարք» (արտ. միավ.)
 Էլեկտրատեխնիկա
 Էլեկտրացանց
 «Էլեկտրոն» (արտ. միավ.)
 Էլեկտրոնային հաշվամեքենա

Էլեկտրոնային հաշվիչ մեքենա (ԷՀՄ)
 Էլեոնորա
 Էլգա
 Էլգաս-Լոթարինգիա
 Էլիզ
 Էլիզա
 Էլմիրա
 Էլյա
 Էլինար
 Էլվիրա
 Էլ Ջաուֆ
 Էլ Քաբրիտ
 Էկոնոմիկա
 ԷՀՄ
 Էմանվել
 Էմանուիլ (ռուս.)
 Էմիլ
 Էմիլյա
 Էմին
 Էմմա
 ԷյբիՍի
 Էնեսա
 Էներգիա
 «Էն Լոռու ձորն է»-ով (ոգևորված)
 Էպիրոս
 Էջ (եջկապ, էջակալում)
 Էջմիածնեցի
 Էջմիածնի բոգբաշ
 Էջմիածնի տղմա
 Էռնեստ
 Էսթետիկա
 Էսկուլպա
 Էստաֆետ
 Էստոնացի
 Էստրադա
 Էսքիլես
 Էվելինա
 Էվկլիդես
 Էվրիպիդես (հին)
 Էրազմ
 «Էրեթունի» (արտ. միավ.)
 Էրեկլե (վրաց.)

Երգրում
Էքսկուրսիա
Էքսչենայիոն
Էֆեմ

– Ը –

Ըղծուհի
ընդարձակ
ընդդիմախոս (օպոնենտ) (զիտ.)
ընդմիջում
ընթացակարգ
Ընծա
Ընծայից Սուրբ Աստվածածին
ընկեր (ընկերոջ)
ընկերաբար
ընկուզազգիներ
ընկուզատուներ
ընկույզի թանձրուկով իշխան
ընկույզի փողիկ
Ընծակ
Ընծանուշ
ընտանեկան օճառ
ընտրազանգված (էլեկտորատ)
(հաս.-քաղ.)
ընտրանի (էլիտա) (հաս.-քաղ.)
ընտրանու (էլիտային) (հաս.-քաղ.)
ընտրանք
ընտրանքային
ընտրանքների (մեթոդ)

– Թ –

թագ (թագադրել, թագակիր)
թագավոր
թագվոր
թագուհի
թագուհի
թագուշ
թաղեոս (պատմ.)
թաղևոս
թաթիկ
թաթուկ
թալես

Թախտ Տրդատայ)
թակարդ
Թահնազ
Թադես
Թադիանոս
Թամազ
Թամամ
Թամար
Թամարա
Թամարա-Խանում
Թամրազ
«Թայմս»
թանապուր
Թանգիմ
Թանգիմով
Թանկխաթուն
Թավրիզ
թարախաբորթ (ֆլեգմոնա)
թարգման (թարգմանել, թարգմանու-
թյուն)
Թարգմանչաց տոն
Թարգյուկ
թարզ տալ
Թարթառ
Թարխանա
թաղիսունով ձվածեղ
Թարվերդի
Թաֆտ
Թբիլիսի
Թբիլիսյան խճուղի
Թեբե
Թեզևս
Թեթևան
թեթևարդմին
թեժազլոցած
Թելավ
Թելման
թելուկի աղցան
թելքուռուցք (ֆիբրոնա)
թելքուռուցքոտություն (ֆիբրոնա-
տոզ)
Թեիրան

քեմա
 Թեմզա
 Թեմիս
 Թեմիստոկլես
 թեյ և սուրճ
 թեյի երշիկ
 Թեյլոր
 Թեմեդոս
 թեմիս
 Թեոդիկ (պատմ.)
 Թեոդոս (պատմ.)
 Թեոդոսիա
 Թեոդոր(ոս) (պատմ.)
 թեոկրատիա
 թեորեմ
 Թեոփանե
 Թեոփանոս
 Թեսալիա
 Թևան
 Թևոս
 Թեստիս
 Թերեզա
 թերթագաթա
 թերթանիշ
 թերթերուկ
 թերթուկ փախլավա
 թերմոդինամիկա
 Թերմոպիլե
 թեփահան ոլոռ
 Թեֆարիկ
 թթամոր
 թթագարություն (ացիդոզ)
 թթասեր
 թթվեցրած կաղամբ
 թթու բանջարեղեն
 թթու դրած լոլիկ (սխտոր, վարունգ)
 թթու կաղամբով աղցան
 թթուներ
 թիանավ
 թիմ
 Թիֆլիս (հին)

թխպամած օր
 թխպոր
 թղթադրամացում
 թղթաթափոն
 թղթակից անդամ
 թղթադմին
 թյունիկ
 Թյուրինգիա
 Թոմսոն
 Թոյների
 Թոմդրակյան շարժում
 Թոռնիկ
 Թովմա (պատմ.)
 Թովմաս
 Թորգոմ
 Թորոս
 թռչնախտ (օրնիթոզ)
 թվաբանական միջին
 թվարկության այբբենական համա-
 կարգ
 թվարկության դիրքային համակարգ
 թվարկության համակարգ
 թվարկություն
 թվերի կարգավորյալ եռյակ
 Թրակիա
 թրմօղի
 թրմօղիով կարամել
 թրջել
 Թրումեն
 Թուֆայր
 Թուֆանուշ
 Թուֆիկ
 Թովսժամ
 թուխպ
 Թուկ
 Թուկիդիդ(ես)
 Թումանյան քննադատը
 Թումաս
 Թունիս
 Թուշիկ
 թուրք-թաթարական
 Թուրքիա

— Ժ —

ժամանակաշրջան (երկր., աշխ.)
ժայթքային գործունեություն
ժայռային
ժանճա
ժանճա դ'Արկ
ժասմենա
ժենյա
ժիրայր
ժիրիկ
ժխտօրինակ (մաթ.)
ժնկ
ժոզեֆ
ժողովրդական արտիստ
ժողովրդավարություն (դեմոկրատիա) (հաս.-քաղ.)
ժողովրդատնտեսական
ժողովուրդ
ԺՎԿ (ժող. վերահսկ. կոմիտե)
ժուռնալիստ (լրագրող)

— Ի —

իբերո-կովկասյան
Իբն էլ Ֆաթի
իբր (իբրև)
Իգնատ
Իգնատիոս (պատմ.)
Իգնատի (ռուս.)
Իգոր
Իդա
իդեա
Իզաբելա
Իզմիր (պատմ. Ջմյուռնիա)
իզոտոն (ած., մաթ.) = նույնընթաց
Իթակե
Իլ դը Ֆրանս
Իլիոն
Իլյա (ռուս.)
իդձ
Իմաստուհի
Իմերեթիա
«Իմ ընկեր Նետոն»

Ինգա
Ինդոս
Ինդոստան
ինժեներ-մեխանիկ
Իննա
«Իններորդ ակիք»
Ինոկենտի (ռուս.)
Ինո(վ)կենտիոս
ինչ-ինչ
ինչ-որ
ինվարիանտ (ած., մաթ.) = անփոփոխական
ինվարիանտություն (մաթ.) = անփոփոխականություն
ինտեգրալային միջին
ինտենսիվություն
«Ինտ ուրիստ» (գլխ. վարչ.)
Ինքնավար Մարզ
ինքնիշխան
ինքնիշխանություն
իշխան
Իշխան
Իշխանուհի
իշխանապուր
իշխանի կոլոլակ
իշխանով փլավ
Իռակիմ (ռուս.)
Իռան (ռուս.)
Իոսիֆյան
իջնել (իջևան, իջևանատուն, իջեցում)
իջվածք
իջույթ
Իսաակի (ռուս.)
Իսաբել
Իսահակ(յան)
Իսայի
Իսաջան (յան)
Իսիկ Կուլ
Իսկական անդամ
Իսկանդար
Իսկուհի

Իսմենե
 Իսպանիա
 Իսսոս
 Իսրայել
 Իվան Ահեղ
 Իվանե (պատմ.)
 Խտալացի
 Խր (կահույք)
 Իրա
 Իրադարձություն
 Իրազեկ (քաջատեղյակ)
 Իրական
 Իրական քվերի բաղդատումը
 Իրակ(ություն) (ռեալիա)
 (հաս.-քաղ.)
 Իրամոլություն
 Իրավասու
 Իրավիճակ
 Իրացնելիություն (լիկվիդայնություն) (տնտ.)
 Իրաք
 Իրիմա
 Իր հյուսիս Եփաթ իշխան

— L —

Լադոգա լիճ
 Լազար (ռուս.)
 «Լազուր» (արտ. միավ.)
 Լալա
 Լալաբեկ
 Լալազար
 Լա Կրոզ Մաթյուրեն Վեյսիե
 Լա Մանշ
 Լամբար
 Լայնական
 Լայնակի հովիտ
 Լայնույթ (տատանման)
 Լայլացիզ
 Լանգետ
 Լանկաշիրի կոմսություն
 Լա Պլատա

Լապտաների ծով
 Լասկի
 Լաստառաքում
 Լա Վալե Պուսեն Շառլ ժան
 Լավաշով փլավ
 Լավրենտի (ռուս.)
 Լավրենտիոս
 Լատիոն (հին)
 Լատվիացի
 Լարա
 Լարիսա
 Լացիում (հին՝ Լատիոն)
 Լաուր (գետ)
 Լաուրա
 Լեգենդ
 Լեդի
 Լեզվաբորբ (խեյլիտ)
 Լեզվագրական
 Լեզվի պետական տեսչություն
 Լե Կրեզո
 Լեհական միացյալ բանվորական
 կուսակցություն
 Լեհաստանի Հանրապետության Սեյմ
 Լեհաստան
 Լեղապարկաբորբ (խոլեցիստիտ)
 Լեյբորիստական կուսակցություն
 Լեյլի
 Լեյկ Փլեսիդ
 Լեյտոն
 Լենա
 Լենդլորդ
 Լենինականի աղցան
 Լենինականի յուղաթոր
 «Լենինգրադ, ջեզ համար»-ի
 հեղինակը
 Լենինյան կոմունիստական երիտա-
 սարդական միություն
 Լենինյան մրցանակի դափնեկիր
 Լենինյան շրջան
 «Լենինյան ուղիով»-ի խմբագրություն-
 ք
 Լենկթեմուր

Լեռնֆիլմ
 Լեռն (ռուս.)
 Լեռնարդո դա Վինչի
 Լեռնիդ (ռուս.)
 Լեռնիդաս
 Լեռնտի (ռուս.)
 Լեպիդոս
 Լեռնային ապարներ
 Լեռնային Ղարաբաղ
 Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար
 Մարզ
 Լեռնիկ
 Լեռնցի
 Լև (ռուս.)
 Լևոն
 «Լևոնի վշտով» ոգևորված
 Լև Տոլստոյ
 Լերդ (Լերդանալ, Լերդացավ, Լերդա-
 պատառ)
 Լերկացուն
 Լե'րմոնտով-Լեբմոնտովի'
 Լեբմոնտովցի
 Լիա
 Լիանա
 Լիանուշ
 Լիավարտ հանձնում
 Լիզա
 Լիզիա
 Լիբանան
 Լիբիա
 Լիդեր
 Լիզա
 «Լիզին» (արտ. միավ.)
 Լիլի
 Լիլիթ
 Լիլիկ
 Լիլյա
 Լիկյորով կարամել
 Լիկուրզոս
 Լիմոնադ
 Լիմոնաթթու
 Լինել-չլինել

Լիպարիտ
 Լիպման
 Լիտր /վրկ
 Լիտր-վայրկյան
 Լիրա
 Լիրբ (Լորբանալ, Լորբայուն)
 Լիցքաթափում
 Լծորդ
 ԼՂ Հանրապետություն
 Լճածածան
 Լճացածություն
 Լճացում (ստագնացիա) (տնտ.)
 Լյարդ
 Լյուդմիլա
 Լյուդվիգ
 Լյուդվիգ վան Բեթհովեն
 Լյուդովիկոս
 Լյութեր
 Լյումեն (լմ)
 Լյուսի
 Լյուսյա
 Լյութս (լթ)
 Լյութսեմբուրգ
 Լոբախաշու
 Լոբափլավ
 Լոբի (կանաչ)
 Լոբով և Լոլիկով հավ
 Լոզան
 Լոթարինգիա
 Լուիկ
 Լուիկի թանձրուկով իշխան
 (զնդիկներ)
 Լուիկի թանձրուկով հորթի միս
 Լուիկի մածուկ
 Լուիկի պյուրե (սոուս)
 Լուիկով և ծվով տոլմա
 Լուիկով և սխտորով աղցան
 Լուիկով և վարունգով աղցան
 Լուիկով ձվածեղ
 Լուիկով շոգեփուկ սմբուկ
 Լոխում-թերթիկ
 Լոկ

«Լոկոմոտիվին» հաղթեցինք
 Լոկրիս
 Լոճի վոյեվոդություն
 Լոճեցի
 Լոռեցի
 Լոռու հրաբխային բարձրավանդակ
 Լոռու բորանի
 Լորա
 Լորդ
 Լորեստա
 Լորիկ
 Լորիս
 Լորձ (Լորձաթաղանթ, Լորձունք)
 Լորձենաբորբ (կատառ)
 Լորձուն (կենդ.)
 Լոքո
 Լրագիմուն
 Լրագրող (ժուռնալիստ) (մասն.)
 Լրակառուցում
 Լրահատկացում (սուբսիդիա, սուբ-
 վենցիա) (տնտ.)
 Լրատվամիջոց (մեդիա) (հաս.-քաղ.)
 Լցափոխիչ
 Լցակադապարում
 Լցոնած բաղ
 Լցոնած դոմիկ
 Լցոնած, թթու դրած սմբուկ
 Լցոնած լուլիկ (կոլոլիկ, հավ,
 սմբուկ)
 Լցոնած տաքոնդ
 Լցույթ
 Լուար (զետ)
 Լութեր
 Լուիզ(ա)
 Լուծարելիություն (լիկվիդայնու-
 քյուն) (տնտ.)
 Լուկա (ռուս.)
 Լուկիոս
 Լուկրեցիոս
 Լուկուլիոս
 Լուսաբեր
 Լուսանկար՝ Ե. Եսայանի

Լուսանուշ
 Լուսավարդ
 Լուսավորության մինիստրություն
 Լուսացի
 Լուսերես
 Լուսիկ
 Լուսիկե
 Լուսմին
 Լուսնթագ
 Լուսավարդ
 Լուրջ
 Լք(վութս)

— Խ —

Խաբեբա
 Խաբել (խաբուսիկ, խաբեություն)
 Խաղ
 Խաթուն
 Խաժակ
 Խալխին Գոլ
 Խաղաղություն կողմնակիցների հա-
 մաշխարհային կոնգրեսի
 մշտական կոմիտե
 Խաղաղության կոմիտե
 Խաղաղության համաշխարհային
 խորհուրդ
 Խաղաղության մրցանակ
 Խաղաղության պաշտպանության
 հայկական հանրապետական
 կոմիտե
 Խաղաղ օվկիանոս
 Խաղողաթթու
 Խաղողի թփով տուն
 Խանամիր
 Խանսայի մեկիջություն
 Խանդամիր
 Խանդութ
 Խանում
 Խաշ
 Խաշած իշխան
 Խաշած լեզու (հավ, կարմրախայտ)
 Խաշած հավ, հոնի թանձրուկով

խաշած հավ, լուլիկի թանձրուկով
 խաշիլ
 հաջատրյան
 հաջատուր
 հաջեն
 հաջենցի (պատմ.)
 հաջիկ
 խառը կոլուակ
 խառը շոգեխաշու
 խառնուրդ
 հասեցիկ
 հասիկ
 խավիար (դդմիկով)
 խավիծ
 խարդալ (բսբ.)
 խարդախ
 խարդավանել
 հարկով
 խարձ («1. եղեգնուտ, 2. ճումբ»)
 խարջ
 խարտիա
 խելք (մեցտալիտետ) (հաս.-քաղ.)
 խեղդ (խեղդել, խեղդամահ)
 խթադիքախտություն (կոլոպաթիա)
 հիկար
 հլղաթ(յան)
 խլուրդ
 խճակար(չություն)
 խմբագիր՝ Ս. Բ. Գևորգյան
 խմբաշնորհ (օլիգոպոլիա) (տնտ.)
 խմբավար
 խմբատիրություն (օլիգոպոլիա)
 (տնտ.)
 խմիչք
 խմորասնկախտ (կանդիդոզ)
 խմորեղեն
 խնամակալ
 խնամակալություն
 խնամարկու (կուրատոր)
 (հաս.-քաղ.)
 հնկանոս
 հնկո-Ապեր

խնձորի թանձրուկով հավ
 խնձորի սոուս
 խնձորով հնդկահավ
 խոգապուխտ (մաքած)
 խոզի գիրուցք
 խոզի (մսի) խորոված
 խոզի հալած ճարպ
 խոզի նրբերշիկ
 խոզի շոգեխաշուկի պահածո
 խոզուկ (պարօտիտ)
 խոլերա
 խոլորձ (բսբ.)
 խոխոջ (խոխոջուն)
 խոյեցի
 հոնարի
 խոշաք
 խոսելախտություն (լալոպաթիա)
 հոսե Ռաուլ Կապաբլանկա
 հոսրով
 հոսրովադուխտ
 հոսրովանուշ
 հոսրով բեկ
 հոսրովուհի
 խորաճարդ
 խորդ (խորդածագ)
 խորդենի
 խորդուբորդ
 հորեն
 հորենացի (պատմ.)
 խորհրդային Սոցիալիստական
 Հանրապետությունների Միություն
 խորհրդատու (կոնսուլտանտ) (գիտ.)
 խորհուրդ
 խորոված (բադրիջան)
 խորոված դդմիկ (կարտոֆիլ)
 խորոված կաքավ (իշխան, կարմրա-
 խայտ, ճուտ)
 խորոված սուկի
 խորովու
 խորտ կեղեն
 խորտ կերշիկ (եփած)
 հԱՅՍ լեմինյան մրցանակ

խրամ
խրամուղի
խրբուկ (քսբ.)
խրիստաֆոր (ռուս.)
խրոնիկա
խուբ-Բռնաշեն
խուլհամրերի ընկերություն
խումար
խունկիանոս
խուշուշ
խուրձ
խուրջին

— ծ —

ծագել (ծագում)
ծագումնային տիպ
ծածան
ծաղիկ
ծաղկազարդի տոն
ծաղկանուշ
ծաղկինե
ծայրահեղական
ծանրահակ
ծառուկ
ծատուր
ծեզ (ծեզին)
ծեծած մսով քաշովի
ծերեթե՛լի-ծերեթե՛լու
ծերուն
ծիածան
ծիրանաչրի ապուր
ծիրանաչրով կճուճ
ծծմբային հրաքար
Ծիր Կաթին
ծխախոտախտ (տաքակոզ)
ծղրիղ
ծնեբեկ
ծնեբեկով մսապուր
Ծովակ
Ծովակալության կղզիներ
Ծովիկ
Ծովինար

Ծովխաթուն

— Կ —

կաբարե
կագոր
Կադմոս (պատմ.)
կազմ
կազմակերպություն
կաթ (անարատ)
կաթնակարամել
կաթնահունց
կաթնամթերք
կաթնապուր
կաթնով
կաթով դրում (ծնեբեկ, կարտոֆիլ)
կաթով նրբերշիկ
կաթոցիկ
կալանիչ (տեխն.)
Կալիփսե
Կալկաթա
կալցիումի կարբիդ և նրա ածանցյալ-
ները
կախարդ
Կախի
կակղամարմիններ
կակղաճաբորբ (պուլպիտ)
Կակոս
Կահիրե
կահամբ (թավեցրած, աղ դրած)
կահամբով տոլմա
կամարածալ, կորածալ
կամարածալք, կորածալք
կամաց-կամաց
Կամբոջա
Կամենեց-Պոդոլսկ
Կամո
Կամսար
կամուրջ
կայանամեջ (տրանս.)
կայարանապետ
կայարանատան հերթապահ
կայարանատան պետ

Կայեն
 Կայծակ
 Կայմապարան
 Կայսերապետական (ի տարբերութիւն կայսերականի)
 Կայունացած
 Կայունացած (ստացիոնար) աստղեր
 Կայունացած (ստացիոնար) շարժում, հոսանք
 Կայուն տեղակայված
 Կանանց միջազգային օր
 Կանաչ լոբի
 Կանաչ լոբով շոգեխաշու (ծվածեղ)
 Կանաչ լոբու աղցան
 Կանաչ կիրակի
 Կանաչ ուլոռ
 Կանաչ լուլիկի մուրաբա
 Կանաչ լուլիկի մուսաքա
 Կանարյան կղզիներ
 Կանացի արծաճապուռ
 Կանգակետ
 Կանգառի կետ
 Կանգի կանգառի (մաթ.)
 Կանդելա (կդ)
 Կանխարգելում (պրոֆիլակտիկա) (հաս.-քաղ.)
 Կանյոն
 Կանն
 Կանվա
 Կանտ
 Կապ (առնչություն)
 Կապադոկիա
 Կապան (պատմ.)
 Կապանցի (պատմ.)
 Կապելլա
 Կապի բաժանմունք
 Կապիտոլիում
 Կապմին
 Կառավարում (մենեջմենտ) (տնտ.)
 Կառեր
 Կառլեն

Կառլոս
 Կառույց(ային)
 Կառուցվածք(ային)
 Կասիա (բսբ.)
 Կասիոս (Չայոս)
 Կասպից ծով
 Կաստիլիացի
 Կատարինե
 Կատող (էլ.)
 Կարագ (ամալի)
 Կարայի ծով
 Կարապետ
 Կարբիդ
 Կարգ (կարգադրել, կարգին, օրակարգ)
 Կարգապահություն
 Կարգավար (ղխպետներ) (մասն.)
 Կարգավիճակ
 Կարգավորյալ
 Կարգավորյալ բազմություն (թվազույգ, թվաչափ)
 Կարգավորյալ փոփոխական
 Կարգավորություններ
 Կարգավորությունների թիվ
 Կարգավորված
 Կարգավորված բազմություն
 Կարդալ
 Կարդինալ
 Կարեն
 Կարգախ
 Կարթագեն
 Կարիատիդ
 Կարիբյան ծով
 Կարին (հին)
 Կարինե
 Կարլ
 «Կարծես թե»-ի հերոսի հոգեբանությունը
 Կարծրախտ (սկլերոզ)
 Կարմեն
 Կարմիր աստղի շքանշան
 Կարմիր բանակի փողոց

Կարմիր դրոշի շքանշան
 Կարմիր ծով
 Կարմիր կիրակի
 Կարմիր քամի (երիզիպելաս)
 Կարմրաբորբ (երիզիպելա)
 Կարմրախայտ
 Կարմրացանոտություն
 (երիթեմատոզ)
 Կարսեցի (պատմ.)
 Կարոլինյան կղզիներ
 Կարողություն (ՅԵԿ-ի)
 Կարոսով ոչխարի միս
 Կարպիս
 Կարս
 Կարսեցի
 Կարսի թագավորություն
 Կարսի խորոված
 Կարտոֆիլի աղցան
 Կարտոֆիլով իշխան (իշխանապուր,
 մուսաբա, տիպ)
 Կաուչուկի գործարան
 Կաուցկի
 Կաքավիկ
 Կզ-ով
 Կելվին (Կ)
 Կեկեկ
 Կեդտաջուր
 Կեմերովոեցի
 Կենդանական աշխարհ
 Կենսաքիմիա
 Կենտրոնական Աֆրիկա
 Կենտկոմ (կուսակցության)
 Կենտրոն
 Կենտրոնական վիճակագրական
 վարչություն
 Կենտրոնահամաչափ պատկեր
 Կենտրոնահամաչափություն
 Կենտրոնային համաչափություն
 Կենցաղմիջ
 Կեպկա
 Կեսարացի
 Կեսարիա

Կետագիծ
 Կերպար (իմիջ) (հաս.-քաղ.)
 Կեֆալոնիա
 Կզըլ Կում
 Կզըլ Օրդա
 Կիկյան փողոց
 Կիևցի
 Կիլիկիայի հայկական պետություն
 Կիլոգրամ (կգ)
 Կիլովատ-ժամ
 Կիմ
 Կիմա
 Կիմ Իր Սեն
 Կիմ (կնոջ)
 Կիպրոս
 Կիսա ժայռային
 Կիսափորոտած հավ
 Կիր (ռուս.)
 Կիրակոս
 Կիրիլ (ռուս.)
 Կիրովաբադ
 Կիրովականի գաթա
 Կլասիցիզմ
 Կլավդիա
 Կլավդիոս
 Կլարա
 Կլոակա (պատմ.)
 Կլոն (մոսկովյան)
 Կլոր ճիճու
 Կլոր որդ
 ԿԿ
 Կճղակավորներ
 Կճուճ
 Կճուճի կարմրախայտ
 Կյուրեղ
 Կյուրոս
 Կնյազ
 Կոզլով
 Կոզմա
 Կոթողի
 Կոլայի թերակղզի
 Կոլեզա

կոլեգիա
 կոլեկտիվ
 Կոլխիզա
 կոլտակ
 կոլտիկ
 կոլումբիացի
 Կոլումբոս
 կոկոն
 կոկորդ
 կոկոռչի մուրաբա
 կոկում (տեխ.)
 կողակ (տապակած)
 կողամիս
 Կողբացի (պատմ.)
 կողբեցի
 Կողքիս (պատմ.)
 կոճապղպեղ (աղացած)
 կոմբինատորային անալիզ (տոպոլոգիա)
 կոմբինատորիկա
 կոմբինացիաներ
 կոմբինացված ճարպ
 Կոմիտաս
 Կոմենոս
 կոմպակտ (ած., մաթ.)=սերտ
 կոմպակտ (գոյ. մաթ.)= սերտությ
 կոմպակտություն (մաթ.)= սերտու-
 քյուն
 կոմպլեքս
 կոմպլեքսային
 կոմպոզիտոր
 կոմպոզիտորների միություն
 կոմպոտ (անկորիզ ծիրանի)
 կոմունիզմ
 կոմունիստ
 կոմունիստական կուսակցություն
 կոյանոց (կնդք.)
 կոյանցք (կնդք.)
 կոյուղի
 կոնարդ
 կոնգրեսմեն
 կոնսերվատորիա

Կոնստանտին (ռուս.)
 կոնտրաներ
 կոնտրավալանտ (ած., մաթ.)= հա-
 կափոփոխակալին
 կոնտրավալանտ (գոյ., մաթ.)= հա-
 կափոփոխակ
 կոնցենտրատներ և համեմունք
 կոնցերտ (երաժշտ. ստեղծ.)
 կոնֆետ
 կոնֆերանս
 Կոնֆուցիոս
 կոշեցի
 կոորդինատ
 կոռպերացիա
 Կոպենհագեն
 Կոպեռնիկոս
 կոպի հատիկաբորբ (տրախոմա)
 կոռեկտ (ած., մաթ.)= ճշտորոշ
 կոռեկտություն (մաթ.)= ճշտորոշու-
 քյուն
 Կոռնելիոս
 Կոսիգին
 Կոստան
 Կոստանդին
 Կոստանդնուպոլիս
 կոստյում
 կովարիանտ (ած., մաթ.)=համափո-
 փոխակալին
 կովարիանտ (գոյ., մաթ.)=համափո-
 փոխակ
 կովարիացիա (մաթ.)=համափոփո-
 խակում
 Կովկաս
 Կովկասի լեռնաշղթա
 «Կոտայք» (արտ. միավ.)
 Կոտայքի բորանի
 կորածալ(ք)
 կորդ (կորդանալ)
 Կորդիլերյան լեռներ
 Կորդիլերներ
 կորեկի ծավար
 կորիզով ծիրանի (ղեղձի) կոմպոտ

կորկոտ
 կորկոտապուր
 կորկոտով մսապուր
 Կորյուն
 կորնթարդ
 Կորնթոս
 կպրաթթվի մուրաբա
 կպրօճառ
 կվաս (հացի)
 կվարցիտ
 ԿՎՎ (կենտ. վիճ. վարչություն)
 կՎտ-ով
 կտրտած սմբուկ
 Կրակովի վոյնադություն
 Կրասնոյարսկի երկրամաս
 Կրասոս
 Կրեսոս
 Կրեստե
 Կրիվոյ Ռոզ
 Կրիսթուլադ
 կրկես
 կրոսվորդ
 կցուրդ
 կուեստներ և միաթեք
 կատարներ
 կուլոն (ԿԼՆ)
 կուլտմին
 կուլտուրա
 կու-կլուքս-կլան
 կուղբ (կենդ.)
 կույրների ընկերություն
 կուսակցության կենտկոմ
 կուսակցության կենտկոմի
 քարտուղար
 կուսակցություն
 կուտակումային
 կուտապ
 կուտում
 Կուրիլյան կղզիներ
 Կուրիոս Դենտատոս

— Գ —

Հաագա
 Հաբեթ
 Հաբեթնակ
 Հաբեշստան
 Հաբսբուրգ
 հագենալ
 հագնել (հագը, հագուստ)
 հագուստ
 հագուրդ
 Հադես
 հազարաթերթիկ
 Հազարապետ
 Հազարավարդ
 հազարավորներ (մաթ.)
 հազարավորների դաս
 հազարերորդ
 հազարերորդական (մաս)
 հազարերորդականների կարգ
 հազ. հա-ով
 հազ. ծիառած
 հազ. տ-ով
 Հազկերտ
 հալած պանիր
 Հալեպ
 Հալիկառնաս
 հալիմ (նավասարդի հարիսա)
 Հալլեյ
 հալվա
 հալում
 հալույթ
 հալք
 Հախնազար
 հակափոփոխակ (գոյ., մաթ.)
 հակափոփոխկային (մաթ.)
 հակափոփոխկային վեկտոր
 հակընթաց (ած., մաթ.)
 Հակոբ
 հակոբեցի (բսբ.)
 հակոբուկ (բսբ.)
 հաղարջ
 հաղարջի մուրաբա

Զաղթանակի տոն
 հաղորդ (հաղորդել, անհաղորդ)
 հաճարի ձավար
 հաճարով քաշովի
 հաճնեցի
 համագիծ վեկտորներ
 Համադան
 Համազասպ
 Համազասպուհի
 համաթեքայնություն (մաթ.)
 համաժողով
 համալիր (շին.)
 համալիր (սպորտ. կոմպլեքս)
 համալիրային
 համախառն շոգեխաշու
 համակազմ (մեթ.)
 համակառույց (ճարտ.)
 համակարգ (զիտ.)
 համակարգ (կոորդինատային, հա-
 վասարումների, անհավասարու-
 թյունների, ուժերի)
 համակենտրոն (ած., մաթ.)
 համակենտրոն շրջանագիծ
 համակիզակետ (ած., մաթ.)
 համակիզակետ կորեր
 համահավաք ծք
 համահերթ վեկտորներ
 համաձայնագիր (կոնվենցիա)
 (տնտ.)
 Համամիութենական արհեստակցա-
 կան միությունների կենտրոնա-
 կան խորհուրդ
 Համամիութենական լենինյան կո-
 մունիստական երիտասարդա-
 կան միություն
 համայնապատկեր
 Համայնքների պալատ (Անգլիայի)
 համաչափ (պատկեր)
 համաչափականություն (մաթ.)
 համաչափություն (մաթ.)
 համառանցք զլաններ
 համառանցք (ած., մաթ.)

համասեռ քազմանդամ
 Համասփյուռ
 համատիրություն (կոնդոմինիում)
 (հաս.-քաղ.)
 համարակալում
 համարժեք (մաթ.)
 համարժեք անհավասարություններ
 համարժեք հավասարումներ
 համարժեք պատահական
 համարժեքության հարաբերություն
 համարձակ
 համացրիվ (ած., մաթ.)
 համացրիվություն
 համափոփոխակ (զոյ., մաթ.)
 համափոփոխական (մաթ.)
 համափոփոխական (մաթ.)
 համաֆոկուս (ած., մաթ.)=համակի-
 զակետ
 Համքարձման տոն
 համքարձում
 Համքարձում
 Համբուրգ
 համեմատել (կոտորակները)
 համեմատելի (մեծություններ)
 համեմատում
 Համեստ
 համերանգություն
 համերգ (մեներգ, զովերգ)
 համընկնելի (հատվածներ, պատկեր-
 ներ)
 համընկնելիություն
 Համժողովություն
 Համիկլար
 Համլետ
 Համլիկ
 Համո
 Համսուն
 համրել (մինչև 100)
 համրելի (քազմություն)
 հայ-անգլերեն
 Հայաստան
 Հայաստանի Ազգային հերոս

Հայաստանի առաջին հանրապետություն

Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողով և Կառավարություն

Հայաստանի Հանրապետություն

«Հայաստանը երգերի մեջ»-ը բանաստեղծաշար է

Հայաստանի երգչախմբային ընկերություն

Հայաստանի երիտասարդական կազմակերպությունների կոմիտե

Հայաստանի կոմպոզիտորների միություն

«Հայաստանի հանքային ջրեր» (արտ. միավ.)

Հայաստանի ճարտարապետների միություն

Հայաստանի նկարիչների միություն
«Հայարդկապ» (արտ. միավ.)

Հայարփի

Հայգիտսեխխորի (հանրապետ. խորհուրդ)

Հայգլխեներգո (վարչ.)

Հայգլխջոշին (վարչ.)

Հայգյուտխորի

Հայգունմետաղ (վարչ.)

Հայդեթերգ

հայ եկեղեցու գործերի կոմիտե
հայեցակարգ (կոնցեպցիա) (գիտ.)

«Հայլեկտրալույս» (արտ. միավ.)

«Հայլեկտրալկապ» (արտ. միավ.)

«Հայլեկտրամեքենա» (արտ. միավ.)

«Հայլեկտրաշարժիչ» (արտ. միավ.)

Հայիթի

Հայխաթուն

«Հայծխախոտարդ» (արտ. միավ.)

Հայկ

Հայկազ

Հայկակ

«Հայկական բանակ»

հայկական երգի-պարի վաստակավոր անսամբլ

հայկական երկրաբանական ընկերություն

Հայկական Պար (լեռնաշղթա)

հայկական պետական մանկավարժական ինստիտուտ

Հայկական հսՄ

Հայկական հորիդոլային Սոցիալիստական Հանրապետություն

Հայկական հսՄ զԱ հրատարակչություն, 1981

Հայկական հսՄ «Կարմիր խաչի» ընկերության կենտրոնական կոմիտե

Հայկական հսՄ պարի պետական անսամբլ

Հայկանդուխտ

Հայկանուշ

Հայկարամ

«Հայկեցադղբ» (արտ. միավ.)

Հայկինո

Հայկ Նահապետ

Հայկոոպ (միություն)

Հայկրկզումմետաղ (վարչ.)

Հայկրկսևմետաղ (վարչ.)

Հայկուհի

Հայկուշ

Հայկուրորտ (հանրապետական խորհուրդ)

«Հայծուկարտսպառ» (արտ. միավ.)

Հայծուկ վարչություն

«Հայծեմապակի» (արտ. միավ.)

«Հայխաստոց» (արտ. միավ.)

Հայխացարդ

Հայիդրոտեներգաշին (վարչ.)

Հայիրշեջ (ընկերութ.)

«Հայիուշանվեր» (արտ. միավ.)

Հայմատառ

Հայմե (Հայնրիխ)

Հայնյութեզերվ (տեսչ.)

Հայնրիխ

«Հայոսկի» (արտ. միավ.)

«Հայոց աշխարհ»

Հայպատմիուշ ընկերություն

Զայպետիրատ
 Զայպետտանդարտ (վարչ.)
 «Զայջրփրկ» (ընկերություն)
 Զայ ռամկավար ազատական կու-
 սակցություն
 հայ-ռուս-լատիներեն
 «Զայվերելակ» (արտ. միավ.)
 հայտարարագիր (դեկլարացիա)
 (հաս.-քաղ.)
 Զայտուրիզմ (հանրապետ. խոր-
 հուրդ)
 հայրենաբաղձ
 հայրենադարձության կոմիտե
 Զայրենական մեծ պատերազմ (Մեծ
 Զայրենական)
 Զայրենական պատերազմի առաջին
 աստիճանի շքանշան
 «Զայրենի թվի» թարգմանությունը
 Զայրենիքի շքանշան
 Զայրապետ
 Զայրիկ
 Զայրում
 «Զայքիմմեքենա» (արտ. միավ.)
 Զայֆա
 հանդես
 հանդերձ (հանդերձանք, հանդերձա-
 րան)
 հանդիսամուլություն
 Զանկուռ
 հանձնակատար
 Զաննիբալ
 Զաննովեր
 հանրապետական դատախազություն
 հանրապետական հանրային գրա-
 դարան
 հանրապետության նախագահ
 հանրապետություն
 «Հանրապետություն» կուսակցու-
 թյուն
 Զանրի
 հանցակալխում (պրոֆիլակտիկա)
 (իրավ.)

Զանքային լեռներ
 հաշիվ (գոյ.)
 հաշվադրույթ
 հաշվամեքենա
 հաշվասարք
 հաշվարար (անձ)
 հաշվարկում (արտադրանքի արժե-
 քի)
 հաշվաքանոն
 հաշվել (ա. դրամը, բ. ֆունկցիայի
 արժեքը)
 հաշվելը (մաթ.)
 հաշվեկշիռ
 հաշվիչ (ած.)
 հաշվիչ (գոյ.)
 հաշվիչ մեքենա
 հաշվիչ սարք
 հաշվող (անձ.)
 հաշվողական (կենտրոն, մեթոդներ)
 հաշվողական ալգորիթմ (ընթացա-
 կարգ)
 հաշվում (ծախսերի)
 հապալասի մուրաբա
 հաջի
 Հաջի-Մուրադ
 հաջող (հաջողակ, հաջողություն)
 հաջորդ
 «Հառաչանքը» ա չքի է ընկնում...
 Հասան
 հասարակական-քաղաքական
 Հասնիկ
 հասողոց
 Հաստրուբալ
 հաստույթ
 Հասրաթ(յան)
 հասուդա
 հավ
 Հավայան կղզիներ
 Հավանա
 հավապուր
 հավասարաթեք (գոյ., մաթ.)
 հավասարաթեքայնություն (մաթ.)

հավասարաթեքության գիծ
 հավասարակողմ եռանկյուն
 հավասարահնարավոր պատահույթ-
 ներ
 հավասար անվերջ փոքրեր
 հավասարաթեքության գիծ (ճընշ-
 ման)
 հավաքորդ (կոլեկցիոներ) (մասն.
 հավաստագիր (վաուչեր, սերտիֆի-
 կատ) (տնտ.)
 հավաստագրում (սերտիֆիկացում)
 (տնտ.)
 հավաստի պատահույթ
 հավաքակայան (տրանսպ.)
 հավելորդով մոտավորություն
 հավելուկ
 հավելույթ
 հավի կոլոլիկով արգանակ
 հավով թրմածալուր
 Հավր
 հատարկել (մաթ.)
 հատարկման եղանակ (մաթ.)
 հատիկ
 հատիկուռուցքոտություն
 (գրանուլոմատոզ)
 հատիաշ լոբի
 հատման գիծ
 հատման կետ
 հատով
 հատվածակողմ
 հատվածային
 հատ(վ)ել
 հատվող (հատվող ուղիներ, բազմու-
 թյուններ)
 հատվող պատկերներ
 հատուկ երշիկ
 հատում (գծերի հատում)
 հատույթ (հորիզոնական հատույթ)
 հատույթի մակերես
 հատույց
 հարաբերական սխալ (մաթ.)
 հարաբերակցություն (մաթ.)

Հարազատ
 հարականջաբորբ (պարոտիտ)
 Հարավային Ամերիկա
 հարավ-արևելք
 Հարավսլավիա
 հարավցի
 հարատամնախտ (պարոդոնտոզ)
 հարատամնախտություն
 (պարոդոնտոպաթիա)
 հարացույց
 հարբել
 հարգել (հարգանք)
 հարդ
 հարդար (հարդարել, հարդարանք)
 հարթագիծ
 հարթման մակերևույթներ
 հարիմգ
 հարիսա
 Հարիսոն
 հարձակողական (ագրեսիվ) (քաղ.)
 հարձակվել (հարձակում, հարձակո-
 ղական)
 հարմոնիկ (ֆունկցիա, անալիզ)
 100-ամյա
 Հարյուրամյա պատերազմ
 հարյուրավորներ
 հարյուրերորդ
 հարյուրերորդական (մաս)
 հարյուրերորդականների կարգ
 հարյուրհազարավորներ (մաթ.)
 հարյուրմիլիոնավորներ (մաթ.)
 հարսանեկան ապուր
 հարսանեկան փլավ
 Հարտման
 Հարց (տեղանուն)
 հարցաթերթ(իկ)
 Հարություն
 Հարուն ալ Ռաշիդ
 հացաբուլկեղեն
 հացամթերքմի
 «Հացի խնդիր»
 հացի կվաս

հացով և կանաչ տխով ձվածեղ
 Յաֆիզ
 ԶԳՄ (Հայաստանի գրողների միու-
 քյուն)
 Զերե
 Զերբիդյան կղզիներ
 հեզ («խեղճ»)
 հեզ (հեզել - «վանկարկել»)
 Զեզել
 հեզնանք
 Զեթում (պատմ.)
 Զելզոլանդ
 Զելենոս
 Զելլադա
 Զելլեսպոնտոս
 Զելսինգֆորս
 Զելսինկի
 Զելվեցիա
 Զելվեցիոս
 Զելվեցիոս
 հեկատոմբ (պատմ.)
 Զեկտոր
 Զեկուք(ե)
 հեղափոխություն
 հեղձ (հեղձամահ)
 Զեղնար
 Զեղուշ
 Զեմոս
 հեմամեք (շին.)
 Զեման
 հեմրի (Հ)
 Զեմրիկ
 հեմք (մաթ.)
 հեմքահյուսվածք (ստրոմա)
 հեշտոցաբորբ (կուլպիտ)
 Զեջաս
 հեռագնա նպատակներ
 հեռավորարևելյան
 Զեռավոր Արևելք
 Զեսիոդոս
 Զեսպերիա
 հեսպերյան խնձորներ

Զեսպերյաններ
 Զեսսեն
 Զեսու Նավի
 հետադեմ ուժեր
 հետադիմություն
 հետազննական
 հետազննություն (ճանապարհի
 ծրագծի)
 Զերա
 Զերաթ
 Զերակլ
 Զերակլես
 Զերակլիտ
 հերքարիում
 Զերբարտ
 Զերիկ
 Զերիք
 Զերիքնազ
 Զերկուլանում
 Զերկուլես
 Զերիներ
 հերձ (հերձել, հերձամահ)
 Զերման
 Զերմել
 Զերմես
 Զերմինե
 Զերմոնե
 Զերոդոտ
 Զերոստրատ
 «Զերոսուհի մայր» կոչում
 Զերովդես
 Զերսելյա
 Զերսիլե
 Զերսիկ
 հերց (Հց)
 Զերցեզովինա
 Զեփեստոս
 «Զգոր հայրենիք» կուսակցություն
 հզորություն (հեկ-ի)
 հէկ
 ԶԹԳՄ (Հայաստանի թատերական
 գործիչների միություն)

3ԺՄ (Հայաստանի ժուռնալիստների
 միություն)
 Հիացինտ
 հիգիենա
 հիդրավիկական (ջրաբաշխական)
 մամուլ
 հիդրոէլեկտրական (ՀԷԿ)
 «Հիդրոհաղորդակ» (արտ. միավ.)
 հիլ
 Հիլդեբրանդ
 ՀԻՀԳ հայկական բաժանմունք
 Հիմնալայան լեռներ
 հիմունքներ
 Հին Արևելք
 հիմնգերոդ
 Հինդուկուշ
 Հինդուստան
 Հին Հռոմ
 Հին Հունաստան
 «Հին ու նոր երգ ու վերքերից»-ի
 բնագիրը
 հիպերբոլ
 հիպնոս (հիպնոզ)
 Հիպոկրատ
 Հիսուս Քրիստոս
 ՀԼԿԵՄ
 ՀԼԿԵՄ Սպիտակի շրջկոմ
 ՀԽՍՀ Պետական մրցանակ
 ՀԿԿ Կենտկոմ
 ՀԿԿ ԿԿ
 ՀՀ Կառավարություն
 ՀՀ Վճարելի դատարան և Սահմանադրական դատարան
 հղկում
 Հմայակ
 Հմայիլ
 Հյուզո
 Հյուսիսային ծով
 Հյուսիսային սառուցյալ օվկիանոս
 Հյուսիսային պատերազմ
 հյուսիս-արևելք
 հյուսիս-արևմուտք

հյուսիսցի
 հյուրախաղ
 Հնագանդ
 Հնդկական օվկիանոս
 Հնդկաչին
 Հնդկաստան
 Հնդստան
 հնացածություն
 Հոբ, Հովբ (պատմ.)
 հոբեյար
 հոբոյ
 Հոբս
 հոգ (հոգաբարձու, հոգատար, հոգալ)
 հոգեախտություն (փսիխոպաթիա)
 հոգեգարություն (փսիխոզ)
 հոգի (հոգեառ, հոգեբանություն)
 հոգևոր մշակույթ
 հոգնակի
 հոգնել
 հող (հողորոշ)
 հողաբորբ (արթորիտ)
 հողախտ (արթորոզ)
 հողախտություն (արթորոպաթիա)
 Հոլանդիա
 Հոլբախ
 Հոլշտայն
 Հոկ
 Հոկայդոյի պրեֆեկտուրա
 հոկեյ
 Հոկտեմբերյան սոցիալիստական
 մեծ հեղափոխություն
 Հոհեմցուլլերներ
 հողաբաժին
 հողակտոր
 «Հող և ազատություն» կուսակցություն
 «Հողի արյուն»
 հողմաէլեկտրական
 Հոմերոս (պատմ.)
 հոնապուր
 Հոնդուրաս

Զոնիական ծով
 հոնի մուրաբա
 Զոնկոնգ
 Զոնոլուլու
 Զոնորիոս
 Զո Շի Մին
 Զոռոմ
 Զոռոմսիմ
 Զոռոմսիմե
 հոս (տեխն.)
 հոսային
 հոսանուտ (ջուր)
 հոսաջրեր
 հոսարան
 հոսք
 հոսքային
 Զովակիմ
 Զովան
 հովանավորական քաղաքականու-
 թյուն
 Զովասափ
 Զովբ
 Զովիկ
 Զովիան (պատմ.)
 Զովիանն(ես) Անհող
 Զովիաննե (Զոռմի կին պապ)
 Զովիաննես
 Զովիան Ոսկեբերան (պատմ.)
 Զովիանջան
 Զովնաթան
 Զովնան
 Զովսեփ
 հովվական խորովու
 հոտավետ օճառ
 հոտավետ տաքդեղ
 հորատանցում (հանք.)
 Զորացիոս
 հորդ (հորդեւ, հորդանաւ)
 հորդա
 Զորդանան (գետ)
 Զորդանան (երկիր)
 հորթի երշիկ

հորթի լցոնած կրծքամիս
 հորթի միս
 հորթի մսից կուլակ, կարտոֆիլով
 հորձան (հորձանք, հորձանուտ)
 հպում (տեխն.)
 Զեմոս
 Զեմոս
 հռչակագիր (դեկլարացիա)
 (հաս.-քաղ.)
 Զռոդոս
 Զռոմ
 Զռոմեական կայսրություն
 Զռոմուլոս
 հա. լայն.
 ԶՍՄ ԳԱ լեզվի ինստիտուտ
 ԶՍՄ Գերագույն սովետ
 ԶՍՄ Նոյեմբերյանի շրջան
 հվ. լայն.
 Զրագդան
 «Զրագդանը» լեփ-լեցուն էր
 Զրագդանի ծոր
 Զրածին
 հրածիգ
 Զրահատ
 Զրայր
 հրանոթի անձնակազմ
 Զրանտ
 Զրանուշ
 Զրաչ
 Զրաչուհի
 Զրավարդ
 հրատպետկոմ
 Զրարփի
 հրաքար
 հրդեհ
 Զրեաստան (Զուդայի երկիր)
 Զրեղեն
 Զրո երկիր
 Զրուշ
 Զուա Գոֆեն
 Զուանհե
 հրուշակեղեն

Դուբեյի երկիր
 Դուդզոն
 Դուդզոնի ծոց
 Դուլիանոս
 Դուլիոս Կեսար
 Դուլիայան միապետություն
 Իոնմ սեր
 Դունան
 Դունաստան
 Դունգարիա
 Դուլյան տոմար
 Իուլամրցուն (մեմորիալ) (մարզ.)
 Դուռիկ
 Դուս
 Դուսիկ
 Դուսյան
 Դուստիմիանոս
 Դուստինոս
 Դուրի
 Դուրիկ
 Դուրիջան
 Դուրիեր
 Դուրմետ
 Դուրոն
 ԴՕՊ

— 2 —

ծագ (ծագուկ)
 ծագար (ծագարածև)
 ծախորդ
 Զախորդ Փանոս
 ծայնագիր
 ծավար (կորեկի)
 ծավարապուր
 ծավարեղեն
 ծավարով քաշովի
 ծարորդ
 Զաուցիկաու (այժմ Օրջոնիկիձե)
 ձգողական
 ձգողականություն (գրավիտացիոն)
 ձգողականության հաստատուն
 ձգողության դաշտ

ձգողության տիեզերական
 ձգողության հաստատուն
 ձգողություն (տիեզերական)
 ձեթ (արևածաղկի)
 ձեռքի օճառ
 ձեռք ձեռքի
 ձևակերպել (մաթ.)
 ձևակերպում
 ձևավոր շոկոլադ
 Ձենով Օհան
 ձերբակալել (ձերբագատել)
 ձիաձուկ
 ձիամարզություն
 ձիգ (ձգել, ձգձգել)
 Ձիթենյաց լեռ
 ձկնեղեն կերակուրներ
 ձկնկուլ
 ձկնորսական իշխան
 ձմեռային բոգբաշ
 ձմերուկի մուրաբա
 ձյունածածկ (ույթ)
 ձյունային կլիմա
 Ձոն
 Ձոնիկ
 ձորձ (ձորձաբեր, ձորձեղեն)
 ձվածեղ
 ձվածեղով փլավ
 Ձվակերյան
 ձվասոուս
 ձվարդ
 ձվով դոմիկ (իշխան, ոչխարի միս)
 ձվով և բանջարեղենով աղցան
 ձվջուր
 ձուլակաղապարում
 ձուլույթ
 ձուկ և ձկնեղեն
 ձուկպետկոմ

— 3 —

Ղազախստան
 Ղազար(յան)
 «Ղազարը գնում է պատերազմ»-ի

գլխավոր հերոսը
 Ղազարոս
 Ղազվին
 Ղալումյան
 Ղահրամանյան
 Ղամբար(յան)
 Ղանդահար
 ղանձիլի աղցան
 Ղասաբյան
 Ղարա Բողազ Գյոլ
 Ղարիբ(յան)
 Ղարիբջան
 Ղափան
 ղեկասահնակ (բոբսլեյ) (մարզ.)
 Ղևոնդ
 Ղզլար
 Ղոփտ
 Ղրիմ
 Ղրիմի լեռներ
 Ղուկաս
 Ղունկիանոս (պատմ.)
 Ղուրան

- Ճ -

Ճազար
 Ճակնդեղ
 Ճաղար
 Ճապուկ
 Ճայ
 Ճայեկ (ճայակ)
 Ճայթուկ
 Ճապոնիա
 Ճառագայթ
 Ճառագայթների համակենտրոն
 փունջ
 Ճավա
 Ճարպ (խոզի)
 Ճարպագեղձուռուցք (աթերոմա)
 Ճարպախուլոտություն
 (աթերոմատոզ)
 Ճարպոտություն (լիպոմատոզ)
 Ճարպուռուցք (լիպոմա)

Ճգնավորյան
 Ճեպագրույց (բրիֆինգ) (հաս.-քաղ.)
 Ճիգ (ճգնել, ճգնաժամ)
 Ճիճվախտ (հելմինթոզ)
 Ճլբուր
 Ճկվածք
 Ճնշամիջոցներ
 Ճնշումային ջրեր
 Ճշտորոշ (ած., մաթ.)
 Ճշտորոշ խնդիր
 Ճշտորոշ սահմանում
 Ճշտորոշ ություն, ճշտորոշ լինելը
 (մաթ.)
 Ճոպանախցիկ
 Ճտով և ամբուկով բորանի
 Ճտով և կանաչ լոբով բորանի
 Ճտով փլավ
 Ճրագ
 Ճրագու
 Ճուտ, չոր մրգով
 Ճուտիկ

- Մ -

Մագաղ
 Մագելանի նեղուց
 Մագթաղ
 Մագթաղինե
 մագնիս
 Մադաթ
 Մադլեն(ա)
 Մադոյան
 մագրեցի
 մագասնկախտ (տրիխոմիկոզ)
 մագափնջոտություն (տրիխոմատոզ)
 մագափունջ (տրիխոմա)
 մաթեմատիկական առաջադրություն
 մաթեմատիկական ինդուկցիայի սկզ-
 բունքը
 Մաթևոս
 Մաթիլդա
 Մաթուսաղա
 Մալայան արշիպելագ

Մալխաս
 Մալվինա
 Մալվինե
 Մախմուր
 մախոխ
 Մախչան
 մածնաբրդոշ
 մածնով կանաչ լոբի
 մածուկ (լոլիկի)
 մածուն
 Մակաբե
 մակածին հանքավայր
 Մակար
 մակարդ
 մակարդակ
 մակարդակագիծ (ջերմության)
 մակարդուկագոյացում (թրոմբոզ)
 Մակ-Թավիշ
 ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար
 մակրո-, մեզա-, միկրոաշխարհ
 ՄԱԿ-ում
 Մակ-Քորմիկ
 Մահարի Աբու-Լ-Ալա
 Մահմեդ
 Մահտեսի
 Մահտեսյան
 Մադաթ
 Մադաթիա (պատմ.)
 մադձ
 Մամաջան
 Մամբրե
 Մամիկ
 Մամիկոն
 մամլած շաքար
 մամլանիշ
 «Մամուլի տեսություն»
 Մայա
 Մայակովսկի-Մայակովսկո՛ւ
 Մայիլ
 Մայիս
 Մայիսի մեկ
 1920 թ. Մայիսյան ապստամբություն

Մայիսյան փողոց
 Մայնի Ֆրանկֆուրտ
 «Մայրական փառք» շքանշան
 Մայրամուշ
 Մայրապետ
 «Մայրենի լեզվի» հրատարակություն-
 ցը
 Մայր Թերեզա
 մայրցամաքային
 Մայրության և գեղեցկության տոն
 Մանա
 Մանան
 Մանաս
 Մանասե
 Մանասեր
 Մանասպ
 Մանավազ
 Մանդակ
 Մանե
 Մանթաշ
 մանթապուր
 Մանիկ
 Մանիշակ
 մանկաբարձ
 մանկական օճառ
 Մանյա
 Մանյակ
 Մանչեստր
 Մանջուրիա
 Մանսուր
 Մանվել(յան)
 մանրած բրինձ
 մանրած խոզապուխտ
 մանրահարինգ
 մանրանկար
 մանրեհիմք
 մանր-մուր
 Մանուկ
 Մանուշ
 մաշկաբորբ (դերմատիտ)
 մաշկախտ (դերմատոզ)
 մաշկախտություն (դերմոպաթիա)

մաշուռուցք (դերմատոմա)
 Մաշտոց (պատմ.)
 Մառ Յզեդուն
 Մառ
 Մառլեն
 Մառլենա
 Մառն
 Մասեհ(յան)
 Մասիկ
 Մասիս
 «Մասյաց աղավնու» հակառակորդ
 Մասյացոտն գավառ
 մասնաճյուղ
 մասնաշենք
 մասնորդ (քվոտա) (տնտ.)
 մասսա(ներ)
 մասսայական
 Մաստարայի Սուրբ Հովհաննես
 մաստարեցի
 մասրամածուն
 Մավրիկիոս
 Մատենադարան
 Մատթեոս (պատմ.)
 մատղաշի նրբերշիկ
 «Մատյան ողբերգության» պոեմը
 մատնաշունչ (պանարիցիում)
 Մատոչկին Շար
 Մատվեյ (ռուս.)
 Մարա
 մարագ
 Մարաթոն
 Մարան
 Մարաստան
 Մարատ
 մարգ (մարգախոտ)
 մարգագետին
 Մարգար
 մարգարե
 մարգարին
 մարգարին (կենդանական)
 մարգարիտ
 Մարգարիտ

Մարգարիտա (ռուս.)
 մարդ (տմարդի)
 մարդահամարի հաշվարարներ
 մարդաքանակ
 մարդ-ը գրվում է դ-ով
 մարդկայնացուն (հումանիզացիա)
 (հաս.-քաղ.)
 մարդ-օր
 մարգադաշտ
 մարգական ընկերությունների և կազ-
 մակերպությունների միություն
 մարգասարք (տրեմաժոր) (մարգ.)
 մարզոց (սպորտ.)
 Մարզպան
 Մարզպետ
 Մարթա
 Մարի
 Մարիա (ռուս.)
 Մարիամ
 Մարիանա
 Մարիանե
 Մարիետա
 մարինադ
 Մարինե
 Մարինոս
 Մարիցա
 Մարկ (ռուս.)
 Մարկելոս
 Մարկոս
 Մարկոս Ավդեյիոս
 Մարկ Տվեն
 մարմաջ
 Մարմար
 Մարմարա ծով
 մարմին
 Մարո
 մարմաջ
 Մարջան
 Մարջանիկ
 Մարջիկ
 Մարտական խաչի երկրորդ աստի-

ճանի շքանշան
«Մարտական ծառայությունների հա-
մար» մեդալ

Մարտիկ
Մարտին
Մարտիրոս
Մարտի ութ
Մարտուն
մարտունեցի
Մարութ
Մարուսյա
Մարքս
մարքսիզմ-լենինիզմ
Մարֆա (ռուս.)
Մաքան
Մաքսիմ
Մաքսիմիանոս
Մաքսուել
Մաքրուհի
մեզ (միգամած)
Մեդեա
մեթոդ
մեկամադոտ
Մելանյա
Մելինե
Մելիք
մելիք Ավան
Մելիք-Հակոբյան Հակոբ Մելիք Միր-
զայի (Րաֆֆի)
Մելիք-Մուսյան
Մելիք-Շահնազար (պատմ.)
Մելիքջանյան
Մելիքսեդեկ
Մելիքսեթ(յան)
Մելպոմենե
Մելսիդա
Մելքոն
մեխակ
Մեխակ
մեխանիզմ
մեխանիկ
մեխանիկա

մեխանիկոս
մեխիկոնցի
Մեծայր
Մեծատուր
Մեծ Արքի համաստեղություն
Մեծ Բրիտանիա
Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային
Իռլանդիայի Միացյալ Թագավո-
րություն
Մեծ Բրիտանիայի Պառլամենտի
Համայնքների պալատ և Լորդերի
պալատ
Մեծ եղեռն
Մեծ կամ հաղաղ օվկիանոս
«Մեծ հաղթանակի օրվա» ռիթմը
Մեծ Հայրենական
Մեծ Մասիս
մեծ-մեծ
Մեծ պաս
Մեծ Պարնի
մեծություն (մոդուլ՝ ուժի, արագու-
թյան, արագացման)
Մեծ քարե կամուրջ
Մեկենաս
մեկ-մեկ
մեկնարկ (ստարտ) (մարզ.)
մեկնարկիչ (ստարտյոր) (մարզ.)
Մեհենդակ
Մեհրաբ(յան)
Մեհրանուշ
Մեղրանուշ
մեղրով հալվա
Մեղրու կոլուլակ
Մեղուշ
Մեմփիս
մենաշնորհ (մոնոպոլիա) (տնտ.)
մենաշնորհատեր (մոնոպոլիստ)
(տնտ.)
մենաշնորհյալ (մոնոպոլիստ) (տնտ.)
մենատիրություն (մոնոպոլիա)
(տնտ.)
Մենելայոս

Սենեյա(վ)ոս
 Սեն Տգի
 Սենուհի
 «Սենք ենք, մեր սարերը»
 մեջ
 մեջք
 մեջք մեջքի
 «Սեռան չկորան»-ին (շատ է մնան)
 Սեռյալ ծով
 Սեարոպ
 մետաղագոյացում
 մետաղի թեժամշակում
 մետաղի սառնամշակում
 Սետաքսե
 Սետաքսյա
 մետր (մ)
 Սերաճուլ
 Սերդին
 Սերի
 մերձ (մերձակա, մերձավոր)
 Սերձավոր Արևելք
 Սերուժան
 «Սեքենաշինարար» (արտ. միավ.)
 մեքենա-օր
 Սեքսիկա
 մ. թ. ա.
 մթերք
 միագումար
 միաթեք կատար
 Միանսար
 միաչափ տարածություն
 միավորներ
 միավորների դաս
 Միավորված ազգերի կազմակերպու-
 թյուն
 Միացյալ Թագավորություն
 «Միացյալ Հայաստան» կուսակցու-
 թյուն
 Միացյալ Նահանգներ
 միացություններ
 միացությունների տեսություն
 (խնդիրներ)

«Միգ»-ի օդաչուն
 միգրացիա
 միգրացիա (ցիստիս)
 միլընթաց (ած., մաթ.)
 միլընթաց հաջորդականություն
 միլընթաց ֆունկցիա
 միլիարդ
 միլիոնավորների դաս
 միլիոնավորներ (մաթ.)
 Միլտիադես
 Միխայիլ (ռուս.)
 Միկիտան Սաքո
 Միկոյան պողոտա
 միկրոֆոն
 Միիրան
 Միիրդատ - Мирдәт
 Միիրդատ (պատմ.) - Митридат
 Մինաս
 Միներալնիե Վոդի
 Մինիստրների խորհուրդ (Բուլղա-
 րիայի)
 Մինիստրների կաբինետ
 միոմա
 Միջագետք
 միջաթունը
 միջակ (միջակետ, միջանկյալ, մի-
 ջատ)
 միջանցուկ (սենյակ)
 միջանցք
 միջատ (միջոց, միջքաղաքային, մի-
 ջադեպ)
 միջատարածք
 Միջերկրական ծով
 միջին (գոյ., մաթ.)
 միջին հեռահարության հրթիռ
 միջնագիծ (երկրաչափության մեջ)
 միջնակարգ (միջև, միջամտել)
 միջնաբժեք (մաթ. վիճակ. մեջ)
 միջոց (տնտ.)
 միջուկային լիցքավորում
 միջուկային մարտազվեսիկներ
 միջուկում

Միսաք
 միստեր
 Միրա
 Միրաք
 Միրզա Մելքում խան (Հովսեփ Մելքո-
 ցյան)
 Միրզո Թուրսուն-զադե
 միրզ (մրզանուշ, մրզաշատ, մրզա-
 վան)
 Միրզա
 Միրզա-Ավագյան
 Միրզաբեկյան
 Միրզապանյան
 Միրիման
 Միրիջան
 Միության սովետ
 «Միություն և առաջադիմություն»
 կուսակցություն
 Միքայել
 մլն կՎտժ
 մլն ռուբ.
 Մխիթար
 Մխիթար Սպարապետ
 Մծբին
 Մկրտիչ
 Մկրտչյան
 Մկրտում
 Միեր
 մղծավանջ
 Մյասնիկ
 Մյասնիկյանի շրջան
 Մնացական
 մնջախաղ
 մնջկատակ
 մշակելիացում
 մշակույթ
 մշկընկույզ
 մշոշ
 մշտական (ոչ փոփոխելի)
 մշտական ներկայացուցչություն
 մոզ (մոզական, մոզպետ)
 մոզաիկ

մոզաիկա
 Մոխեյ (ռուս.)
 մոլ (մլ)
 մոլեկուլ
 Մոլիեր
 Մոլության կղզիներ
 մոդա(յական)
 մոդայասեր
 մոդուլ (ելակետային միավոր)
 մոդուլային համակարգ
 մոդուլային մեթոդ եղանակ
 մոդուլների համակարգ
 Մոմիկ
 Մոմդոլիա
 մոնոտոն (ած., մաթ.)=միընթաց
 մոնպաս (մաքաթ)
 մոնոյոր
 մոշի մուրաբա
 մոռի կարամել
 մոռի մուրաբա
 Մոսի
 Մոսկովյան փողոց
 Մոսկվա
 մոսկվացի
 Մոսֆիլմ
 Մովսես
 Մովսես Խորենացի (պատմ.)
 մոտավորություն (մաթ.)
 մոտավորությունների տեսություն
 մոտարկել (մաթ.)
 մոտարկում (մաթ.)
 մոտարկումների տեսություն
 մորալ
 մոր և մանկան սենյակ
 մորթեղենի արդյունաբերություն
 Մորիկ
 մորմ
 մորու մուրաբա
 մորու օճառ
 Մորփետո
 մսաբուսական պահածո
 մսազլանիկ

մակարկանդակի պահածո
 մամթերքներ
 մսապուր
 մսասիսեռ
 մսի բոժոժիկներ
 մսի բումբար
 մսի կտորտանք
 մսի պահածոներ
 մսի ջեռեփուկ
 մսով ձվածեղ
 մտածելակերպ (մեմտալիտետ)
 (հաս.-քաղ.)
 ՄՏԿ
 մրգահյութ
 մրգաշաքար
 մրգի պահածոներ
 մրգով սնկապուր
 մրջյուն (մրջնանոց, մրջնակեր, մրջ-
 նաթթու)
 մրցահերթ
 մրցանակաբաշխություն
 մրցույթ
 Սցխեթ
 մուգ (մզանալ)
 մուգ թեյ
 մուգ կարմիր
 Մուկիոս Սցևոլա
 Մուհամեդ Մուլեյման օղլի Ֆիզուլի
 (Ֆուզուլի)
 Մուղնու Մուրբ Գևորգ
 Մումիոս
 Մուշե
 Մուշեղ
 Մուշի գավառ
 Մուսայել
 մուսաքա
 մուրաբա (ելակի)
 Մուրադ
 Մուրադսու
 «Մուրճ և մանգաղ» գործարան
 «Մուրճ և մանգաղ» ոսկե մեդալ
 Մուքիմի Մուհամադ Ամին-խոջա

– Յ –

Յազոն
 յակոբին
 Յակով (ռու.)
 Յաղուբ
 Յաշա
 Յասաման
 Յասնայա Պոլյանա
 Յասոն
 յոդ
 Յոթնամյա պատերազմ
 Յոլյան
 Յոլչյան
 Յոսիֆ
 Յուլիոս Ֆուչիկ
 Յուլյա
 Յուլյանա
 յուղ (հալած)
 Յուդաբեր
 յուդաթերթ
 Յուդիկ
 յուդով դդում (իշխան)
 Յունգի գործակից
 Յուսուփ (պատմ.)
 Յուրա
 Յուրի
 Յուրիկ

– Ն –

նաբաթ
 Նաբուգոդոնոսոր
 Նադեժդա
 Նադյա
 Նազանի
 Նազար
 Նազարեթ
 Նազելի
 Նազենի
 Նազենիկ
 Նազիկ
 Նազլու
 Նազնաթուն

Գազուկ
 Նաթան
 Նաթելա
 Նաիրա
 Նաիրի
 «Նաիրի» (արտ. միավ.)
 «Նաիրիտ» (արտ. միավ.)
 Նաիրուհի
 Նալբանդ
 Նալբանդյան փողոց
 Մախագահ
 Մախագնաց
 Մախագուշակում (պրոզնոգ)
 Մախադատություն
 Մախահարծակ (ագրեսոր) (քաղ.)
 Մախահարծակում (ագրեսիա)
 (քաղ.)
 Մախարար (մինիստր) (հաս.-քաղ.)
 Մախերգանք
 Նախիջևանի Ինքնավար Խորհրդա-
 յին Սոցիալիստական Հանրապե-
 տություն
 Նախշուն
 Մախորդ
 Նահապետ
 Նահր էլ Արդեն
 Նահր էլ Բարիդ
 Նաղաշ
 Նանա
 Նանե
 Նանսի
 Մանտեցի
 Նանուշ
 Նապոլեոն
 Մավասարդ
 Նավասարդ
 Մավասարդի հարիսա (հալիմ)
 Նավթ արտահանող երկրների կազ-
 մակերպություն
 Մավթմատպետկոմ
 Նատալյա
 ՆԱՏՕ-ի

Նարգիզ
 Մարդի
 Նար-Ղոս
 Նարեկ
 Նարինե
 Նարկիս
 Մարկոզ
 Նելլի
 Նելսոն
 Նեկտար
 Մեղաթլիփ (ֆիմոզ)
 Նեղոս
 Նեոպտոլոմեոս
 Մետտո
 Մերակնային ճնշման բարձրացում
 (զլաուկոմա)
 Մերբող (մերբողել)
 Մերգծյալ (անկյուն, եռանկյուն, բազ-
 մանկյուն)
 Մերգծ(վ)ած
 Մերգո (մերգոյական)
 Մերգործություն (հողմային)
 Մերդաշնակ (տատանումներ, բաժա-
 նում, շարք)
 Մերդրում (ինվեստիցիա) (տնտ.)
 Մերթիռ
 Մերժայթքում
 Մերծին (ենդոգեն) (տնտ.)
 Մերծին հանքավայր
 Մերկայացուցչություն
 Մերկապնակ
 Մերիոս (ած.)
 Մերիոսային (օդափոխություն)
 Մերիոսում
 Մերիոսք
 Մերմուտ
 Ներսես
 Ներսես
 Ներսես Աշտարակեցի
 Ներսես Շնորհալի (պատմ.)
 Ներքին Թալին
 «Նե»-ից (քառատող)

Գեւ
 Նիժնի Նովգորոդ
 Նիկիա
 Նիկոլ
 Նիկոլաև-Տերեշկովա
 Նիկոլայ (ռուս.)
 Նիկոլայ Անդրեևիչ Ռիմսկի-Կորսա-
 կով
 Նիկողայոս
 Նիկողոս
 Նինա (ռուս.)
 Նինել
 Նինվե
 Միրվանա
 Մկարիչների միություն
 Նկարում «Զվարթնոց» օդանավա-
 կայանի համալիրի բացումը
 Մմանադիր (պատկերներ)
 Մմանադրություն
 Մմանակ
 Մյարդ
 Մյարդաբորբ (ճարիտ)
 Մյարդախտ (ճարտ)
 Մյարդախտություն (ճարտաբան)
 Մյարդուռուցք (ճարտան)
 Մյութատեխնիկական
 Նյու Յորք
 Նյու Ջերսի
 Նյուտոն (Ն)
 Նյուտոն
 Նյուտոնի առաջին սկզբունքը
 Նյուտոնի (Նյուտոնյան) երկաճաճ
 Նյուտոնի երեք սկզբունքները
 Նշաբլիթ
 Նշան
 Նշանուհի
 Նորեյան մրցանակ
 Ոսկրաուն
 Նոյ (պատմ.)
 Նոյեմ
 Նոյեմբեր
 Նորա

Որաձևություն
 Նորայր
 Նորանուշ
 Նորավարդ
 Նոր Արեշ
 Նոր Երկիր
 Որդեկանդական
 Նոր Ջեկանդիա
 Նորիկ
 «Նոր կյանք» արտել
 Որմա
 Որմալաթիացի
 Որոգ (Որոգել, Որոգում)
 Նոր Նախիջևան
 Նորվարդ
 «Նոր տարազ» (արտ. միավ.)
 Նոր տարի
 Որքյան իշխան
 Ոստաշքան
 Ովազ («անգամ»)
 Ովազ (Ովազարան, Ովազել)
 Ովազագույն
 Ովարդ
 Ովեր
 «Ովեր մայրիկիս» բանաստեղծու-
 թյունը
 Որբերշիկ (մատղաշի)
 Ուբար
 Ումա Պոմպիլիոս
 Ույնընթաց (ած., մաթ.)
 Ույնընթաց արտապատկերում
 Ունե
 Ունուֆար
 Ունի բիսկվիթ
 Ունիկ
 Ունիկ կարկանդակ
 Ունիկ փողիկ
 Ուր ադ դին ալ Հալաբի
 Ուրբ (Որություն, Որբաճաշակ)
 Ուր եդ Պին
 Ուրիկ
 Ուրիցան

– Ծ –

շաբաթ

Շախմատի համաշխարհային ֆեդերացիա

Շահ-Աբաս

Շահաբունի

շահաբաժին (դիվիդենդ) (տնտ.)

Շահազիզ

Շահամիր

Շահանդուխտ

Շահանե

Շահապ

Շահասպրամ

Շահբազ

Շահեն

Շահիկ

Շահինար

Շահինյան

Շահխանում

Շահմուրադ

Շահնազ

Շահնազար(յան)

Շահնուր

Շահպարոն(յան)

Շահսուվար

Շահվալադ

Շահվերդի

Շահրիման

Շահում

Շահումյանի շրջան

Շահումյան փողոց

շաղգամ

Շաղիկ

Շամախի

Շամամ

Շամիկ

Շամիրամ (պատմ.) - Семирамида

Շամիրամ - Шамирам

Շանթ

Շանհայ

Շապուհ - Шапух

Շապուհ (պատմ.) - Шапур

Շառլ դը Գոլ

Շավասպ

Շավարշ

Շավիդ

Շարա

Շարաբխան

շարժական (էլեկտրական, կամ ուրիշ)

շարժառիթ

շարժիչի հովացում

շարժուն

շարժունակ

Շարմադ

Շարուր

շաքար

Շաքար

շաքարահաց

շաքարավազ

շաքար-լոխում

Շաքե

շեղակի

շեղք

շեղջ (շեղջեւ, շեղջակույտ)

շեջ (հրշեջ, անշեջ)

շերամաքուծություն

շերամապահություն

շերեփածուկ

շերտախումբ

շերտավոր հրաբուխներ

շեփոր

շեփորազդ

շեփորանվազ

Շեքսպիր

շիլա

շիղածուկ

շիննյութարդմին

շինվածք (բետոնե)

Շիշթափա

Շիրագ

Շիրակ

Շիրակացի (պատմ.)

Շիրակի կոլուլակ

Շիրակի փափկեմի
 շիրակցի
 Շիրին
 Շիրմազան
 Շիրվանգադե դրամատուրգը
 Շլեզվիգ-Յոլշտայն
 շղարշածկնիկ
 Շմավոն
 Շմիդի կղզի
 շնիցել
 շնորհանդես (պրեզենտացիա)
 (հաս.-քաղ.)
 Շնորհիկ
 շոգ
 շոգեխաշու
 շոգեփուկ սմբուկ
 շոգեփուկ կանաչ լոբի, բանջարեղենով
 շոգի
 շոկոլադ
 Շողակաթ
 Շողավարս
 Շողեր
 Շողիկ
 Շվեդիա
 շտաբ-կացարան
 շրդան
 շրթ(նա)ներկ
 շրթունք
 շրջագոյացման (գործոն)
 շրջահալում
 շրջան (երկրք., աշխ.)
 շրջանագոյացման (գործոն)
 շրջանառություն
 շրջապտույտ
 շրջափակում
 շրջուն ռելիեֆ
 «Շունն ու կատվի» լեզուն
 Շուշան
 «Շուշան» (արտ. միավ.)
 Շուշանիկ
 Շուշիկ

Շուշիքենդ
 Շուշվա բոգբաշ
 Շուշվա կոլոլիկ
 շուրջ (շրջան, շրջադարձ)
 շուրջատամբորթ (պերիօդոնտիտ)
 շփոթ
 շփում
 շփում (դիվան.)
 շքերթ

— Ռ —

ոգել («առողջանել»)
 ոգի
 ոգորել
 Ոգուհի
 Ողիսևս
 Ոլիմպոս
 ոլոռ (կանաչ)
 Ուորավայրեջք (սլալոմ) (մարզ.)
 Ուոր-մոլոր
 Ուորտային ֆունկցիաներ
 ողբ (ողբանվագ, ողբասաց, ողբերգություն)
 ողբերգու
 ողնաշարախտություն
 (սպոնդիլոպաթիա)
 ողողահուն
 ողողատ
 ողորկում
 ողջ (ողջանալ, ողջակեզ, ողջություն)
 ողջույն
 ոչխարի (խաշած) միս
 ոչխարի մսով կոլոլակ (քաշովի)
 ոչխարի շոգեխաշուկի պահածո
 ոչխարի սիրտ ու թոքի խորոված
 ոչխարի տապակած մսով փլավ
 ոչ ճշտորոշ խնդիր
 ոչ ճշտորոշ սահմանում
 ոչ տեղափոխելի (մաթ.)
 ոչ տեղափոխելի (ստացիոնար)
 աստղեր
 ոջիլ

ոջլոտություն (ֆթրիմատոզ)
 ոռոզել
 ոռոզում
 Ոսկան
 Ոսկեծամ
 Ոսկեհատ
 Ոսկեհեր
 Ոսկեղջյուր
 Ոսկեան
 Ոսկի
 Ոսկինար
 Ոսկրախտություն (օստեոպաթիա)
 Ոսկրածուծաբորբ (օստեոմիելիտ)
 Ոսկրամորսացում (օստեոպորոզ)
 Ոսկինե
 Ոսպով դրում (մսապուր)
 Ոսպով պատուց տոլմա
 Ոստանիկ
 Ոստիկ
 որբ (որբանալ, որբանոց)
 որդ (որդակեր, որդնել)
 որդի
 ործ (ործակառոր, ործատել)
 ործա (թագմործա, քսբ.)
 Որմիզդ
 Որմիզդուխտ (պատմ.)
 որոզայթ
 որոշիչ (գոյ.)
 որոշումների (ցուցումների) լույսով
 որոր
 Որոտանի լեռնանցք
 Որոտնեցի (պատմ.)
 որջ
 որսորդական բոզբաշ
 որսորդական երշիկ
 որսորդմիություն

— Չ —

Չալքիայան
 Չալոյան
 չալթաշովի
 չաճող (մաթ.)

չաճող հաջորդականություն
 չաճող ֆունկցիա
 չամիչի սոուս
 չամչարակ
 Չարլզ
 Չարջոու
 չարտիզմ
 չափ (1. գծի, մակերևույթի, 2. աշխատավարձի)
 չափականություն (մաթ.)
 չափայնություն (մաթ.)
 չափելը (հատվածը)
 չափիչ սարք
 չափս (կոշիկի, հագուստի)
 1. չափում (հատվածի)
 2. չափում (ուղիղը ունի մեկ չափում)
 3. չափում(ներ) (ուղղանկյան մի գագաթից ելնող երկու կողմերը)
 4. չափ(ում)անի (տարածություն)
 Չեխական անտառ
 չեմպիոն
 ՉԺԴ
 ՉԺԴ Կենտրոնական ժողովրդական վարչական խորհուրդ
 ՉԺԴ Պետական խորհուրդ
 Չիկոբա՛վա-Չիկոբա՛վայի՝
 Չիճական ժողովրդական Հանրապետություն
 Չիճաստան
 Չիճաստանի ժողովրդական Հանրապետության ժողովրդական ներկայացուցիչների համաչիճական ժողովի Մշտական կոմիտե
 Չիճար
 չիճացի
 չիճ-տիթթական
 Չիչազ
 չլավ
 չխրթմա
 չղջիկ
 Չմշկիկ Հովհաննես
 Չնաշխարհիկ

չնվազող (մաթ.)
 չնվազող հաջորդականություն
 չնվազող ֆունկցիա
 չորան
 չոջաշոր
 չոպեցի
 չոր
 չորադողիկ
 չոր մրգով
 հատխաչ լոբի
 չոր մրգով փլավ
 չորս-հինգ (ժամ)
 չորսից յոթ տարեկան
 չրով մսապուր
 չրով ոչխարի միս
 Չուդ լիճ
 Չուկոտյան թերակղզի
 չի որոտած հավ

– **Պ** –

պալիտրա
 Պալլաս
 ՊԼԿ (պետ. անվտ. կոմիտե)
 պակասորդով մոտավորություն
 պակասուրդ (դեֆիցիտ) (տնտ.)
 Պակիստան
 Պակիստանի Իսլամական Հանրապետություն
 պահասենյակ
 Պաղեստին
 Պայազատ
 պայթյունավտանգ դրություն
 Պայծառ
 պայմանագիր
 պայմանագրապահ (դիվան.)
 Պայքար
 Պանդոխտ
 պանթ(յ)ուրքիզմ
 պանիր
 պաննո
 պաշար
 Պաշտիկ

Պապ
 ՊԼՊ
 Պապաք (պատմ.)
 ՊԼՊ-ի համալիր
 Պապիկ
 Պապին
 պառլամենտ
 պասկալ (Պ)
 պաստեղ
 պաստեղով (սալորի) մսապուր
 պաստերացված վարունգ
 պասուց տղամա
 Պավել (ռուս.)
 պատարագ
 պատահաբար
 պատահույթ
 պատահույթների դաշտ, տարածություն, հանրահաշիվ
 պատահույթների գումար, տարբերություն, արտադրյալ
 պատառիկային
 պատգամավոր
 «Պատերազմ և խաղաղություն»
 պատժամիջոցներ
 պատիճ
 պատինա
 պատկառուկ
 պատկերամուտ (սկաներ) (տեխ.)
 պատճառաբանություն
 պատճենահան (քսերոքս) (տեխ.)
 պատմիուշվարչություն
 պատմության պետական թանգարան
 Պատվական
 պատվիրան
 Պատվո լեգեոնի շքանշան
 «Պատվո նշան» շքանշան
 Պատրիկ
 Պատրոկլես
 պարաբոլ
 պարաշյուտ
 պարապ-սարապ
 պարբերաշրջան (ցիկլ) (տնտ.)

պարբերություն (մաթ., ֆիզ.)
 պարզև (պարզևատրել)
 Պարզև
 պարզևավծար
 Պարզևուհի
 Պարզևուշ
 պարզ բազմապատկիչներ
 Պարզիկ
 Պարզուհի
 Պարթև
 Պարթևաստան
 պարկ
 Պարոն
 Պարոնիկ
 Պարսամ
 Պարսից ծոց
 Պարսկաստան
 պարտավորագիր (կոնտրակտ)
 (տնտ.)
 Պարույր
 Պարունակ
 պաքսիմատած դղում (ճուղ)
 պաքսիմատով կարմրախայտ
 պաքսիմատով ուղեղ
 պելամիդ
 Պելևս
 պելմեն
 Պենելոպե
 «Պեպոյի» դերակատարները
 պետագրոարդ
 պետական արքիտրած
 պետական գիտատեխնիկական խոր-
 հուրդ
 պետական գիտատնտեսական խոր-
 հուրդ
 Պետական դումա
 պետական խնայողական դրամարկ
 Պետական խորհուրդ (Լեհական Ժո-
 դովրդական Հանրապետության)
 պետական համալսարան
 պետական հումանիտար քոլեջ
 պետական պատմական թանգարան

Պետդումա
 պետապ (վարչ.)
 պետընդունում
 պետխնայվարչություն
 Պետխորհուրդ (Լեհական Հանրապե-
 տության)
 պետկինո
 պետհեռուստառադիո
 պետմատ
 պետշին
 պետպլան
 Պետրոս (պատմ.) - Սեթր
 Պետրոսյան - Петрос(ян)
 Պետրոս Առաքին
 պերկես
 Պերժ
 Պերժանուշ
 Պերժուհի
 Պերսեսոս
 Պերսևս
 Պերսեֆոնես
 պերուլեցի
 պգկոտություն (բոուտոմատոգ)
 Պիդատոս
 Պիդդարոս
 Պիմդոս
 Պիոն
 Պիոներական փողոց
 «Պիոներ կանչ»
 Պիոս
 Պիպին Կարճահասակ
 պիտանի թափոններ
 Պիրենեյա
 Պիրենեյան թերակղզի
 պլակի (լցոնած ձուկ)
 Պլատոն
 Պլինիոս Ավագ
 Պլուտարքոս
 պոպեղով ձվածեղ
 Պյոտր (ռուս.)
 Պյոթագորաս
 Պյուրոս

պյուրե (լոլիկի)
 Պյուրոս=Պյուռոս
 պ-ն (պարոն)
 պնակիտ (դիսկետ) (տեխ.)
 պնևմոթորաքս
 Պոլիբիոս
 պոլսեցի
 Պոդոս - Подос
 Պոդոս (պատմ.) - Падел
 Պոմպեյ
 Պոմպեոս
 Պոնտացի (պատմ.)
 Պոնտոս
 Պոսեյդոն
 Պոսիդոն
 Պովոլժիե
 Պորտուգալիա
 Պոռշ (պատմ.)
 պտկուռուցքոտութուն
 (պապիլոնատոզ)
 պտղաբանջարային պահածոներ
 պտղաշաքար
 Պտղոմեոս
 պտտում
 պտույտ
 պրակտիկա
 պրեանմբուլա (քաղ.)
 պրեզիդենտ
 պրեմիեր
 պրեմիերա
 պրեմիեր մինիստր
 Պրիամոս
 պրոբլեմ
 Պրոլետարներ՝ բոլոր երկրների, միա-
 ցեք
 պրոլյուվիալ
 Պրոմեթեոս
 պրոպագանդա
 պրոֆեսոր
 պրոֆկոթպետկոմ
 Պուբլիոս
 Պուլկին-Պուլկինի՝

պուլկինյա՝ն
 պուտուկ

— 2 —

Ջաբալ ալ Դարիթ
 Ջակարտա
 Ջահան
 Ջահանգիր
 Ջանան
 Ջանիբեկ
 Ջանիկ
 Ջավադ
 Ջավահիր
 Ջավիկ
 ջարդ (ջարդել)
 Ջեմմա
 Ջեմս
 Ջեմովա
 Ջեռաչափ
 Ջեռավորում
 Ջեռեփուկ ծնեբեկ (դղում)
 Ջերմամշակում
 Ջերմային (աղբյուր)
 Ջեֆերսոն
 Ջիբրալտար
 Ջիվան
 Ջոզեֆ
 Ջոն
 Ջոջիկ
 Ջորջ Բուշ Կրտսեր
 Ջորջթաուն
 Ջորջ Նոել Գորդոն Բայրոն
 ջոուլ (Ջ)
 ջրալիցք (ասցիտ)
 ջրահավաք (ասցիտ)
 ջրահեղձ
 ջրահովաքան
 ջրաջերմային
 ջրի հոսքի գործակից
 Ջրօրհնեցի տոն
 Ջուլիետ(ա)
 Ջուհար(յան)

Ջուղայեցի (պատմ.)
Ջումշուդ
ջուրռեսուրսպետ կոմ
ջուրտնտմին

— Ռ —

ռազու
ռադիան (ռադ)
«Ռադիկալ ժողովրդավարական կու-
սակցություն»
ռադիո
ռադիոապրանք
ռազմածովային ուժեր
Ռազմաօդային ուժերի օր
Ռազմիկ
Ռայա
Ռայիսա
Ռափայել (պատմ.)
Ռաֆայել
Ռաֆիկ
ռաֆինադ
ՌԴ Կառավարություն
ռեակցիա (քիմ.)
ռեակցիա (հետադիմություն)
Ռեբեկա (պատմ.) - Ребекка
Ռեբեկա - Ребекка
Ռեզինա
ռեզլամենտ
ռեժիմ (քիմ.)
ռեժիսոր
«Ռելե» (արտ. միավ.)
ռելիեֆ
ռեկորդ
ռեկտոր
Ռեհան
«Ռեսպուբլիկա Արմենիա»
ռեսուրս
Ռևիկ
ռեմատիզմ
Ռիզայի ծոց
Ռիմա
Ռիո դե ժանեյրո

Ռիտա
Ռոբերտ
Ռոբովան
ռոբինզոնադ
Ռոզա
ռոկֆոր պանիր
Ռոմանոս
Ռոմանոս (պատմ.) - Романос
Ռոմիկ - Роман
ռոմով կարամել
Ռոն (գետ)
Ռոստոմ
Ռոստով
ՌԽՖՍՐ կուլտուրայի մինիստրու-
թյուն
Ռուբեն
«Ռուբին» (արտ. միավ.)
Ռուդիկ
Ռուզան
Ռուզաննա
Ռուզվելտ
Ռուզուբան (պատմ.)
ռումբ
ռումբա
Ռուսաստան
Ռուսաստանի Դաշնության Պետա-
կան Դումա
Ռուսաստանի Դաշնություն
Ռուսաստանի հողիորդային ֆեդերա-
տիվ Սոցիալիստական Հանրապե-
տություն
Ռուսաստանի 1812 թ. Հայրենական
պատերազմ
Ռուսաստանյան ֆեդերացիա
ռուս-գերմաներեն
Ռուսիա
ռուս-ճապոնական
Ռուստամ

—Ս —

սագ (սագարած)
սադաֆ
Սաթինե
Սաթենիկ
Սաթո
սալաթ
սալակա
Սալբի
Սալոմե
Սալոմիկ
սալորի կոմպոտ, ռենկլոդ
անկորիզ
սալորի մուրաբա, ռենկլոդ
սալորի սոուս
սալորով սխեռապուր
Սալվար
Սալվի
Սալվինազ
Սալտիկով-Շչեդրին
սակավաթեք
սակարան (բիրժա, բորսա) (տնտ.)
Սահակ
Սահականուշ
Սահակ Պարթև
Սահանդուխտ
Սահանուշ
Սահարա
Սահմանադրության օր
սահմանադրություն
Սահրադյան
սահուղի (տրասսա) (մարզ.)
սահքի գործակից
Սաղաթել
Սամարդանդ
սամիթով հորթի միս
Սամսոն
Սամվել - Самвел
Սամվել (պատմ.) - Самуил
Սամուիլ (ռուս.)
Սայադ
Սայաթ-Նովա

Սանամ
Սանասար
սանատորիա
Սանատրուկ
Սանդվիչյան կղզիներ (պատմ.)
Սանդուխտ
Սանթրոս
Սանթուր
սառնահարում
Սանտ Յագո
Սանֆորդ
Սան Ֆրանցիսկո
Սառա
սառեցում (բետոնի)
սառնակայունություն (շին.)
սառնապահում (մորթիների)
սառնապուր
սառցաբերուկ, մորեններ (մորեն)
սառցողող(ատ)ային
սառում (շարժիչի)
Սառուցյալ օվկիանոս
Սասուն
Սավուղ
սատիր
սատիրա
սարավանդ
Սարգիս
Սարգսյան
սարդ (սարդոստայն)
սարդար
Սարդար
սարեցի
Սարիբեկ
Սարիկ
Սարինե
Սարո
Սարուխան
Սաուդյան Արաբիա
սարք
սարքածո
սարքավորանք
սարքավորում

սարքվածք
 սարքում
 Սաքսոնիա
 Սաֆար
 Սեբեոս (պատմ.)
 սեզ (սիգապանծ, սիգաճեմ)
 Սեդա
 Սեդրակ
 սեզոնային աղցան
 Սեթ - Сет
 Սեթ (պատմ.) - Сѣт
 սելավայր
 Սելևկոս
 սելխի մուրաբա
 սեղանարդ
 սեղմագիր (ավտոռեֆերատ) (գիտ.)
 Սեմ (պատմ.) - Сѣм
 Սեմ - Сем
 Սեմիզար
 սեմիպալատինսկի երշիկ
 սեյսմիկ
 Սեյրան
 Սեն
 Սեն (գետ)
 Սեն Գոթարդի (լեռնանցք)
 Սենեքերիմ
 Սենիկ
 Սեն Պիեռ և Միքելոն (կղզեխումբ)
 Սեպտիմիոս Սևերոս
 Սեպուհ
 սև ագռավ
 Սևադա
 Սևակ
 սևաձավար (մանրած)
 սևաձավար (միջուկի)
 սևաձավարի քաշովի
 Սևան
 «Սևան» (արտ. միավ.)
 Սևանա լիճ
 Սևանցի (պատմ.)
 սևանցի
 Սևաստոպոլ

սև թթի մուրաբա
 Սև ծով
 Սև Սեթո
 սև տաքդեղ
 Սևում
 Սեռաֆիմ
 սերբ
 Սերգեյ
 Սերգո
 սերենադ
 Սերիմե
 Սերիկ
 սերկևիլի մուրաբա
 սերկևիլով մսապուր
 սերկևիլով ոչխարի միս
 սերկևիլով տոլմա
 «Սերմնացանները չվերադարձան» -
 ից (հատված)
 Սերոբ
 Սերոբե
 Սերովբե (պատմ.)
 Սերվիոս Տուլիոս
 սերտ (ած., մաթ.)
 սերտ բազմություն
 սերտ տարածություն
 սերտություն (մաթ.)
 սերտույթ (մաթ.)
 սերուցքով սուկի
 Սեքստոս
 Սիամանթո
 Սիանոս
 սիբեխի աղցան
 Սիբիլա (պատմ.)
 Սիեմեմ
 Սիլահտարյան
 Սիլվա
 Սիլֆիդա (դից.)
 Սիմա
 սիմենա (Ս)
 Սիմեոն - Семѣн
 Սիմեոն (պատմ.) - Семион
 սիմետրիա

Սոնիկ
 Սոնյա
 Սոս
 Սոսի
 սովխոզ
 սորաժապավեն
 սորատել
 սորաքարտ
 սոցիալիստական աշխատանքի հե-
 րոս
 սոցիալիստական միասնական կու-
 սակցություն
 սոռուս
 սոռուս (լուլիկի)
 Սոփիա (պատմ.)
 Սոֆի
 Սոֆիկ
 Սոֆյա
 Սոֆոկլես
 Սպահան
 սպանախ
 սպանախի աղցան
 սպանախով մսապուր (ծվածեղ)
 սպանախով ոչխարի միս
 սպանախով տավարի միս
 Սպանդար
 Սպանդարատ
 «Սպանված աղավնուց» հատված
 սպանավաճառք
 սպաս
 սպասք (ածիլվելու)
 Սպարտակ
 «Սպարտակի» դարպասը
 սպիտակածավար
 «Սպիտակին է տալիս առագաստը
 մեծավոր»-ի թարգմանությունը
 սպիտակ լոբախաշու
 սպիտակ լոբի
 սպիտակ լոբով շոգեխաշու
 Սպիտակ ծով
 սպիտակ կեռասի մուրաբա
 Սպիրիդոն

սպորտապրանք
 սպորտպետկոմ
 սպորդել
 Սվետլանա
 ստադիոն
 Ստամբուլ (պատմ.)
 Ստամբուլ
 ստացիոնար (մաթ.)
 ստացիոնար կետ (կորի)
 Ստելլա
 ստեռադիան (սո)
 ստերջ
 Ստեփան
 Ստեփանավանի գաթա
 Ստեփանոս
 Ստիմֆալիս
 ստինքաբորբ (մաստիտ)
 Ստավրոպոլի երկրամաս
 ստինքախտություն (մաստոպաթիա)
 ստոծանի
 Ստոկիոլմ
 ստրջանալ (ստրջանց)
 Սրապիոն
 Սրբազան դաշինք
 սրբել (սրբիչ, սրբագրել)
 Սրբուհի
 սրդոդել
 սրտամկանախտություն
 (կարդիոմիոպաթիա)
 Սցիլլա (Սկիլլա) և Քարիբդիս
 սուգ (սգալ, սգավոր)
 Սուեզի ջրանցք
 Սուլլա
 Սուխում
 սուկիի ապուխտ, խորոված
 սունկով փլավ
 Սուն Յաթսեն
 սուպի այնք
 Սուսամբար
 Սուսան
 Սուսանա
 Սուրամ

սուրբ (սրբագործել, սրբազան)
 Սուրբ Աստվածածին
 Սուրբ Գևորգ
 Սուրբ Լավրենտիոս (զետ)
 Սուրբ ծննդի տոն
 Սուրբ Զովհաննես
 Սուրբ Զեդինեի կղզի
 Սուրբ Մինաս
 Սուրբ Նշան
 Սուրբ Ստեփանոս Նախավկա
 Սուրեն
 Սուրիջան
 սուրճ
 Սուրմակ
 Սուրբիաս
 սֆերիկ ֆունկցիաներ

- Վ -

վագոն
 վագոն-ռեստորան
 վագր
 վազգանուշ
 վազգեն
 վազգուշ
 վալենտին
 վալենտինա
 վալենտինիանոս
 վալերի
 վալերիան (ռուս.)
 վալտեր
 վալտեր Սկոտ
 վալա
 վալյուտա
 վախթանգ
 վահագն
 վահան(յան)
 վահանուշ
 վահե
 վահրամ
 վահրիճ
 վաղարշ
 վաղարշակ

վաղինակ
 վաղորդյան
 վայառաջադիմական
 վայմար
 վայոց ձորի մարզ
 վայրեջջամուտ
 վայրկյան (վ)
 վանատուր
 վան Գոգ Վինսենտ
 վանդեա
 վան Դեյք Անտոնիս
 վանցի
 վանիլին
 վանիկ
 վանի մահանգ
 վաննա
 վան-Տոսպ
 վանուհի
 վանուշ
 վաշինգտոն
 վաշտակ
 վաչագան
 վաչե
 վառոդ
 վասակ
 վասիլ - Васил
 վասիլ (պատմ.)- Василий
 վասիլի (ռուս.)
 վասպուրակ
 վասպուրականի թագավորություն
 վասպուրականի Մովսես Սուրբ Մի-
 նաս
 վաստակավոր շինարար
 վաստակավոր ուսուցիչ
 վավերացում
 վատահողեր
 վատտ (վտ)
 վարագ
 վարագույր
 վարագդատ
 վարագ
 վարագի (մսի) խորոված

վարազվահան (պատմ.)

վարդ

վարդ

վարդան

«Վարդանանքի» հրատարակությունը

վարդանդուխտ

վարդանուհի

վարդանուշ

վարդապետ

վարդավառի տոն

վարդգես

վարդգես Մանուկ (պատմ.)

վարդենհատ

վարդենի

վարդևան

վարդերես(յան)

վարդիթեր

վարդիկ

վարդիշաղ

վարդուհի

վարդում

վարդուշ

վարդի մուրաբա

վարկանիշ (ռեյտինգ) (մարզ.)

վարձակ («հարձ»)

վարձ (վարձատրել)

վարձետուկ

վարձետք

վարշամ

վարոս - Варос

վարոս (պատմ.) - Вар

վարչակարգ

վարչանի (կոլեգիա) (հաս.-քաղ.)

վարսագեղ

վարսակի ծավար (թեփահան)

վարսենիկ

վարսեր

վարսիկ

վարվառա

վարվառե

վարուժան

վարունգ (թթու դրած)

վեբեր (Վբ)

վեզուվ

վելիխան

վելիջան

վեկտորական հաշիվ

վեկտորի երկարություն (մոդուլ)

վեհանուշ

վեհուշ

վեցեսուելա

վեցետիկ

վեցերա

վեցիամին (ռուս.)

վեջ (վեջս չէ)

վեսպասիանոս

վեստ Ինդիա (Արևմտյան Հնդկաստան)

վերա

վերաբնակեցում

վերաբնակում

վերադարձ

վերազգային ընկերություններ

վերածել (մաթ.)

վերածում (մաթ.)

վերահսկելի

վերամբարձ

վերանդա

վերգիլիոս

վերգինե

վերգուշ

վերդի

վերժինե

վերթիռ

վերին Արտաշատ

վերին թալին

վերլուծել (մաթ.)

վերլուծելը (մաթ.)

վերլուծություն (մաթ.)

վերլուծում (մաթ.)

վերնախավ (էլիտա) (հաս.-քաղ.)

վերնախավ վային (էլիտային)

(հաս.-քաղ.)

վերնետուկ, վերնետք
 վերնուորտ
 վերոնիկա
 վերջ (վերջին, վերջաբան, վերջիվեր-
 ջո)
 վերջալույս
 վերցվածք
 վեցիկ
 Վիգեն
 Վիեննա
 Վիեննայի Անտառ (լեռնազանգված)
 Վիետնամ
 Վիլեն
 Վիլենա
 Վիլիելմ
 Վիլիելմ ֆոն Յունբուրդ
 Վիլյամ
 Վիլտն
 Վիկտոր
 Վիկտորյա
 Վիոլետա
 Վիսկոզ
 Վիրաբ
 Վիրգիլիոս
 Վիցեպրեզիդենտ
 Վլադիմիր
 Վլադիսլավ
 վկայագիր (դիպլոմ) (գիտ.)
 վկայական (ատեստատ) (գիտ.)
 վճարագիր (չեկ) (տնտ.)
 վճար քավել
 Վշտուհի
 Վորլա
 Վոգեզներ
 Վոլգա
 Վոլգա-Դոն
 Վոլոդյա
 Վոլտ
 վոլտ (Վ)
 Վոլտեր
 Վոկալ
 Վորոնեժ

Վորոշիլով
 Վռամ
 Վռամշապուհ
 վտակ (աշխ.)
 վրաշարժ
 Վրաստան
 վրաստանցի
 վրդովել (վրդովմունք, անվրդով)
 Վրեժ
 Վրթանես
 վրձին
 Վրույր
 Վուդ
 Վուդրո
 Վուլֆ

– S –

Տաթևացի (պատմ.)
 Տաթևիկ
 Տալիտա
 Տալլ իրն Յամտուն
 Տակիտոս
 տաղավար
 Տաճատ
 Տաճատուհի
 Տամարա (ռուս.)
 Տամբուլի մարզ
 Տանյա
 տանովի
 Տանտալոս
 տառեխ
 տապակած դդում (լոբի, կարմրա-
 խայտ, կոլոլիկ, կողակ, ճուտ)
 տապակած ոչխարի միս
 տապակած սագ, խնձորով
 տապակած տավարի միս
 տապակած տավարի միս, բանջարե-
 դեղով
 10-ական
 տասը-տասնհինգ (մարդ)
 տասից տասնհինգ մետր
 տասնազարավորներ (մաթ.)

տասմիլիոնավորներ (մաթ.)
 12-ամյա
 տասնավորներ
 տասներորդ
 տասներորդական (տասնորդական)
 (մաս)
 տասներորդականների կարգ
 X-ի, XV-ից
 տասնորյակ
 ՏԱՍՍ-ի թղթակից
 տավարի եփած միս
 տավարի մսոտ պոչ
 տավարի շոգեխաշուկի միս
 տավարի տապակած միս
 Տավրիկյան լեռներ (պատմ.)
 Տավրիս
 Տավրոս
 Տատյանա
 Տարոնիկ
 Տատուր
 տարագիծ վեկտորներ
 տարաթեքայնություն (մաթ.)
 տարանցում
 տարանցք (լայնուկով)
 տարահարթ վեկտորներ
 տարանտելլա
 տարասեռ
 տարացրիվ (ած., մաթ.)
 տարացրիվություն (մաթ.)
 տարբերիչ (գոյ.)
 Տարեմթոն
 տարեցտարի
 Տարիել
 Տարկվինիոս Գոռոզ
 Տարոն
 Տարոնացի (պատմ.)
 Տարոնեցի (պատմ.)
 տարր (բազմության, որոշիչի, մատ-
 րիցի)
 տարրական (ֆունկցիաներ, մաթե-
 մատիկա)
 տարրական պատահույթ

տափակաձուկ
 տաք աղբյուր
 տաքդեղ (հոստավետ)
 տաքսի
 տեգ
 տեգր (տագր)
 տեգուեցի
 Տելեմաք
 Տելեշով
 տեկտոնական
 տեղաշարժ
 տեղարդմին
 տեղացի
 տեղափոխություն
 տեղափոխում (զուգահեռ տեղափո-
 խում)
 տեղեկագիտություն (ինֆորմատի-
 կա)
 տեղեկատվություն (ինֆորմացիա)
 տեղեկատու բյուրո
 տեղեկույթ (ինֆորմացիա)
 տեղեկուն(ություն)
 տեղեկունակ(ություն)
 տեռոր
 տեսատիպ
 տեսլա (Տ)
 տևական հանգստի սենյակ
 Տեր-Գրիգորյան
 Տերենտ
 Տերենտիոս
 տերևազերծում
 տերմին
 տերմինաբանական կոմիտե
 Տերնոպոլ
 տեր Սահակ
 Տերունի
 Տիբեր (գետ)
 Տիբերիս (գետ)
 Տիբերիոս
 Տիգրան
 Տիգրան Երկրորդ
 Տիգրանուիի

Տիգրիս
 տիեզերագնաց օդաչու
 տիեզերական ձգողություն (ձգողա-
 կանություն)
 տիեզերանավան
 Տիկուշ
 Տիմոթեոս
 Տիմոֆեյ (ռուս.)
 Տիտ (ռուս.)
 Տիտոս
 Տիրամայր
 Տիրայր
 Տիրատուր
 Տիրիթ (պատմ.)
 Տիրուհի
 Տիրուն
 տկա-ով
 տհալ
 տհալով ձվածեղ
 Տյառնընդառաջի տոն
 Տյուրոս
 տնական երշիկ
 տնական հալվա
 տնետուն
 տնեցի
 տնտեսական
 տնտեսական քարտեզ
 տնտեսական (խանութ)
 տնտեսափորձ
 տնտեսվարական
 տնտեսություն
 տնօրեն
 տոլմա
 Տոլստոյ
 տոկատա
 տոկոսներով
 տոմարկո (թուրք ուղղությունների
 ընդհանուր տեղերի, պլացկարտ
 և փափուկ տեղերի)
 տոմարկո (տոմսերի նախնական
 վաճառքի)
 տոնական

տոնահաց
 տոնմայատեր
 Տոնապետ
 տոննա
 տոննա-կիլոմետր
 Տոսկա
 Տոսյա
 տորդիկ (կեմդ.)
 Տորթ
 տպիչ (պրինտեր) (տեխ.)
 Տվեն
 տրակտոր
 Տրապիզոն
 տրավերս (սպորտ., տեխն.)
 տրավմա
 Տրդատ
 Տրդատի թախտ
 տրոգներ
 Տուլիոս
 Տուլլա դե Զամորոն
 Տու-134 ինքնաթիռ
 տուն-թանգարան
 տուր (անհետացած կենդանի)
 տուրքին
 տուրիզմ
 Տփխիս (հին)

– Ռ –

Րաֆֆի
 Րաֆֆի վիպասանը

– Յ –

Ցական
 ցամաքային (մայրցամաքային) կլի-
 մա
 ցայգերգ
 ցանցի վրա խորոված սուկի
 Ցեխիուս
 ցեղ
 ցեղատեսակ
 ցենտներ (ց)
 ց-ով

ցինկ
 ցնցաբուժություն (շոկային թերա-
 պիա) (բժշկ.)
 ցոլալապտեր
 Ցոլակ
 Ցոլավարդ
 Ցոլեր
 Ցոլվարդ
 Ցողայր
 Ցողանուշ
 Ցողիկ
 ցորենի ալյուր
 ցրտախտություն (կրիոպաթիա)
 ցրտակայունություն (զյուդ.)
 ցույց
 ցուցադրում
 ցուցապաստառ (տրանսպարանտ)
 (հաս.-քաղ.)

– ՌԻ –

Ռայլդ
 Ռայտ
 Ռայտհոլ
 Ռելս
 ՌԷՖԱ-ի մրցաշար
 Ռզունյան
 Ռթից տասը տարի
 Ռիլկինսոն
 Ռլի խորովու
 Ռլուքաք(յան)
 Ռխտանես
 Ռղեբեռի տոմսարկղ
 Ռղեգիծ
 Ռղեծիր
 Ռղեդով փլավ
 Ռղերծ
 Ռղի
 Ռմիկ
 Ռմիվերսիադա
 Ռոլստրիտ
 Ռոլտոն
 «Ռոբկեր»-ի վերջին հոդվածը

ռուա-հայրենասիրություն
 Ռուհա
 Ռւսանող-ռւսանողուհի
 Ռւստիան
 Ռւսուննադաստիարակչակա
 Ռւս Ռւսի
 Ռւսուցիչ-ռւսուցչուհի
 Ռւտել-խմել
 Ռւրագ
 Ռւրարտու
 Ռւրբաթ
 Ռւրբաթախոս
 Ռւրբանիզմ
 Ռւրմիա լիճ
 Ռւրվագիծ

– Փ –

Փաբիոս Դանդաղկոտ
 փաղանգ
 Փայլակ
 Փայլ
 Փայլուն
 Փանոս
 Փաշիկ
 Փապակ
 Փառամենմ
 Փառեն
 Փառիկ
 Փառնակ
 Փառնավազ
 Փառուհի
 Փառքի ջքանշան (առաջին աստիճա-
 նի, երկրորդ աստիճանի)
 փասիան
 Փավստոս Բուզանդ (պատմ.)
 Փառամուզ
 փարթամ
 Փարիզ
 «Փարիզը» պարբերական է
 Փարիզյան կոմունա
 փարիզցի
 Փարոս

Փարսադան
 Փարվանա
 Փափագ
 փափագ
 փափկամարմիններ
 Փեյն
 Փենջաբ
 Փենսիլվանիայի նահանգ
 1917 թ. Փետրվարյան հեղափոխու-
 թյուն
 Փեփրոնե
 Փեփրոնյա
 Փիլիպոս
 Փիլոն (Ալեքսանդրացի)
 Փիռլ Չարբոր
 Փիտ
 Փիրուզ
 Փիրում
 Փլաբիոս
 փլավ
 Փլիմութ
 փլոլ
 փղծկալ
 փղշտացի
 փյունիկ
 Փյունիկիա
 Փնջիկ
 փշախոզ
 փշախտ (ականթոզ)
 փշահաղարջի կարամել
 Փոթի
 փոխաբերություն
 փոխադարձական (մաթ.)
 փոխադարձականություն (մաթ.)
 փոխադրովի
 փոխակերպային
 փոխանցական
 փոխանցականություն
 փոխանցավազք
 փոխարկ (կոնվերսիա) (տնտ.)
 փոխարքա
 փոխզնդապետ

փոխզիջում
 փոխինդ
 փոխծովակալ
 փոխնահանգապետ
 Փոկաս
 Փոկիա
 փոշի
 Փոթբուզալիա (պատմ.)
 փործ (փործել, փործագետ, փոր-
 ծանց)
 փործագետ (եքսպերտ) (զիտ.)
 փործաշար
 փործաքննություն (եքսպերտիզա)
 (զիտ.)
 փորոտած հավ
 Փորտ Փատրիկ
 Փորտ Քոնուեյ
 Փոքր Ասիա
 փոքրասիական
 Փոքր Արջ
 փոքր-ինչ
 Փոքր Մասիս
 Փոյուզիա
 փրփրահացիկ
 փրփրուկ
 փուլ
 փուռը տված իշխան, լուլիկով
 փուռը տված կարմրախայտ
 փուռը տված հորթի միս, լուլիկով
 փուռը տված տիակ
 փքաբլիթ

— ք —

Քալանթար
 քաղաքային դեպարտամենտ
 քաղաքային կոմիտե
 քաղաքացիական պաշտպանության
 շտաբ
 քաղաքացի
 Քաղաքի ընդհանուր տեսքը (նկար)
 քաղաքից քաղաք
 Քաղղեա

քաղիթով ապուր
 Քաղկեդոն
 քաղցկեղ (բլաստոմա, եպիթելիոմա,
 կանցեռ)
 քաղցրաբլիթ
 քաղցրավենիք
 քաղցր խորիզով նազուկ
 Քամ
 քամու եներգիա (ուժ)
 Քանան
 «Քանի դեռ սայլը շուռ չի եկել»-ից
 (տեսարան)
 քաշովի
 քաշովի (սևածավարի)
 քառս
 քաջ
 Քաջագ
 Քաջազն
 Քաջայր
 քաջատեղյակ
 Քաջիկ
 Քաջ Նազար
 քաջք
 քառակուսային միջին (մաթ.)
 քառակուսային միջին սխալ
 քարագլխեցի
 քարաթափվածք
 քարաթափուկ
 Քարամ
 քարայծ
 քարափներ
 Քարմիլե
 Քարն Բաղակու
 քարտ
 Քարտեր
 քարտուղար
 քացախաթթու
 Քեթևան
 Քենքրիջ
 Քենեդի
 Քենտի կոմսություն

Քեոպս
 Քերոք
 Քերոքե
 քերոքե (քերովքե)
 Քերոնիա
 Քերովքե (պատմ.)
 քիմեռ (պատմ.)
 քիմիա
 քիմիկոս
 քիմոնով փլավ
 Քիշմիշ
 Քիշնև
 Քիոս
 Քիրմանշահ
 Քլարկ
 քլոր
 քլորոֆիլ
 քղամիդ
 Քյոլն
 Քնար
 քնարերգու
 Քնարիկ
 քննաշրջան
 Քնքուշ
 Քոչար
 Քսանվեց կոմիսարների փողոց
 Քսանտիպե
 քսան-քսանհինգ (գիրք)
 Քսենոֆոն
 Քսերքսես
 քվեատու (անձ)
 Քվինտոս
 Քրդստան
 Քրիստ
 Քրիստափոր (պատմ.) - Христофор
 Քրիստափոր - Кристафор
 Քրիստինե
 քրիստոնեա-դեմոկրատական
 կուսակցություն
 Քրիստոսի հարության կամ պայծա-
 ռակերպության տոն
 քրոմ

քրջիկ
քրջիջ
Քութայիս
քույր (քրոջ)
Քուչակ (պատմ.)
քուջուջ
Քուռ
քուրդ
քուրծ (քրծագգեստ, քրծեղեն)
քուրջ (քրջաթուղթ, քրջահավաք,
քրջոտ)

— Օ —

օբերլեյտենանտ
օգնել (օգնական, օգնություն)
օգոստոս
Օգոստոս Օկտավիանոս
Օգսեն
օգուտ (օգտակար, օգտագործել)
օդ
Օդաբաշյան
օդանավակայան
օղեկոլոն
օլդերման
օլիմպիադա
«Օլիմպիադա-80»-ի նախապատ-
րաստություններ
Օլստեր
Օխոտյան ծով
Օկտա
Օկտավիանոս
Օկտավիոս
Օկոյաքրինա
օկրուգ
Օհայո
Օհան(յան)
Օհանջան(յան)
օհմ (Օմ)
օծ (օծաձուկ, օծածև, օծաբույս)
օծաբուծարան
Օծնեցի (պատմ.)
օկաբլիթ (ուկրաինական)

օղակղզի
Օմար խայամ Ղիսասադդին Աբու-լ-
Ֆաթի իբն Իբրահիմ
Օմեգա լիճ
Օ'Նեյլ (Օ'Նիլ) Յուջին
Օնիկ
օշարակ
Օշին (պատմ.)
Օ'Ռիորդան Մայքլ
Օսաննա
Օսեթ-Ալանիայի Հանրապետություն
Օսկար
Օստ Ինդիա
Օվիդիոս
Օվկիանիա
Օվսաննա
օր
օրավարձ
«Օրբիտա-2» ուղեծրակայան
օրգան (մամուլի)
Օրգան Հայաստանի կոմկուսի Կենտ-
կոմի
օրդեր
«Օրենքների ժողովածու»
Օրեստ
օրեցօր
օրինական (լեզվաբան) (հաս.՝ քաղ.)
«Օրինաց երկիր» կուսակցություն
օրիորդ
Օրկադյան կղզիներ
Օրջոնիկիձեի շրջան
Օրփեոս
Օ'Քեյսի
Օ'Քոնոր
Օֆելյա
Օֆիկ
օֆիոլիտային գոտի

— Ֆ —

ֆաբրիկա
ֆաբրիկիոս
ֆաբրիցիոս

Ֆաբրիցիուս Յան
 Ֆաբուլա
 Ֆադեյ (ռուս.)
 Ֆազ (ֆիզ.)
 Ֆաթմա
 Ֆաինա
 Ֆալանգ (պատմ.)
 Ֆաներ
 Ֆանտաստիկական
 Ֆառուխ
 Ֆարադ (Ֆ)
 Ֆարիատ
 Ֆերոս
 Ֆելիետոն
 Ֆելիքս
 Ֆենյա
 Ֆենոմենալիզմ
 Ֆեոդոր (ռուս.)
 Ֆեոդոր (պատմ.) = Թեոդորոս
 Ֆերդինանդ
 Ֆիզիկա
 Ֆիզքիմիա
 Ֆիդիաս
 Ֆիլատելիստ
 Ֆիլիպ (ռուս.)
 Ֆիլիպ Ավգուստ
 Ֆիլիպիններ
 Ֆիլիպինյան կղզիներ
 Ֆիլիպոս
 Ֆիլիարմոնիա
 Ֆինմին
 Ֆիննական ծոց
 Ֆիջի
 Ֆլաբիոս
 Ֆլավիոս
 Ֆլորա
 Ֆոլկներ
 Ֆոմա (ռուս.)
 Ֆոսֆոր
 Ֆոտոապրանց
 Ֆորդ
 Ֆրանկլին

Ֆրանս-գերմանական
 Ֆրանսիա
 1848 թ. Ֆրանսիական բուրժուադե-
 մոկրատական հեղափոխություն
 1789-1794 թթ. Ֆրանսիական մեծ հե-
 ղափոխություն
 Ֆրանսիայի Ազգային ժողով
 Ֆրանսիայի հինգերորդ հանրապե-
 տություն
 Ֆրանսիացի
 Ֆրանց
 Ֆրանց Յոսիֆի երկիր
 Ֆրեդերիկ
 Ֆրեզա (տորֆահատ մեքենա)
 Ֆրեզ(եր)
 Ֆրիդա
 Ֆրիդրիխ
 Ֆրիկ (պատմ.)
 Ֆրունզե
 Ֆրունզեցի
 Ֆուտբոլ
 Ֆուրզոն

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶԻԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ	3
ԵՐԿՈՒ ԽՈՍԸ	4

ԳԼՈՒԽ ԱՈՒՋԻՆ

ԼԵԶԱԿԵՒԵՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԼԵԶԻԻ ԿԱՆՈՆԱՐԿՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ	6
Հայերենի բառաքերականական հարստությունը. ազգային ու միջազգային մրա տերմինագործության մեջ	6
ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	
Հայոց լեզվի կանոնարկման ընդհանուր սկզբունքները	22
Հայերենի տերմինակազմության սկզբունքները.	24

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՏԵՐՄԻՆԱԿԵՒԵՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԱՈՒՐԱՐԶՈՒԹՅՈՒՆ	26
Տերմինաշինությանը և տառադարձությանը վերաբերող որոշումների մեկնաբանություններ	26
ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	

Ա. Հատուկ անունների և անվանումների տառադարձությանը ու գրությանը վերաբերող որոշումներ	45
1. Փոփոցների և հրապարակների հայերեն անվանումների մասին	45
2. Վրացական տեղանունների հայերեն տառադարձության մասին	46
3. Աշխարհագրական անունների հայերեն տառադարձության մասին	46
4. Ավանդական և պատմական անձնանունների հայերեն տառադարձության մասին	56
5. Հայկական անձնանունների ռուսերեն տառադարձության սկզբունքները.	66
Բաղաձայնների տառադարձումը	71
6. Հայերենում գործածվող անձնանունների ցանկ	78
7. Ջագերին հանձնարարվող հայկական անձնանունների ցանկ.	97

Բ. Կերակուրների ու մթերային ապրանքների հայերեն անուններին վերաբերող որոշումներ	102
1. Կերակուրների և այլ ուտելիքների հայերեն անունների մասին	102
2. Առևտրի ցուցանակների լեզվական ճշգրտումների մասին	114

Գ. Հասարակական-քաղաքական, տնտեսագիտական, մարզական և այլ մասնագիտական տերմիններին վերաբերող որոշումներ	115
1. Ռուսերեն և օտար մասնագիտական մի շարք տերմինների ու կապակցությունների թարգմանության մասին	115
2. Ռուսերենից և օտար լեզուներից փոխառյալ բառերի «ա» վերջնահնչյունի մասին	119
3. Հայերեն «հանրապետություն», «կուսակցություն» և այլ բառերի գործածության մասին	122
4. Մի շարք տերմինների գուգահեռ ձևերի գործածության միասնականացման մասին	123
5. «Սեսիա», «ճակագ», «նեզամենտ» տերմինների գործածության մասին	125
6. Ռուսերեն և օտար մի շարք տերմինների հայերեն թարգմանության մասին	126

7. Ուսերեն <i>парадность</i> բառի թարգմանության և «դիրեկտոր – տնօրեն» բառերի գործածության մասին	131
8. Ուսերեն կենցաղային որոշ տերմինների հայերեն թարգմանության մասին	131
9. Ուսերեն մի շարք տերմինային կապակցությունների հայերեն թարգմանության ճշգրտման մասին	132
10. Միջազգային տեղեկատու նյութերում գործածվող բաղաբաղյալ, տնտեսագիտական, ռազմագիտական որոշ տերմինների հայերեն համարժեքների մասին	133
Դ. Մաթեմատիկական, տեխնիկական, ֆիզիկայի և կենդանաբանական տերմիններին վերաբերող որոշումներ	138
1. Հայերեն մաթեմատիկական որոշ տերմինների իմաստային ճշգրտման և նրանց գործածության մասին	138
2. Մաթեմատիկական որոշ տերմինների գործածության մասին	146
3. Մաթեմատիկական որոշ տերմինների ու բառակապակցությունների իմաստային ճշգրտման մասին	147
4. Ուսերեն և օտար մաթեմատիկական որոշ տերմինների հայերեն թարգմանության մասին	158
5. Հունա-լատինական ծագում ունեցող մաթեմատիկական որոշ տերմիններ հայերեն համարժեքներով փոխարինելու մասին	159
6. Տեխնիկական տերմինների հայերենում գործածվող զուգահեռ ձևերի միասնականացման և ճշգրտման մասին	161
7. Ֆիզիկական մեծությունների չափման միջազգային համակարգի (ՄՀ) միավորների հայերեն սահմանումների և կրճատ նշանակումների մասին	170
Ե. Ուսերեն և օտար ծագում ունեցող բառերի տառադարձությանը վերաբերող որոշումներ	178
1. Ուսերեն ԽԵ-ի հայերեն տառադարձության մասին	178
2. Անգլերեն բառերի հայերեն տառադարձության մասին	178
3. Հունական ծագում ունեցող բառերի տառադարձման մասին	181
4. Օտարազգի բառերի կրկնակ բաղաձայնների հայերեն տառադարձության մասին	182
5. Կենդանիների որոշ անվանումների և կարգաբանական տերմինների զուգահեռ ձևերի միասնականացման և ճշգրտման մասին	182
6. Հայաստանի Հանրապետության նախարարների խորհրդին առընթեր տերմինաբանական կոմիտեի որոշումը «Նախարար» բառի գործածության վերականգնման մասին	184

ՉԼՈՒՆ ԵՐՐՈՐԴ

Ուղղագրություն-ուղղախոսություն և կետադրություն	185
Ուղղագրական-ուղղախոսական և կետադրական որոշումների մեկնաբանություններ	185
ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	
Ա. Ուղղագրական-ուղղախոսական որոշումներ	195
1. Ուսական և օտարազգի հատուկ անձնանունների շեշտադրության մասին	195
2. Հայերենին անցած օտար բառերում Օ(Ո) ձայնավորի գրության և արտասանության մասին	195
3. Ի-ից, Դ-ից և ձայնավորներից հետո Բ, Գ, Դ, Զ տառերի արտասանության մասին	196
4. «Էլեկտր» արմատով բարդված բառերի գրության մասին	203

5. Հայերենի տառային հապավումների գործածության մասին	203
6. Հայերենում -ՑԻ-, -ԱՑԻ-, -ԵՑԻ ածանցներով կազմված տեղաբնակ Եշանակող գոյական անունների զուգահեռ ձևերի մասին	204
7. Ժամանակակից հայերեն հետ (ետ) արմատի և նրանով կազմված բառերի գրության և արտասանության մասին	207
Բ. Կետադրությանը վերաբերող որոշումներ	209
8. Գծիկի գործածության մասին	209
9. Չակերտների մեջ առնվող անունների հոլովական վերջավորությունների և հոդերի գրության մասին	212
10. Խոսքի հետ քերականորեն չկապվող և անկախ գործածվող բառերի, բառակապակցությունների կետադրության և ուղղագրության մասին	215

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

Ա. Տերմինաշինություն և տառադարձություն	219
Տերմինաշինության և տառադարձության վերաբերող որոշումների մեկնաբանություններ	219
Բ. Ուղղագրություն-ուղղախոսություն և կետադրություն	228
Ուղղագրական-ուղղախոսական և կետադրական որոշումների մեկնաբանություններ	228
ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	
Ա. Տերմինաբանություն և տառադարձություն	250
1. ՀՀ Նախարարների խորհրդին առընթեր նախկին տերմինաբանական կոմիտեի «Հասարակական-քաղաքական մի շարք հասկացությունների ռուսերեն անվանումների հայերեն թարգմանության ճշգրտման մասին» (1990 թ.) որոշումը մասնակի փոփոխություններով վերահաստատելու մասին	250
2. Հասարակական-քաղաքական մի շարք հասկացությունների հայերեն անվանումների միօրինակացման և ճշգրտման մասին	251
3. ՀՀ վարչատարածքային միավորների և դրանց կառավարման մարմինների անվանումների տառադարձման և թարգմանության մասին	252
4. Տնտեսագիտական մի շարք հասկացությունների հայերեն անվանումների միօրինակացման և ճշգրտման մասին	253
5. Տնտեսագիտական մի շարք հասկացությունների հայերեն անվանումների միօրինակացման և ճշգրտման մասին	254
6. Մարզական մի քանի անվանումների հայերեն համարժեքների մասին	255
7. Մարզական մի քանի անվանումների հայերեն համարժեքների ճշգրտման մասին	256
8. Մարզական մի շարք անվանումների հայերեն համարժեքների ճշգրտման մասին	258
9. Օտար «մեխանիկ» տերմինի հայերեն գործածության մեջ ճշգրտում նտցնելու մասին	260
10. Հավանականության տեսության, մաթեմատիկական վիճակագրության ընդհանուր մաթեմատիկայի որոշ օտար տերմինների հայերեն համարժեքների մասին	261
11. Հունա-լատինական ծագման -ԻԶ-, -ՈՋ-, -ՊԱԹԻՎ-, -ՄԱՏՈՋ-, -ՈՄԱ վերջածանցներով կազմված բժշկական տերմինները հայերեն համարժեքներով փոխարինելու մասին	262
12. Գիտական աստիճանների շնորհման հետ կապված տերմինների միասնականացման մասին	270
13. Տարբեր բնագավառների վերաբերող մի քանի անվանումների հայերեն համարժեքների ճշգրտման մասին	271

14. Տարբեր բնագավառների վերաբերող մի շարք հասկացությունների հայերեն անվանումների միօրինակացման և ճշգրտման մասին	272
15. «Ինֆորմացիա» տերմինի և նույն արմատով այլ տերմինների հայերեն համարժեքների մասին	273
Բ. Ուղղագրություն-ուղղախոսություն և կետադրություն	275
1. Ի վարյ (վար), ի վեր հետադրություններով կազմված բառակապակցությունների և բառերի գրության մասին որոշումը մասնակի փոփոխություններով վերահաստատելու մասին	275
2. Հայերեն գրավոր և բանավոր խոսքում դասական թվականների գործածության միասնականացման և ճշգրտման մասին	277
3. ՀՀ Նախարարների խորհրդին առընթեր նախկին տերմինաբանական կոմիտեի «երկակի գրություն ունեցող որոշ բառերի ուղղագրության միօրինակացման մասին» (1991 թ.) որոշումը մասնակի փոփոխություններով վերահաստատելու մասին	279
4. Ժամանակակից հայոց լեզվում <i>Լռոի</i> , <i>Գյումրի</i> տեղանունների հոլովական գուգածությունները վերացնելու և հարացույցը միօրինակացնելու մասին	280
5. Արեւելահայերենի այբուբենի և գրանշանների համապարփակ հավաքածուի մասին	281
6. Հայերեն գրանշանների հավաքածուն	284
7. Բաղադրյալ հատուկ անուններում մեծատառերի գործածության մասին	286
8. Տողադարձի մասին	295
Հավելված	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԸ ԼԵԶԿԻ ՄԱՍԻՆ	298
ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱՔԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԸ ԼԵԶԿԻ ՄԱՍԻՆ	301
ՔԱՂԱՎԱԾՔՆԵՐ ՀՀ «ԳՈՎԱԶՂԻ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔԻՑ	304
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԻՐԱՏՎՈՂ ՍՆԵՂԱՄԹԵՐՔԻ ՄԱԿՆՇՄԱՆԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎՈՂ ՊԱՅԱՆՋՆԵՐԸ	304
«ԱՊՐԱՆՔԱՅԻՆ ԵՎ ՄՊԱՍԱՐԿՄԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐԻ, ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԾԱԳՄԱՆ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔ, ՀՈՂԱՎԾ 6	305
ԱՐՏԱԴՐՈՂԻ (ՎԱՏԱՐՈՂԻ, ՎԱՃԱՐՈՂԻ) ԿՈՂՄԻՑ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՁԵՏԵՂԵԼՈՒ ՑՈՒՑԱՆԱԿԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎՈՂ ՊԱՅԱՆՋՆԵՐԸ	305
ՔԱՂԱՎԱԾՔՆԵՐ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԽԱՏՈՒՄՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՀՀ ՕՐԵՆՔԻՑ	307
Տերմինաբանական կոմիտեի և հայերենի բարձրագույն խորհրդի որոշումներում տեղ գտած անունների, տերմինների, բառերի ու բառակապակցությունների ցանկ	310

ՏԵՐՄԻՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

Հաստատված է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության
լեզվի պետական տեսչության հայերենի բարձրագույն խորհրդի կողմից

Մասն. խմբագիր՝ Հրանտ Վարդանյան
Հրատ. խմբագիր՝ Արտաշես Թադևոսյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Հրանտ Վարդանյան
Տեխ. խմբագրումը և
էջադրումը՝ Նարինե Գևորգյանի, Լիանա Ավագյանի
Կազմի ծնավորումը՝ Հայկ Սարգսյանի

**«Գրդ հրաշալիք» հրատարակչություն,
ք. Երևան, Գրիգոր Լուսավորչի, 16:
Հեռ. 68-92-99, էլ. փոստ՝ 9@horizonner.com:**

Չափսը՝ 60x84/16,
թուղթ՝ օֆսեթ, տպագր. օֆսեթ:
Ծավալը՝ տպագր. 24 մամուլ:
Տպաքանակը՝ 2000:

Տպագրված է
«Ամարաս» տպարանում:
Երևան, Տերյան, 44:

A $\frac{N}{94927}$

